

HRVATSKI VOJNIK



BROJ 25. GODINA VII. SRPANJ 1997.

BESPLATNI PRIMJERAK

DOSSIER

DEMOKRATSKA REPUBLIKA KONGO

Nagovještaj sušinskih geopolitičkih promjena u Africi

DRUGI MIMOHOD OS RH - "POBJEDNIČKI BEDEM"



STRATEŠKI OSVRT

"Pedesetogodišnjica Marshalllovog plana"

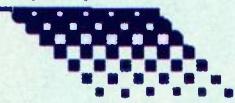
Brzi napadajni brodovi Klase 143



9 771330 500003

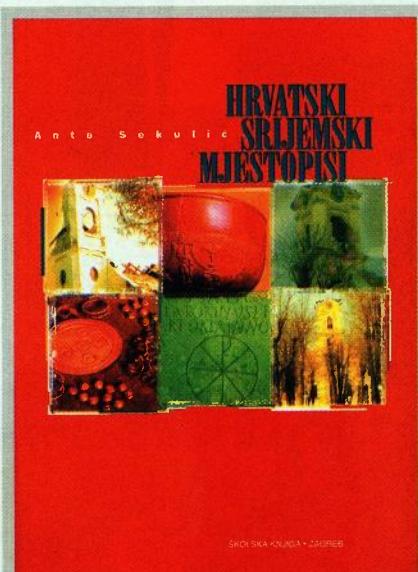


školska knjiga d.d.



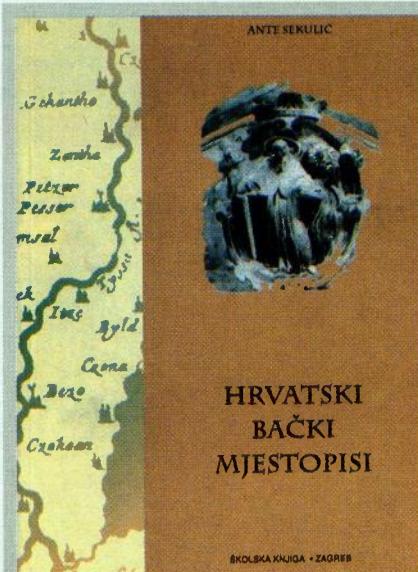
SVJEDOCI ISTINE

Trilogija prof. dr. Ante Sekulića o višestoljetnim hrvatskim korijenima i povijesnoj nazočnosti Hrvata u Podunavlju prilika je hrvatskom čitatelju da stekne nove spoznaje o onom dijelu hrvatskog naroda koji se ukorijenio na tim prostorima u davnoj prošlosti a danas mu sve teže biva tamo opstati



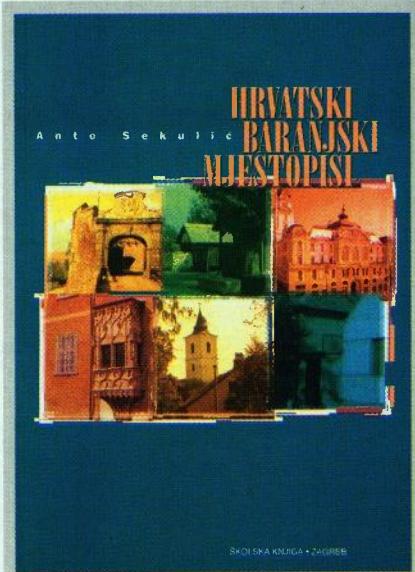
Format 17 x 24
238 stranica
broširani uvez
šifra za narudžbu
61512
Ante Sekulić
HRVATSKI SRIJEMSKI MJESTOPISI
Povijest hrvatskih imena mjesta u Srijemu

Razmatrajući povijest Srijema, dr. Sekulić dokazuje da su imena na tom području izvorno hrvatska, što uz ostale izvore potvrđuju toponiimi u ispravama kraljeva, crkvenih poglavara, svjetovnih velmoža i uglednika. Osim pregleda povijesti Srijema, središnji dio knjige čine mjestopisi složeni abecednim redom od Adeševaca do Županje, a veće i važnija mjesta dobila su u toj knjizi i svoje sažete monografije napisane na temelju dostupnih povijesnih podataka



Format 17 x 24
174 stranice
broširani uvez
šifra za narudžbu
60542
Ante Sekulić
HRVATSKI BAČKI MJESTOPISI
Povijest hrvatskih imena mjesta u Bačkobodroškoj županiji

Od Ade, po abecedi prvog, pa do Žednika, posljednjeg, 92. mjeseta u tom nizu, autor je svojom već poznatom akribijom obradio svako od njih predstavivši ukratko, ali i informativno njegovu povijest, broj žitelja, njihovu nacionalnu i vjersku pripadnost. Tu su i brojdbeni podaci o tamošnjem hrvatskom žiteljstvu do godine 1918. kao i o promjenama u razdoblju 1921.-1901. kad stalno opada broj hrvatskih žitelja, a broj Srba upravo vrtoglav raste, što je posljedica njihova planskog naseljavanja radijsizacije tog prostora, koji nikad nije bio sastavni dio zemlje Srbije.

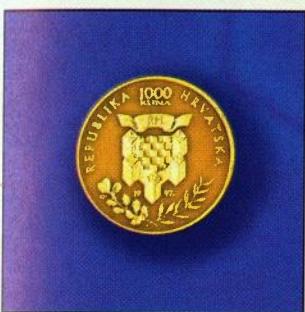
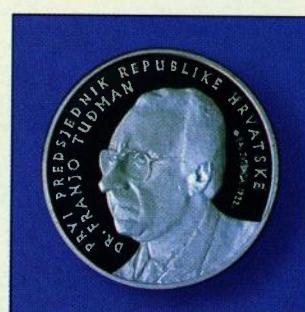
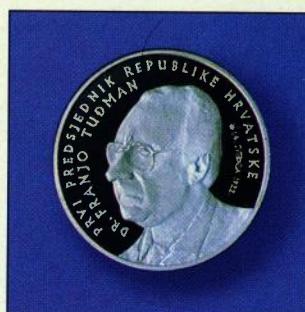
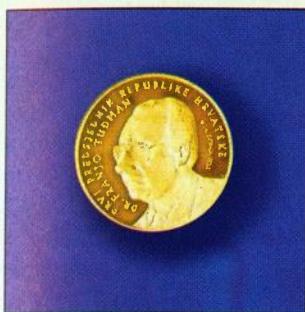


Format 17 x 24
200 stranica
broširani uvez
šifra za narudžbu
61510
Ante Sekulić
HRVATSKI BARANJSKI MJESTOPISI
Povijest hrvatskih imena mjesta u Baranji

Na temelju pouzdanih pokazatelja o imenima baranjskih naselja autor upozorava na opstojnost hrvatskog pučanstva tijekom brojnih prošlih stoljeća (prvi pisani spomeni naselja, veličina zemljišnog područja, mikropolonimi i sl.). Građa u knjizi raspoređena je u dva dijela. U prvome se raspravlja o mađarskoj Baranji, a u drugome o hrvatskoj Baranji. Navedena su imena naselja koja su izvorno slavenskoga podrijetla, unatoč promjenama žitelja u njima. Uz brojdbene podatke posebno je obrađen etnički sastav žiteljstva, pri čemu su vrlo zanimljivi podaci o stanju nakon srpskoga oružanog upada u Baranju godine 1991.

Knjige se mogu nabaviti u bolje opremljenim knjižarama ili naručiti izravno od Školske knjige, Masarykova 28, 10000 Zagreb, telefon 01/275-370 ili na telefaks 01/278-865.

PRIGODNI ZLATNI I SREBRENI KOVANI NOVAC



Izdavač: Narodna banka Hrvatske u suradnji sa Hrvatskim novčarskim zavodom d. o. o.

Proizvođač: Hrvatski novčarski zavod d. o. o.

Autor: Kažimir Hraste ak. kipar
Specifikacija

Nominalna vrijednost: 1000 kuna

Masa: 7,00 grama

Promjer: 22,00 mm

Stupanj čistoće zlata: 986/1000

Kakvoća otkova: polirana ploča

Naklada ne više od: 3000 kom

Izdavač: Narodna banka Hrvatske u suradnji sa Hrvatskim novčarskim zavodom d. o. o.

Proizvođač: Hrvatski novčarski zavod d. o. o.

Autor: Kažimir Hraste ak. kipar
Specifikacija

Nominalna vrijednost: 150 kuna

Masa: 24,00 grama

Promjer: 37,00 mm

Stupanj čistoće srebra: 925/1000

Kakvoća otkova: polirana ploča

Naklada ne više od: 10 000 kom

Izdavač: Narodna banka Hrvatske u suradnji sa Hrvatskim novčarskim zavodom d. o. o.

Proizvođač: Hrvatski novčarski zavod d. o. o.

Autor: Kažimir Hraste ak. kipar
Specifikacija

Nominalna vrijednost: 200 kuna

Masa: 33,63 grama

Promjer: 40,00 mm

Stupanj čistoće srebra: 925/1000

Kakvoća otkova: polirana ploča

Naklada ne više od: 5 000 kom



Sve informacije mogu se dobiti na telefone: 385 1 357 754; 357 753; fax. 357 735

Mogućnosti nabave

Narudžbom u Hrvatskom novčarskom zavodu d. o. o.

Zagreb, Šavska cesta br. 31

U poslovnički Turističkog informativnog centra

Trg bana Josipa Jelačića br. 11.

U Narodnoj banci Hrvatske, Račkoga br. 5.



6

DRUGI MIMOHOD OS RH - POBJEDNIČKI BEDEM

Drugi mimohod "Pobjednički bedem", održan na 7. obljetnicu Dana državnosti i 5. obljetnicu Oružanih snaga RH, iskazao je snagu i pripremljenost hrvatske Oružane sile za odvraćanje od svih napada, za obranu i čuvanje hrvatskog državnog teritorija - oružanu silu pripremljenu za XXI. stoljeće. Nadalje, "Pobjednički bedem" je predstavio mogućnosti i zapovjedno-obavjesnog sustava koji je tijekom rata pokazao svoju potpunu nadmoćnost nad neprijateljskim, što je bilo i temelj za uspješnu završnicu obrambenog i Domovinskog rata

46

LETACKI DAN U KECSEKEMETU

Na airshow-u održanom u bazi mađarskih zračnih snaga u Kecskemetu 24. svibnja najviše pažnje okupljenih privukla je demonstracija četiri zrakoplova koji su glavni kanonatori petrogluma mađarskih, čeških i poljskih zračnih snaga. Prikazali su višenamjenski borbeni zrakoplov



66

BRZI NAPADAJNI BRODOVI KLASE 143

U floti njemačke ratne mornarice nalaze se brzi napadajni brodovi klase 143/143A/143B koji predstavljaju zadnje jedinice te vrste jer će ih početkom stoljeća zamijeniti nove korvete

Nakladnik:

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske

Glavni i odgovorni urednik
general bojnik Ivan Tolj

**Zamjenik glavnog i
odgovornog urednika**
brigadir Miro Kokić

Izvršni urednik
satnik Dejan Frigelj
Grafički urednik
satnik Svebor Labura

Urednički kolegij:
Vojna tehnika
satnik Tihomir Bajtek
Ratno zrakoplovstvo, Strateški osvrt
natporučnik Robert Barić
Ratna mornarica
poručnik Dario Vuljanić

Vojni suradnici
pukovnik Dr. Dinko Mikulić, dipl. ing.
pukovnik J. Martinčević-Mikić, dipl. ing.
pukovnik Vinko Aranjoš, dipl. ing.
bojnik Mr. Mirko Kukoli, dipl. ing.
bojnik Damir Galešić, dipl. ing.
bojnik Božidar Šipicki, prof.
Dr. Vladimir Pašagić, dipl. ing.
Dr. Dubravko Risović, dipl. ing.
Dr. Zvonimir Freivogel
Mislav Brlić, dipl. ing.
Dario Barbalić, dipl. ing.
Josip Pajk, dipl. ing.
Vili Kezić, dipl. ing.
Klaudije Radanović
Boris Svel

Grafička redakcija

Hrvoje Brekalo, dipl. ing.
Predrag Belušić
Zvonimir Frank
Hrvoje Budin
natporučnik Davor Kirin
zastavnik Tomislav Brandt

Tajnica uredništva

Zorica Gelman

Marketing

Sanja Juričan

Kompjuterski prijelom i priprema

HRVATSKA VOJNA GLASILA

Tisk

Hrvatska tiskara d.d., Zagreb

Naslov uredništva

Zvonimirova 12, Zagreb,
Republika Hrvatska

Brzoglas

385 1/456 80 41, 456 88 11

Dalekomrežnični (fax)

385 1/455 00 75, 455 18 52

Marketing

tel: 385 1/456 86 99

fax: 385 1/455 18 52

Rukopise, fotografije i ostalo tvarivo ne vraćamo

- | | |
|-----------|---|
| 6 | . Drugi mimohod OS RH - Pobjednički Bedem <i>Marijan Pavičić</i> |
| 10 | Borba Davida i Golijata. <i>Marijan Pavičić</i> |
| 18 | Vojne odore u hrvatskim oružanim snagama (V. dio) |
| 24 | Institucionalna struktura i status NATO-a (III. dio) . . . <i>I. Kinder</i> |
| 28 | Osvit XXI. stoljeća i nova bojišta (II. dio) <i>Petar Jurčić</i> |

- | | |
|-----------|--|
| 33 | Demokratska republika Kongo <i>Sanja Zorić Bandula</i> |
|-----------|--|

STRATEŠKI OSVRT

- | | |
|-----------|---|
| 42 | Pedeset godišnjica Marshallovog plana <i>Robert Barić</i> |
|-----------|---|

RATNO ZRAKOPLOVSTVO

- | | |
|-----------|--|
| 46 | Letački dan u Kecskemetu <i>Robert Barić</i> |
|-----------|--|

Vladimir Superlina

RATNA MORNARICA

- | | |
|-----------|---|
| 66 | Brojni napadajni predovi na J-143 <i>Zvonimir Freivogel</i> |
|-----------|---|

- | | |
|-----------|--|
| 74 | Pod pojmove na ratno mornaricom (II. dio) <i>M.Brič, D. Vuljanić</i> |
|-----------|--|

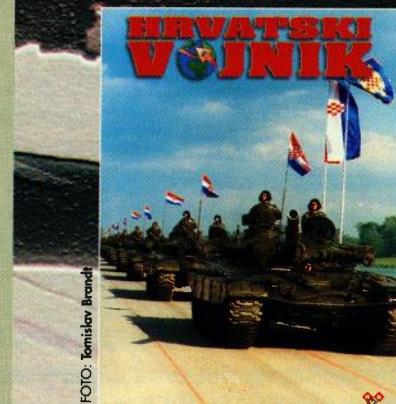


FOTO: Tomislav Brandt



DRUGI MIMOHOD OS RH - POBJEDNIČKI BEDEM

Drugi mimohod "Pobjednički bedem", održan na 7. obljetnicu Dana državnosti i 5. obljetnicu Oružanih snaga RH, iskazao je snagu i pripremljenost hrvatske Oružane sile za odvraćanje od svih napadaja, za obranu i čuvanje hrvatskog državnog teritorija - oružanu silu pripremljenu za XXI. stoljeće. Nadalje, "Pobjednički bedem" je predstavio mogućnosti i zapovjedno-obavjesnog sustava koji je tijekom rata pokazao svoju potpunu nadmoćnost nad neprijateljskim, što je bilo i temelj za uspješnu završnicu obrambenog i Domovinskog rata

Marijan PAVIĆIĆ

Drugi mimohod Oružanih snaga Republike Hrvatske "Pobjednički bedem" održan je ove godine u povodu Dana državnosti, a uz najviše državne dužnosnike te mnogo-brojne građane nazočio mu je predsjednik Republike Hrvatske i Vrhovnik Oružanih snaga Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman.

Vrhovnika dr. Franju Tuđmana sa suprugom Ankicom na jarunskoj Aleji mira dočekao je ministar obrane Gojko Šušak sa suprugom. Predsjednik Tuđman zatim se pozdravio s invalidima Domovinskog rata, nakon čega je zauzeo mjesto na počasnoj tribini, a na jarbol ispred tribine podignut je stijeg Predsjednika Republike Hrvatske.

Nakon državne himne i podizanja državnog stijega, minutom šutnje odana je počast svima koji su dali svoje živote za slobodu Hrvatske.

Po primitku prijavka od načelnika Glavnog stožera Oružanih snaga general pukovnika Pavla Miljavca, Vrhovnik dr. Franjo Tuđman izdao je zapovijed da mimohod "Pobjednički bedem" može početi.

Na čelu Mimohoda, na kojem su se predstavile sve tri grane hrvatske Oružane sile (kopnena vojska, ratno zrakoplovstvo i ratna mornarica) nalazio se zapovjednik "Pobjedničkog bedema" general bojnik Marijan Mareković s članovima stožera mimohoda koji su činili zamjenik stožerni brigadir Zvonko Peternel, osobni savjetnici brigadir Frane Tomičić i bojnik Dario Matika te pomoćnici zapovjednika: za HRZ brigadir

Viktor Koprivnjak, za HRM kapetan bojnog broda Ivica Tolić i pomoćnik za MUP Josip Turkalj.

Osim na Jarunu, gdje se održavao središnji dio mimohoda, "Pobjednički bedem" održavao se simultano i u Bračkom kanalu te na vojnom poligonu Slunj. Na velikim video zaslonima posjetitelji su mogli pratiti snimke Jaruna iz besploton letjelice, snimke Slunja, a i Bračkog kanala, odakle su mornari u počasnom postroju flote HRM-a, predvodeni raketnom topovnjačom *Kralj Petar Krešimir IV.*, raketnom topovnjačom *Šibenik* i podmornicom *Velebit* tradicionalnim počasnim pozdravom s bokova svojih plovila pozdravili Vrhovnika dr. Franju Tuđmana.

Nakon prolaska Zapovjedništva mimohoda OS, ispred svečane tribine pojавio se Počasni postroj sastavljen od stjegonoša i povijesnog podpostroja. Stjegonoše su nosili dvadeset i jedan stijeg među kojima su bili stijeg

Predsjednika Republike, stijeg Republike Hrvatske, stijegovi HRZ, HRM, Hrvatskog gardijskog zbora, te šest stjegova zbornih područja Oružanih snaga i dr. Na čelu povijesnog podpostroja bio je invalid Domovinskog rata sa stijegom HIVIDR-e, potom invalidi i veterani Domovinskog rata s državnim stijegom, zatim pričuve svih grana OS. Nakon njih sudionici mimohoda pronijeli su ispred svečane tribine četiri partizanska i četiri domobranska stijega. Potom su prošle povijesne postrojbe koje su stoljećima čuvali nacionalni identitet i bile prethodnica današnjih oružanih snaga među kojima su bili sinjski Alkari, Bokeljska mornarica 1809., momci Poljičke republike, turopoljski Banderi, Viteška kumpanija Blato, vitezovi branitelji Siska, Trenkovi Panduri, Moreška iz Korčule, Karlovačka građanska garda, Varaždinska građanska garda, Istarska postrojba Prstenac i Hrvatski sokol Osijek.



Počasna tribina na kojoj su uz Vrhovnika dr. Franju Tuđmana i ministra obrane Gojka Šuška bili i ostali visoki državni dužnosnici



Mimohodu postrojbi prethodio je podstroj povijesnih stijegova i stijegova iz Domovinskog rata

Nakon toga se na kopnu i u zraku predstavio Postroj školstva i obuke Oružanih snaga RH. Dok je na svečanoj pisti mimohodilo njegovo zapovjedništvo, potom podpostroj časnika pilota, pa časnički i dočasnički podpostroj te podpostroj Policijske akademije istodobno su nebom iznad Jaruna, brzinom 180 km/h letjele skupine školskih vježbovih zrakoplova UTV-75, vrtoleti Bell-206B i školskih letjelica Pilatus PC-9, koje služe za uvježbavanje u Hrvatskom zrakoplovnom učilištu.

Svečano pozdravljajući Vrhovnika, uslijedio je Postroj ročnog sastava OS RH sa zapovjedništvom na čelu i podpostrojima za temeljnju, specijalističku i završnu izobrazbu.

Operativno združeno zapovjedništvo (OZZ) predstavljalo je sljedeću cjelinu "Pobjedničkog bedema". Nakon zapovjedništva OZZ-a, prodefilirali su podpostroj osiguranja, podpostroj zapovjedne skupine temeljene na novoj doktrini hrvatskih Oružanih snaga koja omogućuje prostorno-vremensku ujedinjenost borbe, logistika i sanitet, te izvidničko-diverzantski podpostroj.

Istodobno, na Jarunu je izveden pomorsko-zračni desant Oružanih snaga. U njegovoj prvoj fazi pomorski diverzanti-ronitelji, podupirani paljbenom pripremom borbenih vrtoleta HRZ-a Mi-24V, iskricali su se na obale Trešnjevačkog otoka i Otoka univerzijade. Zatim je iz transportnih vrtoleta Mi-8 obavljen iskrcavanje mornaričkoga desantnog pješaštva, te prednica riječnog i gardijskog zdruga. Uspješan završetak akcije označen je postavljanjem hrvatskog stijega na zauzeti objekt, most između tih dvaju otoka, tri minute i trideset sekundi nakon početka akcije.

Borbena gardijska skupina, gardijska motorizirana bojna, predstavila se s tri borbene satnije, s po jednom bitnicom minobacača i bitnicom protuoklopnih vođenih sustava, te podpostrojem sastavljenim od opkopara, izvidnika, diverzanata i padobranaca. U istoj skupini slijedio je podpostroj topničko-raketnog divizijuna,

pa podpostroj koji predstavlja divizijun protuzračne obrane, zatim protuoklopni raketni divizijun, podpostroj logistike borbene skupine i oklopništvo borbene skupine koju su činili tankovi M-84 i oklopna vozila hrvatske proizvodnje.

U "Pobjedničkom bedemu" predstavljen je i Postroj borbene skupine pričuve koji je predvodila pješačka bojna, a dalje činio podpostroj sastavljen od opkopara, izvidnika i diverzanata, zatim podpostroj sastavljen od prednica topničko-raketnog divizijuna. U istom postroju slijedio je divizijun protuzračne obrane, pa protuoklopni topničko-raketni divizijun, podpostroj logistike borbene skupine pričuve te na kraju oklopništvo.

Završni postroj u Mimohodu činila je Borbena skupina paljbenog udara sastavljena od šest skupina: topništva 130 mm, haubica 155 mm, te samovoznih raketnih sustava Tajfun, Vulkan, Orkan te visokosofisticiranog samovoznog protubroskog sustava MOL naoružanog švedskim raketama RBS-15.

Tijekom Mimohoda na dva velika zaslona gledatelju su na Jarunu mogli mogli promatrati pogotke Paljbene skupine Slunj, koja je s četiri

bitnice na slunjskom poligonu pokazala paljbenu snagu. Iznad ciljeva koji su gađani topništvo kružila je bespilotna letjelica domaće proizvodnje koja je odašljala sliku sa slunjskog poligona.

Završnicu Mimohoda u zraku su predstavile snage vrtoletne skupine s borbenim vrtoletima Mi-24 te borbeni zrakoplovi MiG-21 bis.

Duh i svijest hrvatskog vojnika

Drugi mimohod "Pobjednički bedem", održan na 7. obljetnicu Dana državnosti i 5. obljetnicu OS RH, iskazao je snagu i pripremljenost hrvatske Oružane sile za odvraćanje od svih napada, za obranu i čuvanje hrvatskog državnog teritorija - oružanu silu pripremljenu za 21. stoljeće.

U Pobjedničkom bedemu sudjelovalo je oko tri tisuće pripadnika svih triju grana hrvatske Oružane sile - kopnene vojske, ratnog zrakoplovstva i ratne mornarice, uključujući pripadnike OS u Bračkom kanalu i na slunjskom poligonu. Ujedno mimohod i mimoplov predstavljali su i simulaciju u kojoj su se zahvaljujući suvremenim informacijskim tehnologijama ujedinili prostorno distribuirani događaji koji su se događali na tri lokacije: na Jarunu, slunjskom poligonu i u Bračkom kanalu. To samo potvrđuje model i promišljanje na kojem su se i zasnivale završne operacije Hrvatske vojske osposobljene za manevarski rat na velikom prostoru, istodobno na kopnu, zraku i moru. Tom sposobnošću se u svijetu može pohvaliti tek nekoliko oružanih snaga. No Mimohod je predstavljao i jedinstvenu demonstraciju i u informacijskoj domeni tako što se cijelokupno događanje na sve tri lokacije moglo pratiti preko radio i TV mreže HRT-a, satelita, te što je bila novost i preko Interneta. Zahvaljujući Internetu brojna hrvatska dijaspora diljem svijeta mogla je



Povijesne postrojbe na mimohodu "Pobjednički bedem" zrcalile su višestoljetno ratničko i vojničko iskustvo hrvatskog naroda

Zapovjedna inačica LOV-Z TORPEDO, s vozilima veze u sklopu podpostroja zapovjedne skupine



Bespilotna letjelica domaće proizvodnje koja je u završnim operacijama predstavljala jednu od komponenti prostorno-vremenske ujedinjenosti borbe



POVRS Metis koji se nalazi u naoružanju gardijskih brigada

u realnom vremenu pratiti TV sliku, radijski kanal kao i glas službenog spikera koji je cijelokupno događanje Mimohoda pratio s Jaruna.

U Mimohodu i Mimoplovu dijela flote HRM Pobjednički bedem '97 održanom ove godine u povodu Dana državnosti zrcali se jedinstvenost pobjeda u završnici obrambenog i Domovinskog rata. On je ujedno prikazao i to tko je i kako upravo tim pobjedama izgradio bedem sigurnosti hrvatske države i hrvatskog čovjeka, te pomogao u zaštiti hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini.

Nema dvojbe da je stvaranje djetovorne hrvatske Oružane sile bila bitna pretpostavka za obranu i učvršćenje samostalne Hrvatske. Upravo briljantne pobjede Hrvatske vojske u Domovinskom ratu čine izvrstan temelj, ali i veliku obvezu, za daljnje jačanje i unaprjeđivanje obrambeno-sigurnosnog sustava hrvatske države.

Svršetak Domovinskog rata i novo mirniodopsko razdoblje pred Oružane snage postavljaju nove i drukčije zadaće.

Odgovor na izazove XXI. stoljeća je daljnji preustroj Oružane sile koja će biti kadra odgovoriti upravo izazovima te budućnosti - zaštita državnih granica u miru, a ako zatreba, ponovno u ratnim operacijama dokazati svoju snagu i nadmoć. Ta je zadaća olakšana činjenicom kako je već i u tijeku Domovinskog rata Hrvatska vojs-

ka ustrojavana kao moderna oružana sila, na iskustvima i uzorima zapadnih zemalja, ali uz puno uvažavanje svih posebnosti hrvatskih

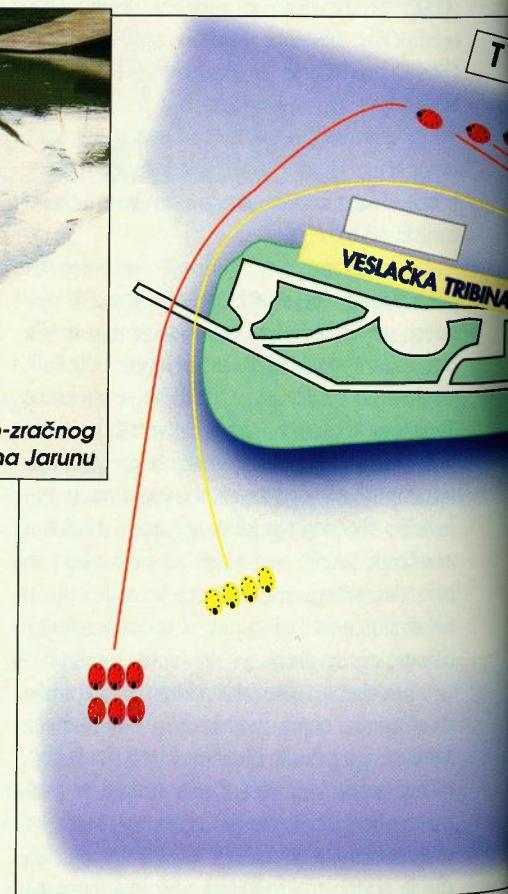
uzore, u tehničkom i tehnološkom smislu, pa i u pogledu ustroja, no naša snaga je bila i bit će u našim ljudima, u duhu i svijesti hrvatskog vojni-



Detalj s izvođenja pomorsko-zračnog desanta Oružanih snaga na Jarunu

tradicija, oplemenjenih nezamjenjivim iskustvima Domovinskog rata.

Prigodom svečanog primanja pripadnika Oružanih snaga RH 28. svibnja ove godine, predsjednik Republike i Vrhovnik Oružanih snaga RH dr. Franjo Tuđman u povodu Dana Oružanih snaga pred pripadnicima Hrvatske vojske i hrvatskog redarstva te ostalih visokih državnih dužnosnika posebno je istaknuo: "Hrvatskoj predstoji mirnodopski razvoj i izgradnja oružanih snaga, u čemu su postignuti veliki rezultati. U tom se ugledajte na strane



ka da je on dio hrvatskog naroda na braniku njegove slobode, njegove demokracije i države".

"Slijedimo tehnološki razvoj, ali znajmo da nam je graditi na tradiciji vlastitog naroda, na odgoju svih pri-padnika Oružanih snaga, pa i vojnih obveznika, kako bi bili svjesni odgovornosti za sadašnjost i budućnost hrvatske države i opstojnost hrvatskog naroda", kazao je predsjednik dr. Franjo Tuđman.

Zaglavak

Hrvatska vojska za XXI. stoljeće svoj daljnji razvitak i osvremenjivanje provodit će tako da se što više priлагodi visoko tehnološkim i vojnim standardima koje zahtjeva budućnost.

U izgradnji hrvatske Oružane sile važnu ulogu je imala i imat će i domaća proizvodnja i znanstveno-istraživačka djelatnost, koje zajedno moraju promicati primjenu visokih tehnologija u razvitu obrambenih sustava, ali i gospodarstva u cijelosti.

Upravo drugi mimohod "Pobjednički bedem", održan na 7. obljetnicu Dana državnosti i 5. obljetnicu Oružanih snaga RH, iskazao je snagu i pripremljenost hrvatske Oružane sile za odvraćanje od svih napadaja, za obranu i čuvanje hrvatskog državnog teritorija - oružanu silu pripremljenu za XXI. stoljeće. Nadalje, "Pobjednički bedem" je predstavio mogućnosti i

Završni postroj u Mimohodu činila je Borbena skupina paljbenog udara u čijem sastavu su se nalazili i samovozni protubrodski sustavi MOL naoružani švedskim raketama RBS-15



zapovjedno-obavjesnog sustava koji je tijekom rata pokazao svoju potpunu nadmoć nad neprijateljskim, što je bio i temelj za uspješnu završnicu obrambenog i Domovinskog rata. Uz najsuvremenije naoružanje i opremu domaće proizvodnje, u toj fazi rata u cijelosti je došla do izražaja motivacija hrvatskog vojnika, ustroj Oružanih snaga, moć vladanja informacijom i prostorno-vremenska ujedinjenost borbe - sve ono što je omogućilo hrvatske pobjede i što hrvatske Oružane snage danas čini vojskom za XXI. stoljeće.

Izložba naoružanja i opreme Domovinskog rata

U sklopu programa prigodom Dana državnosti građani su na zagrebačkom Jarunu mogli razgledati bogatu izložbu naoružanja i opreme Oružanih snaga RH. U pet zaokruženih cjelina, na površini od 7540 m² prikazano je razdoblje od ustrojavanja prvih dobrovoljačkih postrobi do suvremeno ustrojene vojske, kroz dio naoružanja i opreme proizvedene u poduzećima i priručnim radionicama u vrijeme pripreme RH za obrambeni rat, naoružanja i opremu izvučenu i zarobljenu u skladištima i vojarnama bivše JNA, te zarobljenog u boju sa srpskim paravojnim formacijama i formacijama jugoarmije, do naoružanja i opreme koju proizvodi vojna industrija Republike Hrvatske.

Na prvoj "radnoj točki", bili su prikazani početci opremanja Hrvatske vojske s posebnim naglaskom na najčešće improvizirana sredstva u otporu mnogostruko nadmoćnjem neprijatelju: razne ručne bombe kao i bacači bombi, glasovite zrakoplovne "bojler-bombe" koje su se istaknule u obrani Vukovara, oklopljeni kamioni i čitav niz prenamjenjenih raketnih sustava, poput protugradnog sustava i sl.

Sljedeća "radna točka" predstavljala je prekretničko razdoblje u Domovinskom ratu kad su hrvatski branitelji zarobili goleme količine oružja i opreme tzv. JNA. Iz tog razdoblja prikazani su zarobljeni tankovi T-34/85 i T-55, strojnici i vodeni protuoklopni lansirni sustav I. generacije Maljutka, ručni bacači raketa "zolja" i "osa", minobacači različitih kalibara, netrzajni topovi i oklopna vozila, kao i ophodni brodovi i topovnjače. Takva oružja stvorit će uvjete za prva napadajna djelovanja taktičke i operativne razine.

Treća "radna točka" predstavljala je novo razdoblje sposobljenosti Hrvatske vojske za važna borbena djelovanja, s naglaskom na iznenadjenje i manevar, uz odgovarajuću topničko-raketnu potporu. Među naoružanjem koje je omogućilo takva borbena djelovanja mogli su se vidjeti raketni lanseri različitih kalibara, primjerice sustav RAK-12 domaće proizvodnje, kao i transportni vrtlojeti Mi-8 ruske proizvodnje. U to vrijeme hrvatska je vojna industrija usvojila proizvodnju različitih topničkih i minobacačkih sustava, što je sve uspješno iskušano u operaciji Maslenica.

Razdoblje prije akcije Bljesak i operacije Oluja prikazano je na četvrtoj "radnoj točki" predstavljajući razdoblje strategijskog narastanja hrvatskih snaga, modernog ustroja, visokog stupnja spremnosti, a sve to uz potporu novonabavljenih zrakoplovnih i protuoklopnih sustava (jovački zrakoplovi MiG-21 BIS, borbeni vrtlojeti Mi-24V, tankovi M-84 domaće proizvodnje, višesjajni raketni bacači domaće proizvodnje i dr.).

Također, u tom razdoblju zapovjedno-obavjesni sustav postao je potpuno nadmoćan neprijateljskom, što su sve bili temelj za uspješnu završnicu Domovinskog rata, što je bilo prikazano u zaključnoj "radnoj točki" izložbe. Osim najsuvremenijeg naoružanja i opreme, u toj fazi u cijelosti dolazi do izražaja motivacija hrvatskog vojnika, ustroj Oružanih snaga, moć vladanja informacijom i prostorno-vremenska ujedinjenost borbe - sve ono što je omogućilo hrvatske pobjede i što hrvatske Oružane snage danas čini vojskom za XXI. stoljeće.

SHEMA POMORSKO ZRAČNOG DESANTA

I etapa: Diverzantska djelovanja (pomorski diverzanti ronitelji)

II etapa: Vatrena priprema (HRZ)

III etapa: Pomorsko zračni desant

Mornaričko desantno pješaštvo, Riječni zdrug i HGZ

IV etapa: Izvlačenje snaga i osiguranje



Završnicu Mimohoda u zraku uz MiG-21 BIS činile su i snage vrtlojetne skupine s borbenim vrtlojetima Mi-24V

BORBA DAVIDA I GOLIJATA

Odabavši vlastiti put i računajući na vlastite potencijale Hrvatska vojska nastavlja s razvojem svojih sustava bespilotnih letjelica radi što boljeg uključivanja u integrirano ili uvećano bojište. To je oblik suvremenog načina ratovanja, ne samo izviđanjem i praćenjem već mogućnošću vođenja operacija u realnom, stvarnom vremenu. Taj sustav svrstava Hrvatsku vojsku u red suvremenih vojnih sila. U takvim sustavima zasigurno leži jedan od temeljnih elemenata budućnosti ratovanja. Hrvatska vojska njima je ovladala

Marijan PAVIČIĆ



Prodot tajnog projekta MAH 01, bespilotna letjelica domaće proizvodnje pri povratku s jedne izvidničke zadaće tijekom Domovinskog rata

Agresor je bio siguran u pobjedu nad nenaoružanim hrvatskim narodom. Postavljeni cilj velikosrpske politike, stvaranje velike Srbije značio je osvajanje rubnih hrvatskih područja kako bi je geoprometno izolirali i na taj način izazvali gospodarski kolaps koji bi trebao rezultirati socijalnim nezadovoljstvom i nemirima. Postizanje tog cilja predstavljalo bi početak druge faze te strategije koja je za zadaću imala porobljavanje ostatka državnog teritorija bez borbe i razaranja što je i te kako bitno uzme li se u obzir da su na tom prostoru bila locirana većina industrijskih i gospodarskih objekata. Prema tome ne treba čuditi da su si "velikosrpski stratezi" postavili baš sljedeće pitanje - kako Hrvatskoj oteti riječne komunikacije (Dunav, Savu i Dravu), dvije trčine Jadrana te je "presjeći" na dva dijela (kod Karlovca). Taj zahvat trebao je polučiti višezačne rezultate. U geoprometnoj domeni bi se presjekle cestovne i željezničke komu-

nikacije s juga (koje polaze iz riječke luke) i idu prema sjeveru Europe određujući na taj način Hrvatsku kao mediteransku i srednjeeuropsku zemlju. U ovom nabranjanju nikako ne smijemo zaboraviti i blokiranje zračnih luka čime je ta strategija u cijelosti bila zatvorena.

Sve te velikosrpske apetite trebala je pokrenuti masovna hysterija predvođena njihovim samozvanim liderima. Iako se to u početku zakrivalo paravanom nekih kulturnih prava Srba u Hrvatskoj, u trenutku kad je "događanje naroda" dosegнуlo kritičnu masu mržnje prema svemu hrvatskom, lider SDS-a Jovan Rašković, domaćoj i svjetskoj javnosti događanje će predočiti u pravom svjetlu i jasnim ciljevima. "Ovo što se danas događa sa srpskim narodom u Hrvatskoj u stvari je pobuna srpskog naroda", rekao je Rašković na jednom od mitinga čiji folklor je jasno nagovještavao buduće događaje. Jedan od njegovih istomišljenika, na sličnom takvom skupu označit će i cilj, "bit će naše od Skadra do Zadra".

Takva događanja neupućenog, ali i nedobronamernog promatrača sa strane u tim trenutcima u najmanju ruku ostavljat će nezainteresiranim, što više. U svjetskim medijima Republika Hrvatska koja je krenula putem svoje državne samostalnosti bit će predstavljena kao ta koja svojim činom osamostaljenja od tadašnje SFRJ ugrožava prava Srba u Hrvatskoj iako se oni ni po čemu po svojim pravima nisu razlikovali od ostalih manjina, čak su bili i u povlaštenijem položaju.

Već sredinom 1991. svijet će biti u prigodi (iako će zatvarati oči) upoznati korijene te srpske bahatosti. Temeljni oslonac takve ekspanzionističke izmišljotine bila je tzv. JNA kao poluga srpske dominacije na cijelom prostoru bivše Jugoslavije.

No i njezino oružano nastupanje u prvom trenutku nije bilo izravno. Počinje s primjenom posredne strategije koja je podrazumijevala strategiju iscrpljivanja usko povezanu sa sukobima niskog i srednjeg intenziteta, što je u toj

Već sredinom godine 1993. HV će u cijelosti ovladati tehnikom aero-foto snimanja iz bespilotnih letjelica, a tijekom 1994. na raspolaganju će biti cijelovit sustav za izvidanje u stvarnom vremenu



početnoj fazi samo trebalo pojačati dojam (koji su strani mediji uredno širili) kako je ipak to spontani otpor "nenaoružanog srpskog naroda" koji brani svoj goli život i "vjekovna ognjišta". U stvarnosti temeljno obilježje ovakvog složaja strategijskih zamisli bila je neodređenost gdje se vojna oružana sila primjenjuje stupnjevito, postupno, između sastanaka, sjednica, dogovora, pregovora, diplomatskih nota. Sve je naizgled bilo bez određenog, ali u biti s potpuno jasnim ciljem - postupna okupacija što većeg dijela hrvatskog prostora. Ta složena strategijska zamisao imala je i svoj naziv - *puzajuća strategija*.

U prvom stupnju svoje primjene nastoji ugroziti ključne točke: Karlovac, Sisak, Pakrac, Osijek, Zadar, Dubrovnik i Vukovar. Tzv. JNA napada na glavnim prometnicama s pješaštvom i tankovima, uz potporu raketno-topničkih udara, djelovanjem zrakoplovstva po civilnim i infrastrukturnim objektima. Ratna mornarica (JRM) provodi pomorsku blokadu.

U drugom stupnju puzajuće strategije osvaja se prostor unutar ključnih točaka pojačanim topničko-raketnim udarima iz bojišne dubine od 10 do 15 kilometara sa sigurne udaljenosti. Na takav način, uz razoran učinak granata teškog topništva i raketa, te rušenje i paljenje, sijala se panika i strah među hrvatskim pučanstvom. Nakon toga slijedi ulazak srpskih paravojnih i postrojbi tzv. JNA koje ubijaju, siluju i provode najgnusnije zločine. Samo oni koji su uspjeli napustiti svoje domove spasit će i vlastit život. Hirošimske slike Vukovara i hrvatskog stanovništva koje s vrećicom u rukama pod bahatim nadzorom postrojbi tzv. JNA i paravojnih postrojbi u ponižavajućim kolonama narušaju svoj grad, podsjećale su na još jedan križni put hrvatskog naroda. Te potresne slike obiše su svijet.

Bit će to i trenutak kad se agresor osjećao siguran u pobedu nad, slobodno možemo reći, nedovoljno naoružanim narodom. Čak i prije pada Vukovara, kad je agresija postala očita i uzi-

mala sve više maha, Hrvatskoj se u globalnim geopolitičkim "klubovima" davalno, šest, petnaest dana do tek nekoliko mjeseci, u zavisnosti od "škole" iz koje je "klub" vukao korijene. No, u svakom slučaju, agresor je "posao" po naputcima svojih štićenika morao dovršiti do kraja 1991. Na tu užurbanost upućivalo je i niz diplomatskih misija koje su u to vrijeme posjećivale Hrvatsku.

Vrlo brzo uvidjet će se da "pljen" i nije baš tako bezazlen. Mehanizam embarga na uvoz naoružanja nametnut od strane međunarodne zajednice, srpskom agresoru i tzv. JNA morao je olakšati "posao", iako je tada tzv. JNA predstavljala četvrtu oružanu silu u Europi.

U okviru svekolikih "revolucionarnih gibanja" po rušenju Berlinskog zida i padu željezne zavjese oružani čin, prvi nakon II. svjetskog rata u Europi, discipliniranja i kažnjavanja emancipacije porobljenih naroda trebalo je trjati što kraće i ne remetiti sliku "baršunastog" oslobođanja naroda iz okova umjetno stvorenih komunističkih država. Strah je bio tim veći, jer Hrvati su mogli postati primjer ostalim narodima sa sličnom sudbinom, tj. onima koji će u opasnom protuslovju demokratskih nadanja i tržišnih razočarenja naslutiti duh nastupajućeg neokolnjalizma. Maksimum na koji je Zapad bio spremjan pristati kad "baršunasta revolucija" zahvatila Jugoslaviju su nepromjenjivost njezinih vanjskih granica i unutarnje promjene u smjeru demokracije (sa socijalizmom "ljudskog lica" otjelotvoreno u liku Ante Markovića) i tržišnog gospodarstva. Taj model trebalo je biti brana mogućem cvjetanju nacionalizma u postkomunističkom svijetu. Mogućnost samoodređenja naroda i razgraničenja od onih koji su ih desetljećima ugnjetavali i kolonijalno izrabljivali te uspostava šuverenih nacionalnih država u odnosu na umjetne federalne tvorevine bit će prijetnja koncepciji Otvorenog društva i galopirajućem liberalnom kapitalizmu i njegovom osvajanju novih tržišta.

Držnuti se suprotstaviti se organiziranoj oružanoj sili kakva je bila tadašnja JNA s (na razne načine dobavljenim) pješačkim i protuoklopnim oružjem bilo je više od hrabrosti. Nekoliko godina nakon toga francuski vojni

Aero-foto snimak iz bespilotne letjelice domaće proizvodnje neprijateljske bitnice haubica 122 mm na paljbenom položaju



ataše u intervjuu *Hrvatskom vojniku* reći će da on kao profesionalni vojnik (da se nekim slučajem našao u sličnoj situaciji) poznavajući snagu protivnika, a raspolažeći s onim što smo mi imali na početku rata nikad se ne bi odvražio na taj korak. Za njega bi to očito graničilo s avanturom. Da li i za hrvatski narod koji je bio svjestan svojeg cilja, ali i prava na njegovo ostvarenje? Moramo znati da je nasuprot stajao godinama razrađivan sustav koji je svoju valjanost trebao dokazati u stvarnim uvjetima - agresiju na suverenu i nedovoljno (po mogućnosti) nenaoružanu državu. Bit će to ujedno i svjetska "premijera" takve strategije i opomena ostalim kako su im šanse u sličnim okolnostima nikakve.

Još u zamahu srpske agresije, Hrvati su bili svjesni da hrabrost koja graniči s nadljudskim neće biti dovoljna. Kako se suprotstaviti stvarnom, ali ipak nevidljivom protivniku i paljbenim udarima njegovih topničko-raketnih postrojbi iz dubine bojišta? Embargo na uvoz oružja ostavlja hrvatske branitelje goloruke, lišene modernih sofisticiranih uređaja, a djelotvoran odgovor na puzajuću strategiju agresora bio je ovladavanje realnim vremenom na tom istom bojištu. Pojam koji vojsci koja ga prihvati i iskoristi priskrbuje pridjev suvremen. Bahatosti osvajača hrvatski narod suprotstavit će se znanjem kako iz postojećih sredstava i ljudskih potencijala (jedinog što smo tog trenutka imali) dati primjereno odgovor i u odlučujućem trenutku i poraziti neprijateljsku strategiju. Hrvatskoj vojsci postat će to izazovom - čak i više od toga. Bit će to svjetska premijera kako narod koji zna što želi i uz žrtve koje su uz to neminovne, može poraziti imperijalnu politiku svakog agresora bez obzira u kojim se oblicima pojavljuvala.

Rat u sjeni bojišta

Ne tako daleko od bojišta, u Zagrebu, Slavonskom Brodu, Karlovcu, Sinju probrane skupine vrijednih i upornih stručnjaka povlače se u radionice, sjedaju za računala i kreću prema realizaciji tajnog projekta MAH 01, s uvjerenjem da će dosegnuti postavljeni cilj - izradbu sustava koji će dosegnuti i nadzirati nevidljivu stranu neprijateljskog bojišta. Sklopovi, linkovi, kamere, tvorivo male zamjetljivosti, predajnici, prijamnici, satelitski odreditelji položaja postaju uskladena cjelina. Hrvatska pamet, iskustvo, inventivnost, nadahnuće, vruća želja za uspjehom, napokon hrvatske ruke stvaraju potpuno domaći sustav, potpuno hrvatski proizvod. Bit će to začetak hrvatskog hi-tech proizvoda (nastao u ratnim uvjetima) za čiju izradbu neće biti potrebne energetski intenzivne tehnologije, a njegova proizvodnja neće zahtjevati mnogo sirovina. Već u tome će se nazirati da će proizvod i doista biti primjereno prijetnji - temeljiti će se na znanju i integraciji već postojećih sklopova i tehnoloških rješenja.

Aero-foto snimak bitnice haubica 122 mm i PZO bitnice 20/3



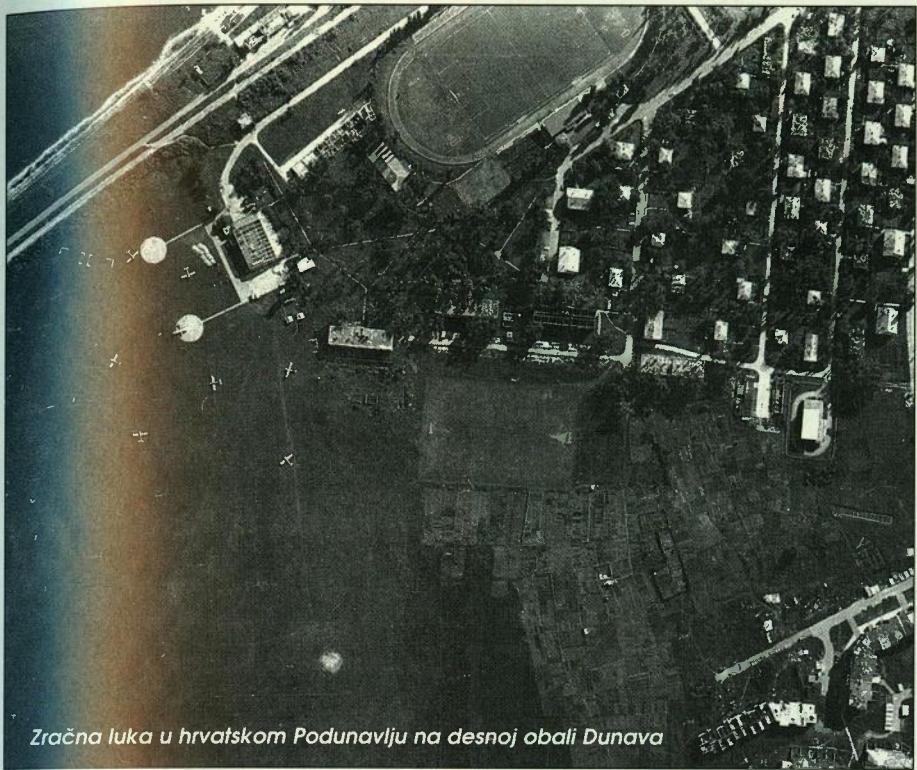
Jedan od sudionika u realizaciji tajnog projekta, MAH 01, istaknut će suštinski nedostatak (uz nedostatak adekvatnog naoružanja) s kojim se suočavala Hrvatska vojska i koji joj je priječio da ovlađa situacijom na bojištu, nadzire ga i bira povoljan trenutak za njegovim ovladavanjem, koji će biti u skladu s političko-diplomatskim akcijama vrhovništva. Realizacija tajnog projekta MAH 01 morala je omogućiti izradu sustava koji će HV-u omogućiti dobivanje sigurnih informacija o neprijatelju i potvrdu informacija iz drugih

izvora kao problematiku obaveštajnog osiguranja postrojbi Hrvatske vojske u cjelini. Naravno ta potreba bila je već prisutna 1991., no njezina realizacija podrazumijevala je uporabu visokosofisticiranih izvidničkih sustava. Nije potrebno posebno aglašavati da se sustav zbog embarga na uvoz oružja nije mogao kupiti, a u to vrijeme bila je prisutna spoznaja da su i jednostavniji sustavi (također nedobavljeni na svjetskom tržištu) imali izrazito visoku cijenu.

Zbog svega toga jasno je da se projekt

Uočena topnička bitnica na prostoru hrvatskog Podunavlja





Zračna luka u hrvatskom Podunavlju na desnoj obali Dunava

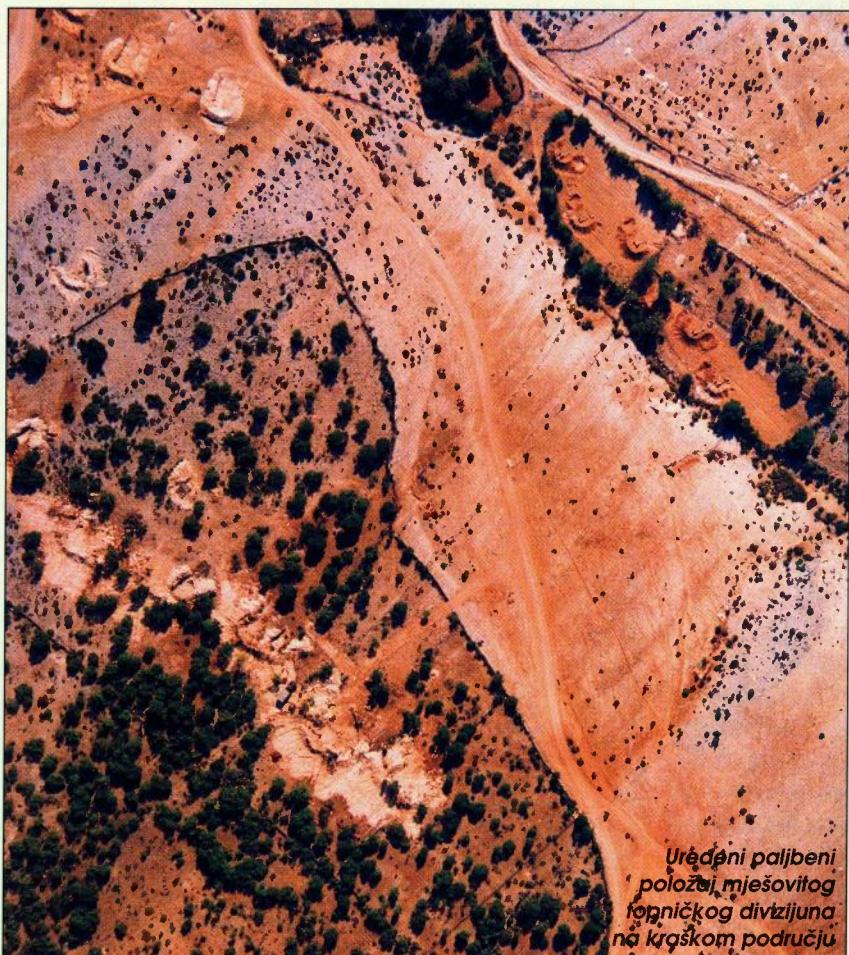
morao odvijati daleko od očiju javnosti. Njegova operativna uporaba omogućit će da pridonese porazu neprijatelja ostavljajući ga u nedoumici - kako i zašto se to dogodilo? Potvrda toga su i napisni u neprijateljskim medijima "kako će pad Knina tijekom Oluje predstavljati jedinstven slučaj u ratu". Prvo se povuklo topništvo, pa vojska, pa narod. Ta netipičnost upućivala je na potpuni poraz. No veličina tog poraza ogledat će se baš u činjenici što tog trenutka neprijatelj ne će znati kako je do toga došlo. Iz tog je proizlazila i nemogućnost valjanog odgovora.

Ptica je poletjela

S prvim letjelicama koje su proizvedene u tajnosti potkraj 1992., izvode se prva uspješna aero-foto snimanja, a u to vrijeme jedinim mogućim načinom izviđanja bespilotnim letjelicama. Nakon prvih uspješnih izviđanja postajeći tim proširuje se i dijeli na skupine za razvoj, operativnu uporabu, analitiku i logistiku.

Tako će analitika biti usmjerenja na obradbu i interpretaciju aero-foto snimaka, a kasnije i video zapisa. Analitika se razvijala paralelno s potrebama na bojištu. Kao i u nizu

slučajeva tijekom obrambenog i Domovinskog rata (nastanak nekih jedinstvenih oružničkih sustava - od ideje, preko razvoja do proizvodnje poput taktičkog snajpera RT-20, COCOS-a) i razvoj, te proizvodnja i primjena bespilotnih letjelica predstavljala je jedinstven primjer u svijetu. Konkretno, isti tim ljudi osmišljavajuje sustav, proizvodi ga i rabio u operativnom smislu,



Uređeni paljbeni položaj mješovitog fogničkog diviziljuna na kroškom području

obrađujući podatke, uočavajući nedostatke u radu i brzo ih otklanjao. Baš zahvaljujući takvom načinu rada ostvario se brz razvoj svekolikog sustava, gdje od zamisli do realizacije ideje prolazi vrlo kratko vrijeme, a sve se to provjerava u stvarnim uvjetima bojišta. Strani stručnjaci i obaveštajni analitičari upravo poznavajući složenost problematike, te vremensko razdoblje (5 do 10 godina u mirnodopskom razdoblju) potrebito za realizaciju sustava od ideje do konkretnog proizvoda plus vrijeme potrebito za izobrazbu operatora kao i kadrova za održavanje nisu mogli ni pretpostaviti da će HV na raspolažanju imati i bespilotne letjelice domaće proizvodnje.

Za istaknuti je da taj proces nije bio nimalo kaotičan i slučajan već da se rukovodio novim tehnologijama te novom strategijom razvoja proizvoda vezanog uz dvije ključne riječi: istodobno inženjerstvo i brz razvoj prototipa. Pritom se čak vodilo računa i o detaljima kao što je odnos - cijena, kakvoća i brzina uvođenja u operativnu uporabu tijekom Domovinskog rata. Koliko je uopće potrebito naglašavati važnost tog odnosa kad je za današnje mirnodopsko vrijeme i za nastup na međunarodnom tržištu za što postoji veliki interes, relacijski odnos - cijena, kakvoća i brzina dolaska na tržište. Izradba prototipa podrazumijevala je zahvaljujući najsvremenijim alatima informatičke tehnologije izradbu njegove tvarne odrednice koja se podvrgavala nizu testova kao i one virtualne odrednice koja se koristila kao simulacijski model za provjeru ponašanja bespilotnog sustava u virtualnom okruženju, tako i za pripremu izvidničke zadaće, ali i za izobrazbu operatora.

U ratnim uvjetima izravne agresije, kad je trećina državnog teritorija bila okupirana pred hrvatske stručnjake postavilo se bitno pitanje suvremenog inženjerstva - koliko se brzo može ostvariti ideja, što je u tom slučaju isto tako važno kao i sama ideja. U našem slučaju odgovor kao i rješenje bilo je u istodobnom inženjerstvu čime se skratilo vrijeme razvoja, optimizirala se konstrukcija uz povećanje kakvoće proizvoda, a problemi su se otkrivali u najranijem stupnju razvoja. U našem slučaju, ta strategija

Paljbeni položaj LRSV "ORKAN", 262 mm M-87 snimljen iz bespilotne letjelice u Dalmaciji na privremeno okupiranom području tijekom Domovinskog rata



stvaranja bespilotnog izvidničkog sustava proširena je i na izobrazbu kako za održavanje tako i za stvarnu borbenu provjeru i uporabu na bojištu.

"Nova strategija razvoja proizvoda, u našem slučaju razvoja bespilotnih letjelica, i njihove pripreme za uvođenje u uporabu usko je bila vezana za laboratorijski rad. To je podrazumijevalo fazu pripreme zaključno s realizacijom prototipa. Kako se sve događa u vrijeme embarga, koriste se postojeće i dostupne tehnologije pa sve do razvoja vlastitih rješenja", reći će jedan od sudionika tajnog projekta MAH 01.

Ispitivanje antenskog sustava, mjerjenje elektromagnetskog sklada te utjecaj smetnji na primopredajne dijelove bespilotne letjelice obavlja se u elektromagnetskoj neječnoj komori koja je bila i sastavnim dijelom laboratorija. Istaknimo da je to komora jedina takve vrste u Hrvatskoj, a i u ovom dijelu Europe. Raščlambom podataka izmјerenih u neječnoj komori uz pomoć najsvremenijih mjernih i računalnih sustava podržanih moćnim softverom bespilotni sustav se optimizirao kako po pitanju elektromagnetskog sklada tako i gledje umjeravanja antena te smanjenja utjecaja smetnji na primopredajne dijelove sustava.

Vlastitim razvijenim rješenjima hrvatskih stručnjaka u laboratoriju su se obuhvatile sve faze uporabe bespilotnih sustava - od pripremne

faze kao i faze izvršenja zadaće te faza obradbe prikupljenih podataka.

Tako se npr. praćenje meteouvjeta

usklađivalo s početkom i tijekom zadaće sa stvarnom situacijom na terenu. Primjer je da se uz pomoć troprotežne (trodimenzionalne) simulacije leta operator letjelice na simulatoru uvježbavao kompletну zadaću i na taj način upoznavao se sa značajkama terena prije stvarnog leta. Tim, kao i ostalim procedurama planiranja uz povećanje učinkovitosti smanj(ivao)uje se operativni trošak uporabe sustava te osigurava vrlo povoljan odnos između uloženih resursa i dobivenih rezultata.

Obradba podataka prikupljenih bespilotnim letjelicama obavlja se pomoću nabavljenih i razvijenih vlastitih alata i metoda. Podaci se pohranjuju u razvijeni zemljopisni i informacijski sustav koji omogućava precizno određivanje lokacije i značajki snimljenih ciljeva te ih putem izvešća šalje zainteresiranim korisnicima.

U vremenu koje je prethodilo velikim vojnim operacijama za oslobođanje okupiranih područja Republike Hrvatske na stolovima operativnih središta zapovjedništava Hrvatske vojske počeli su se nizati snimci paljbenih položaja zapovjednih mjeseta, zračnih luka, rovova, zaklona itd.

Mnogi su obavještajni izvori pokušali doći do informacija kako bi dobili odgovor na pitanje - da li Hrvatska kao tehnološki najrazvijenija država bivše Jugoslavije može razviti vlastiti sustav bespilotnih letjelica. Za rješenje te enigme bilo im je potrebno četiri godine i tek tada su u svojim izvešćima napisali - Hrvatska je vojska došla na svoje granice izvodeći operacije po načelima munjevitog rata i zračno-kopnene bitke.



Aero-foto snimak antenskog stupa, vozila za vezu TAM-110 i objekta za smještaj posade. Uočavaju se tragovi kretanja motornih vozila, ulaz u podzemne objekte kao i osobni automobil i pomoćni objekti

Prve izvidničke zadaće i početak izviđanja u stvarnom vremenu

Već sredinom godine 1993. potpuno će se ovladati aero-foto snimanjem koje se izvodilo na nekoliko načina. Prvo, sustavno aero-foto snimanje koje zahvaća veliku prostoriju, odnosno bojni raspored korpusa. Drugo, sektorsko aero-foto snimanje koje zahvaća elemente bojnog rasporeda brigade. I selektivno aero-foto snimanje gdje se provjerava ranije snimljeni objekt i prate se možebitne promjene izvidničkog objekta. Tako se događalo da se jedan te isti objekt (topnička bitnica, paljbeni položaj, zapovjedna mjesta, centri veze i sl.) snimao i više od deset puta.

Tijekom 1994. Hrvatska vojska će na raspaganju imati razvijen cjelovit sustav za izviđanje u stvarnom vremenu koji je ujedinjavao praćenje pokreta snaga, navođenje topničko-raketne paljbe, navođenje zrakoplovstva, a razvijen je također sustav dostavljanja podataka u stvarnom vremenu na zapovjedna mesta svih razina.

Za buduće borbene akcije pronalaze se nove metode uporabe, ali proučavaju se i izraelska i američka iskustva iz operacija Mir za Galileju i Pustinjsku oluju. Takvom uporabom sustav bespilotnih letjelica uključuje se u ukupnu operativnu sposobnost Hrvatske vojske, odnosno u strukturu integriranog bojišta i spremno se dočekuju završne operacije Hrvatske vojske.

U završnim operacijama letjelice su izviđale u stvarnom vremenu. Takav način



izviđanja do punog izražaja će doći na glavnim smjerovima napadaja prema Kninu i Slunju. Njime će se nadzirati topničko-raketna paljba po neprijateljskom sustavu zapovijedanja i sustavima komunikacija. Na taj način bit će ostvareno iznenadenje na svim razinama što će HV-u omogućiti uključenje u integrirano ili uvećano bojište kao suvremeni oblik ratovanja.

Kad Oluja dobije oči

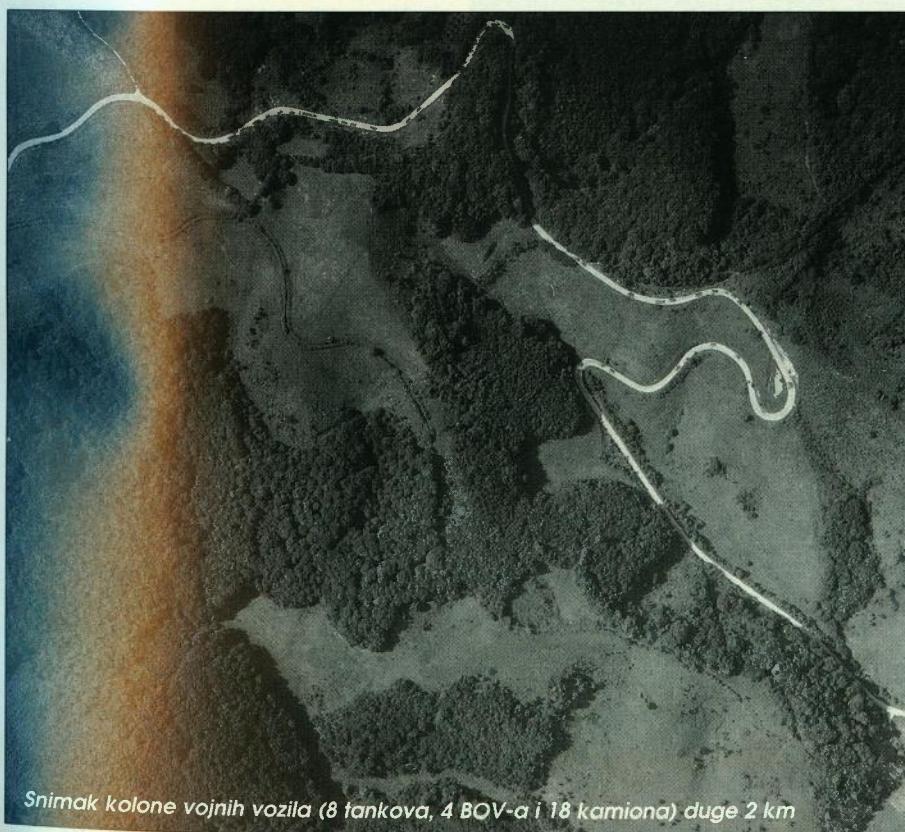
Prema pisanju stranih analitičara, tajna uspjeha ležala je u činjenici da su prije početka bojnih djelovanja pomoću letjelica bez pilota utvrđeni položaji srpskog topništva i vojne utvrde. Njihov zaključak bit će kratak i znakovit - bespilotne letjelice bile su oči Oluje.

U rano jutro 5. kolovoza 1995. spustila se Oluja čija se snaga nije mogla mjeriti boforima ni mjeraćima brzine.

Sjeverno od Knina poligon Crvena zemlja. Bespilotna letjelica uočava paljbeni položaj korpusnog topništva. Izvodi se navođenje i korektura topničke paljbe. Pogodci prvog plotuna padaju 300 metara sjeverno od cilja. Korekcija se dojavljuje sustavom veza. Sljedeći plotun pada izravno na cilj. Topnička paljba nastavljena je do potpunog uspokojenja cilja. Neprijateljsko korpusno topništvo neutralizirano je i otvoren je put 4. i 7. gardijskoj brigadi prema Kninu. Kasnije će Srbi i sami izjaviti da je Knin jedinstven slučaj u ratu. Prvo se povuklo topništvo, pa vojska, pa narod. Sad znamo i zašto.

Polygon Slunj nešto kasnije. Uočen je neprijateljski tankovski vod. Pozicija je hitro dostavljena topničko-raketnom diviziju koja munjevitno reagira. Prvim plotunom od pet projektila cilj je pogoden.

Obavljanjem tih zadaća definitivno se pokazala uporabna svrhovitost sustava bespilotnih letjelica. Malena, tiha i nevidljiva našla je svoje mjesto i u nekim oblicima specijalnog rata. Primjerice, mjesec dana prije Oluje bespilotna



Snimak kolone vojnih vozila (8 tankova, 4 BOV-a i 18 kamiona) duge 2 km

Bespilotna letjelica nadzire pripreme za mimohod tzv vojske republike srpske krajine na poligonu Slunj 28. lipnja 1995.



letjelica otkriva i nadzire generalnu probu mimohoda tzv. vojske republike srpske krajine na poligonu Slunj. Sutradan, 28. lipnja 1995. u 10,30 uočava se 50 autobusa i dvjestotinjak osobnih vozila. Potom, oklopna bojna tankova M-84 i T-55 spremnih za mimohod. Tom prigodom letjelica je ponijela teret od 800 letaka sljedećeg sadržaja: hrvatski grb i datum - 28. lipnja 1995. Odmjerivši cilj i vremenske uvjete letjelica ispušta letke iznad poligona, usred mimo-hoda. Prislušna služba elektronskog izviđanja bilježi paničnu srpsku radio poruku - netko je iznad nas!

Odabravši vlastiti put i računajući na vlastite potencijale Hrvatska vojska nastavlja s razvojem svojih sustava bespilotnih letjelica radi što boljeg uključivanja u integrirano ili uvećano bojište. To je oblik suvremenog načina ratovanja, ne samo izviđanjem i praćenjem već mogućnošću vođenja operacija u realnom, stvarnom vremenu. Taj sustav svrstava Hrvatsku vojsku u red suvremenih vojnih sila. U takvim sustavima zasigurno leži jedan od temeljnih elemenata budućnosti ratovanja. Hrvatska vojska njima je ovladala.

Zaglavak

Dilema koja je zaokupljala strane vojne analitičare, među kojima je svakako najznakovitija vojnog analitičara Paula Breavera (vidi Hrvatski vojnik, br. 22 godina VII., Završne operacije Hrvatske vojske - uvjerljivost vojne moći i (ili) promjena strategijskog odnosa, str. 13) u njegovoj usporedbi vojski na taktičkoj i

strategijskoj razini gdje kaže: "Za mene je najzanimljivije da bi Hrvati, vjerojatno bili bolji na taktičkoj, a Jugoslaveni na strategijskoj razini", napokon trebala biti riješena.

Primjereno je reći sljedeće: "Završnim operacijama Hrvatske vojske nije pobijedena samo srpska strategija već i globalna strategija globalnih klubova i škola moći."

Ako nas žele uvjeriti da je naš otpor, tj. da je HV sposobljena samo za taktičke razine borbenog djelovanja (i to uz pomoć Amerike i Njemačke) onda možemo reći sljedeće: "Paradoksalno zvuči onda da HV kao takva svo-

jim angažiranjem u Zimi 94, Bljesku, Ljetu 95, Oluji uspijeva pobijediti neprijateljsku strategiju."

No to je ipak činjenica, jer porazom srpske strategije, tj. *puzajuće strategije*, porazava i globalnu strategiju te konцепцију Otvorenog društva (i svega što ono podrazumijeva) i koje bi trebalo omogućiti nesmetano osvajanje novih tržišta predvođeno liberalnim konceptom kapitalizma kojem se kao najveća prijetnja može ispriječiti suverena nacionalna država.

Ipak taj poučak nije im dovoljan, te se u zadnje vrijeme ponovno u medijima, doduše



Bespilotna letjelica domaće proizvodnje prvi put je predstavljena javnosti u sklopu Drugog mimohoda OS RH POBJEDNIČKI BEDEM '97



Računalna obrada ciljeva snimljenih iz bespilotne letjelice

sramežljivo, ponovno javlja teza kako je Hrvatska odigrala tek ulogu taktičkog pijuna u trokutu odnosa, Srbija, Hrvatska, BiH, nastalih po raspadu SFRJ. Po tom scenariju, ovo mirnodopsko razdoblje podrazumijeva vraćanje protagonista u prijašnje okvire samo sada formulirane pod nazivom regionalnih inicijativa za jugoistočnu Europu na kojoj bi multinacionalne korporacije nesmetano krenule u svoj bezobzirni osvajački pohod tržišta.

Mudrom hrvatskom državnom politikom koja je dopustila da se taj privid hrani svojim vlastitim zabludama i istodobno odmjeravajući odnose snaga u klubu globalnih igrača i određujući vrijeme političko-diplomatskih/vojnih akcija u završnoj fazi čak i u simultanoj sintezi ostvaruje strateške ciljeve, naravno uz pomoć Hrvatske vojske koja je bila izobražena i vojno tehnički opremljena da porazi neprijateljsku strategiju.

Štoviše, zbog budućnosti i dalnjih mogućih ugroza, Hrvatska zna kako i koga je pobijedila. To ne znati znači ne postići pobjedu.

Tajni projekt MAH 01 i ono što će on uz ostale segmente vojnog postroja HV-a po svojoj realizaciji omogućiti, bila je i bit će kakvoća koja će HV-u omogućiti da vodi bitke u duhu XXI. stoljeća i ostvari strateške državne ciljeve hrvatske politike, čineći je sposobnom za nove izazove, koji će prožimati isto to stoljeće. Biti će to razdoblje u kojem će politika, diplomacija kao i gospodarsko, znanstveno i kulturno nastupanje predstavljati produžetak rata drugim sredstvima.



Crno-bijela fotografija predstavlja NATO standard za aero-foto snimanje. Zbog svojih značajki pruža veliku rezoluciju, tj. moć razlučivanja. Omogućuje i čitanje slike u 3-D što ima za cilj lakše uočavanje cilja, naročito ako je propisno izvedeno maskiranje objekata, paljbenih položaja i sl.

VOJNE ODORE U HRVATSKIM ORUŽANIM SNAGAMA (V. dio)

OSTALE VRSTE ODORA

RATNA MASKIRNA ODORA - ZIMSKA

TKANINA

- za odoru (kapa, jakna, hlače, bezrukavnik) je sirovinskog sastava 50% pamuk, 50% PES, mase 250 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku

- za košulju je sirovinskog sastava 100% pamuk, mase 150 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku.

KAPA

Na prednjem dijelu ima štitnik presvučen osnovnom tkaninom i prošiven koncem. Na zadnjem dijelu obruba kape ugrađena je gumica za regulaciju opsega kape.

JAKNA

Na prednjem dijelu jakne ugrađena su četiri džepa s poklopцима koji se kopčaju pomoću stiskača. Na leđnom dijelu jakne nalaze se dva nabora. U pojasu i donjem dijelu jakne izrađeni su tuneli s vrpcamama za regulaciju širine jakne. U ovratnik jakne ugrađen je plastični zatvarač ispod kojeg se nalazi kapuljača. Na ramenom dijelu su ugrađene naramenice. Duljina i širina rukava regulira se pomoću čička - vrpce.

BEZRUKAVNIK

Izrađuje se s četiri našivena džepa s poklopциma na prednjem dijelu.

HLAČE

Izrađene su s kosim džepovima. U visini koljena sa strane su ugrađena dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem. Na stražnjem dijelu hlača ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem.

KOŠULJA

Na prednjem dijelu su ugrađena dva džepa s poklopциma u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice. Na dugim rukavima košulje širina orukvice regulira se pomoću dva puceta.

VESTA

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje s povišenim ovratnikom. Na naramenicama i lakovima rubova našiveno je pojačanje.

MAJICA D/R

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje. Oko vratnog izreza je ugrađeno patent pletivo. Duljina majice je porubljena.

GAĆE DUGE

Izrađuju se iz pletiva smeđezelene boje. Na prednjem dijelu je urezan raspork. Na donjem dijelu nogavica je ugrađeno patent pletivo.

CARAPE

Izrađene su u tehnologiji pletiva, a s unutarnje strane je termička izolacija u obliku frotira. Smeđezelene su boje s oblikovanom petom i duljinom do koljena.

POTKAPA

Izrađena je iz pletiva smeđezelene boje. Oko otvora lica ugrađeno je patent pletivo.

RUKAVICE

Izrađene su iz pletiva smeđezelene boje. Ispletene su za svih pet prstiju.

REMEN

Izrađuje se u maslinastozelenoj boji u panama vezu uzdužnog reljefa. Kopča se standardiziranom kovinastom kopčom.

NARAMENICA

Izrađuje se u maslinastozelenoj boji u panama vezu. Na ramenom dijelu ima ojačanje. Svi kovinasti dijelovi su izrađeni od patiniranog mesinga.

RATNA MASKIRNA ZIMSKA ODORA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjeru	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Jakna s utopljenjem	kom.	1
3.	Bezrukavnik	kom.	1
4.	Borbeni prsluk	kom.	1
5.	Hlače s utopljenjem	kom.	1
6.	Košulja	kom.	2
7.	Vesta	kom.	1
8.	Majica dugih rukava	kom.	2
9.	Gaće duge	kom.	2
10.	Čarape zimske	par	3
11.	Potkapa	kom.	1
12.	Rukavice	par	1
13.	Borbena vojnička torba	kom.	1
14.	Putna torba	kom.	1
15.	Vojnička torbica	kom.	1
16.	Komplet pribora za jelo	kpl	1
17.	Šatorsko krilo	kom.	1
18.	Remen s naramenicama	kpl	1
19.	Remen za hlače	kom.	1
20.	Ručnik za lice	kom.	2
21.	Ručnik za noge	kom.	2
22.	Čizme kožne	par	1
23.	Znakovlje	kpl	1

REMEN ZA HLAČE

Izrađuje se u maslinastozelenoj boji u panama vezu. Kopča se kovinastom kopčicom na koju je utisnut grub RH.

RUČNIK ZA LICE

Izrađen je iz pamučnog frotira u žutosmedoj boji, protežnosti 50 x 100 cm.

RUČNIK ZA NOGE

Izrađen je iz pamučnog frotira u zelenoj boji, protežnosti 40 x 80 cm.

ČIZME VOJNIČKE

Izrađene su od vodooodbojne goveđe kože u crnoj boji. Potplat je gumeni dok su svi ostali dijelovi donjišta od prirodne kože. Po načinu spajanja spada u šivanje ljepljenju obuću.

PUTNA TORBA

Izrađena je iz maskirne vodooodbojne

pamučne tkanine. Zatvara se patent zatvaračem.

VOJNIČKA TORBICA

Izrađena je iz maskirne vodooodbojne pamučne tkanine. Zatvara se poklopcom i učvršćuje čičak - vrpcom.

ŠATORSKO KRILO

Izrađena je iz maskirne vodooodbojne pamučne tkanine. U komplet pripada i konopčić za spajanje krila.

BORBENA VOJNIČKA TORBA

Izrađena je iz maskirne vodooodbojne pamučne tkanine. Naramenice su izrađene iz tkane vrpce s kovinastim kopčama.

BORBENI PRSLUK

Izrađen je u kombinaciji maskirne i mrežaste tkanine s džepovima prilagođenim za specijalne namjene. Kopčanje se izvodi s kovinastim stiskačima, a stezanje s pletenim vrpccama.

RATNA MASKIRNA ODORA - ZIMSKA (ZA PRIPADNIKE GARDIJSKIH BRIGADA)

TKANINA

za odoru - (kapa, jakna, hlače, bezrukavnik) je sirovinskog sastava 50% pamuk, 50% PES, mase 250 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku

za košulju - je sirovinskog sastava 100% pamuk, mase 150 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku.

BERETKA

Izrađena je iz filca u jednom komadu, u boji ovisno o postrojbi. Porubljena je crnom kožom i podstavljenja pamučnom podstavom.

JAKNA

Na prednjem dijelu jakne ugrađena su četiri džepa s poklopциma koji se kopčaju pomoću stiskača. Na leđnom dijelu jakne nalaze se dva nabora. U pojasu i donjem dijelu jakne izrađeni su tuneli s vrpccama za regulaciju širine jakne. U ovratnik jakne ugrađen je plastični zatvarač ispod kojeg se nalazi kapuljača. Na ramenom dijelu su ugrađene naramenice. Duljina i širina rukava regulira se pomoću čička - vrpce.

BEZRUKAVNIK

Izrađuje se s četiri našivena džepa s poklopциma na prednjem dijelu.

HLAČE

Izrađene su s kosim džepovima. U visini koljena sa strane ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem. Na stražnjem dijelu hlača ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem.

KOŠULJA

Na prednjem dijelu su ugrađena dva

džepa s poklopcima u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice. Na dugim rukavima košulje širina orukvice regulira se pomoću dva puceta.

VESTA

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje s povиšenim ovratnikom. Na naramenicama i laktovima rubova našiveno je pojačanje.

MAJICA D/R

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje. Oko vratnog izreza je ugrađeno patent pletivo. Duljina majice je porubljena.

GAĆE DUGE

Izrađuju se iz pletiva smeđezelene boje. Na prednjem cijelu je urezan raspork. Na donjem dijelu nogavica je ugrađeno patent pletivo.

ČARAPE

Izrađene su u tehnologiji pletiva, a s unutarnje strane je termička izolacija u obliku frotira. Smeđezelene su boje s oblikovanom petom duljine do koljena.

RATNA MASKIRNA ZIMSKA ODORA ZA PRIPADNIKE GARDIJSKIH BRIGADA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mјera	Pripada
1.	Bereška	kom.	1
2.	Jakna s utopljenjem	kom.	1
3.	Bezrukavnik	kom.	1
4.	Hlače s utopljenjem	kom.	1
5.	Košulja	kom.	2
6.	Vesta maslinasto zelena	kom.	1
7.	Majica dugih rukava	kom.	2
8.	Gaće duge	kom.	2
9.	Čarape zimske	par	3
10.	Potkapa maslinasto zelena	kom.	1
11.	Rukavice	par	1
12.	Borbena vojnička torba	kom.	1
13.	Putna torba	kom.	1
14.	Pristup borbeni	kom.	1
15.	Vojnička torbica	kom.	1
16.	Remen s naramenicama	kpl	1
17.	Remen za hlače	kom.	1
18.	Ručnik za lice	kom.	2
19.	Ručnik za noge	kom.	2
20.	Šatorsko krilo	kom.	1
21.	Čizme vojničke	par	1
22.	Pribor za jelo	kpl	1
23.	Znakovlje	kpl	1

POTKAPA

Izrađena je iz pletiva smeđezelene boje. Oko otvora lica ugrađeno je patent pletivo.

RUKAVICE

Izrađene su iz pletiva smeđezelene boje. Ispletene su za svih pet prstiju.

REMEN

Izrađuje se u maslinastozelenoj boji u panama vezu uzdužnog reljefa. Kopča se standardiziranom kovinastom kopčom.

NARAMENICA

Izrađuju se u maslinastozelenoj boji u panama vezu. Na ramenom dijelu ima ojačanje. Svi kovinasti dijelovi su izrađeni od patiniranog mesinga.

REMEN ZA HLAČE

Izrađuje se u maslinastozelenoj boji u panama vezu. Kopča se kovinastom kopčom na koju je utisnut grb RH.

RUČNIK ZA LICE

Izrađen je iz pamučnog frotira u žutosmeđoj boji, protežnosti 50 x 100 cm.

RUČNIK ZA NOGE

Izrađen je iz pamučnog frotira u zelenoj boji, protežnosti 40 x 80 cm.

ČIZME VOJNIČKE

Izrađene su od vodoodbojne goveđe kože u crnoj boji. Potplat je gumeni dok su svi ostali dijelovi donjišta od prirodne kože. Po načinu spajanja spada u šivano lijepljenu obuću.

PUTNA TORBA

Izrađena je iz maskirne vodoodbojne pamučne tkanine. Zatvara se patent zatvaračem.

VOJNIČKA TORBICA

Izrađena je iz maskirne vodoodbojne pamučne tkanine. Zatvara se poklopcom i učvršćuje čićak - vrpcem.

ŠATORSKO KRİLO

Izrađeno je iz maskirne vodoodbojne pamučne tkanine. U komplet pripada i konopčić za spajanje krila.

BORBENA VOJNIČKA TORBA

Izrađena je iz maskirne vodoodbojne pamučne tkanine. Naramenice su izrađene iz tkane vrpce i ojačane. Protežnosti ranca su prilagođene potrebama gardijskih brigada.

BORBENI PRSLUK

Izrađen je u kombinaciji maskirne i mrežaste tkanine s džepovima prilagođenim za specijalne namjene. Kopčanje se izvodi s kovinastim stiskaćima, a stezanje s pletenim vrpccama.

RATNA MASKIRNA ODORA - LJETNA

TKANINA

- za odoru i košulju (kapa, hlače, bezrukavnik, košulja) je sirovinskog sastava 100% pamuk, mase 195 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku.

KAPA

Na prednjem dijelu ima štitnik presvučen osnovnom tkaninom i prošiven koncem. Na zadnjem dijelu obruba kape ugrađena je gumica za regulaciju opsega kape.

BEZRUKAVNIK

Izrađuje se s četiri našivena džepa s poklopциma na prednjem dijelu.

HLAČE

Izrađene su s kosim džepovima. U visini koljena sa strane ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem. Na stražnjem dijelu hlača ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem.

KOŠULJA

Na prednjem dijelu su ugrađena dva džepa s poklopциma u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice. Na dugim rukavima košulje širina orukvice regulira se pomoću dva puceta.

KOŠULJA K/R

Na prednjem dijelu su ugrađena dva džepa s poklopциma u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice.

dijelu su naramenice.

MAJICA K/R

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje. Oko vratnog izreza je ugrađeno patent pletivo. Duljina majice je porubljena.

GAĆE KRATKE

Izrađuju se iz pletiva smeđezelene boje. Na prednjem dijelu je urezan raspork.

ČARAPE

Izrađene su u tehnologiji pletiva u zelenoj boji.

CIPELE VOJNIČKE

Izrađene su od vodoodbojne prirodne kože u crnoj boji. Cipele su na vezanje s četiri rupice na dijelu rista. Po načinu spajanja spada u šivano lijepljenu obuću.

RATNA MASKIRNA LJETNA ODORA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mјera	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bezrukavnik	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Košulja dugih rukava	kom.	2
5.	Košulja kratkih rukava	kom.	2
6.	Majica kratkih rukava	kom.	2
7.	Gaće kratke	kom.	2
8.	Čarape ljetime	par	3
9.	Cipele plitke	par	1
10.	Znakovlje	kpl	1

(daje se uz zimski kao dopunski komplet)

RATNA MASKIRNA ODORA - LJETNA (ZA PRIPADNIKE GARDIJSKIH BRIGADA)

TKANINA

- za odoru i košulju (kapa, hlače, bezrukavnik, košulja) je sirovinskog sastava 100% pamuk, mase 195 g/m², u četverobojnom maskirnom tisku.

KAPA

Na prednjem dijelu ima štitnik presvučen osnovnom tkaninom i prošiven koncem. Na zadnjem dijelu obruba kape ugrađena je gumica za regulaciju opsega kape.

BEZRUKAVNIK

Izrađuje se s četiri našivena džepa s poklopциma na prednjem dijelu.

HLAČE

Izrađene su s kosim džepovima. U visini koljena sa strane ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem. Na stražnjem dijelu hlača ugrađena su dva džepa s poklopциma i skrivenim kopčanjem.

KOŠULJA

Na prednjem dijelu su ugrađena dva džepa s poklopциma u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice. Na dugim rukavima košulje širina orukvice regulira se pomoću dva puceta.

KOŠULJA K/R

Na prednjem dijelu su ugrađena dva džepa s poklopциma u visini prsiju. Košulja se kopča načinom prekrivne letvice. Na ramenom dijelu su naramenice.

MAJICA K/R

Na prednjem dijelu je porubljena duljina majice.

RATNA MASKIRNA LJETNA ODORA ZA PRIPADNIKE GARDIJSKIH BRIGADA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mјera	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bezrukavnik	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Košulja dugih rukava	kom.	2
5.	Košulja kratkih rukava	kom.	2
6.	Majica kratkih rukava	kom.	2
7.	Gaće kratke	kom.	2
8.	Čarape ljetne	par	3

(daje se uz zimski kao dopunski komplet)

Izrađuje se iz pletiva smeđezelene boje. Oko vratnog izreza je ugrađeno patent pletivo. Duljina majice je porubljena.

GAĆE KRATKE

Izrađuju se iz pletiva smeđezelene boje. Na prednjem dijelu je urezan raspork.

ČARAPE

Izrađene su u tehnologiji pletiva smeđezelene boje.

PROLJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - muška

KAPA

Izrađuje se iz bijele tkanine s crnim lak štitnikom i podbradnjakom pričvršćenim sa zlatnim pucetima. Na gornji rub ugrađen je crveni opšiv. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se iz bijele tkanine s okruglim ovratnikom. Na prednjem dijelu je našiven plastron koji se kopča pucetima.

BLUZA

Izrađuje se iz vunene tkanine bijele boje, s

PROLJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - MUŠKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mјera	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bluza	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Košulja dugih rukava	kom.	2
5.	Klšna kabanica	kom.	1
6.	Čarape	par	2
7.	Rukavice	par	1
8.	Službeno - svečani remen	kom.	1
9.	Tropletna vrpca	kom.	1
10.	Oznaka orkestra	kom.	1
11.	Cipele	par	1

dva džepa s poklopциma i zlatnim pucetima. Na ramenima su naramenice. Na uzdužnim prorezima bluze ugrađen je crveni opšiv, a na leđnom dijelu je raspork sa zlatnim pucetima.

HLAČE

Izrađuju se iz tkanine tamnopлавe boje. Hlače su s kosim džepovima i jednim naborom. Na vanjski bočni šav ugrađen je crveni opšiv.

KIŠNA KABANICA

Izrađuje se iz poliamidne tkanine pre-mazane umjetnim smolama u tamnoplavoj boji.

ČARAPE

Izrađuju se iz singl pletiva crne boje s povišenom sarom.

RUKAVICE

Bijele su boje sa svih pet prstiju

SLUŽBENO SVEČANI REMEN

Izrađuje se iz pletenih vrpca sa zlatnim i crvenim nitima, a na krajeve je ugrađena kopča.

TROPLETNA VRPCA

Izrađuje se iz uplenih zlatnih i crvenih vrpca, na krajevima je pozlaćeni ukras.

CIPELE

Izrađuju se iz crne kože.

LJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - muška

KAPA

Izrađuje se u boji pijeska s crnim štitnikom i podbradnjakom koji je pričvršćen sa zlatnim pucetima. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

MAJICA K/R

Izrađuje se iz singl pletiva boje pijeska.

KOŠULJA K/R

Izrađuje se u boji pijeska s dva našivena džepa s poklopциma i zlatnim pucetima. Košulja

boje s dva džepa, s poklopциma i zlatnim pucetima. Na ramenima su naramenice. Na uzdužnim prorezima bluze ugrađen je crveni opšiv. Na leđnom dijelu je raspork sa zlatnim pucetima.

HLAČE

Izrađuju se iz tkanine crne boje. Hlače su s kosim džepovima i jednim naborom. Na vanjski bočni šav ugrađen je crveni opšiv.

KAPUT

ZIMSKA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - MUŠKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mјera	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bluza	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Kaput	kom.	1
5.	Vesta	kom.	1
6.	Košulja dugih rukava	kom.	2
7.	Čarape	par	2
8.	Rukavice	par	1
9.	Službeno - svečani remen	kom.	1
10.	Tropletna vrpca	kom.	1
11.	Oznaka orkestra	kom.	1
12.	Cipele	par	1

Izrađuje se iz vunene tamnoplavе tkanine. Na prednjem dijelu su dva džepa. S prednje i stražnje strane je u proze ugrađen crveni opšiv. Kopčanje je dvoredno. Kaput je rezan u struku, a na leđnom dijelu je raspork s kovinastim pucetima. Na ramenom dijelu su naramenice.

VESTA

Izrađuje se iz tamnoplavog pletiva, dugih je rukava na V izrez.

RUKAVICE

Bijele su boje za svih pet prstiju.

SLUŽBENO SVEČANI REMEN

Izrađuje se iz pletenih vrpci sa zlatnim i crvenim nitima, a na krajeve je ugrađena kopča.

TROPLETNA VRPCA

Izrađuje se iz uplenih zlatnih i crvenih vrpci, na krajevima je pozlaćeni ukras.

ČARAPE

Izrađuju se iz singl pletiva crne boje s povišenom sarom.

CİPELE

Izrađuju se iz crne kože.

LJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - MUŠKA

KAPA

Izrađuje se iz tamnoplavе tkanine s crnim lak štitnikom i podbradnjakom pričvršćenim sa zlatnim pucetima. Na gornji rub kape ugrađen je crveni opšiv. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se iz bijele tkanine s okruglim ovratnikom. Na prednjem dijelu je našiven plastron koji se kopča pucetima.

BLUZA

Izrađuje se iz vunene tkanine tamnoplavе

KAPA

Izrađuje se iz bijele tkanine s crnim lak štitnikom i podbradnjakom pričvršćenim sa zlatnim pucetima. Na gornji rub ugrađen je crveni opšiv. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se iz bijele tkanine s okruglim ovratnikom. Na prednjem dijelu je našiven plastron koji se kopča pucetima.

BLUZA

Izrađuje se iz vunene tkanine bijele boje s dva džepa, poklopциma i zlatnim pucetima. Na

ramenima su naramenice. Na uzdužnim prorezima bluze ugrađen je crveni opšiv. Na leđnom dijelu je rasporka sa zlatnim pucetima.

HLAČE

Izrađuju se iz tkanine tamnoplave boje. Hlače su s kosim džepovima i jednim naborom. Na vanjski bočni šav ugrađen je crveni opšiv.

SUKNJA HLAČE

Izrađuju se iz tkanine tamnoplave boje, a na prednjem strani se kopča zlatnim pucetima.

KIŠNA KABANICA

Izrađuje se iz poliamidne tkanine premašane umjetnim smolama u tamnoplavoj boji.

SLUŽBENO SVEĆANI REMEN

Izrađuje se iz pletenih vrpca sa zlatnim i crvenim nitima, a na krajeve je ugrađena kopča.

TROPLETNA VRPCA

Izrađuje se iz uplenih zlatnih i crvenih vrpca, a na krajevima je pozlaćeni ukras.

RUKAVICE

Bijele boje za svih pet prstiju.

CIPELE

Izrađuju se iz crne kože.

LJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - ŽENSKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjeru	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Hlače	kom.	1
3.	Suknja - hlače	kom.	1
4.	Košulja k/r	kom.	2
5.	Majica k/r	kom.	2
6.	Tropletna vrpca	kom.	1
7.	Oznaka orkestra	kom.	1
8.	Cipele	par	1

ZIMSKA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - ženska

KAPA

Izrađuje se iz tamnoplave vunene tkanine s crnim lak štitnikom i podbradnjakom pričvršćenim zlatnim pucetima. Na gornji rub kape ugrađen je crveni opšiv. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se iz bijele tkanine s okruglim ovratnikom. Na prednjem dijelu je našiven plastron koji se kopča pucetima.

BLUZA

Izrađuje se iz vunene tkanine tamnoplave boje s dva džepa, poklopcima i zlatnim pucetima. Na ramenima su naramenice. Na uzdužnim prorezima bluze ugrađen je crveni opšiv, a na leđnom dijelu je rasporka sa zlatnim pucetima.

HLAČE

Izrađuju se iz tkanine crne boje. Hlače su s kosim džepovima i jednim naborom. Na vanjski bočni šav ugrađen je crveni opšiv.

SUKNJA HLAČE

Izrađuju se iz tkanine crne boje, a na prednjem strani se kopča zlatnim pucetima.

KAPUT

Izrađuje se iz vunene tamnoplave tkanine. Na prednjem dijelu su dva džepa. S prednje i stražnje strane je u proreze ugrađen crveni opšiv. Kopčanje je dvoredno. Kaput je rezan u struku, a na leđnom dijelu je rasporka s kovinastim pucetima. Na ramenom dijelu su naramenice.

VESTA

Izrađuje se iz tamnoplavog pletiva, dugih

PROLJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - ŽENSKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjeru	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bluza	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Suknja - hlače	kom.	1
5.	Košulja dugih rukava	kom.	2
6.	Kišna kabanica	kom.	1
7.	Rukavice	par	1
8.	Službeno - svećani remen	kom.	1
9.	Tropletna vrpca	kom.	1
10.	Oznaka orkestra	kom.	1
11.	Cipele	par	1

LJETNA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - ženska

KAPA

Izrađuje se u boji pijeska s crnim štitnikom i podbradnjakom koji je pričvršćen sa zlatnim pucetima. Na sredini prednjeg dijela kape je grb.

MAJICA K/R

Izrađuje se iz singl pletiva boje pijeska.

KOŠULJA K/R

Izrađuje se u boji pijeska s dva našivena džepa s poklopcima i zlatnim pucetima. Košulja ima otvoreni ovratnik.

HLAČE

Izrađuju se u boji pijeska s dva kosa džepa i naborima.

SUKNJA - HLAČE

Izrađuju se u boji pijeska. Na prednjem dijelu se nabor kopča sa zlatnim pucetima.

TROPLETNA VRPCA

Izrađuje se iz uplenih zlatnih i crvenih vrpca, a na krajevima je pozlaćeni ukras.

CIPELE

Izrađuju se iz crne kože.

je rukava na V izrez.

RUKAVICE

Bijele boje za svih pet prstiju.

SLUŽBENO SVEĆANI REMEN

Izrađuje se iz pletenih vrpci sa zlatnim i crvenim nitima, a na krajevima je ugrađena kopča.

TROPLETNA VRPCA

Izrađuje se iz uplenih zlatnih i crvenih vrpca, a na krajevima je pozlaćeni ukras.

ZIMSKA KONCERTNA ODORA ZA SIMFONIJSKI PUHAČKI ORKESTAR - muška

BLUZA - FRAK

Izrađuje se iz tkanine u tamnosivoj boji. Puceta su presvućena osnovnom tkaninom. Gornji ovratnik je dupli. Na stražnjoj strani su dva nabora. Džepovi su urezani i opšiveni.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se u bijeloj boji. Sa svake strane prednjice su po dva nabora. Kopčanje je skriveno prekrivnom letvicom.

HLAČE

Izrađuju se iz crne tkanine s urezanim džepovima i naborima. Na bočnom šavu je crna satenska vrpca.

KRAVATA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehničive boje.

POJAS PINTA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehničive boje.

ČARAPE

Izrađuju se iz singl pletiva crne boje s povisom sarom.

ZIMSKA KONCERTNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - MUŠKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjeru	Pripada
1.	Bluza - frak	kom.	1
2.	Košulja d/r	kom.	2
3.	Hlače	kom.	1
4.	Kravata	kom.	1
5.	Pojas - pinta	kom.	1
6.	Čarape	kom.	2
7.	Oznaka orkestra	kom.	1
8.	Cipele	par	1

CIPELE

Izrađuju se iz crne lak kože.

LJETNA KONCERTNA ODORA ZA SIMFONIJSKI PUHAČKI ORKESTAR - muška

KOŠULJA D/R

Izrađuje se u bijeloj boji. Sa svake strane prednjice su po dva nabora. Kopčanje je skriveno prekrivnom letvicom.

HLEČE

Izrađuju se iz crne tkanine s urezanim džepovima i naborima. Na bočnom šavu je crna satenska vrpca.

KRAVATA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehničive boje.

ZIMSKA PROTOKOLARNA ODORA SIMFONIJSKOG PUHAČKOG ORKESTRA - ŽENSKA

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjeru	Pripada
1.	Kapa	kom.	1
2.	Bluza	kom.	1
3.	Hlače	kom.	1
4.	Suknja - hlače	kom.	1
5.	Kaput	kom.	1
6.	Vesta	kom.	1
7.	Košulja dugih rukava	kom.	2
8.	Rukavice	par	1
9.	Službeno - svećani remen	kom.	1
10.	Tropletna vrpca	kom.	1
11.	Oznaka orkestra	kom.	1
12.	Cipele	par	1

**ljETNA KONCERTNA ODORA
SIMFONIJSKOG PUHAČKOG
ORKESTRA - MUŠKA**

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjera	Pripada
1.	Hlače	kom.	1
2.	Košulja d/r	kom.	2
3.	Kravata	kom.	1
4.	Pojas - pinta	kom.	1
5.	Čarape	par	2
6.	Cipele	par	1

POJAS PINTA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehnići sive boje.

ČARAPE

Izrađuju se iz singl pletiva crne boje s povišenom sarom.

CIPELE

Izrađuju se iz crne lak kože.

ZIMSKA KONCERTNA ODORA ZA SIMFONIJSKI PUHAČKI ORKESTAR - ženska

BLUZA FRAK

Izrađuje se iz tkanine u tamnosivoj boji. Puceta su presvućena osnovnom tkaninom. Gornji ovratnik je dupli. Na stražnjoj strani su dva nabora. Džepovi su urezani i opšiveni.

KOŠULJA D/R

Izrađuje se u bijeloj boji. Sa svake strane prednjice su po dva nabora. Kopčanje je skriveno prekrivnom letvicom.

SUKNJA

Izrađuje se u crnoj boji duljine do gležnja. Na stražnjoj strani je nabor.

KRAVATA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehnići sive boje.

POJAS PINTA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehnići sive boje.

CIPELE

Izrađuju se iz crne lak kože.

**ZIMSKA KONCERTNA ODORA
SIMFONIJSKOG PUHAČKOG
ORKESTRA - ženska**

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjera	Pripada
1.	Bluza frak	kom.	1
2.	Košulja d/r	kom.	2
3.	Suknja	kom.	1
4.	Kravata	kom.	1
5.	Pojas pinta	kom.	1
6.	Oznaka orkestra	kom.	1
7.	Cipele	par	1

ljETNA KONCERTNA ODORA ZA SIMFONIJSKI PUHAČKI ORKESTAR - ženska

KOŠULJA D/R

Izrađuje se u bijeloj boji s okruglim ovratnikom i s dva nabora sa svake strane prednjice. Kopčanje je skriveno prekrivnom letvicom.

SUKNJA

Izrađuje se u crnoj boji duljine do gležnja. Na stražnjoj strani je nabor.

KRAVATA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehnići sive boje.

**ljETNA KONCERTNA ODORA
SIMFONIJSKOG PUHAČKOG
ORKESTRA - ženska**

Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Jedinična mjera	Pripada
1.	Suknja	kom.	1
2.	Košulja d/r	kom.	2
3.	Kravata	kom.	1
4.	Pojas - pinta	kom.	1
5.	Cipele	par	1

POJAS PINTA

Izrađuje se u tkanoj (jacquard) tehnići sive boje.

CIPELE: Izrađuju se iz crne lak kože

**NAZIV MATERIJALNIH SREDSTAVA
S VIJEKOM TRAJANJA**

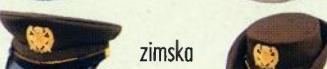
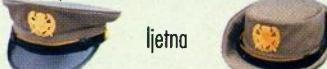
Redni broj	Naziv materijalnog sredstva	Vijek trajanja
1.	Kapa	3
2.	Jakna s utopljением	1 godina
3.	Bezrukavnik	1 godina
4.	Hlače s utopljением	1 godina
5.	Košulja	1 godina
6.	Vesta	2 godine
7.	Potpaka	2 godine
8.	Rukavice	2 godine
9.	Gaće	5 mjeseci
10.	Majlica	5 mjeseci
11.	Spavačica	1 godina
12.	Čarape	po potrebi
13.	Cipele	10 mjeseci
14.	Čizme	8 mjeseci
15.	Borbena vojnička torba	3 godine
16.	Putna torba	3 godine
17.	Vojnička torbica	3 godine
18.	Borbeni prsluk	3 godine
19.	Šatorsko krilo	3 godine
20.	Remen za hlače	2 godine
21.	Remen	2 godine
22.	Plahta	1 godina
23.	Jastučnica	1 godina
24.	Madrac	5 godina
25.	Jastuk	5 godina
26.	Deka	3 godine

Napomena: Pravo pripadanja, način opskrbe, vijek trajanja i obnavljanje službene odore bit će regulirani posebnim rješenjem Ministarstva obrane!

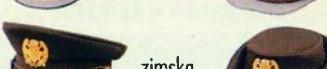
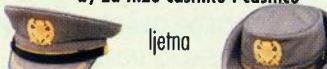
KAPE S OZNAKAMA;

1. KAPE I ŠEŠIRI ZA PRIPADNIKE HRVATSKE KOPNENE VOJSKE

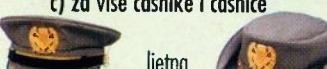
a) za dočasnike i dočasnice



b) za niže časnike i časnice



c) za više časnike i časnice



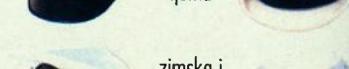
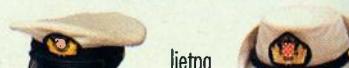
d) za generale



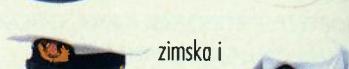
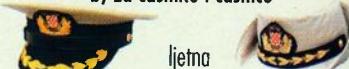
svečana

2. KAPE I ŠEŠIRI ZA PRIPADNIKE HRVATSKE RATNE MORNARICE

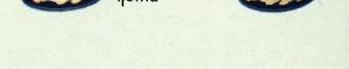
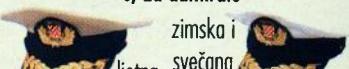
a) za dočasnike i dočasnice



b) za časnike i časnice

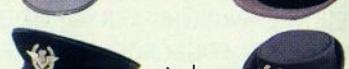
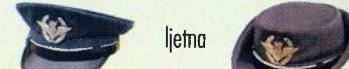


c) za admirale

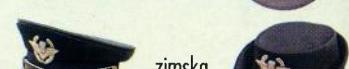
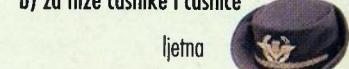


3. KAPE I ŠEŠIRI ZA PRIPADNIKE HRVATSKOG RATNOG ZRAKOPLOVSTVA

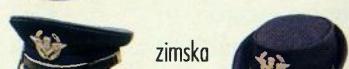
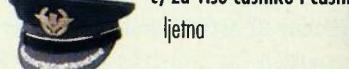
a) za dočasnike i dočasnice



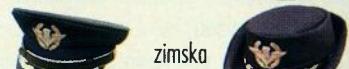
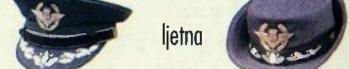
b) za niže časnike i časnice



c) za više časnike i časnice



d) za generale



U sljedećem broju *Hrvatskog vojnika*, serijal **VOJNE ODORE ORUŽANIH SNAGA RH** završit ćemo slikovnim prikazom ratnih maskirnih odora gardijskih brigada

OZNAKE ČINOVА I ZNAKOVЈA

1. OZNAKE ČINOVА NA SLUŽBENIM ODORAMA ZA PRIPADNIKE HRVATSKE KOPNENE VOJSKE

a) za dočasnike



b) za niže časnike



c) za više časnike



d) za generale



2. OZNAKE ČINOVА NA SLUŽBENIM ODORAMA ZA PRIPADNIKE HRVATSKE RATNE MORNARICE

a) za dočasnike



b) za niže časnike



c) za više časnike



d) za admirale



3. OZNAKE ČINOVА NA SLUŽBENIM ODORAMA ZA PRIPADNIKE HRVATSKOG RATNOG ZRAKOPLOVSTVA

a) za dočasnike



b) za niže časnike



c) za više časnike



d) za generale



4. OZNAKE ČINOVА NA SVAKODNEVNIM I RATnim ODORAMA ZA PRIPADNIKE HRVATSKE KOPNENE VOJSKE

a) za dočasnike



b) za niže časnike



c) za više časnike



d) za generale



5. OZNAKE ČINOVа NA SVAKODNEVNIM I RATnim ODORAMA ZA PRIPADNIKE HRVATSKOG RATNOG ZRAKOPLOVSTVA

a) za dočasnike



b) za niže časnike



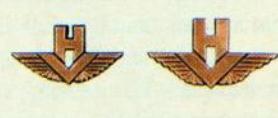
c) za više časnike



d) za generale



6. ZNAKOVЈE NA SLUŽBENIM ODORAMA



INSTITUCIONALNA STRUKTURA I STATUS NATO-a

(III. dio)

Ivica KINDER

PRAVNI POLOŽAJ NATO-a, PREDSTAVNIKA DRŽAVA I MEĐUNARODNIH SLUŽBENIKA

Pravni položaj NATO-a, predstavnika država i međunarodnih službenika ureden je Sporazumom o statusu Sjevernoatlantske organizacije, predstavnika država i međunarodnih službenika koji je potpisana 20. rujna 1951. u Ottawi, a pokriva svojim odredbama civilni dio Organizacije.⁹⁵ Već u preambuli Sporazuma navodi se kako je za obavljanje njihovih funkcija i ispunjavanje njihovih svrha neophodno da NATO, njegovo međunarodno osoblje i predstavnici država članica imaju odgovarajući status.⁹⁶ Taj se Sporazum ne primjenjuje na vojna sjedišta ustrojena slijedom Sjevernoatlantskog ugovora niti, osim ako Vijeće drukčije ne odluči, na druga vojna tijela (str. 6).

NATO i države članice imaju obvezu kontinuirano suradivati zbog pravilne primjene i spriječavanja zloporuba u vezi s privilegijama i imunitetima predviđenima Sporazumom (str. 6).

Organizacija

Organizacija ima pravnu osobnost, sposobnost zaključivanja ugovora, stjecanja pokretne i nepokretne imovine, te pokretanja sudskih postupaka (str. 6).

Njezino vlasništvo i imovina, bez obzira gdje se i kod koga nalazili, uživaju imunitet od svih pravnih radnji osim u slučaju da se glavni tajnik, djelujući u ime Organizacije, izričito odrekne imuniteta. To, međutim, još uvijek ne otvara mogućnost za primjenu mjera obavljanja na toj imovini (str. 6).

Prostорije NATO-a nepovredive su, a vlasništvo i imovina uživaju imunitet od pretraživanja, oduzimanja, zapljene, oduzimanja posjeda ili drugog oblika zadiranja (str. 6).

Arhivi i svi dokumenti Organizacije, bez obzira gdje se nalazili, nepovredivi su (str. 6).

Bez ikakvih ograničenja u vidu finansijskog nadzora, propisa ili moratorija bilo koje vrste, NATO može držati sve vrste valuta i raditi preko računa u bilo kojoj valuti, te slobodno prenositi svoja sredstva iz jedne države u drugu, odnosno unutar države, te obavljati konverziju valuta po

najpovoljnijem službenom tečaju (str. 8).

Imovina NATO-a, te njegovi prihodi i vlasništvo izuzeti su od izravnog oporezivanja izuzevši davanja, poreza i drugih obveza koji predstavljaju plaćanja za službe od općeg interesa, zatim od svih carinskih obveza i kolicičinskih ograničenja pri uvozu i izvozu kad se radi o sredstvima za službenu uporabu, te objavljujući publikacija (str. 8).

Iako, kad je riječ o posrednim porezima, nema općeg pravila o izuzeću od oporezivanju NATO-a, odnosno o pravu na povrat tako plaćenog poreza, u slučajevima značajnih kupnji imovine u službene svrhe, države članice poduzimaju odgovarajuću proceduru za oslobođenje od plaćanja, odnosno za povrat iznosa plaćenog poreza (str. 8).

Službeno dopisivanje i druga službena komunikacija NATO-a ne podliježe nikakvim ograničenjima. NATO ima pravo korištenja šifre, te upućivanja i primanja pošte putem tekliča ili u zapečaćenim vrećama, a sva pošta uživa iste imunitete i privilegije kao i diplomatska (str. 8).

Predstavnici država

Svaka osoba određena od strane države članice kao njezin glavni stalni predstavnik pri NATO-u na teritoriju druge države članice, te članovi njegova službenog osoblja, uključujući savjetnike i tehničke eksperte, smješteni na tom teritoriju, uživaju imunitete i privilegije poput diplomatskih predstavnika i njihovog diplomatskog osoblja odgovarajućeg ranga, i to: imunitet od osobnog pritvaranja ili zadržavanja; imunitet od sudskog postupka u pogledu izgovorenih ili pisanih riječi, odnosno djela učinjenih u obavljanju službene dužnosti; nepovredivost dokumenata; pravo korištenja šifre, te primanja i slanja pošte tekličem ili u zapečaćenim vrećama; izuzeće njega osobno i njegovog bračnog druga od imigracijskih ograničenja, registracije stranaca i obveza nacionalne službe;

pogodnosti u pogledu valutnih i tečajnih ograničenja; imunitet i pogodnosti u pogledu osobne prtljage; pravo bescarinskog uvoza pokućstva i osobne pokretne imovine kad dolazi u drugu državu prvi put preuzimanja dužnosti, te, pri završetku svoje dužnosti u toj državi, pravo bescarinskog izvoza uvezenih navedenih stvari; pravo privremenog bescarin-

skog uvoza svojega privatnoga osobnoga vozila za svoje osobno korištenje, te pravo bescarinskog izvoza tako uvezenoga vozila.

Predstvincima država pri NATO-u vrijeme provedeno na službi u drugoj državi ne uzima se, kad se radi o poreznim olakšicama na osnovi prebivališta, kao vrijeme prebivanja u toj državi, ali su im izuzete od oporezivanja plaće i druga službena primanja tijekom tog razdoblja (str. 10, 12).

Međunarodni službenici i ekspertri u misijama NATO-a

Imuniteti i povlastice dodijeljeni službenicima i ekspertima NATO-a u funkciji su dužnosti koju obnašaju i u interesu NATO-a, pa će NATO, posredstvom glavnog tajnika, u slučaju zloporabe, odlučiti u smislu oduzimanja danih imuniteta i povlastica (str. 16).

Međunarodni službenici

Službenici u NATO-u, označeni od strane glavnog tajnika, u svim državama članicama NATO-a uživaju sljedeće imunitete i povlastice, sukladne onima koje ima diplomatsko osoblje odgovarajućeg ranga: imunitet od sudskog postupka u pogledu izgovorenih ili pisanih riječi, odnosno djela učinjenih u obavljanju službene dužnosti; imunitet od obitelji koja s njime stanuje i kojega uzdržava; pogodnosti u pogledu valutnih i tečajnih ograničenja; pogodnosti repatrijacije, u vrijeme međunarodne krize, osobno, bračnog druga, te člana uže obitelji koji s njime stanuje i kojega uzdržava; pravo bescarinskog uvoza pokućstva i osobne pokretne imovine kad dolazi u drugu državu prvi put radi preuzimanja dužnosti, te, pri završetku svoje dužnosti u toj državi, pravo bescarinskog izvoza uvezenih navedenih stvari; pravo privremenog bescarinskog uvoza svojega privatnoga osobnoga vozila za svoje osobno korištenje, te pravo bescarinskog izvoza tako uvezenoga vozila (str. 16).

Međunarodni službenici također uživaju izuzeće od oporezivanja plaće i prihoda koji su im plaćeni od strane NATO-a (str. 14, 16).

Ekspertri u misijama NATO-a

Ekspertri (izvan kruga međunarodnih službenika pod 7. 3. 1.), uposleni u misijama u ime NATO-a, a čija imena glavni tajnik naznači, uživaju imunitete i povlastice koji su potrebni za

⁹⁵ International Organization and Integration, op. cit. (bilj. 33), II. B. 2. b, str. 1

⁹⁶ Tekst Sporazuma u: United Nations Treaty Series, Volume 200, 1954, str. 4-18.

djelotvorno obavljanje njihovih funkcija tijekom nazočnosti na teritoriju države članice: imunitet od osobnog uhićenja ili zadržavanja, te zapljene njihove osobne prtljage; imunitet od sudskega postupka u pogledu riječi izgovorenih ili napisanih, odnosno radnji poduzetih u obavljanju svojih službenih dužnosti za NATO; iste pogodnosti u pogledu valutnih i tečajnih ograničenja, te u pogledu osobne prtljage kao i službenici stranih vlada u privremenim službenim misijama; nepovredivost dokumentacije vezane uz rad na kojem su angažirani u NATO-u (str. 16).

Ukoliko je međunarodni službenik ili ekspert NATO-a državljanin države u kojoj djeluje, minimum imuniteta i povlastica koje će uživati i koje mu je država čiji je državljanin u tom slučaju dužna priznati, jest: imunitet od sudskega postupka u pogledu riječi izgovorenih ili napisanih, odnosno radnji poduzetih u obavljanju svojih službenih dužnosti za NATO; nepovredivost dokumentacije vezane uz rad na kojem su angažirani u NATO-u; te pogodnosti u pogledu valutnih i tečajnih ograničenja u mjeri potrebnoj za djelotvorno obavljanje njihovih funkcija (str. 18).

SJEVERNOATLANTSKA SKUPŠTINA

Sjevernoatlantska skupština (The North Atlantic Assembly) je međuparlamentarno tijelo država članica NATO-a i predstavlja forum u kojemu se sastaju sjevernoamerički i europski parlamentarci kako bi raspravljali o problemima od zajedničkog interesa.

Nije bilo atlantske preteće niti Sjevernoatlantski ugovor predviđa takve sastanke. Oni nemaju službeni karakter, a od vlasta se, u pravnom smislu, ne traži da se obaziru na njihove zaključke, no u praksi njihove riječi mogu izazvati dobar učinak.⁹⁷ Utemeljena je godine 1955., u obliku neslužbenog sastanka parlamentaraca država članica NATO-a.

Cine je zastupnici izabrani prema nacionalnim postupcima izbora, a broj zastupnika države određen je brojem stanovnika tako da se, prema posebnoj formuli, uvećava uvećanjem broja stanovnika.⁹⁸ Svra joj je jačanje suradnje i razumijevanja među državama članicama, poticanje vlasta da uzimaju u obzir interes Organizacije prigodom kreiranja zakonodavnih instrumenata, te poticanje osjećaja atlantskog zajedništva u nacionalnim parlamentima.

Godine 1956. i 1957., Odbor za znanost i tehnologiju parlamentaraca NATO-a preporučio je da se NATO više zaokupi pitanjima znanosti.

Od tada, NATO je mnogo učinio da poboljša obrazovanje znanstvenika i stimulira znanstvenu suradnju koja nadilazi granice među državama.⁹⁹ Devetnaestog studenog 1966., konferencija parlamentaraca NATO-a odlučila je prerasti u Sjevernoatlantsku skupštinu.¹⁰⁰ Skupština je nezavisna od NATO-a, ali čini vezu između nacionalnih parlamentara i Organizacije. Ima pet odbora čija aktivnost pokriva širok spektar tema: Odbor za civilne poslove, Gospodarski odbor, Vojni odbor, Politički odbor i Znanstveno-tehnički odbor.

Odbori se sastaju dvaput godišnje na proljetnom i jesenskom zasjedanju kako bi raspravljali o odabranim izvješćima i političkim preporukama o najhitnjim pitanjima s kojima se Organizacija suočava.

Skupština se okuplja u plenarnoj sjednici dvaput godišnje. Njezine političke preporuke upućuju se glavnom tajniku NATO-a koji, u konsultaciji s Vijećem, formulira odgovor. To kao i nazočnost najviših dužnosnika Organizacije na godišnjim zasjedanjima Skupštine, unatoč njezinoj formalnoj nezavisnosti u odnosu na NATO, pokazuje njihovu snažnu vezu koja je ostvarena u praksi.¹⁰¹ Ti dokumenti, zajedno s izvješćima odbora, također se upućuju vladama i parlamentima država članica, te relevantnim međunarodnim organizacijama. Skupština također organizira godišnje putovanje u specifičnu regiju unutar država članica Organizacije zbog boljeg upoznavanja članova zakonodavnih tijela sa složenošću i problemima povezanim s obranom država članica.

Proračun Skupštine formira se doprinosima vlasta ili parlamentara država članica.

VOJNA STRUKTURA NATO-a

NATO godine 1949. nije imao vlastitih oružanih snaga i nije bilo ugovorne obveze država članica da osiguraju vojne snage u određenom broju ili kategoriji, čak ni u slučaju opasnosti.¹⁰² Međutim, člankom 9. Ugovora Sjevernoatlantsko vijeće je obvezano da odmah ustanovi Obrambeni odbor čiji bi djelokrug činilo davanje preporuka po pitanjima uvećanja obrambene sposobnosti država članica i mjera koje bi trebalo poduzeti u slučaju oružanog napadaja.

U razdoblju od 1949. do 1955., države članice usmjerile su se k postizanju obrambene strukture koja bi odvraćala Sovjetski Savez od započinjanja rata, odnosno koja bi omogućila pobjedu u slučaju izbijanja rata.

Godine 1949., Sjedinjene Američke Države još su uvijek imale monopol u nuklearnom naoružanju, no Sovjetski Savez ih je ubrzano sti-

zao. Klima međunarodnih odnosa bila je takva da je iziskivala ubrzano naoružavanje zapadnih saveznika; povećavali su se i broj ljudstva pod oružjem i količina naoružanja. Članice NATO-a poduzimale su goleme napore u jačanju svojih vojnih potencijala, a Sjedinjene Američke Države su se pripremale, kroz svoj program vojne pomoći, učiniti velik doprinos radi potpore takvim naporima.

Vijeće NATO-a je, u skladu s člankom 9. Ugovora, ustrojilo Obrambeni odbor, sačinjen od ministara obrane država članica i zadužilo ga da priprema planove zajedničke obrane područja označenog u Ugovoru. Taj je odbor ukinut u svibnju 1951., a njegove je funkcije preuzele Vijeće.

Vojna struktura Organizacije počela se ustrojavati već na prvom sastanku Vijeća održanom 17. i 19. rujna 1949., i to kroz sljedeća tijela: Vojni odbor, sačinjen od načelnika stožera država članica (ili njihovih predstavnika); Stalne grupe (kao izvršne ustanove Vojnog odbora), sačinjene od predstavnika Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije i Francuske; te Regionalnih planskih skupina odgovornih za razvoj regionalnih obrambenih planova i njihovo podnošenje na odobrenje, posredstvom Stalne grupe, Vojnom odboru.¹⁰³ Regionalne skupine bile su ustrojene za sjevernu Europu, zapadnu Europu, južnu Europu i zapadni Mediteran, Kanadu i Sjedinjene Američke Države, te za sjever Atlantskog oceana.¹⁰⁴ Godine 1949., smatralo se da će ta planska tijela, zajedno s nekoliko specijaliziranih civilnih i vojnih odbora, biti dovoljna.¹⁰⁵ Na drugom sastanku Vijeća, 18. studenoga 1949., Vijeće je razmatralo pitanja vojne proizvodnje i nabave, te gospodarske i finansijske aspekte obrambenih napora. Odlučilo je ustrojiti dva dodatna tijela: Obrambeni, finansijski i gospodarski kolegij (sačinjen od ministara financija država članica), te Kolegij za vojnu proizvodnju i nabavu, odgovoran Obrambenom odboru i zadužen za promicanje uskladene proizvodnje, standardizacije i tehnička istraživanja u sferi naoružanja.¹⁰⁶ Obrambeni, finansijski i gospodarski kolegij ukinut je u svibnju 1951., a njegove funkcije preuzele je Vijeće. Najprije je trebalo donijeti temeljnu strategijsku odluku o svrsi vojnih snaga NATO-a, a ona se ogledala u tome da li one trebaju biti sredstvo obrane ili sredstvo oslobađanja teritorija država članica, ponajprije onih u zapadnoj Europi.

I Sjedinjene Američke Države i države zapadne Europe bile su suglasne u opredjeljenju za strategiju obrane, tj. za držanje potencijalnog neprijatelja što je moguće istočnije u Europi.

⁹⁷ Huntley, op. cit. (bilj. 5), str. 43.

⁹⁸ International Organization and Integration, op. cit. (bilj. 33), Dir. II. B. 2., str. 5.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid. op. cit. (bilj. 8), str. 39.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ball, op. cit. (bilj. 8), str. 38.

¹⁰³ MacCloskey, op. cit. (bilj. 4), str. 36.

Taj koncept primijenjen je u najranijim političkim odlukama NATO-a o obrambenim pitanjima, a primijenio ga je i Obrambeni odbor kad je, u prosincu 1949., kreirao plan zdržane obrane koji je Vijeće prihvati u siječnju 1950. Također je zaključeno da je neophodno, što je moguće prije, stvoriti zajedničke vojne snage pod centraliziranim zapovijedanjem, odgovarajuće potrebi odvraćanja agresije i osiguranja obrane zapadne Europe.¹⁰⁷ Gospodarske teškoće država članica ubrzo su ih doveli do odluke da njihov cilj u ostvarenju usvojene strategije trebaju zapravo biti "uravnovežene kolektivne snage" umjesto nacionalnih.¹⁰⁸ Uvidjelo se, naime, da države članice ne mogu podnijeti troškove koji su neophodni bude li se svaka pojedinačno naoružava bez doprinosa svojih saveznika, a s tim načelom složilo se, početkom 1950., i Vijeće.

Novi poticaj formiranju zajedničkih vojnih snaga dala je agresija Sjeverne Koreje na Južnu Koreju, u lipnju 1950., jer sudjelovanje vojnih snaga Sjedinjenih Američkih Država, pod okriljem Ujedinjenih naroda, u tom ratu na strani Južne Koreje, pojačavalo je strah zapadnoevropskih država članica NATO-a od moguće nezaštićenosti uslijed koncentracije Sjedinjenih Američkih Država i njihovih oružanih snaga na rat u Koreji.

U svrhu jačanja obrambene moći zapadne Europe, američki predsjednik Truman objavio je, u rujnu 1950., prijedlog o upućivanju četiri američke divizije, osim dvije koje su od ranije već bile tamo stacionirane, u zapadnu Europu.

U rujnu 1950., u Vijeću je postignut načelni sporazum o potrebi formiranja zajedničkih vojnih snaga, a planiranje radnji u njegovu oživotvorenju dano je u zadaću Obrambenom odboru.

Donesena je još jedna odluka: izgradit će se trajan sustav zračnih luka, cjevovoda, lučkih postrojenja, komunikacijskih veza, vojnih stožera i skladišta širom zapadne Europe.¹⁰⁹ Na prijedlog američkog predsjednika Trumana, na sastanku Vijeća u Bruxellesu, u prosincu 1950., američki general Eisenhower postavljen je za glavnog zapovjednika savezničkih snaga za Europu, a Vijeće ga je ovlastilo da uvježbava nacionalne postrojbe stavljenе pod njegovo zapovjedništvo, te da ih ustroji kao djelotvornu zdrženu obrambenu snagu.¹¹⁰

Na istom sastanku, slijedom prihvaćene strategije obrane i shvaćanja da se Europa mora braniti na tlu Njemačke, što se ukazivalo kao nemoguće bez vojnog i političkog sudjelovanja tadašnje Savezne Republike Njemačke, bez obzira na protivljenje nekih država članica, Vijeće je

zauzelo stajalište da bi njezino sudjelovanje ojačalo obranu zapadne Europe, a da to ne promjeni isključivo obrambeno obilježje NATO-a.¹¹¹ Pristupanje Savezne Republike Njemačke NATO-u dogodit će se, nakon mnogo otpora, osobito na strani Francuske, tek 1955. nakon potpisivanja Pariških ugovora.

U veljači 1951., ustrojeno je Vrhovno zapovjedništvo savezničkih snaga za Europu (SHAPE) koje je u travnju iste godine preuzeo nadzor nad vojnim snagama upućenima od strane država članica zbog obrane područja odredenog Ugovorom.

Uslijedilo je ustrojavanje njemu podređenih zapovjedništava, te, u siječnju 1952., odvojenog zapovjedništva za Atlantik (Supreme Allied Commander, Atlantic - SACLANT).

U veljači 1952. aktivirano je i Zapovjedništvo mornaričkih i pomorskih zračnih snaga za Kanal i južno Sjeverno more.

Sve to dovelo je do toga da su takve vojne snage bile na raspolažanju za trenutačnu uporabu, a pričuvne snage mogle su se pozvati zbog potpore, što je, u veljači 1952., na svom sastanku u Lisabonu, Vijeće i konstatiralo.

Određene izmjene učinjene su u zapovjednoj strukturi uzimanjem u obzir pristupanja Grčke i Turske (formiranje Zapovjedništva jugoistočnog sektora južne Europe sa sjedištem u Izmiru), a dodatne su odgovornosti dane vojnim tijelima NATO-a, poglavito u pogledu prioriteta u opremanju vojnih snaga i planiranja njihove logističke potpore.

Na svom sastanku u prosincu 1955., Vijeće je donijelo odluku o mogućnosti korištenja nuklearnog naoružanja u slučaju hitnosti, te da budući obrambeni planovi mogu biti donošeni na toj osnovi. To je dovelo do redefiniranja ranije postavljenih ciljeva u pogledu konvencionalnih vojnih snaga tako da su ciljevi gotovo prepolovljeni (bilo je planirano 65 divizija).¹¹² Tijekom godine 1957., došlo je do spoznaje da je Sovjetski Savez u značajnoj prednosti u pogledu razvoja balističkih raket interkontinentalnog dometa. Predsjednici vlasti država članica donijeli su slijedom toga, na sastanku Vijeća u Parizu, od 16. do 19. prosinca 1957., posebno važnu odluku da se glavnom zapovjedniku savezničkih snaga za Europu stave na raspolažanje balističke rakete srednjeg dometa.

Bilo je to u situaciji kad su prijedlozi zapadnih zemalja o ograničenju svih vrsta naoružanja i vojnih snaga, prestanku primjene u vojne svrhe tehnologije cijepanja atoma, smanjivanju postojećeg nuklearnog naoružanja i obustavi nuklearnih pokusa bili odbačeni od strane Sovjetskog Saveza i kad su pregovori o razoružanju, vođeni pod okri-

ljem Ujedinjenih naroda, zapali u tešku krizu.¹¹³ Francuska je vlasta dopisom (aide-memoire) od 10. ožujka 1966. priopćila ostalim članicama Organizacije da su se okolnosti iz godine 1949. izmijenile toliko da smatra da joj Organizacija, stvorena prema Ugovoru iz te godine, više ne odgovara. Zbog toga je Francuska odlučila povući svoje postrojbe iz vojne strukture NATO-a, ali ne dovodeći time u pitanje sam Ugovor.¹¹⁴ Nakon povlačenja Francuske iz vojne strukture NATO-a, raspuštena je Stalna grupa čija je Francuska bila članica, ustrojena na prvom sastanku Vijeća godine 1949. kao izvršno tijelo Vojnog odbora.¹¹⁵ Ustrojen je zdrženi Međunarodni vojni stožer odgovoran za svoj rad Vojnom odboru. Prve multinacionalne trajne mornaropske mornaričke snage tzv. STANAVFORLANT (Standing Naval Forces Atlantic) pod okriljem NATO-a, počele su djelovati 13. siječnja 1968. u Portlandu u Velikoj Britaniji.¹¹⁶ Grčka se godine 1974., nakon ciparske krize, povukla iz vojne strukture NATO-a, međutim godine 1980., odlučila je reintegrirati svoje vojne snage u vojno zapovjedništvo NATO-a. Sad je vrlo razrađen niz organa za vojnoobrambena pitanja s čitavom ljestvicom zapovjedništva podijeljenih po regijama i po rodovima oružja.¹¹⁷

Vojni odbor

Vojni odbor (Military Committee) osigurava maksimum konzultacija i suradnje među državama članicama o vojnim pitanjima iz okvira Ugovora; primarni je izvor savjeta vojne naravi za glavnog tajnika i Sjevernoatlantsko vijeće, Odbor za obrambeno planiranje i Skupinu za nuklearno planiranje.

Vojni odbor je odgovoran za davanje preporuka Vijeću, odnosno Odboru za obrambeno planiranje, onih mjera koje se ukazuju kao neophodne za zajedničku obranu područja NATO-a, te za skrb o vođenju, po vojnim pitanjima, glavnih zapovjednika u NATO-u i podređenih vojnih tijela.

Cine ga načelnici stožera svih država članica izuzevši Francuske koja je predstavljena vojnom misijom pri Vojnom odboru, dok je Island koji nema oružanih snaga predstavljen civilnom osobom.¹¹⁸ Načelnici stožera sastaju se kad god se to ukaže kao potrebito, a bar dvaput godišnje. U ostalo vrijeme države članice predstavljene su nacionalnim vojnim predstavnicima postavljenima od strane načelnika stožera. Oni tvore Vojni odbor u stalnom zasjedanju. To tijelo nije ovlašteno odlučivati o pitanjima koja po svojoj naravi ili dosegu zahtijevaju odobrenje samih načelnika stožera.¹¹⁹ Odbor upravlja s tri

¹⁰⁷ Ibid., str. 38.

¹⁰⁸ Ball, op. cit. (bilj. 8), str. 41.

¹⁰⁹ Huntley, op. cit. (bilj. 5), str. 40.

¹¹⁰ Ball, op. cit. (bilj. 8), str. 42.

¹¹¹ MacCloskey, op. cit. (bilj. 2), str. 38.

¹¹² Ball, op. cit. (bilj. 8), str. 46.

¹¹³ MacCloskey, op. cit. (bilj. 2), str. 44, 45.

¹¹⁴ Andrassy, op. cit. (bilj. 1), str. 474.

¹¹⁵ Huntley, op. cit. (bilj. 5), str. 36.

¹¹⁶ Ibid., str. 114.

¹¹⁷ Andrassy, op. cit. (bilj. 1), str. 474.

¹¹⁸ International Organization and Integration, op. cit. (bilj. 33), Dir. II. B. 2., str. 6.

¹¹⁹ Ibid.

regionalna zapovjedništva: Združeno zapovjedništvo za Evropu, Združeno zapovjedništvo za Atlantik i Regionalna planska skupina za Kanadu i Sjedinjene Američke Države.

Vojni odbor je odgovoran Sjevernoatlantskom vijeću, Odboru za obrambeno planiranje i Skupini za nuklearno planiranje za svekolikovo vođenje vojnih poslova unutar NATO-a.

Predsjedništvo Vojnim odborom rotira se godišnje između država članica, redoslijedom engleske abecede, a predsjedajućeg Odbora biraju načelnici stožera, uobičajeno na razdoblje

od dvije do tri godine.¹²⁰ Predsjedajući upravlja dnevnim poslovima odbora i ujedno djeluje kao glasnogovornik. On predstavlja Vojni odbor na sastancima Sjevernoatlantskog vijeća, Odbora za obrambeno planiranje i Skupine za nuklearno planiranje. Pomažu mu zamjenik predsjedajućega i direktor Međunarodnoga vojnog stožera. Po prirodi svoje dužnosti predsjedajući Vojnog odbora također ima važnu javnu ulogu i najviši je vojni govornik u ime NATO-a u kontaktima s novinstvom i drugim medijima. On poduzima službene posjete i predstavlja Vojni

odbor i u odnosu na države članice NATO-a i u odnosu na države s kojima NATO razvija bliže kontakte na temelju dijaloga, partnerstva i suradnje ustanovljene unutar svekolikih okvira Sjevernoatlantskog vijeća za suradnju i programa Partnerstvo za mir.

Intenziviranje vojnih kontakata i aktivnosti suradnje podrazumijeva i konzultacije Vojnog odbora u susretima na razini načelnika glavnih stožera država partnera.

(nastaviti će se)

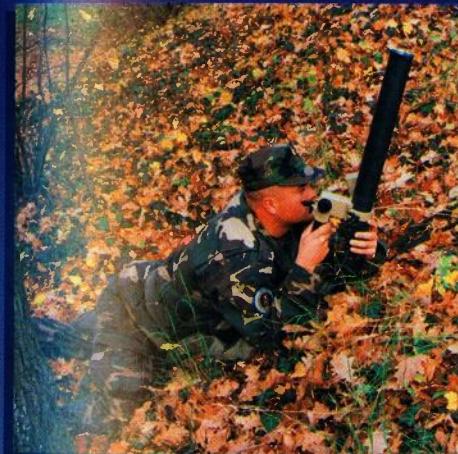


¹²⁰ Ibid.



Nagradna igra - 3. kolo

Koji je minobacač prikazan na slici:



- A) 60 mm Commando Soltam
- B) COCOS 60 mm M70 Commando
- C) 60 mm MKEK Commando



Prva nagrada: Zippo upaljač u luksuznom pakiranju u povodu 65. rođendana Zippoa

Druga nagrada: jednogodišnja pretplata na "Hrvatski vojnik" i "Velebit"

Treća nagrada: maketa zrakoplova F-117 A STEALTH NIGHTHAWK

Četvrta nagrada: Zippo upaljač sa znakom "Hrvatskog vojnika"

Rezultati 3. kola nagradne igre bit će objavljeni u listu "Velebit" broj 114 i u "Hrvatskom vojniku" broj 27.

Odgovore na pitanja slati na dopisnicama ili razglednicama najkasnije do 20. srpnja '97. na naslov:

**Hrvatska vojna glasila
Za nagradnu igru
Zvonimirova 12
10 000 Zagreb**

DOBITNICI 1. KOLA NAGRADNE IGRE

Točan odgovor je: C) EUROFIGHTER EF 2000

1. nagrada: Hrvoje Hricak, Naselje "Slavonija I" 3/41, Slavonski Brod
2. nagrada: Filip Markanjević, Fažanska 1, Zagreb
3. nagrada: Ivica Barić, Zagrebačka 19a, Našice

Dobitnici će nagrade primiti poštom

OSVIT XXI. STOLJEĆA I NOVA BOJIŠTA

(II. dio)

Prošlog mjeseca u Leedu bila je otvorena najveća izložba u povijesti posvećena najpoznatijem (celuloidnom) britanskom špijunu, jednom od junaka hladnog rata, Jamesu Bondu, za kojeg se procjenjuje da ga je video bar svaki četvrti čovjek u svijetu u barem jednom filmu o tajnom agentu 007. Hladni rat je završio, njegovi junaci iz zagušljivih kino dvorana izlaze među svoje obožavatelje. Kao da se želi postići dojam kako će jedan od najstarijih ljudskih zanata (ili je na najboljem putu) završiti u muzeju ljudske civilizacije ostavljen tek rijetkim posjetiteljima da se prisjete događaja koji su se vodili duboko u sjeni tajnosti i zahvaljujući kojima se ispisivala povijest te iste civilizacije. Ili je sve to ipak još jedna od iluzija, koja se ovaj put treba dogoditi u samoj realnosti, uvodeći taj stari zanat u (nove) zaplete koje će nadmašiti i maštu biblijskih protagonisti koji su se njime i te kako vješto služili i čije metode rada i ciljevi se ni za malo nisu promijenili u današnje vrijeme - informatizacijske i svake druge globalizacije te svemirske tehnologije

Petar JURIĆ

Znakovito je da se izložba o tajnom agentu 007 događa u trenutku kad je val liberalnih promjena dosegnuo sam plafon u britanskoj obavještajnoj zajednici koja slovi za jednu od najkonzervativnijih. Do samo nekoliko godina unazad bilo je nezamislivo da britanska obavještajna zajednica objavi javni oglas za novčenje novih članova objavljivajući ujedno i telefonski broj posredničke tvrtke na koji se mogu javiti zainteresirani građani. Ne samo to, i iz američkog kruga u zadnje vrijeme u medijima su prisutna razmišljanja koja žele uputiti na nužne promjene i u njihovoj obavještajnoj zajednici kako njezinog unutarnjeg ustroja tako i njezinog djelovanja.

Tako Britanci izlaze iz tipičnih akademskih okvira koji su bili svojstveni za njihovu obavještajnu zajednicu. Nova strategija "popunjavanja" ljudskim potencijalom je mnogo sveobuhvatnija i zahvaća svekoliku skalu ljudskih djelatnosti - od

ljudi s ulice do onih koji već tradicionalno čine strukturu te najelitnije britanske institucije koja je činila temeljnu polugu njezinog imperijalnog nastupanja i zahvaljujući kojoj će britanska kruna Njezinog veličanstva vladati s dvije trećine svijeta. Uz naglasak da se traže kandidati koji vladaju znanjem informatičkih tehnologija od kandidata se očekuje da budu obdareni prirodnom inteligencijom. Prijašnji socijalni status ne predstavlja ni prednost ni ograničenje.

Zbog "slikovitosti" zanimljiva je i sama procedura oglašavanja. U odabranim britanskim dnevnicima pojavit će se jedinstven oglas koji je pratila slika tri kapi koje padaju na površinu vode i prave valove s popratnom porukom "Inteligencija, uposlite je za pravljenje valova i sprječavanje reperkusija!" Primjećujemo je da je poruka krajnje dvostrislena.

Primjer ovog oglasa predstavlja prvi put u povijesti novačenje agenata ili "diskretnih osoba", i to ni manje ni više od strane MI5 (kon-

traobavještajne službe), koje očekuje "dobra", ali ne "luksuzna" plaća i karijera, kao ni jedna druga u "vrlo specijalnom dijelu vlade Njezina veličanstva - u službi sigurnosti". Za početak, potencijalnim agentima se savjetuje da pokušaju izbjegći da svojim prijateljima kažu o svojoj molbi za posao, jer je diskrecija važan dio rada za službu sigurnosti. Na početku oglasa nalazi se i mali kviz, što samo daje naslutiti da se MI5 pripremio za dugotrajni proces ispitivanja i provjere kandidata u nekoliko faza.

Otvoreni poziv MI5 za novačenje agenata nije ipak samo plod želje tajne službe da izade iz duboke sjene, u kojoj se 80 godina skrivala od britanske javnosti. Inače MI5 je imao uhodani način novačenja agenata po sveučilištima Oxforda i Cambridga, pa većina današnjih agenata potječe iz te sredine. Paradoksalno, rukovodeći kadrovima MI5 baš u tome naziru i problem i spremnost službe da odgovori na buduće izazove. MI5 treba agente iz različitih

sredina i stalež. U oglasu otvoreno kažu kako su na njezinu popisu želja "osobe s područja marketinga, nastavnici, djelatnici iz dobrovornih udruga, humanitarni djelatnici na radu u inozemstvu, akademici i novinari. Dručje rečeno, naslijednici slavne Istočno indijske kompanije koja je odigrala nezamjenjivu ulogu u stvaranju britanskog imperija pripremaju se za nove izazove.

Svakako iz strategije novačenja novih članova može se nazrijeti i domena budućih interesa koja je u skladu s nastupajućim razdobljem u kojem će se prijetnja (mnogo širi spektar) razlikovati od one iz razdoblja hladnog rata. Tako je nedavno MI5 obznanio kako se njegova djelatnost proširuje i na područje nadzora trgovine narkotika, bijelog roblja, komponenti i oružja masovnog uništavanja, te informatičkog kriminala kao i informacijskog rata koji već sad čini virtualnu bojišnicu "na kojoj" svoje snage međusobno odmjeravaju kako bivši protivnici tako i bivši saveznici (iz doba hladnog rata). Čak i u toj virtualnoj domeni sve je ostalo, mogli bismo reći, isto. Ono što se promijenilo svakako je neselektivnost prijetnje (cilja) te stalnost savezništva koja se na vremenskoj skali može mjeriti u rasponu sati/dani.

Primjera je mnogo. Ne tako davno u javnosti je izbio skandal vezan uz interes američke obaveštajne zajednice i njezin interes za široki spektar pitanja u Francuskoj. I dok je takva napetost i mogla biti očekivana na relaciji Francuska - SAD, šok je bio veći kad je sličan skandal izbio u Njemačkoj od američke strane u potrazi za tehnološkim tajnama i vrbovanju novih suradnika.

Daljnji trend liberalizacije, kako se to predočava u medijima (iako je prije svega riječ o novom pristupu) ponovno dolazi iz redova britanske obaveštajne zajednice. Tako natjecatelji za posao agenta u britanskoj tajnoj službi (MI5) koja se bavi kontraobaveštajnom djelatnošću koja pokriva područje Velike Britanije smiju biti i homoseksualci. Na taj korak odlučila se nova britanska vlada u duhu svoje politike tzv. izjednačavanja, nakon desetljeća izolacije zbog povećanog rizika od mogućih ucjena od neprijatelja.

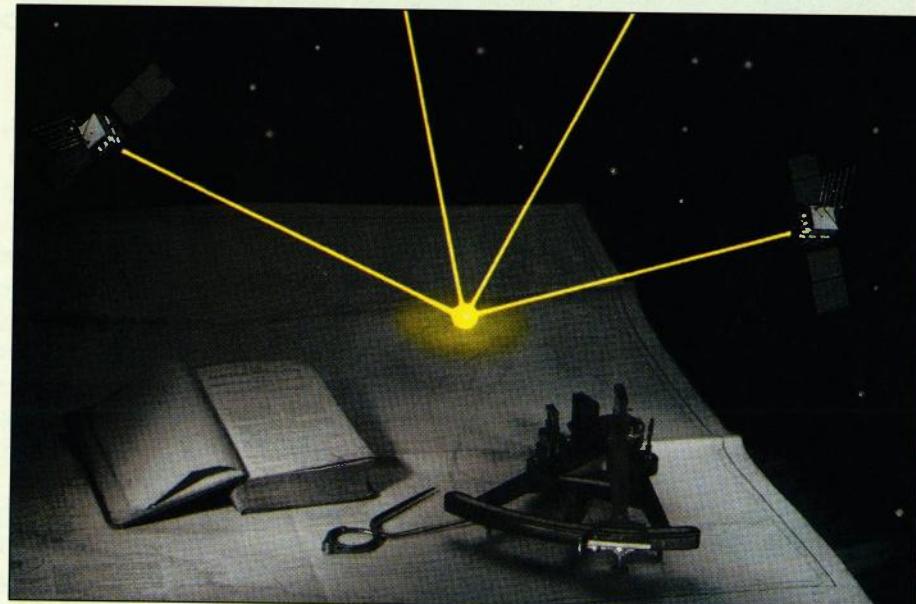
Pravi "mali rat" vodi se između SAD-a i Njemačke kad je Ministarstvo unutarnjih poslova 16 njemačkih saveznih država objavilo kako

su postigli dogovor da Scientološku crkvu stavi pod koordinirani nadzor diljem Njemačke koji će provoditi savezni i državni dužnosnici zaduženi za protukstremistička djelovanja. Prjevod ove diplomatske izjave glasio bi da su njemačke vlasti odlučile staviti Scientološku crkvu pod nadzor unutarnjih obaveštajnih službi, poput terorista i ekstremista, budući ju drže opasnom za demokraciju.

Razlog za takvu akciju bilo je očitovanje Ministarstva unutarnjih poslova da Scientološka crkva predstavlja profitabilnu, a ne vjersku organizaciju i da je zbog toga treba staviti pod pojačani nadzor koji se već provodi u dvije njemačke savezne države; Bavarskoj i Baden-

počinitelji ekstremističkih kaznenih djela udružuju u regionalne udruge. Preferiraju kretanje i djelovanje u autonomnim malim skupinama, kao što su one nastale u svezi Castor-transporta (sporni transport nuklearnog otpada koji je izazao niz prosvjednih manifestacija diljem Njemačke. Iz toga bi se u budućnosti mogao razviti novi oblik terorističkih udruga, što za unutarnju sigurnost predstavlja opasnost koja se ne smije podcijeniti".

Ne tako "spektakularne" akcije (jer više sliče na zakašnjelo gašenje požara) koje je poduzela njemačka obaveštajna zajednica dolaze i iz redova ruske koja je po značajkama svojih metoda rada (svakako i surovosti i bezobzirnosti) u razdoblju hladnog rata prelazila sve granice ljudske maštice. Jednostavan novinski oglas kojim se pozivaju svi dvostruki agenti da se jave centrali i podnesu izvješće o svojoj dvostrukoj djelatnosti uz novčanu nadoknadu i nastavak daljnog rada upućuje na "nove vjetrove" za koje se pretpostavlja da već duže vrijeme pušu tom obaveštajnom zajednicom. Ne bi trebalo puno objasnjavati kakve je učinke (pomutnju),



Otkriće kormila, kompasa i općenito naprava za navigaciju predstavljat će nužno polazište za otkriće Novog svijeta. Nedugo poslije velikih istraživača, tim putevima krenut će bogati trgovci i moreplovci prikupljajući podatke u potrazi za novim trgovačkim putevima, te novim zemljama za osvajanje i pljačku

Wuerttembergu.

Da stvar nije bezazlena i da ima mnogo šire protežnosti (djelovanje Scientološke crkve poprimilo je takve razmjere da je ozbiljno počelo nagrizati suverenitet zemlje) govori i reakcija američkog Ministarstva vanjskih poslova koje je njemačku akciju diglo do razine vlade. Glasnogovornik Ministarstva vanjskih poslova tom je prigodom izjavio da Washington mora "pomno proučiti pojedinosti njemačke odluke", nastojeći podsjetiti njemačku ali i svjetsku javnost kako SAD "podržavaju slobodu kulta" i da je Ministarstvo vanjskih poslova već kritiziralo prethodne njemačke mjere protiv Scientološke crkve u svojim godišnjim izvješćima o ljudskim pravima.

No to je samo vrh ledenog brijege, jer se Njemačka prema izvješću vrhovnog tužitelja, saveznog državnog odvjetnika Kay Nehma, suočava s prijetnjom novog oblika ljevičarskog terorizma. On upozorava na opasnost po unutarnju sigurnost i kaže: "Ranije smo se uglavnom bavili monolitnom Frakcijom Crvene armije (RAF), a danas se može utvrditi da se

samo na prvi pogled ta jednostavna poruka javno odasana tajnim agentima, izazvala u redovima suparničkih, ali očito i savezničkih obaveštajnih zajednica (bez obzira na stvarni broj dvostrukih agenata koji će se na nju odzavati). Ovih nekoliko primjera predstavlja samo primjer "novog vala" koji je zahvatio obaveštajne zajednice širom podnevnika (meridijana) pripremajući ljudske resurse za izazole 21. stoljeća koje će karakterizirati široki spektar oružanih i neoružanih prijetnji. Futorolozi bi, ne tako davno rekli, rat budućnosti uz sve moguće izvjesnosti, prije svega će se voditi na subatomskoj razini. To moramo shvatiti rastezljivo - od sukoba (političko/diplomatskih) u kojima će se sukobljavati poglavari država do regionalnih sukoba od skale intenziteta niske do srednje razine, pazeci da on ne preraste u globalni sukob. Za takve konflikte na raspolažanju će biti niz pomoćnih alata kao što su "zaštita ljudskih prava, sloboda medija, ekologija ...". U cijelom tom spletu političko/diplomatskih/gospodarsko/ vojnih događanja, obaveštajna služba (zajednica)

dotične države igrat će presudnu ulogu. Čovjekova sve veća ovisnost o tehnologiji njezine zadaće će još više olakšati. Ono što su samo prije nekoliko desetljeća tvrdili smjeli futuristi danas je već stvarnost. Info-napadaj na energetski sustav (isto tako npr. i na finansijski ili svaki drugi koji možemo svesti pod energetsku sastavnicu jedne države) u vidu poremećaja distribucije električne energije u stanju je da izazove prijevozni i telekomunikacijski kaos u toj zemlji. U takvim slučajevima vatrogasne i spasilačke ekipe stavljaju se u stanje pune pripravnosti kako bi se pružila pomoć osobama koje su ostale u liftovima ili su ostale zatočene u dućanima čija vrata rade na električni pogon. Ako su dotičnu zemlju npr. prije nekoliko vremena zahvatile i velike meteorološke neprilike koje su uništile ljetinu te ako je u njoj kojim slučajem došlo do erozije čudoređa - do svekolikog (političkoi/ili socijalnog) kaosa samo je jedan korak. U malo pojednostavljenom scenariju, ako se uzme u obzir da ne spada u visokotehnološki razvijenu zemlju, "dah" svekolikog kaosa zahvatilo je Albaniju. No to ne znači da su oni visokotehnološki razvijeni od njega zaštićeni. Prije bi se reklo da su možda i ranijivji. Ova dva primjera, jedan hipotetski i drugi stvarni pred obavještajnu zajednicu postavljaju se kao "fizionomija prijetnje". Ne biti svjestan toga i važnosti pravodobnog opskrbljivanja ključnim informacijama kako bi se donosile ispravne odluke ili preventivno djelovalo ili izbjegla katastrofa i kaos znači izbjegći 50 posto katastrofe. U protivnom je ta društvena zajednica (država) slijepa i srila u propast. Nedostatak tih "ociju" i najmoćniju vojsku kao i najelitnije konjaništvo može odvesti u provalju, a njezinog zapovjednika u "progonstvo".

Njezina uloga svakako je nezamjenjiva. Povijest poznae niz primjera u kojima je slaba obavještajna služba prethodila vojnom porazu. Tako je ostala zapisana priča o slavnom vojskovođi koji je stajao na nekom brdu sjeverno od Rosoma i pomoću dalekozora promatrao bojište. Izgledalo je kao da se neprijatelj povlači. Sve što je bilo potrebno kako bi se upotpunila njegova pobjeda bilo je da se nanese konačni udar pomoću sjajnog francuskog konjaništva koje se nalazilo u dolini. Zemljište je bilo teško uslijed nedavnih kiša, ali se nije mogla primijetiti nikakva prepreka za odlučujući juriš konjaništva. Okrenuvši se prema plašljivom ali neprijateljski raspoloženom mještaninu iz okoline, koji je bio privezan za konja jednog husara, zapovjednik ga zapita: "Da li je ovaj put odavde do onog sela sloboden za moje konjaništvo?" Mještanin klimnu glavom: "Da". Vojskovođa zatim žurno pošalje teklića u Pariz da objavi pobedu. Bez ikakvog daljnog razmišljanja zapovjedio je konjaništvu da zauzme visoravan. Preko prvog grebena projurilo je 26 francuskih eskadrona (4500 konjanika). Prešli su posljednju

dolinu u galopu. Prevalili su padine i već izbili na greben kad su se odjednom čelni konji trgli unazad iznenadno obuzeti užasom. Pred njima je zjapila strašna provalja, strmoglavih padina, dubokih gotovo pet metara. Bilo je oviše kasno. Red za redom padao je u ponor, zbog vlastitog zaleta ali i pritska nastupajućih redova. Predanje kaže da je dvije tisuće konja i 1500 ljudi utonulo na putu za Oen (do pobjede koja se smatrala izvjesnom). Vojskovođa je bio Bonaparta, a bitka je bila kod Waterlooa. Za Napoleona, koji je dobio netočne podatke o zemljištu, bio je to početak poraza. Sveta Jelena nalazila se samo korak dalje.

Na neki način u sličnoj situaciji nalazi se i suvremeni gospodarstvenik - čelni čovjek velike tvrtke ili multinacionalne korporacije kad mora donijeti ključne odluke u cilju osvajanja novog tržišta. Poznavanje konkurenčije i ciljanog tržišta alfa i omega je gospodarstvene misije. Na sličan način on će se poput Napoleona ne raspolažući dovoljnim informacijama naći u situaciji da donosi ključne odluke. Poput vojnika na bojištu i čelni čovjek kao "gospodarstvenik-ratnik" priznat će poraz tj. osvajanje tržišta od nadmoćnije konkurenčije, no ne i iznenađenje. On je mnogo više od samog iznenađenja. To znači da je konkurenčija učinila prodror u vrijeme i na mjesto gdje se to i kad se to najmanje očekivalo. Iznenađenje je isto tako kad čelni čovjek uoči uspjeh konkurenčije tamo gdje mu je rečeno da nema velike ili nikakve šanse. Kako izbjegić takva iznenađenja. U vojci takva iznenađenja onemogućava vojno-obavještajna služba. Što je sa suvremenim osvajačima tržišta? Već u prošlom broju *Hrvatskog vojnika* naveli smo jednu sasvim novu strukturu gospodarstvenika. Već sada, nije nikakva novost, da novi tip gospodarstvenika koji se nalaze na čelu velikih tvrtki i multinacionalnih korporacija mora uspješno vladati znanjem iz povijesti; kao po nekom pravilu su bivši vojnici (umirovljeni visoki časnici) imaju dugogodišnju diplomatsku i obavještajnu specijalizaciju iz područja regionalne i šire sigurnosti čija se znanja protežu na cijeli kontinent. U njihovoj pratnji tijekom gospodarstvenih misija (po uzoru na osvajačke pohode Aleksandra Makedonskog) u pomoćnim timovima (koji znaju brojiti na desetine eksperata) nalaze se stručnjaci za pitanja etnografije pa sve do ekologije. Da se ništa ne prepusta slučaju, misiji prethodi doslovce obavještajna obradba ciljanog tržišta u aranžmanu nacionalnih obavještajnih službi koje su prestankom hladnog rata veliki dio svojih potencijala usmjerile na djelovanje u područja gospodarske politike i osvajaju novih tržišta. Ta aktivnost ne objašnjava se samo pukim nedostatkom klasičnog, "vojnog protivnika" već i činjenicom da suvremene tvrtke - osvajači tržišta - u svojoj djelatnosti podrazumijevaju tehnički, finansijski i politički inženjering. Tako danas satelitski potencijali vodećih svjetskih sila,

uz klasične vojne zadaće koje nisu nikako zanemarene, koriste se i za geološka izviđanja u potrazi za strateškim sirovinama; fosilnim gorivima kao i mineralima koji su nezamjenjivi u proizvodnji slitina npr. u automobilskoj (zrakoplovnoj i svemirskoj) industriji čiji proizvod - automobil - ima kategoriju proizvoda široke potrošnje. Afrička zemlja, Kongo, na koju se prenio plamen gradanskog rata koji je već poharao bivši Zair (današnja Demokratska Republika Kongo), iznimno je bogata magnezijem (Mg) koji predstavlja stratešku sirovinu u automobilskoj industriji. Uloga satelitskog izviđanja bila je nezamjenjiva: potvrdila je očekivanja i kaos učinila izvjesnim.

Povijest i uloga obavještajne službe

No, to nije samo tipičnost XX. stoljeća kojeg karakterizira svemirska tehnologija. I Biblija daje prve zapise o obavještajnoj službi i njezinoj djelatnosti. U knjizi Brojevi, glava 13, Izviđanje Obećane zemlje.

Jahve reče Mojsiju: Pošalj ljudе, po jednog čovjeka iz pojedinog pradjedovskog plemena, da izvide kanaansku zemlju koju dajem Izraelcima. Pošaljite sve njihove glavare!

Na jahvinu zapovijed Mojsije ih posla iz pustinje Paranе. Svi ti ljudi bijahu glavari Izraelaca...

... Posla ih Mojsije da izvide kanaansku zemlju pa im reče: "Idite gore u Negeb, onda se popnite na brdo. Razgledajte zemlju kakva je. Je li narod koji u njoj živi jak ili slab, malobrojan ili mnogobrojan? Kakva je zemlja u kojoj živi: dobra ili rđava? Kakvi su gradovi u kojima borave: otvoreni ili utvrđeni? Kakvo je tlo: Plodno ili mršavo? Ima li po njemu drveća ili nema? Odvažni budite i ponesite plodova te zemlje."

Bilo je upravo vrijeme ranog grožđa. Odu oni gore da izvide zemlju od pustinje Sina do Rehoba, koji je na ulazu u Hamat. Popnu se u Negeb i dodu do Hebrona, gdje su se nalazili Ahiman, Šešaj Talmaj, Anakovi potomci. . .

Kad stigše u Dolinu Eškol, odrezaše ondje lozu s grozdom i ponesoše ga, udvoje, na motki; ponesoše i mogranja i smokava. . .

Izvješće uhodā. Nakon četrdeset dana vrate se iz zemlje koju su izviđali. Odu k Mojsiju i Aronu i svojoj izraelskoj zajednici u Kadeš, u Paranskoj pustinji. Podnesu njima i svojoj zajednici izvješće, a onda im pokažu plodove zemlje.

Izvješće ga oni: "Išli smo u zemlju u koju si nas poslao. Zaista njome teče med i mlijeko. Evo njezinih plodova. Ali je jak narod koji u onoj zemlji živi, gradovi su utvrđeni i vrlo veliki. A vidjesmo ondje i potomke Anakove. Amalečani borave u negepskom kraju: Hetiti, Jebuseci i Amorejci žive u brdu; a Kanaanci se nalaze uz more i duž Jordana."

Kaleb ušutka narod oko Mojsija i progov-

ori: "Krenimo ne okljevajući i zauzimo je, jer je možemo nadvladati!"

Ali ljudi što su s njima išli odvratili: "Ne možemo ići na onaj narod, jer je jači od nas."

I počnu ozlogašivati Izraelcima zemlju koju su izviđali: "Zemlja kroz koju smo prošli da je izvidimo zemlja je što proždire svoje stanovništvo. Sav narod što ga u njoj vidjesmo ljudi su krupna stasa. Vidjesmo onđe i divove - Anakovo potomstvo od divova. Činilo nam se da smo prema njima kao skakavci. Takvi i bijasmo i njima."

Iz Biblije možemo vidjeti strukturu "izvidničkog djelovanja" ili "uhodenja zemlje" koje je trajalo 40 dana i nameće sljedeću pouku: dobra obavještajna služba donosi bogate plodove.

Daljnji razvoj obavještajne službe prati svekoliki razvoj društvenih, političkih, gospodarskih i kulturnih odnosa. Kraj srednjeg vijeka ujedno je označavao i početak renesanse obavještajne službe. Ujedno je to i vrijeme formiranja velikih nacionalnih država, stvaranja apsolutnih monarchija, koje su raspolaže tvarnim izvorima koji su im omogućavali da vode velike političke igre u razmjerima čitave tadašnje Europe. U to vrijeme stvara se teorija i praksa politike, sasvim oslobođene od religioznih, moralnih ili nekih drugih skrupula, politike koja uzima samo realne interese. Njezino oženje su bili španjolski, francuski, engleski kraljevi, koji su odigrali veliku ulogu u stvaranju nacionalnih država čije je ustrojavanje bilo neodgodivo diktirano tijekom društveno-gospodarskog razvoja.

No i ta činjenica predstavlja samo segment povijesno-civilizacijskog continuuma. U Bibliji također, u knjizi Brojevi, glava 14 (Pobuna Izraelaca) nailazimo na nezadovoljstvo naroda protiv Mojsija i Arona. Sva im je zajednica govorila: "Kamo sreće da smo pomrli u zemlji egiptskoj! Ili da smo pomrli u ovoj pustinji! Zašto nas Jahve vodi u tu zemlju, da padnemo od mača, a žene naše i djeca da postanu roblje! Zar nam ne bi bilo bolje da se vratimo u Egipat?"

Pred nizom čudorednih dilema s kojima se suočiše Mojsije i Aron, prevladat će ipak interes. Oni koji su izviđali novu zemlju rekoše zatim svoj zajednici izraelskoj: "Zemlja kroz koju smo prošli da je istražimo izvanredno je dobra. Ako nam jahve bude dobrostiv, u tu će nas zemlju odvesti, i dat će nam je. To je zemlja u

su bili kreatori tajnih ratova koji su prožimali tadašnju Europu. Henrik VII. se čak hvalio kako je prvi stvorio specijalni obavještajni organ engleske krune koji je imao svoja pravila vrbovanja, plaćanja i korištenja tajnih agenata svih rangova - od plemića do prosjaka na bučnim ulicama Londona. U njegovu vrijeme engleski tajni savjet imao je stalne agente u inozemstvu, a plaćali su ih iz posebnih fondova.

Jačanje političkih organa nacionalnih država, stavljenih u oklop apsolutnih monarchija, za borbu s unutarnjim i vanjskim neprijateljem vladajuće klase feudalaca proširuje ranije zemljopisne okvire diplomacije tih, sve razvijenijih država. Istodobno se šire i zemljopisne granice djelatnosti obavještajnih službi. Svakoj vladai je bilo potrebno da dobro upozna ne samo bližnje susjede, već i situaciju čitavog sustava europskih država. Štoviše, obavještajna služba bila je dužna prodirati sve dalje, u manje pozne zemlje - bilo to Otomansko Carstvo ili Moskovska Rusija, s kojom su zapadni Euroljani ranije malo imali prilike da se sukobljavaju, ili u sasvim nepoznate države Indije i Kine.

Naravno, obavještajna služba je u cijelosti služila politi-



Idiličnu sliku krajolika narušava tek budno "oko" izvidničkog satelita u potrazi za bogastvima duboko u zemljinoj kori. Danas, satelitski potencijali vodećih svjetskih sile, uz klasične vojne zadaće koje nisu zanemarene, rabe se i za geološka izviđanja u potrazi za strateškim sirovinama; fosilnim gorivima i mineralima

kojo teče med i mljeko..."

Vladari zapadne Europe koji su bili nositelji procesa formiranja nacionalnih država i borbi protiv feudalnih privilegija bili su ljudi koji su se uvelike služili obavještajnom službom i zauzimali važno mjesto u njezinoj povijesti. Takav je npr. bio i kralj Luj XI. - neumorni majstor za pletenje sve novih i novih diplomatskih intrig u čijoj su se pauci zapetljivali jedan za drugim njegovi protivnici. Poznat kao iznimno škrti osoba nije študio zlata kako bi pretvorio utjecajne osobe neprijateljske države u svoje agente.

Tadašnji vladari zapadne Europe ujedno

ci i tadašnjem gospodarstvu, ostvarivano diplomatskim ili vojnim akcijama ili, uspoređeno, i jednim i drugim. No i diplomacija je često morala činiti usluge obavještajnoj službi. Diplomacija je bila dužna ne samo da djeluje već i da razmatra, ocjenjuje gospodarsku snagu zemlje i područja koja ju sačinjavaju, koliko ta snaga stoji na raspolaganju vlasti, vojnu organizaciju, vještinu i planove monarha, onih na koje se oslanja, i onih koji mu se suprotstavljaju u granicama vlastite države. Ta i druga pitanja stalno se postavljaju obavještajcima bez obzira upadaju li oni u zemlju kao avanturisti ili svečano prelaze granice kao veleposlanici svoje zemlje. Te

podatke skuplja i bogati trgovac, ali i kapetan broda koji plovi morima u potrazi za novim trgovackim putevima, te novim zemljama za osvajanje i pljačku.

Pitanja na koja su moreplovci trebali naći odgovor za vrijeme velikih zemljopisnih otkrića malo su se razlikovala od onih koja su zadavana diplomatima i tajnim agentima.

Takve upitnike dobili su Vasco da Gama i Columbo, njih su sa sobom nosili i trgovacki brodovi engleske Moskovske kompanije koji su sve češće plovili na ruski Sjever. Upitnicima se trebalo prikupiti podatke o plodnosti tla, namirnicama i ležištima metala, o obliku uprave, o utvrđenim punktovima i putevima, o brojnosti i rodovima vojske, njenom naoružanju i taktici. U instrukcijama, danim engleskim trgovcima, preporučavano je da vinom opijaju ljudi, mještane, kako bi saznali sve što je potrebno o zemlji.

Uloge trgovaca, moreplovaca, ratnika, obavještajaca i diplomata često su se ispreplitale. Veleposlanici, i uopće diplomati, bili su službeni obavještajci koji su primjenjivali sva moguća sredstva zbog dobivanja neophodnih obavještenja. Ali veleposlanik je mogao postati i šef kontraobavještajne službe, koja prati rad emigranata neprijateljski raspoloženih prema njegovoj vlasti, ili, jednostavno, šef agenata koje pripremaju za slanje u neku stranu zemlju. Još tješnje su se preplitale funkcije obavještajca i tajnog poslanika, za što se može naći niz primjera u diplomatskim ljetopisima. S druge strane, obavještajac se vrlo često pretvarao u tajnog poslanika svoje zemlje. Često se događalo da veleposlanik obavlja i dužnost obavještajca i diverzanta, organizatora političkih zavjera u zemlji u koju je poslan. Sve te funkcije toliko su se tjesno ispreplitale da pojavljivanje jedne osobe u svim tim ulogama, brza preobrazba iz uloge veleposlanika u obavještajca i obratno, više nikoga nije čudilo.

Renesansi obavještajne službe u znatnoj mjeri pridonijelo je i otkriće Amerike, točnije, izvoz golemih količina zlata od strane Španjolaca iz njihovih posjeda u Novom svijetu. Još točnije - želja trgovaca i avanturista drugih europskih zemalja da prisvoje bar jedan dio tog golemog plijena. Iskušenje je bilo veliko i prvi su mu se predali francuski trgovci i brodovlasnici. Gotovo odmah poslije osvajanja Meksika od strane Španjolaca, Francuzi su počeli organizirati gusarske ekspedicije za hvatanje brodova koji su prevozili zlato iz Amerike u Španjolsku. Kako bi se suprotstavio francuskim gusarskim napadajima Madrid šalje tajne uhode u francuske luke kako bi pribavili podatke o plovidbi gusarskih brodova i planovima gusara. Francuski primjer se proširio poput epidemije, i nakon određenog vremena njime su pošli i gusari iz Engleske i drugih zemalja. Time će španjolski špijuni imati sve više i više posla.

Veliku ulogu u povijesti obavještajnih

službi igrala je i Venecija. Ta, u srednjem vijeku najbogatija trgovacka republika imala je najiskusniju diplomaciju u tadašnjoj Europi. U Veneciji su još u XV. stoljeću uveli pregled poštanske prepiske zbog dobivanja potrebnih informacija. U XVI. stoljeću u Veneciji obavještajna služba bit će odvojena od diplomacije, mada će se u praksi dopunjavati.

Rukovođenje obavještajnom službom bilo je povjereni "inkvizitorima" Savjetu desetorice (stvarna vlast) ili, kako su ih kasnije nazivali, "inkvizitorima države". Dvojicu, od tri inkvizitora, birao je Savjet desetorice iz redova svojih članova. Izbori su se obavljali svake godine u listopadu. Inkvizitori su bili gotovo najutjecajnije osobe, kojih su se najviše plašili u Veneciji. Oni su mogli bez ikakvog suda i istrage tajno osuditi na smrt svakog čovjeka i isto tako tajno izdati zapovijed potčinjenoj straži da presudu obavi. Protokoli sjednica inkvizitora daju nam na uvid mnogobrojne dokaze takvih tajnih obračunavanja, koja su uvijek bila motivirana na isti način - interesima države.

Oko godine 1586. inkvizitori su zahtijevali od poslanika Venecije u inozemstvu da šalju obavještenja o djelatnosti osoba koje su pobegle iz Venecije plašeći se progona. Za ispunjenje tih, ponekad nezgodnih obveza, poslanici su dobivali specijalne novčane fondove. U samoj Veneciji policijaci su pomno pratili lica koja su odlazila u španjolsko poslanstvo, kao i u poslanstva drugih zemalja.

Obavještajna služba Venecije imala je dosta uspjeha ne samo u XVI. već i u XVII. stoljeću, kad je međunarodna važnost Venecije bila na zalistku.

Porast međunarodnog prestiža Rusije pobudio je venecijansku obavještajnu službu da proširi svoju djelatnost i na ruski teritorij. Dvadeset prvog travnja 1704. inkvizitori su zapovijedili poslaniku Venecije u Carigradu da nade pouzdanog čovjeka koji zna ruski jezik, koga bi mogli poslati u Rusiju kako bi doznali stanje stvari i tajne planove vlade te zemlje.

Iskustva Venecije koristile su i druge države. U XVI. stoljeću uveden je sustav održavanja stalnih poslanika na stranim dvorovima. Poslanstva su postala središta obavještajnog rada, kao i kontrašpijunaže. Često su diplomatni prodavalici jedan drugom primljene tajne novosti ili razmjenjivali dobivenu "robu". Tako je postupao, npr. španjolski poslanik kod engleskog kralja Henrika VII. Najzanimljivije je da je poslanik, kao kompenzaciju za novosti koje je dobivao od španjolskih diplomata u Nizozemskoj i Njemačkoj, primao tajne informacije o Engleskoj ne samo od važnih osoba pri dvoru, već i od samog Henrika VII. U to vrijeme Engleska se još nije sukobljavala sa Španjolskom.

Usporedno s razvojem obavještajne djelatnosti u XVI. stoljeću brzo se razvijala i vještina kontrašpijunaže. Kad se posumnjalo da se strani

poslanik bavi obavještajnom djelatnošću, zapovijedalo se da se hvataju njihovi brzozavi. U to vrijeme počinje i šifriranje pisama, ispočetka jednostavnim šiframa, a kasnije sve složenijim. Putevi kojim su se dostavljala pisma, svejedno, kopnom ili morem bili su nesigurni. Ti putevi često su prolazili preko teritorija trećih država, čije vlade, isto tako često, nisu mogle da se odupru iskušenju da se upoznaju s tajnom informacijom koja se dostavlja stranom dvoru. Zato su se izvješća poslanika često slala u nekoliko primjeraka raznim putevima u nadi da će makar jedan primjerak stići u naslovljeno mjesto. Znajući za tu praksu hvatanja izvješća, poslanici su često slali pisma s namjerno lažnim podatcima kao bi dezinformirali neprijatelja.

Obavještajna zajednica u službi gospodarskih probitaka

Da obavještajne službe završetkom hladnog rata su već odavno izšle iz svojih tradicionalnih okvira potvrđuje i uhićenje 62-godišnjeg Donalda Ratcliffea, američkog državljanina, osmjijećenog da je u Južnoj Koreji skuplja vojne informacije u korist SAD-a. Prema južnokorejskim medijima Ratcliffe je prikupljao vojne informacije i podatke o južnokorejskim planovima nabave oružja, što je trebalo biti od koristi za njegovu kompaniju Litton Guidance and Control Systems koja se bavi prodajom oružja. Akcija uhićenja američkog državljanina u obavještajnoj misiji u prijateljskoj zemlji prema tvrdnjama nekih južnokorejskih medija je samo vraćanje "milog za drago" američkoj strani koja je u rujnu prošle godine uhitila Amerikanca korejskog podrijetla i optužila ga da je južnokorejskoj ambasadi u Washingtonu predao četredesetak tajnih američkih vladinih dokumenata. Taj najnoviji primjer nije usamljen i samo potvrđuje da obavještajne službe uz borbu protiv trgovine drogama, bijelim robljem, svih vidova kriminala među kojima visoko mjesto zauzima računalski kriminal sve veću ulogu, ako ne i težinu, dobiva i u gospodarskoj bitci na globalnom tržištu. To po svemu sudeći nije slučajno, jer prema nekim političkim i gospodarskim autoritetima gospodarska bitka predstavljaće bitku svih bitaka u cilju što boljeg pozicioniranja pri ulasku u XXI. stoljeće.

Tako Francuska osniva Vijeće za kompetitivnost i gospodarsku sigurnost čije se osnivanje pokazalo neizbjegljivim uvezši u obzir važnost komercijalne snage jedne zemlje u cilju provođenja politike obrane francuskoga gospodarstva. Drugim riječima riječ je o svojevrsnoj obavještajnoj službi specijaliziranoj za operacije prikupljanja informacija i njihove zaštite u domeni gospodarstva. To vijeće u svom djelovanju povezuje vrh države i francuski gospodarski svijet.

DEMOKRATSKA REPUBLIKA KONGO -

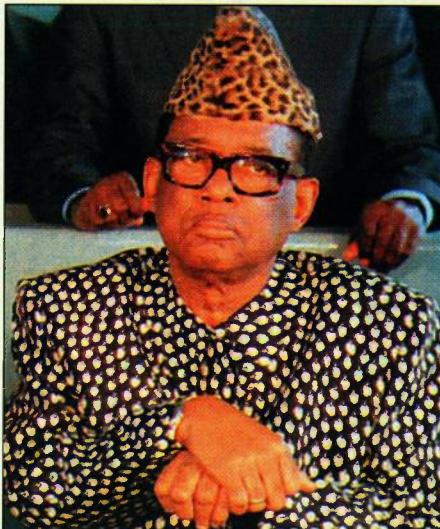
NAGOVJEŠTAJ SUŠTINSKIH GEOPOLITIČKIH PROMJENA U AFRICI

Pri "iskrcavanju" američke politike na afrički kontinent prvi cilj Richardsonove misije bio je pokušaj da s tadašnjim predsjednikom Mobutuom postigne dogovor o uvjetima njegovog silaska s vlasti i prekine sukobe između tada regularne vojske i postrojbi Udruženih demokratskih snaga za oslobođenje Konga, drugi cilj misije bio je da dogovori pregovore u kojima će pokušati potražiti rješenje sukoba, a treći cilj bio je humanitarne prirode. Richardson se trebao zauzeti za rješavanje nastale humanitarne krize u svezi položaja Hutu izbjeglica iz okolice Kisanganija. Spomenuta nova politika SAD prema afričkom kontinentu, slično kao i u ostalim slučajevima, predstavlja zapravo mješavinu trgovine i diplomatskih ofenziva koje na područjima primjene dovode do tzv. dobrog kaosa koji generira promjene političkih odnosa i gospodarskih reformi

Sanja ZORIĆ BANDULA

Uvod. Povjesno gledano Demokratska Republika Kongo, odnosno nekadašnji Zair bio je belgijska kolonija, i tijekom svoje najnovije postkolonijalne povijesti, predstavljao je belgijsku (francusku) interesnu zonu, pa čak i više, bio je jedno od najvršćih uporišta francuske politike u afričkim zemljama francuskoga govornog područja.

Održavajući čvrste veze s frankofonskom Afrikom, diktirajući monetarnu politiku, a povremeno i vode, Belgija odnosno Francuska uspijevat će zadržati svoje kolonijalno carstvo iz 19. stoljeća, najčešće uz pomoć UN unutar kojeg su frankofonske afričke zemlje bile organizirane u jedinstveni blok na čije su se glasove oslanjale sve francuske vlade i predsjednici. Nakon godine 1990. utjecaj Francuske na afrički kontinent naglo je počeo slabiti, osobito u Zairu, najvećoj zemlji francuskoga govornog područja izvan same Francuske. Političkim padom Mobuto Sese Seka, jednog od zaštitnika francuskih interesa u Africi, slabljenje francuskog utjecaja u cijeloj regiji predstavlja samo logičnu posljedicu kratkovidne politike za koju će Francois Leothard, vođa druge najveće stranke u jednoj od francuskih koaličijskih vlada kazati da je počinila tri krupne pogreške. Prvu zato što je Mobutu podržavao do posljednjih mjeseci njezine vladavine, što se pokazalo diskreditirajućim. Drugu, zato što se sa SAD nije uspjela nagoditi oko pitanja Zaira, zbog čega su zemlje koje su podupirale Demokratski savez za oslobođenje Kongo-Zaira dobivale pomoć od SAD i treću, zato što je zanemarila stratešku



Mobuto Sese Seko

važnost bivšeg Zaira kao geopolitički najvažnijeg čimbenika Francuske naznačnosti na afričkom kontinentu. "Zair predstavlja najočigledniji poraz francuske politike u Africi," više puta će na nedavno održanim predizbornim skupovima izjavljivati sadašnji predsjednik vlade Lionel Jospin, a s tom ocjenom složit će se i većina ostalih francuskih političara. Neki stručnjaci za afrička pitanja poput npr. Bernard Lughan sa sveučilišta u Lyonu, u svojoj će kritici biti još jači te će ustvrditi kako "Francuska danas u središnjoj Africi plaća cijenu svog višegodišnjeg sljepila i političkih pogrešaka". Pokušaj protjerivanja pripadnika plemena Tuci, koji nikada nisu bili naklonjeni Mobutuovom režimu, iz istočnih područja Zaira, u koje su se nakon izbjegličke krize iz godine 1994. naselile stotine

tisuće Hutu izbjeglica iz Ruande dovest će u prosincu godine 1996. do osnutka Demokratskog saveza za oslobođenje Kongo-Zaira, političke i vojne organizacije koja će imati odlučujuću ulogu u svrgavanju Mobutua s vlasti. Na čelu tog pokreta, koji će se osnovati u Gomi, nalazit će se sadašnji predsjednik Konga Laurent Desire Kabila. Pripadnici pokreta bit će vojno organizirani u postrojbe koje će u prosincu 1996. imati otprilike 40 tisuća vojnika, uglavnom pripadnika plemena Tuci. Kako će ove snage tijekom kasnijih mjeseci napredovati i zauzimati pojedina područja njima će se pridruživati pripadnici drugih plemena tako da će se njihov broj uoči zauzimanja Kinšase popeti na otprilike 70 tisuća. Osim spomenutih Tucija u većem broju u postrojbama pod zapovjedništvom Kabile nalazit će se i pripadnici raznih plemena iz pokrajine Shabe i regije Kasai, područja u kojima će se tijekom 90-tih godina dogoditi mnoge pobune protiv Mobutuove vlasti. Uz spomenute državljane Zaira u postrojbama Demokratskog saveza za oslobođenje Kongo-Zaira nalazit će se i strane postrojbe iz Ruande, Burundija, Ugande i Angole. Kroz nepunih sedam mjeseci ove postrojbe će preuzeti nadzor nad cijelokupnim Zairem i promijeniti geopolitički odnos snaga između afričkih zemalja koje su naklonjene francuskoj i onih koje su naklonjene SAD u korist SAD.

Povijesne odrednice

Rana povijest Konga još uvjek je najvećim dijelom nepoznata, premda se zna da su prve

kontakte s Bantu kraljevstvom Konga uspostavili Portugalcu u početku godine 1482. kad je portugalski navigator Diogo Cam doplovio u ušće rijeke Kongo. Vjeruje se da se u doba svoje najveće moći to kraljevstvo prostiralo između današnje Angole i Gabona. Već godine 1489. izaslansvo Bantu kraljevstva zajedno s portugalskim pomorcima doplovilo je u Portugal i primljeno je u posjet kod Portugalskog kralja, a nedugo zatim godine 1490. u područje središnje Afrike zaputili su se franjevački misionari koji su raširili kršćanstvo diljem Bantu kraljevstva i izgradili mnoge crkve. Kraljevstvo je vremenom propalo i većina pisanih dokumenata je izgubljena.

Daljnji interes za područje središnje Afrike potaknut je u najvećoj mjeri izvješćima angloameričkog novinara i istraživača Henrya Mortona Stenleya koji je posjetio unutrašnjost Konga godine 1877. Nakon razgovora sa Stenleym o njegovim istraživanjima i bogatstvu središnje Afrike, a osobito Konga, belgijski kralj Leopold II. osnovao je godine 1878. Afrički međunarodni savez, koji je pod Stenleyevim vodstvom organizirao ekspediciju u središnju Afriku. Cilj ekspedicije bio je uspostava trgovinskih postaja i prijateljskih odnosa s lokalnim vodama. Tijekom ekspedicije istraživači su istražili porječje rijeke Kongo i otkrili veći broj



Tragedija Hutu izbjeglica iz okolice Kisangania

naselja, uključujući ono koje će po belgijskom kralju nazvati Leopoldville (danasa Kinshasa).

Svojatanja teritorijalnih prava, osobito od Portugala i Francuske postavit će pitanje Konga na dnevni red berlinskog kongresa godine 1884. Tom prigodom priznat će se suverenitet Afričkom međunarodnom savezu. Istraženo područje središnje Afrike i porječje rijeke Kongo naz-

vat će se Slobodna Država Kongo i otvorit će se za trgovinu svim evropskim narodima, pri čemu će se trgovina robljem zabraniti. Tako proglašena država u srpnju godine 1885. nalazila se pod osobnim protektoratom belgijskog kralja Leopolda II.

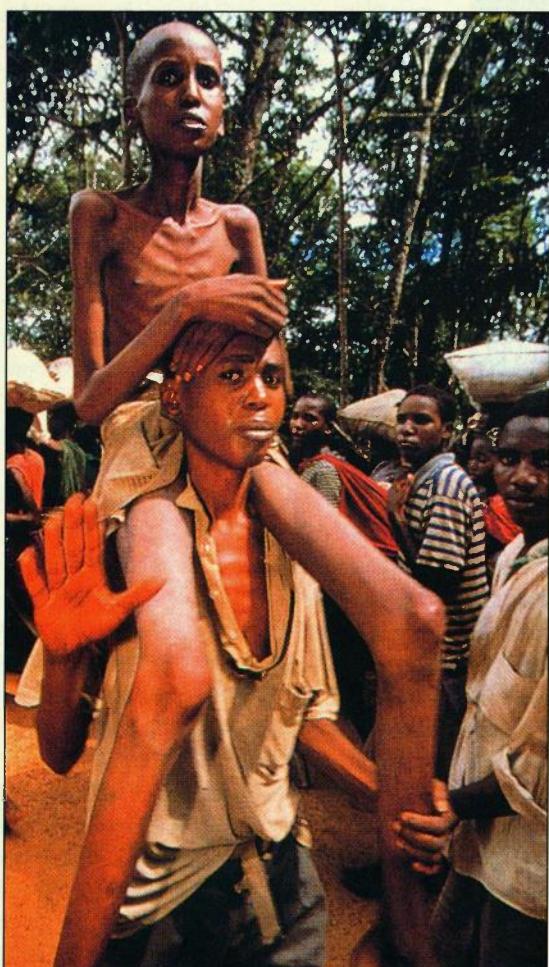
U početku dvadesetog stoljeća pobunit će se afrička plemena i kralj Leopold II pod pritiskom evropskih država godine 1904. osnovat će komisiju koja će istražiti razloge pobune. Komisija je razotkrila da su urođenici bili žrtve robovljačkog sustava i ostalih zlostavljanja, te je takvim svojim otkrićima prisilila belgijskog kralja da pokrene izvjesne reforme koje se kasnije nisu pokazale učinkovitima. Iz tog razloga godine 1908. belgijski parlament će se izjasniti za anektiranje Slobodne Države Kongo, od tada pa do nezavisnosti kroz povijest poznate pod imenom Belgijski Kongo. Belgijska vlast u zemlji će biti brutalna i po kulturu i naobrazbu ljudi pogubna tako da će uoči samog stjecanja nezavisnosti godine 1960. od svih stanovnika Konga samo njih dvadesetak imati visoku izobrazbu.

Za vrijeme I. svjetskog rata belgijska vojska pomagala je savezničkim snagama u Africi i osvojila područje Ruanda-Burundia, tada njema-

čke kolonije. Odlukom Lige naroda iz godine 1919. to će područje biti priznato Belgiji kao njezin kolonijalni posjed.

Važniji razvoj industrije u Belgijskom Kongu započinje tijekom II. svjetskog rata kad se u Kongu počinju graditi industrijski kapaciteti za proizvodnju gume, bakra i urana. U poslijeratnom razdoblju zabilježen je daljni industrijski napredak, a pokrenut je i niz reformi zaštićenih da pripreme plemena Belgijskog Konga na eventualnu uspostavu svoje vlastite države. Pučanstvo Belgijskog Konga po prvi put će sudjelovati na izborima 5. prosinca 1959. Tom prigodom će se birati predstavnici gradskih vijeća. U tadašnjem političkom životu Konga bile su nazočne dvije jake stranke i to Abako (Association of the Lower Congo) predvođen Josephom Kasavubuom i Nacionalni pokret Konga (Congolese National Movement) predvođen Patricom Lumumbom koje su zajedno s udrugom vodećih nacionalističkih stranaka tijekom godine 1959. zahtijevale trenutačnu i potpunu nezavisnost Konga. Nakon njihovog proglaša u Leopoldvilleu je izbila pobuna i u takvim okolnostima Belgija se odrekla kolonije. Na izborima koji su održani uoči proglašenja nezavisnosti sudjelovalo je 40 stranaka i pritom je najviše glasova dobio Nacionalni pokret Konga vođen od Lumumbe, dok je Abako bio druga stranka po broju glasova. Na temelju izbornih rezultata došlo je do dogovora između tih dviju stranaka i Patrice Lumumba je postao predsjednik vlade, a Joseph Kasavuba predsjednik države. Patrice Lumumba, panafrčki i protukolonijalni vođa, u politički život zemlje uvest će ambicioznoga mladog poručnika Josepha Desirea Mobutua, kasnije Mobutua Sese Seka, koji će postati njegov osobni tajnik. Demokratsku Republiku Kongo proglašat će 30. lipnja godine 1960. u Leopoldvilleu belgijski kralj Baudouin I.

Nepunih tjedan dana nakon proglašenja



Izbjeglička kriza u Središnjoj Africi koja će se dogoditi godine 1994. predstavlja jedan od ključnih događaja koji će dovesti do današnjih političkih potresa u tom dijelu svijeta

nezavisnosti zbog nerješenih etničkih pitanja, razočaranja unutar stranaka koje nisu bile uključene u vladu, te pod utjecajem Belgije koja je nastojala zaštititi svoje rudarske interese u Kongu u zemlji su izbili neredi. U pokušaju da uspostave red i zaštite bijelo pučanstvo, belgijske postrojbe smještene u Kongu preustrojene su, a priključile su im se i specijalne postrojbe pristigle iz Belgije. Taj postupak protumačen je kao pokušaj ponovne uspostave belgijske vlasti i imao je za posljedicu val nasilja prema europskom pučanstvu u Kongu. Politička slika zemlje dodatno se zakomplicirala 11. srpnja iste godine kad je Moise Kapenda Tshombe predsjednik provincije Katanga proglašio Katangu nezavisnom državom i zatražio belgijsku vojnu pomoć.

Kao odgovor na traženje Lumumbe pred-

okočnostima 29. listopada Kasavubua je prenio izvršnu i upravnu vlast u Kongu na prijelaznu vladu (College of High Commissioners) koja se nalazila pod nadzorom Mobutua. Taj prvi vojni udar kome će na čelu biti Mobutu, koji će se nakon njega unaprijediti u čin pukovnika i proglašiti za zapovjed-

nika glavnog stožera, izvest će se nepuna tri

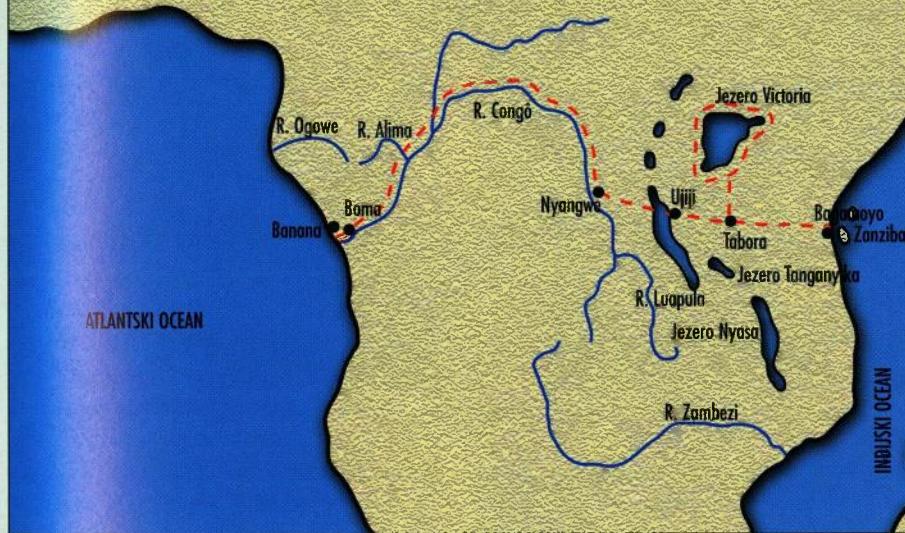
OSNOVNI PODACI O DEMOKRATSKOJ REPUBLICI KONGO

Službeni naziv:	Demokratska Republika Kongo
Broj stanovnika:	46 milijuna
Glavni grad:	Kinšasa
Najvažniji izvozni proizvodi:	Bakar, kava, dijamanti, nafta, kobalt, kakao
Bruto društveni proizvod:	18,8 milijardi USD
Etnički sastav:	Više od 240 etničkih skupina, većina pripadnici plemena Bantu
Jezici u uporabi:	Francuski (službeno), lingala, kikongo, chiluba, kiswahili
Religijska pripadnost:	Katolici (47%), protestanti (28%), muslimani (10%), kimbanguista (10%), pripadnici tradicionalne religije (5%)

no neće biti otkriveni prema neslužbenim izvorima to će biti Mobuto i američka CIA.

Kako bi sprječilo izbjeganje građanskog rata u Kongu Vijeće sigurnosti UN ovlastit će postrojbe UN smještene u Kongu da mogu koristiti silu i zatražiti povlačenje svih stranih vojnih postrojbi koje nisu pod zapovjedništvom UN. Vode osamnaest političkih stranaka u Kongu suprostaviti će se Vijeću sigurnosti i dogovoriti smjeni središnje vlade i uspostavu konfederacije suverenih država. Na sljedećem sastanku održanom u travnju 1961. Tshombe će odustati od dogovora zbog čega će kasnije biti optužen za izdaju i uhapšen. Da bi osigurao svoje puštanje na slobodu skloplit će sporazum s UN-om u kojem će se obvezati da će otpustiti sve strane savjetnike i vojne snage u Katangi. Nakon povratka u Katangu Tshombe će od dogovora odustati, a snage UN u listopadu će započeti vojnu akciju protiv njegovih postrojbi. Za to vrijeme Gizenga će proglašiti zajedničku središnju vladu i kao predsjednika imenovati člana bivšeg parlamenta Adoulu koji će se obvezati na nas-

Put prve ekspedicije istraživača Stanleya od Zanzibara do Bome u razdoblju 1847.-77

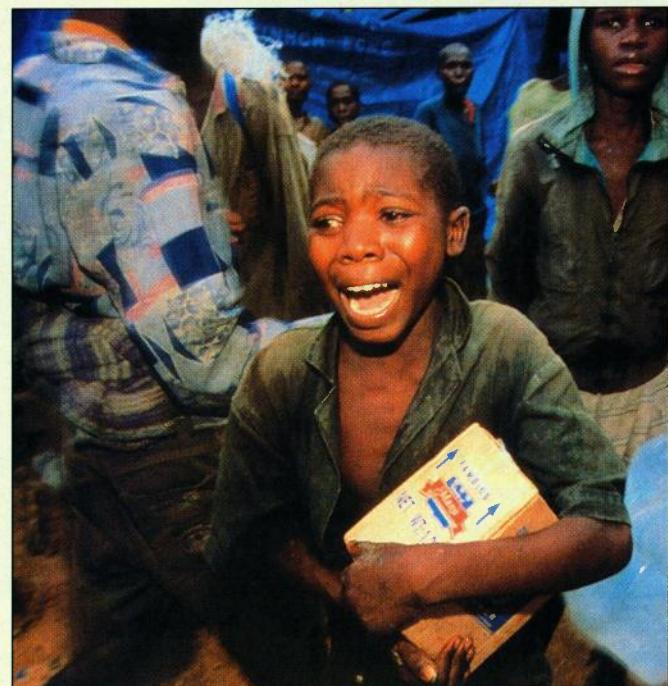


sjednika vlade Konga, Vijeće sigurnosti UN ovlastilo je glavnog tajnika UN Daga Hammarskjolda da uputi vojnu pomoć u Kongu i zatraži povlačenje belgijskih snaga iz Konga. Snage UN koje su se sastojale od postrojbi afričkih zemalja, te švedskih i irskih postrojbi, postupno su počele mijenjati belgijske postrojbe i nakon što je Vijeće sigurnosti donijelo odluku da se UN ne smije koristiti za rješavanje unutarnjih sukoba, predsjednik provincije Katanga Tshombe dopustio je snagama UN da uđu u Katangu.

U Kongu su u listopadu godine 1960. stigli sovjetski inženjeri i savjetnici što je za posljedicu imalo porast napetosti između Sovjetskog Saveza i SAD. Ta se napetost osobito pojačala nakon što je predsjednik države Kasavubua smjenio predsjednika vlade Lumumbu koji je svoju smjenu nazvao nelegalnom. Sredinom listopada snage UN su Lumumbi, odnosno predsjedniku vlade Konga predale nadzor nad zračnom lukom u Kinshasi i Radiom-Kinshasa. Mobutu koji se nalazio na čelu vojske Konga podržao je predsjednika Kasavubua, izveo uz pomoć američke CIA vojni udar, preuzeo ovlasti vlade Konga i zapovijedio osoblju sovjetskog i čehoslovačkog veleposlanstva da napuste zemlju. U takvim

tedna nakon stjecanja nezavisnosti.

Ubrzo nakon proglašenja prijelazne vlade uhićen je Lumumba i optužen za poticanja pobune unutar vojske Konga. Antoine Gizinga, bivši zamjenik predsjednika vlade proglašio je sebe predsjednikom, a Stanleyville (danas Kisangani) glavnim gradom Konga u prosincu 1960. Nekoliko mjeseci nakon tog događaja novu vladu je priznala većina komunističkih i arapskih država, a 9. siječnja 1961. vojne postrojbe sklone Lumumbi napale su sjevernu Katangi. Bivši predsjednik vlade Lumumba pobjegao je iz zatvora u Katangi 12. veljače i poginuo u zrakoplovnoj nesreći. Premda krivci za nesreću nikada službe-



Prizori užasa i gladi u izbjegličkim logorima

tavak Lumumbine politike. Tijekom godine 1962. Tshombe će se često susretati s Adoulom pri čemu se u svezi problema Katange neće postići nikakvi konkretniji dogovori. Kako bi Tshombe privolio na sporazum tadašnji glavni tajnik UN predložit će plan koji će imati za cilj prekidanje secesionističkog položaja Katange. Taj plan Tshombe će samo formalno prihvati i on se nikada neće provesti u djelu. Zbog takvog stanja u prosincu 1962. snage UN otpočet će vojnu akciju protiv Katange. Nakon pada Elisabetvillea Tshombe će se povući u Kolweze i već u početku 1963. predati. Za javnu obznanu odustajanja od secesije i on i njegovi sljedbenici bit će amnestirani i pušteni iz zatvora. Nekoliko mjeseci nakon toga dogadaja predsjednik Audola osnovat će novu vladu u kojoj će biti i predstavnici Katange. Neredi i pobune i nadalje će potresati zemlju zbog čega će Audola godine 1964. podnijeti ostavku. Na temelju izglasanoog novog ustava izabrat će se nova vlasta na čijem će čelu biti Tshombe. Ubrzo nakon tih promjena u kolovozu 1964. pobunjeni sljedbenici Lumumbe zauzet će Stanleyville, što će dovesti do intervencije Belgije. Vojne postrojbe Konga uz pomoć belgijskih padobranksih postrojbi porazit će pobunjenike i preuzeti nadzor nad Stanleyvilleom nakon čega će belgijske snage napustiti Kongo.

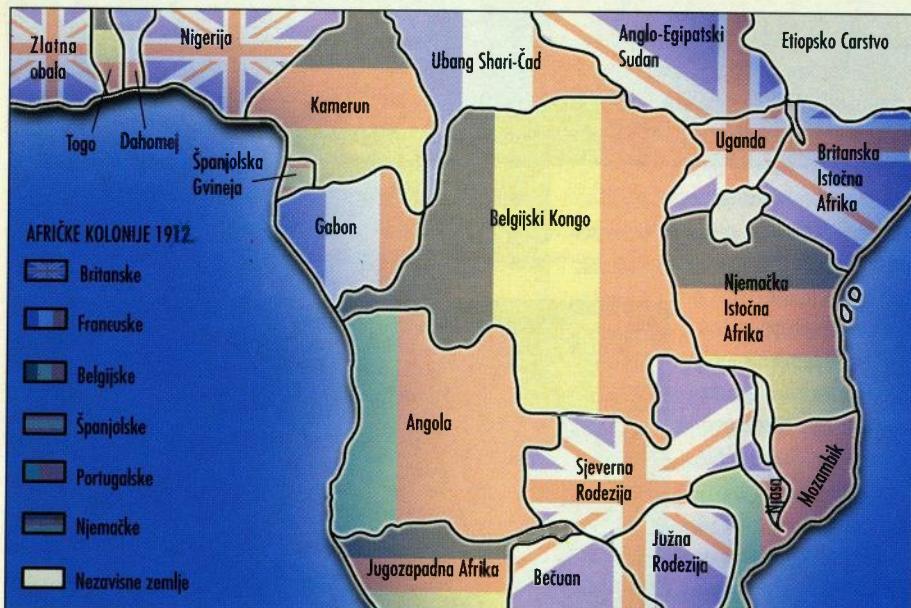
Vojni udar koji će Mobutua postaviti na



**Pripadnici postrojbi Udruženih demokratskih snaga za oslobođenje Konga
Mobutuovo doba**

Nakon vojnog udara Mobutu će se proglašati za predsjednika u razdoblju od pet godina i odgoditi najavljene izbore. Već u početku godine 1966. Mobutu će zabraniti rad svim političkim strankama u zemlji što će na snazi ostati praktički do početka godine 1990. U početku Mobutu će zemlju politički stabilizirati, proglašati novi ustav i nacionalizirati veći broj rudnika i industrijskih postrojenja čiji su vlasnici bili stran-

izvoz bakra i drugih rudača te plemenitih metala teško će pogoditi svjetski pad cijena bakra s početka 70-tih godina. Od tada pa sve do danas vanjski dug zemlje neprekidno će rasti. U početku 80-tih godina taj će dug iznositi otprikljike četiri milijarde USD, a sredinom 90-tih godina iznosit će više od 13 milijardi USD. Paralelno s porastom duga rast će i nezaposlenost i inflacija. U godini 1977. i 1978. Mobutu će se uz pomoć Francuske i njezinih saveznika (Belgije Maroka i dr.) uspješno vojno suprotstaviti pokušajima secesije pokrajine Shabe (novo ime za Katangu) u koje je izravno bila upletena Angola. Francuska će također uz pomoć svojih saveznika uspijevati osigurati Zairu povoljne kreditne aranžmane s Međunarodnim monetarnim fondom (MMF), no zemlja opterećena korupcijom, dalnjim padom gospodarske aktivnosti i porastom nezaposlenosti sve će više nazadovati. Paralelno s gospodarskim propadanjem Zaira Mobutu će se sve više bogatiti što će zapadni diplomati u šali komentirati kao urođenu naviku i posljedicu njegova podrijetla odnosno pripadnosti plemenu Nbandu. Prema običaju tog plemena nakon što se dvoje mladih vjenčaju mladoženja mora nešto ukrasti za večeru. Obično se ukrade kokoš ili neka druga domaća životinja. Mobutu koji će spomenuti običaj proširiti na svekoliko bogatstvo Zaira i vremenom će postati jedan od najbogatijih ljudi u svijetu. Ovisno o izvorima podataka njegovo će bogatstvo u početku 90-tih godina iznositi između četiri i deset milijardi USD. Svo to bogatstvo Mobutu će steći zahvaljujući novčanim provizijama koje će naplaćivati od stranih tvrtki koje će raditi u Zairu, a koje će mu prema projenama Svjetske banke u 80-tim godinama plaćati godišnje provizije u iznosu od 150 - 400 tisuća USD. U njegovom rodnom gradu Gbadoliteu za razliku od drugih gradova izgradit će se škole, poljodjelske farme, moderne trgovine pa i kuće od mramora. Njihovi vlasnici,



čelo Konga dogodit će se 1965. kad će on ponovno uz pomoć američke CIA svrgnuti Tshombea koji će biti zaokupljen gušenjem pobune u zemlji koju će izazvati sukobi različitih pobunjeničkih skupina poduprtih stranim obaveštajnim službama. Među zapoženijim vodama pobunjenika iz tog vremena bit će i Laurent Desire Kabil, čovjek koji će trideset godina nakon tih dogadaja vojno i politički poraziti Mobutua i proglašiti se godine 1997. za predsjednika nove Demokratske Republike Kongo.

ci. Zamijenit će se i dotadašnja europska imena nekih gradova i naselja slijedom čega će se Leopoldville preimenovati u Kinšasu, a Stanleyville u Kisangani. U Mobutua kao snagu koja je sposobna modernizirati Zair vjerovat će tadašnji predsjednik SAD Eisenhower koji će mu pružati gospodarsku i vojnu pomoć. Procese afrikanizacije zemlje Mobutu će nastaviti i u 70-tim godinama u sklopu čega će i svoje dotadašnje ime Joseph Desire Mobutu promjeniti u Mobutu Sese Seko, a ime države u Zair. Gospodarstvo zemlje, koje će se oslanjati na

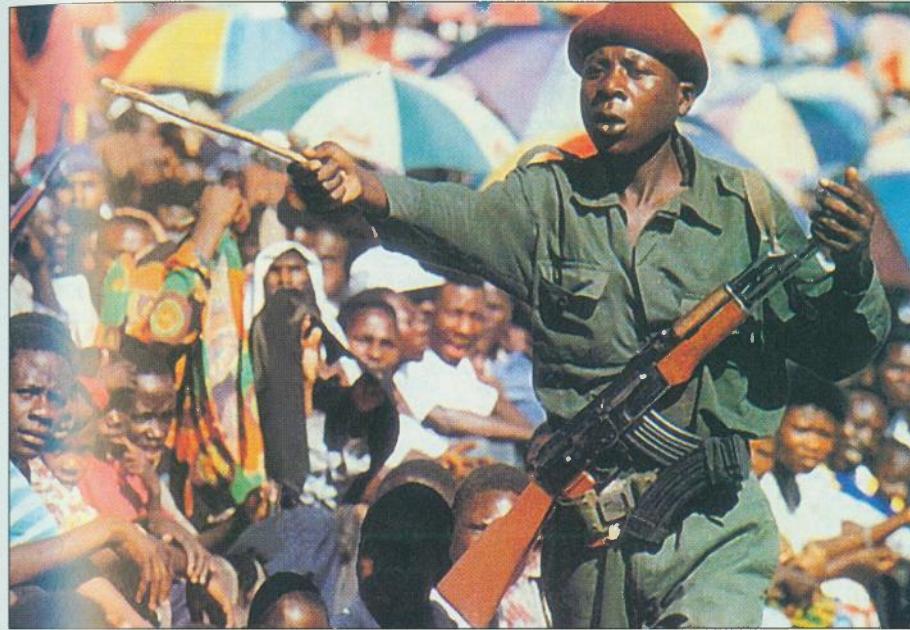
Mobutuovi suplemenici, činit će jezgru iz koje će dolaziti njegovi najvjerniji sljedbenici koji će oživotvoriti mobutuizam kao politički pojam za upravljanje različitim afričkim etničkim skupinama (u Zairu ih ima više od 240), najčešće politički suprotstavljenima, uz istodobnu bezrezervnu pljačku svih nacionalnih bogatstava. U svezi ovog posljednjeg i razine amoralnosti koju će Mobutu doseći najbolje govori priča jednog od službenika Svjetske banke prema kojoj je Mobutu odbio njegov prijedlog o posudbi jedne

Mobutuova položaja u tadašnjem Zairu nastupit će godine 1990. kad će američki Kongres izglasati odluku o zabrani pružanja bilo kakve gospodarske ili vojne pomoći Zairu. Ta odluka koju će se pridržavati tadašnji predsjednik SAD Bush, kasnije Reegan i Clinton, bitno će pridonijeti slabljenju Mobutuova položaja i na neki način bit će prvi nagovještaj njegova pada. Njome će se prekinuti dotadašnje saveznštvo Mobutua i američke CIA koje će se njime koristiti u akcijama podupiranja prozapadnih političkih i vojnih

ka u pojedinim akcijama vojske penjati i na nekoliko desetina. U tim akcijama Mobutu će se koristiti i stranom pomoći kao npr. prigodom pobune iz godine 1993. kad će mu u pomoć priskočiti francuske i belgijske specijalne padobrane postrojbe. Usprkos tome demokratske i pobunjeničke snage u Zairu će sve više jačati i sukladno tome teritorij koji će Mobutu imati pod nadzorom će se smanjivati. Njegove oružane snage i specijalne postrojbe koje su se do godine 1990. izučavale u SAD i Izraelu izuzevši od Francuske ne će više od Zapada primati obilatu stručnu i tehničku pomoć te će se izjedane korupcijom moralno raspadati. Njihovi časnici i vojnici svjesni općenarodnog raspoloženja i bezizlaznosti vlastitog položaja izbjegavat će sukobe s postrojbama Demokratskog saveza za oslobođenje Konga-Zaira, te će gradove i naselja koje bi trebali braniti najčešće opljačkati i potom prije dolaska spomenutih postrojbi napustiti. Tim postupcima, koji će se pokazati kao pravilo, oni će samo potvrditi procjenu američke CIA prema kojoj će Mobutuovu padu s vlasti najviše pridonijeti korumpiranost i egoizam koji će on tijekom svoje vladavine posijati i tolerirati među svim državnim i vojnim dužnosnicima i službenicima.

Izbjeglička kriza u središnjoj Africi

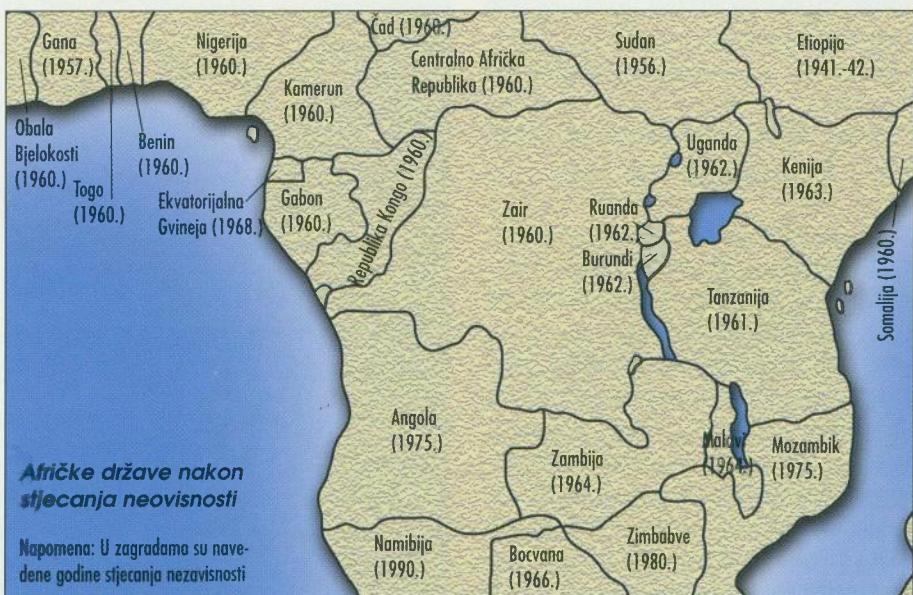
Izbjeglička kriza u središnjoj Africi koja će se dogoditi godine 1994. predstavlja jedan od ključnih događaja koji će svojim posljedicama dovesti do današnjih političkih promjena kako u bivšem Zairu tako i u drugim susjednim zemljama. Premda korijeni te krize sežu daleko u prošlost ona će započeti u proljeće 1994. nakon pogibije predsjednika Ruande Habyarimana u



Pripadnik Udruženih demokratskih snaga za oslobođenje Konga u Lubumbashi

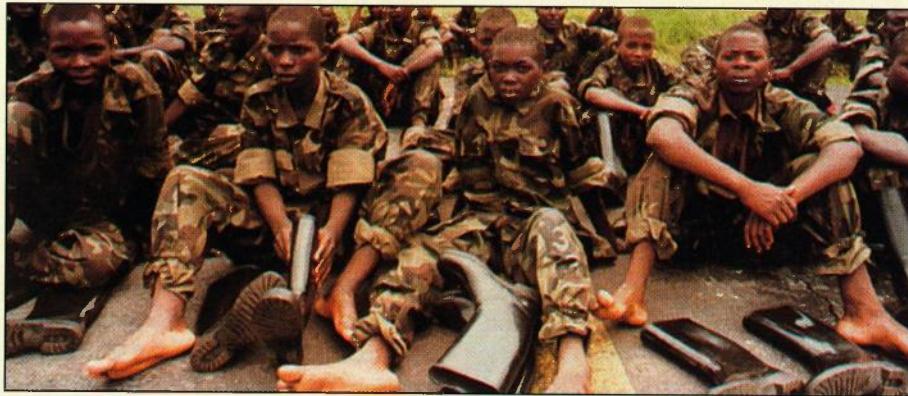
miliarde USD vlastitog novca Zairu uz objašnjenje kako nije siguran da će mu se taj novac ukoliko ga posudi vratiti. Nepotizam i korumpiranost koju će Mobutu tijekom svoje gotovo 32-godišnje vladavine, u suvremenoj povijesti Afrike najduže, na izvjestan način ozakoniti postat će glavna prepreka za gospodarski i kulturni razvitak Zaira, treće po veličini i najmnogoljudnije afričke zemlje. Premda bogata s nalazištim bakra, zlata i dijamantata, hidroenergetskim i drugim potencijalima Zair će za razliku od drugih afričkih zemalja (npr. Južne Afrike) sredinom 90-tih godina potonuti u sveopće siromaštvo i gospodarsku depresiju. Neki Mobutuovi saveznici, svjesni neodrživosti takvog položaja i neumitnosti promjena činit će na njega različite oblike pritisaka koji će uglavnom ostajati bez rezultata. U početku 90-tih godina pod pritiskom zapadnih zemalja Mobutu će biti prisiljen započeti proces demokratizacije zemlje, no on nikada ne će zaživjeti. Do zadnjih dana svoje vladavine Mobutu će zamijeniti 13 predsjednika vlade Zaira te proglašavati i raspustiti različite odbore u kojima će se nalaziti predstavnici oporbe. Obećanja o skorom održavanju višestračkih izbora nikada se ne će ostvariti pod izlikom nedostatka finansijskih sredstava. Ključni događaj koji će bitno pridonijeti slabljenju

pokreta u susjednim afričkim zemljama, osobito u Angoli. U sklopu nastojanja za demokratizaciju Zaira u rujnu 1991. održat će se Međunarodna konferencija koja će biti posvećena mogućnostima uvođenja višestračkog sustava u Zairu. Kako ta konferencije ne će postići nikakve



praktične rezultate, oporba će organizirati prsvjede i u Zairu će ponovno zaredati nemiri. Vojска i policija nemire će nemilosrdno pokušavati ugušiti, pri čemu će se broj ubijenih pobunjeni-

zrakoplovnoj nesreći. Politička nestabilnost koju će spomenuta pogibija uzrokovati dovest će do sukoba između plemena Hutu, koji su tada sačinjavali otprilike 90 posto ukupnog

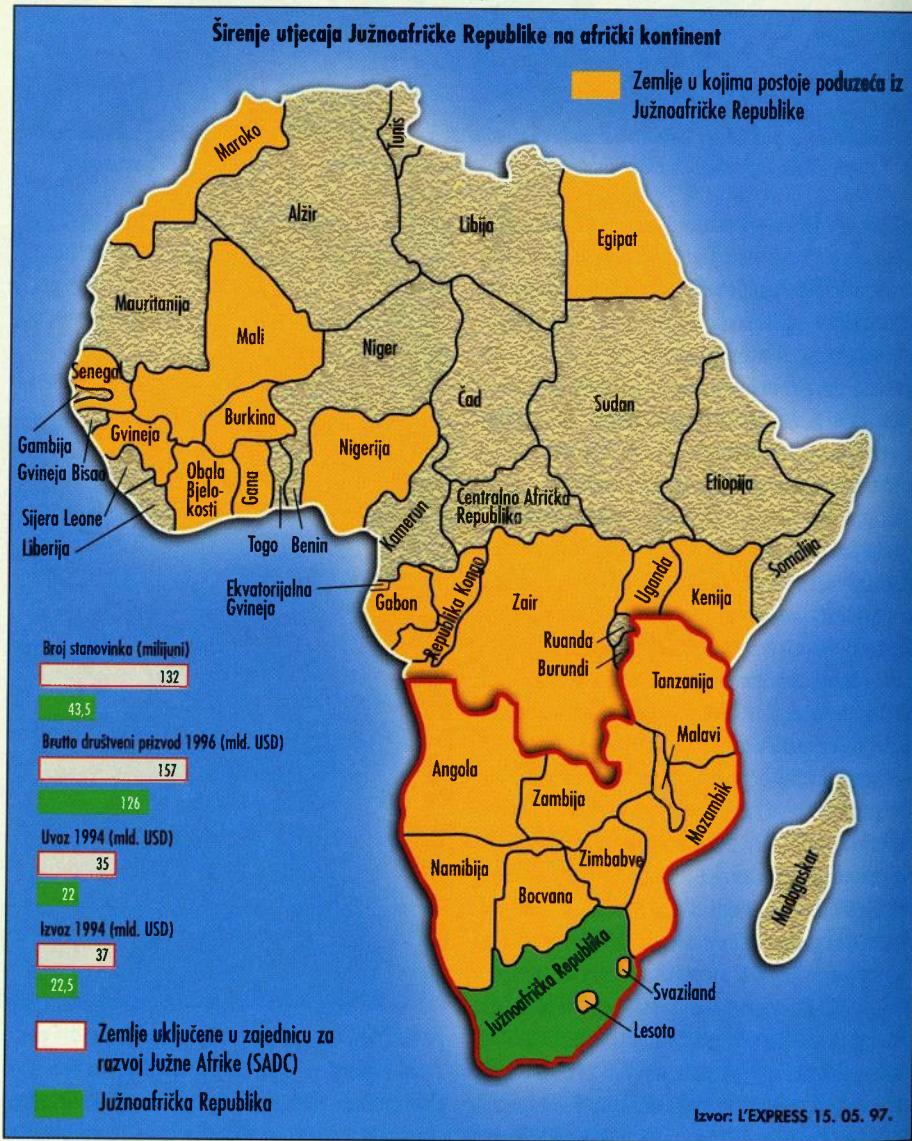


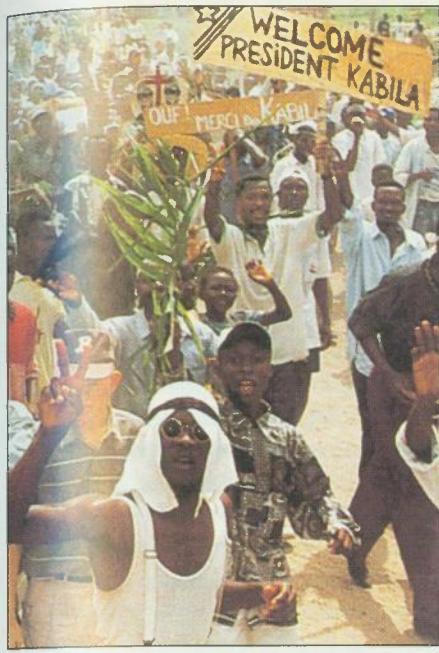
Odmor postrojbi Udrženih demokratskih snaga za oslobođenje Konga koje su tijekom sedmomjesečnog građanskog rata oslobodile zemlju

stanovništva i plemena Tuci, koji su tada sačinjavali otprilike 9 posto stanovništva. U nastalim sukobima, koji će biti pokrenuti iz nacionalističkih i političkih pobuda na najzvješki način stradat će više od pola milijuna ljudi, većinom pripadnika plemena Tutsi za što će tadašnji tajnik UN Boutros Boutros Gali optužiti pripadnike ruandske vojske u kojoj su tada prevladavali pripadnici plemena Hutu. Ekstremni pripadnici plemena Hutu vođeni nacionalističkim i političkim pobudama masakrirat će i mnoge svoje suplemenike, među kojima će biti na desetine sudaca i bivših ministara, kao i na tisuće drugih intelektualaca. Nakon što će se uz pomoć susjednih zemalja snage Patriotskog fronta Ruande (PFR), u kojima prevladavaju pripadnici plemena Tuci, dodatno ojačati, sukobi između pripadnika plemena Tucija i ekstremnih pripadnika plemena Hutu poprimiti će razmjere građanskog rata. Francuska vlada koja će nastalo stanje zorno pratiti u svezi toga poslat će u Ruandu u lipnju 1994. 2500 pripadnika svojih elitnih postrojbi s ciljem osiguravanja sigurnosnih područja na jugozapadnom dijelu zemlje. U ta područja će nakon uspješne ofenzive PFR u masovnom broju početi pristizati pripadnici plemena Hutu. Francuski pokušaji za uspostavom prekida paljbe ne će uspjeti i postrojbe PFR će u srpnju zauzeti glavni grad Ruande Kigali. Kao posljedica nastalog stanja više od 1.2 milijuna pripadnika plemena Hutu izbjegći će u susjedni Zair u kojem će UN vremenom organizirati mnoge izbjeglički logore. U nezapamćenoj izbjegličkoj krizi međunarodna zajednica ne će reagirati dovoljno brzo te će od kolere i dizenterije, samo tijekom prvog tjedna umirati dnevno više od tisuću i dvjesto ljudi. U međuvremenu PFR će pod pritiskom međunarodne zajednice proglašiti novu vladu Ruande u kojoj će se nalaziti i mnogi umjereni pripadnici plemena Hutu, te će pozvati izbjeglice da se vrati u zemlju i proglašiti pomilovanje za one koji nisu počinili zločine. Većina izbjeglica iz Gome u kojoj će se skrasiti najekstremniji pripadnici plemena Hutu odbit će povratak u Ruandu, te će se nastojati vojno i politički konsolidirati s ciljem ponovnog zauzimanja vlasti u Ruandi. Prema podacima UN-a posljedica ruandske krize iz godine 1994. bit će

više od pola milijuna ubijenih, gotovo tri milijuna izbjeglica koje će se smjestiti u izbjegličke logore u tadašnjem Zairu, Tanzaniji i Burundiju i otprilike jednako toliko raseljenih u samoj Ruandi. Pokušaji prisilnog vraćanja odbjeglih putem zatvaranja tzv. slobodnih zona koje su pod nadzorom francuskih postrojbi uspostavljene na jugozapadu zemlje, dovest će u travnju 1995. do novog krvoprolića za koji će međunarodna zajednica optužiti vladu Ruande, kojoj će iz tog razloga zemlje Europske unije zamrznuti najavljenu novčanu pomoć u iznosu od više

desetina milijuna USD. U međuvremenu PFR će pod pritiskom međunarodne zajednice proglašiti novu vladu Ruande u kojoj će se nalaziti i mnogi pripadnici plemena Hutu, pozvati izbjeglice da se vrati u zemlju i proglašiti pomilovanje za one koji nisu počinili zločine. Većina izbjeglica iz Gome u kojoj će se skrasiti najekstremniji pripadnici plemena Hutu odbit će povratak u Ruandu te će se nastojati vojno i politički konsolidirati s ciljem ponovnog zauzimanja vlasti u Ruandi. Izbjeglice koje će svojim dolaskom narušiti etnički sastav stanovništva na tim područjima doći će u sukob s lokalnim stanovništvom i pobunjeničkim zairskim snagama koje će često napadati izbjegličke logore smještene u pograničnom području između Zaira i Ruande. Mobutu koji zbog djelovanja organiziranih pobunjeničkih snaga ne će imati nadzor nad tim područjima iskoristiti će te izbjeglice u borbi protiv pobunjenika većinom pripadnika plemena Tuci. Sudbina tih izbjeglica nalogi će se pogoršati nakon okupljanja i vojnog organiziranja pobunjeničkih skupina u tzv. Demokratske snage za oslobođenje Konga-Zaira koje će potkraj godine 1996. izvršiti odlučujuće napadaje na izbjegličke logore. Kao posljedica





Dobrodošlica Kabili

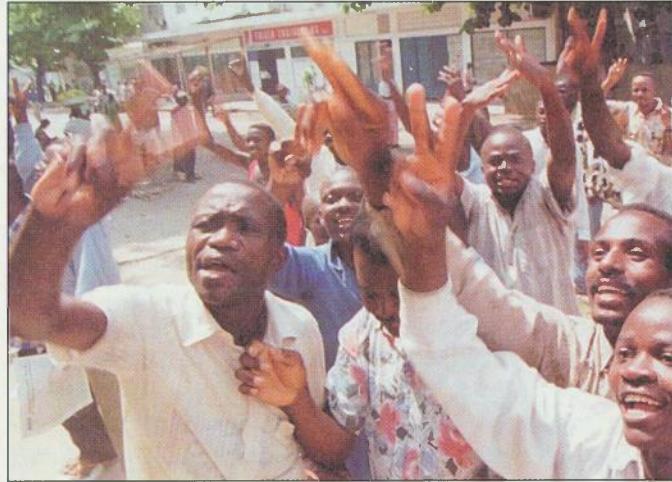
tih napadaja otprilike 700 tisuća od ukupno milijun izbjeglica vratit će se u Ruandu dok će ostatak pobjeći na drugu stranu u dubinu Zaira. U tom ostatku nalazit će se mnogi pripadnici ekstremne Hutu policije koji su odgovorni za genocid na plemenom Tucija koji je počinjen u Ruandi godine 1994., koji se zbog straha od osvete ne žele vratiti u Ruandu. U početku godine 1997. ove će se izbjeglice u Zairu nalaziti u sedam većih logora od kojih će najveći biti onaj smješten južno od Kisanganija u kojem će se nalaziti otprilike sto tisuća ljudi. Zbog vrlo loših cesta i teško pristupačnog terena njihova evakuacija iz tog područja kopnenim putem bit će gotovo nemoguća zbog čega će se UN odlučiti na evakuaciju zračnim putem uporabom ruskih zrakoplova tipa Iljušin. Visoki troškovi spomenute evakuacije bit će osnovni razlog njezinog neizvođenja koje će imati za posljedicu nove žrtve do kojih će doći nakon zauzimanja tog područja od strane Snaga demokratskog

saveta za oslobođenje Zaira. Troškovi UN za hranu i ostale životne potrebe Hutu izbjeglica u Zairu u početku 1997. iznosit će otprilike 180 tisuća USD dnevno, a troškovi njihova povratka u Ruandu uporabom spomenutih zrakoplova otprilike 50 milijuna USD.

Demokratske snage za oslobođenje Kongo-Zaira

Vojna pobjeda Demokratskog saveza za oslobođenje Kongo-Zaira s političkog motrišta bit će u izvjesnoj mjeri preuranjena. Taj pokret već zbog same činjenice kratke povijesti, od svega sedam mjeseci, u milijunskom narodu Konga neće biti politički prepoznatljiv te će se svjestan te činjenice Kabila nakon preuzimanja vlasti odlučiti za odgodu izbora i raspuštanje političkih stranaka. Ta odluka izazvat će proteste političke elite u Kinšasi, pet milijunskom glavnome gradu u kojem Kabilin Demokratski savez za oslobođenje Kongo-Zaira predstavlja jednu od malobrojnijih političkih stranaka. Kritika oporbe osobito će biti jaka nakon proglašenja nove vlade Konga u kojoj osim što će apsolutnu većinu imati predstavnici Demokratskog saveza za oslobođenje Kongo-Zaira neće biti uključeni najpoznatiji oporbeni političari poput Etienne Tshisekedi, čelnika Demokratskog saveza za socijalni progres, najpoznatije oporbe stranke iz vremena vladavine Mobuta. Tshisekedi kao i ostala većina političara iz Kinšase svojedobno je usko surađivao s

Mobutuom, bio je predsjednik posljednje vlade Zaira i predsjednik vlade godine 1991. i 1992. Te razloge kao i činjenice da većina oporbenih političara zapravo predstavlja bivše Mobutuove sljedbenike Kabila je iskoristio kao argumente za njihovu političku nepodobnost i neprimjerenost za izgradnju novog društva oslobođenog natruha korumpiranosti i političke manipulacije. Vlada SAD koja je u početku oštro zahtijevala od Kabile uspostavu višestračke vlade izrazila je 29. svibnja svoje zadovoljstvo u povodu odluke Kabile o raspisivanju općih izbora u Kongu u travnju 1999. Kako je izjavio glasnogovornik State Departmenta John Dinger, SAD "ne smatraju dvogodišnje razdoblje tražicije nerazumnim". On je ujedno izrazio nadu da će "Kabila svim zainteresiranim stranama omogućiti mirno izražavanje svog mišljenja tijekom razdoblja

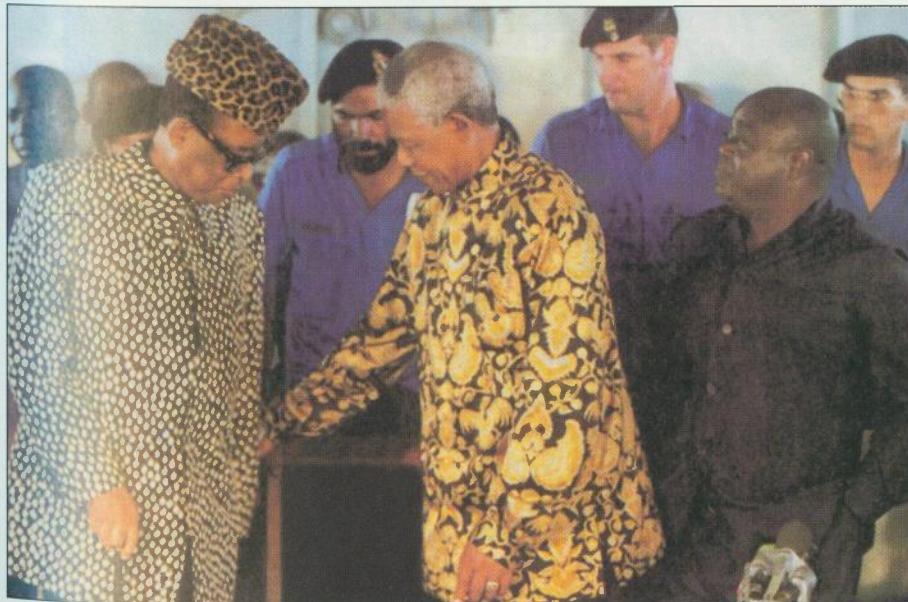


Slavlje pučanstva Kinshase

tranzicije". Kabila koji će se 18. svibnja proglašiti predsjednikom Konga položit će prisegu za šefu države pred predsjednikom vrhovnog suda tijekom inauguracijske svečanosti na glavnom sportskom stadionu u Kinšasi. Ovoj svečanosti bit će nazočni predsjednici Ugande, Ruande, Angole, Burundija i Zambije.

Novi američki pristup afričkom kontinentu

Clintonova administracija u suradnji s vodećim američkim kongresmenima oblikuje novu politiku spram afričkog kontinenta koja ima za cilj redefinirati američki pristup kontinentu koji je povijesno gledano SAD zanimalo jedino u slučajevima kriza i hladnoratovskih sukoba. U sklopu toga potkraj godine 1996. odnosi službenog Pariza i Washingtona pogoršali su se zbog razmimoilaženja po pitanju budućnosti Zaira, zemlje u kojoj je francuska imala važne gospodarske i političke interese. Clintonova administracija proglašila je francusku politiku glavnim krivcem kako za vojnu i političku nestabilnost središnje Afrike, tako i za humanitarnu katastrofu i druge probleme. U nastalim okolnostima SAD će potkraj godine



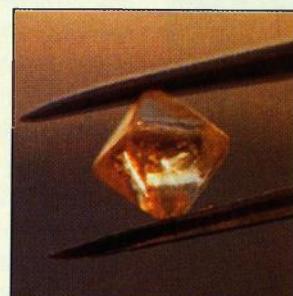
Laurent Kabila - poza pobednika?



Uzvratiti pozdravom ili ne? Susret bivšeg predsjednika Mobutua i američkog poslanika pri UN Billu Richardsonu

1996. pokrenuti odlučujuće poteze i preuzeti političko vodstvo. U sklopu toga mnogi će američki dužnosnici ukazivati na neizbjještost političkih promjena u središnjoj Africi. Tako će jedan od stručnjaka za afrička pitanja, Chester Crocker, Reeganov savjetnik za Afriku u razdoblju od 1981. do 1989., u francuskom L'Expressu objasniti kako je "kraj francuske supremacije u središnjoj Africi počeo još prije tri godine kad se francuska službena politika krivo postavila pri rješavanju problema izbjegličke krize u Ruandi. Spomenuta kriza nastala je kao posljedica neriješenih odnosa između plemena Tuci i Hutu, koji su doveli do masakra više od pola milijuna ljudi, pretežito pripadnika plemena Tuci i uskovitlji neriješene probleme zemalja središnje Afrike, a osobito Zaira, zemlje opterećene diktaturom i korupcijom". Nakon što je u početku godine postalo očito da francuska službena politika nagomilane probleme nije kadra riješiti i nakon što su pokušaji Južnoafričke Republike (čiji politički vođe područje središnje Afrike vide kao svoju najvažniju interesnu zonu) oko organiziranja pregovora između sukobljenih strana propali predsjednik Clinton uputio je u Zair jednog od svojih najposobnijih pregovarača, veleposlanika SAD pri UN Billu Richardsonu. On će u Zair otpotovati 28. travnja imajući u vidu tri cilja koje će na tiskovnoj konferenciji objasnitи glasnogovornik američke vlade Nicholas Burns. Prvi cilj Richardsonove misije bio je pokušaj da s tadašnjim predsjednikom Mobutuom postigne dogovor o uvjetima njegovog silaska s vlasti i prekine sukobe između tada regularne vojske i postrojbi Udruženih demokratskih snaga za oslobođenje Konga, drugi cilj misije bio je da dogovori pregovore u kojima će

pokušati potražiti rješenje sukoba, a treći cilj bio je humanitarne prirode. Richardson se trebao zauzeti za rješavanje nastale humanitarne krize u svezi položaja Hutu izbjeglica iz okoline Kisanganija. Spomenuta nova politika SAD prema afričkom kontinentu, slično kao i u ostalim slučajevima, predstavlja zapravo mješavinu trgovine i diplomatskih ofenziva koje na područjima primjene dovode do promjene političkih odnosa i gospodarskih reformi. (Primjer Zaira je znakovit i iz domene ratne vještine temeljene na obrazcu za XXI. stoljeće gdje ne vrijedi /ili je bar dovodi u pitanje/ više Clausewitzeva tvrdnja da je rat produžetak politike drugim sredstvima - danas, a poglavito u budućnosti zahvaljujući suvremenim tehnologijama ona predstavlja integralni sklop politike, diplomacije i rata u simulantnoj sintezi.) Intenziviranje ulaganja američkog kapitala u Južnoafričku Republiku i druge afričke zemlje izravna su posljedica te politike čiji su afrički saveznici predsjednik Južnoafričke Republike Nelson Mandela i predsjednik Ugande Yoweria Musevemia. U svezi toga i prva dama SAD Hillary Clinton nakon što će se nedavno vratiti s dvotjednog posjeta dobre volje afričkom kontinentu izjaviti će kako "SAD žele osigurati uklopljenost

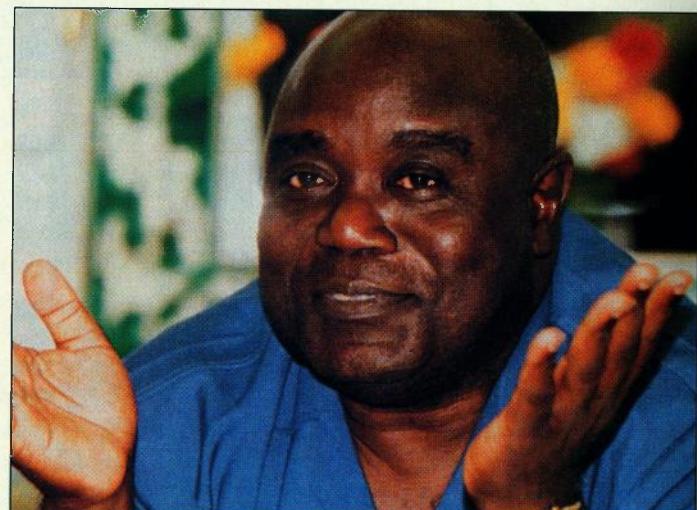


Kristal kaosa - neobrađeni dijamant iz Konga

Afrike u svjetske gospodarstvene procese".

Nova trgovinska politika SAD-a u središnjoj Africi

Gotovo mjesec dana prije proglašenja Demokratske Republike Kongo Washington post će objaviti vijesti iz kojih će se očito vidjeti da su mnoge američke tvrtke ostvarile kontakte s Demokratskim savezom za oslobođenje Kongo-Zaira i uspostavile poslovnu suradnju u svezi eksplotacije mineralnih bogatstava i izgradnje infrastrukture. America Diamond Buyers bila je prva strana tvrtka koja je potpisala komercijalni ugovor s Demokratskim savezom za oslobođenje Kongo-Zaira, a američki pohod prema Zairu svoju prvu pravu potvrdu dobio je 16. travnja kad je američka tvrtka America Mineral Fields Inc. potpisala s predstvincima spomenutog saveza ugovor vrijedan milijardu dolara. Ta američka tvrtka čije se sjedište nalazi u Clintonovom rodnom gradu Hope u državi Arkansas planira ispitati južni Kongo (provincije Kipushi i Kolwezi u kojima se na temelju satelitskih snimaka očekuju bogata nalazišta) s ciljem organiziranja najveće svjetske proizvodnje cinka. U sklopu tog dogovora nalazišta i rudnici pod

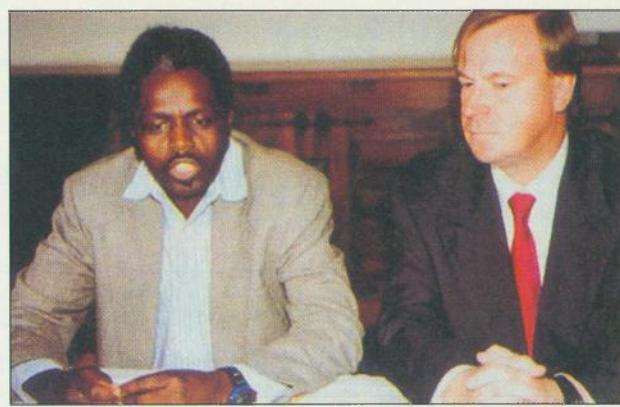


Predsjednik Laurent Kabila

nazorom državne rudarske kompanije Gecamines modernizirat će se u vidu zajedničke tvrtke pri čemu će America Mineral Fields Inc. posjedovati 51 posto, a državna rudarska kompanija 49 posto vlasništva novoosnovane zajedničke tvrtke. Dvije najveće južnoafričke rudarske tvrtke, Anglo American Corporation of South Africa i De Beers, poznati južnoafrički organizator globalnog kartela nebrušenih dijamantata, također su još prije pada Kinšase razgovarale s Kabilom o mogućnostima eksplotacije nalazišta dijamantata u provinciji Kasai. Osim tih tvrtki poslove su sklopila i najavila i druga poduzeće iz SAD kao npr. New Millennium Investment Ltd. iz Washingtona koje je u Gomi otvorilo prvu banku u kojoj ima 60 posto udjela, Comsat koji je potpisao ugovor o prodaji

opreme za satelitske telefone i drugi. Njihova motiviranost za ulaganje u Kongo proizlazi između ostalog i iz odluke o smanjenju poreza, koju je donio Demokratski savez za oslobođenje Kongo-Zaira, a koja je pozitivno djelovala na obnovu i porast trgovine u zemlji. Današnji američki poslovni ljudi očekuju uspostavu takvih veza s Kongom koje će ih staviti u ravno-pravan položaj u odnosu na ostale potencijalne investitore i ispraviti nepravdu koja im je nanesena za vrijeme korumpirane Mobutuove vladavine. Uvjeti za američke tvrtke tada nisu bili isti jer zbog američkog zakona o korupciji (Foreign Corrupt Practices Act) američke tvrtke nisu bile u mogućnosti isplaćivati provizije zairskim državnim dužnosnicima. Danas je Kongo spreman za čiste poslove i to je ono što Amerikanci posebno motivira za ulaganja. Premda većina od visokih dužnosnika Demokratskog saveza za oslobođenje Konga-Zaira nema poslovnog iskustva provedena liberalizacija trgovine, smanjenje poreza i najavljenja borba

crnog afričkog pučanstva koje ostvaruje gotovo 50 posto godišnjeg bruto društvenog proizvoda zajednice. Razvoj afričkog juga po uzoru na onaj koji su prošli azijski tigrovi cilj je nove politike za koju se zalaže i Cyril Ramaphasa, predsjednik poduzeća New Africa Investment Ltd. i prvi čovjek Afričkog nacionalnog kongresa (ANC). Novu politiku temeljenu na načelima anglo-saksonske tržišne privrede predvode novi diplomati u Pretoriji u suradnji s ANC. Promjena političkih odnosa u Zairu u sklopu svega toga samo potvrđuje značajke suvremene političke zbilje koju karakterizira prevlast kapitala kao najjačeg pokretača za promjenom međunarodnih odnosa. Najnovija tehnologija koja će u Afriku tek stići već i sada remeti odnose rada i



Mawampanga Mwana Nanga, ministar financija i Jean-Raymond Boulle direktor američke tvrtke American Mineral Fields Corporation

potpisali mnoge poslovne ugovore. Kod sklapanja tih ugovora moral, etičnost i ostale vrednote, o kojima bilo koja politika mora voditi pozornost, ostali su po strani. Ovaj primjer triumfa kapitalizma globalno se nikako ne bi smio pretvoriti u dopuštenje za "gusarstvo" na međunarodnom tržištu, jer ukoliko bi pre-

	RUANDA	BURUNDI	UGANDA	TANZANIJA	KONGO
POVIJEST	Bivša belgijska kolonija nezavisna od 1962.	Bivša belgijska kolonija nezavisna od 1962.	Bivša britanska kolonija nezavisna od 1962.	Sastoji se od bivših britanskih kolonija Tanganjike i Zanzibara koji su stekli nezavisnost 1961. odnosno 1963. i ujedinili se 1964.	Bivša belgijska nezavisna od 1960.
POVRŠINA	26,338 km ²	27,834 km ²	236,036 km ²	945,087 km ²	2,344,885 km ²
BROJ STANOVNika	7,450,000	5,458,000	18,794,000	25,635,000	46,000,000
PLEMENA (udio u %)	Hutu (90) Tucí (9) Twa (1)	Hutu (83) Tucí (15) Twa (1)	Nema većine, 40 raznih plemena	Većinom Bantu	Većinom Bantu
PRIPADNOST RELIGIJI	65% katolici 9% protestanti i muslimani, ostalo pripadnici tradicionalne religije	67% katolici ostali protestanti	većina protestanti 6% muslimani, ostali pripadnici tradicionalne religije	40% kršćani 33% muslimani ostali pripadnici tradicionalne religije	47% katolici 28% protestanti

protiv korupcije predstavljaju dobru osnovu za buduća ulaganja. Clintonova administracija svjesna oštре konkurenkcije na gospodarskom svjetskom tržištu već duže vremena poziva američke poslovne ljudi na pokretanje poslovnih suradnji s afričkim zemljama, s kojima SAD imaju negativnu trgovinsku bilancu. Suradnja poduzeća iz SAD s onima iz Južne Afrike i njihov zajednički nastup u drugim afričkim zemljama, do kojega je došlo poslednjih godina, predstavljuju pozitivan primjer koji Clinton želi proširiti. Za razvoj tih odnosa Afrika prije svega potrebuje stabilnost te će SAD u budućnosti najveću pozornost posvetiti baš političkoj stabilnosti u pojedinim afričkim zemljama, osobito onima na jugu zemlje. U dvanaest zemalja s juga Afrike koje su uključene u Zajednicu za razvoj južne Afrike (SADC) djeluje većina južnoafričkih i američkih poduzeća. Danas 145 američkih multinacionalnih poduzeća organizirano nastupa u Africi i ostvaruje izvoz u iznosu od približno osam milijardi USD, dok ukupan uvoz SAD iz Afrike iznosi približno 14 milijardi USD. U Južnoafričkoj Republici živi 8 posto svekolikog

proizvodnje sputavane državnim granicama, tako da će marketinško planiranje multinacionalnih tvrtki ugroziti ovlasti pojedinih država i njihovih vlada. De Beersovo pružanje potpore Kabilu očit je primjer takvih novih odnosa koje su prihvatali američka administracija i predsjednik Clinton samim time što su zaštitu svojih interesa u Zairu prepustili De Beersu, America mineral Fields Inc. i sličnim tvrtkama. Predstavnici tih tvrtki (25 uglednih poslovnih ljudi iz SAD i Kanade) sletjelo je 12. svibnja (gotovo mjesec dana prije no što će se Kabilo proglašiti za predsjednika Konga) u zrakoplovnu luku u Lumumbaši gdje su ih dočekali Kabilini predstavnici s kojima su potom kao budućim ministrima

vladao, mogao bi dovesti do erozije stvarnoga pokretačkog duha koji je baš SAD učinio svjetlim primjerom i simbolom mnogo većim od novca.



Američki marinici u Brazzavilleu

Pedesetgodišnjica Marshallovog plana

“Od Stettina na Baltiku do Trsta na Jadranu, željezna zavijesa spustila se duž kontinenta. Iza te crte leže svi glavni gradovi drevnih država središnje i istočne Europe, Varšava, Berlin, Prag, Beč, Budimpešta, Beograd, Bukurešt i Sofija, svi ti čuveni gradovi i stanovništvo oko njih leže u sovjetskoj sferi utjecaja i svi su oni subjekti, u jednoj ili drugoj formi, ne samo sovjetskog utjecaja već i vrlo visoke i narastajuće kontrole iz Moskve....”

Winston Churchill, Fulton, 5. ožujka 1946.



Robert BARIĆ

Na postdamskoj konferenciji neslaganja između SAD i SSSR-a postala su očita

T e čuvene riječi Winstona Churchilla, izrečene 1946. godine u govoru kojim je (alarmiran ekspanzionom utjecajem SSSR-a), zatražio uspostavljanje partnerstva između SAD-a i Velike Britanije radi zaustavljanja širenja sovjetskog utjecaja u Europi, nisu naišle na opće odobravanje. Usprkos narastajućem jazu između SAD-a i SSSR-a, američka javnost je govor dočekala podosta hladno; međutim, u roku od samo godinu dana Churchillov poziv za savez s SAD-om ostvario se iznad svih njegovih očekivanja. Ne

samo da su uspostavljeni "specijalni odnosi" između dvije zemlje (koji su predstavljali nastavak veza uspostavljenih za II svjetskog rata, i koji su uspješno prebrodili krizu odnosa SAD-a i Velike Britanije nastalu 1945.), već su SAD pokrenule do tada neviđeni program ekonomske pomoći zemljama Zapadne Europe - Marshallov plan.

Marshallov plan bio je znatno više od običnog programa ekonomske pomoći: on je stvorio okvir kako za vojnopoličko (kroz NATO) tako i ekonomsko (kroz Evropsku uniju)

ujedinjenje Zapadne Europe, te i odredio politički izgled Europe (a time i svijeta) u iduća četiri desetljeća. On je također predstavljao i korak koji je doveo do definitivne hladnoratovske podjele europskog kontinenta na dva suprotstavljenja vojnopolitička bloka, ali kroz njega su SAD ostale prisutne u Europi čime je izbjegnuta mogućnost ponavljanja izbijanja američkog izolacionizma (što je bio slučaj nakon I svjetskog rata) sa svim negativnim posljedicama koje je on donio na međunarodnoj političkoj sceni u međuratnom razdoblju.

Okvir nastanka Marshallovog plana

No, da bi se mogao pratiti razvoj događaja koji je doveo do pojave Marshallovog plana, kao i sve promjene koje je on izazvao na europskoj i međunarodnoj političkoj sceni, potrebno je opisati šire međunarodno političko okruženje u kojem je plan nastao.

Porazom nacističke Njemačke 1945. godine počele su izbjegati pukotine u dotađnjem savezu između SAD-a (i zemalja Zapadne Europe) i SSSR-a; zapravo, točnije bi bilo reći kako su do tada potiskivane nesuglasice i problemi izbili u prvi plan, nakon što je glavni razlog postojanja saveza nestao sa scene.

Prva naznaka problema bilo je sovjetsko ponašanje u zemljama istočne Europe u kojima su se nalazile postrojbe Crvene armije (uklanjanje protukomunističkih političkih snaga - na primjer, u Rumunjskoj je Višinski prisilio kralja Mihaila u veljači 1945. da zamijeni vladu novom prokomunistički orijentiranim; tu je zatim bio i problem određivanja poljsko-njemačke granice, odnosno prisvanje Pomeranije, gornje i donje Šlezije i dijela istočne Prusije što je tražila poljska privremena vlast a podupirala Moskva), pitanje budućnosti Koreje, te zabrinutost SAD-a za mogućnost širenja sovjetskog utjecaja u zemljama jugoistočne Azije (zabrinutost je proizlazila iz činjenice da su se poražene japanske snage predale domaćem azijskom stanovništvu, koje je to iskoristilo za proglašavanje nezavisnosti od europskih kolonijalnih sila - to se dogodilo u Indoneziji i Vijetnamu; takva klima pogodovala je širenju komunizma u Aziji). Uz to, američki su političari počeli kritički gledati na rezultate sporazuma iz Jalte, tvrdeći kako su potcijenjeni ruski interesi u istočnoj Europi (a Sovjetima dani preveliki ustupci). To gledište dovelo je do precijenjenih ocjena sovjetskog ekspanzionizma - ako SAD ne zaustave širenje sovjetskog utjecaja u Europi, isti scenarij odigrat će se po cijelom svijetu. Tako su u ljeto 1945. u SAD-u prevladali zahtijevi za odbijanjem dalnjih ustupaka Staljinu po ispunjenju odredbi sporazuma iz Jalte.

No, ključnu promjenu u američkoj vanjskoj politici donio je dolazak na vlast Harrya S. Trumana nakon Rooseveltove smrti u travnju 1945. Usprkos tome što je deklarativno izjavio kako će nastaviti Rooseveltov vanjskopolitički kurs (koji se sastojao u ideji suradnje četiri vele-

sile - SAD-a, SSSR-a, Velike Britanije i Francuske, koje bi zajedno imale ulogu svjetskog policajca), Truman je već na prvom sastanku sa sovjetskim ministrom vanjskih poslova Vjačeslavom Molotovim 23. travnja jasno dao do znanja kako očekuje da će u budućnosti Sovjeti poštivati preuzete obveze. No, usprkos tom tvrdom nastupu, Truman se u početku nadao kako će izbjegći konfrontaciju sa Sovjetima i zadržati neku vrstu kooperacije kroz postizanje sporazuma koji bi zadovoljio obje strane; alternativa bi bila pripremanje za budući sukob sa Sovjetskim Savezom, za što u tom trenutku Truman nije mogao dobiti potporu američke javnosti (koja je bila potpuno nesvesna stvarnog stanja američko-sovjetskih odnosa, i koja je htjela samo "da se američki momci vrate kući"). U svibnju je Harry Hopkins otplovao u Moskvu u pokušaju pronaletaženja kompromisa u pitanju budućeg statusa Poljske. Jedini ustupak što je postigao od Staljina bilo je uključivanje četiri poljska političara (iz sastava poljske vlade u

druge strane, Moskva je odbila američke zahtjeve za internacionalizacijom glavnih europskih riječnih puteva i većim utjecajem Zapada na događaje u istočnoj i jugoistočnoj Europi. Pitane sklapanja mirovnih sporazuma s istočnoeuropskim zemljama - bivšim njemačkim saveznicama (Bugarska, Finska, Mađarska, Rumunjska) odgođeno je za londonsku konferenciju Savjeta ministara održanu u rujnu 1945. Jedino što je postignuto u Potsdamu bio je kompromis u pitanju njemačko-poljske granice, dok su sva ključna pitanja ostala neriješena.

Kako bi omekšali tvrdokorne sovjetske stavove, Amerikanci su pokušali iskoristiti svoju ekonomsku nadmoć, i činjenicu kako su u tom trenutku SAD bile jedina zemlja koja je imala nuklearno naoružanje (s čime je Staljin bio upoznat u Potsdamu). Već u svibnju Truman je smanjio isporuke opreme SSSR-u slane na temelju ratnog zakona o zajmu i najmu, a po pitanju njemačkih reparacija založio se za što niže reparacije, želeći što prije podići njemačku



Mogućnost širenja sovjetskog utjecaja na zemlje jugoistočne Azije (na slici su francuski vojnici koji se 1945. bore protiv pripadnika Viet Minha) predstavljala je jedan od povoda prekida američke politike prema SSSR-u koju je na Teheranu i Jalti inauguirao F. D. R. Roosevelt

egzilu u Londonu) u poljsku vlast, no Staljin je odbio dati bilo kakva jamstva u pitanju slobodnih izbora i pluralističke vlade.

Na sastanku Trumana, Churchilla i Staljina u Potsdamu 17. srpnja 1945. neslaganja su postala očita: Truman je odbio sovjetske zahtjeve (internalizacionacija Ruhrskega područja, raspuštanje poljske vlade u Londonu, davanje talijanskih kolonija na upravljanje SSSR-u, zamjenu konvencije iz Montreuxa /koja regulira pomorski promet Bosporom i Dardanelima/ruskom kontrolom tjesnaca, davanje dijela turskog teritorija SSSR-u), i inzistirao na poštivanju deklaracije iz Jalte, tražeći slobodne izbore u istočnoeuropskim zemljama koje je Moskva već smatrала svojom sferom utjecaja. S

ekonomiju na noge (Staljin je naravno želio suprotno). Kad su Sovjeti 28. kolovoza zatražili zajam u iznosu od 1000 milijuna USD od SAD-a, američka vlast već je imala spremljen niz političkih zahtjeva kojima je uvjetovala davanje kredita. Isto tako, pokušalo se koristiti atomskom bomboom za dobivanje ustupaka od Sovjeta, međutim Staljin je ispravno procijenio kako Amerikanci (barem u tom trenutku) ne će bacati bombu na Moskvu ako SSSR ne osigura slobodne izbore u istočnoj Europi. Ti pritisci samo su podigli sovjetske zahtjeve koje su SAD trebale ispuniti (že li daljnju suradnju (i učvrstili sovjetsku odlučnost da dobije nuklearno oružje, do čega je došlo 1949.).

Posljedice su se vidjele već na londonskoj

konferenciji, gdje nije postignuto ništa. Amerikanci su bili protiv sovjetskog prijedloga sklapanja mirovnih sporazuma s istočnoeuropskim zemljama kojima bi bilo samo ozakonjeno trenutačno stanje, a Sovjeti su odbili američke prijedloge o Poljskoj. Na sastanku u Moskvi u prosincu 1945. američki državni sekretar James F. Byrnes pokušao je održati nade za sklapanjem američko-sovjetskog sporazuma davanjem nekih ustupaka sovjetskoj strani (američko priznanje Bugarske i Rumunjske), koje međutim Truman nije htio prihvatići dok se u te dvije zemlje ne dogode radikalne promijene. Tako američka vanjska politika napušta Rooseveltove ideje o suradnji s SSSR-om i počinje prihvataći doktrinu **zadržavanja (containment)** SSSR-a.

Containment

Naznake kako se priprema veliki zaokret u američkoj vanjskoj politici vidjele su se potkraj 1945. i početkom 1946. godine. Jedan od najvažnijih dokumenata iz tog razdoblja je tzv. **"Dugi telegram"** (Long Telegram) Georgea F. Kennana, vodećeg američkog zagovornika prekida dugoročne suradnje s Moskvom i zadržavanja njezina utjecaja, poslan 22. veljače 1946. iz američkog veleposlanstva u Moskvi. Kennan je u navedenom dokumentu (nastalom nakon što je Kennan dobio zadaću pravljenja procjene sovjetske politike) naveo kako agresivnost i sumnjičavost sovjetskog vodstva proizlazi iz "neurotičnog pogleda na svjetsku politiku" te tradicionalnog i instinktivnog ruskog osjećaja nesigurnosti. Iz tih razloga, prema Kennanu, sovjetsko vodstvo nikada ne će tražiti kompromis s protivničkom stranom, već će ju nastojati uništiti. Stoga će Sovjeti nastojati ojačati sovjetski blok na istoku Europe, a zatim uz pomoć komunističkih partija vodenih iz Moskve prvo oslabiti, te zatim i srušiti zapadne vlade, od Velike Britanije do Turske. Jedini izlaz u sprječavanju navedene strategije Moskve po Kennanu je snažno saveznštvo zapadnih nacija s SAD-om u sklopu čvrsto povezanog bloka.

O postavkama Kennanove raščlambe može se raspravljati, ali činjenica je kako je u krugovima američke vlade sadržaj teleograma bio i te kako prihvaćen, potvrđivši prije izražena strahovanja među američkim establishmentom o sovjetskim namjerama. Kennanov telegram je bio, bez sumnje, i odlučujući činilac koji je

doveo do promjene politike Trumanove administracije prema Sovjetskom Savezu. Iznesena Kennanova gledišta potvrdila je raščlamba američko-sovjetskih odnosa Clarka Clifford-a i Georga Elseya, napravljena za predsjednika Trumana (objavljena 24. rujna 1946.). Osnovna postavka Cliffordova izvješća sastojala se u tezi da samo postojanje Sovjetskog Saveza predstavlja

prema SSSR-u bio je Iran, koji su sovjetske i britanske trupe okupirale 1941. da spriječe mogući pakt između Irana i nacističke Njemačke. Američki pritisak (kroz Vijeće sigurnosti UN) uudio je plodom - sovjetske trupe povukle su se iz Irana. Konferencija Vijeća ministara održana je u Parizu od travnja do listopada 1946. i na njoj je američka diplomacija nastavila s primjenom novog pristupa - svijetski prijedlozi su odbačeni, a američka strana inzistirala je na promjeni sovjetskog ponašanja u istočnoj Europi. Sovjeti su odgovorili na američku tvrdokornost odbijanjem američke politike "otvorenih vrata" (slobodan pristup američkoj robi i financijama u zemlje istočne i jugoistočne Europe), tako da su jedini rezultat konferencije bili kompromisni prijedlozi mirovnih sporazuma za europske zemlje koje su u II svjetskom ratu bile saveznice Njemačke.

U međuvremenu, nastavljeno je zaoštravanje američko-sovjetskih odnosa. U kolovozu su Sovjeti uputili zahtjev za ponovljanjem konvencije iz Montreauxa kojom je reguliran prolaz ratnih brodova kroz turske tjesnace, te izgradnju zajedničkih sovjetsko-turskih fortifikacija kojima bi se nadzirali tjesnaci. Američka strana odbila je sovjetski prijedlog, poduprla tursku vladu u suprotstavljanju sovjetskim zahtjevima, i poslala ratne brodove u istočni Mediteran (ubrzo nakon toga američka pomorska prisutnost na Sredozemlju postala je stalna, čime je containment dobio i vojnu



Harry S. Truman odustao je od Rooseveltovih ideja suradnje s SSSR-om u oblikovanju poslijeratne međunarodnopolitičke scene, i Trumanovom doktrinom (kasnije i Marshallovim planom) uveo SAD u razdoblje hladnoratovske konfrontacije s SSSR-om

ja prijetnju za SAD; u dalnjim odnosima s SSSR-om SAD mora polaziti s pozicija vojne nadmoći i **zadržavanje sovjetske prijetnje** učiniti glavnim ciljem američke politike u svijetu. Radi zaštite američkih interesa trebale bi se primijeniti potrebne mjere - ponajprije pružanje ekonomskih i političkih potpore zemljama izvan sovjetske sfere utjecaja čime bi se one oduprile pokušajima sovjetske penetracije (nije isključena ni vojna pomoć, ali je navedeno kako se bolji rezultati mogu postići kombinacijom ekonomskih pomoći, tehničke pomoći i trgovinskih sporazuma). Tako je za kratko vrijeme Trumanova administracija, opterećena strahom od sovjetskog ekspanzionizma, prihvatala novu doktrinu.

Prva prigoda za isprobavanje nove politike

dimenziju).

Dalje produbljivanje containmента bila je promjena američke politike davanja međunarodnih kredita - cilj te aktivnosti sada postaje stabilizacija ekonomija zemalja izvan sovjetske sfere utjecaja. Ubrzo su američki zahtjevi za vraćanjem oduzete američke imovine u zemlja istočne Europe kao i zahtjevi za većim američkim ekonomskim utjecajem u istom području doveli do prekida zainteresiranosti SSSR-a za američke kredite, a do kraja godine Čehoslovačka, Mađarska i Poljska prestale su dobivati pomoći od UNRRA-e (nakon što su SAD, koje su osiguravale 2/3 sredstava agencije, odustale od daljnog davanja fondova jer nisu mogle utjecati na njihovu raspodjelu), a kad su ove zemlje zatražile kredite od Svjetske banke,

odbijene su.

Posljedica zaoštravanja odnosa bila je i propast planova o međunarodnoj kontroli nuklearnog oružja. SSSR je odbio Baruchov plan o kontroli nuklearnog oružja, što je u svjetlu činjenice da bi tim planom SAD zadržale monopol na nuklearno naoružanje te zaoštravanja odnosa između dvije zemlje bilo neizbjegljivo. Tu je bilo i pitanje budućnosti Njemačke, kamen spoticanja još od teheranske konferencije 1943. (odnosno pitanje reparacija i obnove Njemačke, te pod čijim bi utjecajem bila Njemačka).

Do kraja 1946. doktrina containmента nije postigla neke spektakularne rezultate - osim u nekoliko slučajeva, SSSR je odbijao popustiti pred američkim pritiskom; ekonomije zapadnoeuropejskih zemalja bile su u tako žalosnom stanju da se širenje komunizma na to područje ozbiljno razmatralo; Kongres nije bio spremna poduzeti dalje akcije, a američka javnost još je vjerovala u mogućnost suradnje s SSSR-om. Usprkos tome, 1947. godina predstavljala je odlučnu prekretnicu - Trumanova doktrina i Marshallov plan označili su "službeni" početak razdoblja hladnog rata.

Glavni problem na unutarnjeameričkoj političkoj sceni bio je - kako uvjeriti domaću javnost da je od američkog interesa osiguravanje kredita prijateljskim vladama radi obnove njihovih ratom uprpaštenih ekonomija (što je u Evropi bilo više nego nužno); SAD su između 1945. i 1947. dale gotovo 20 milijardi USD pomoći drugim zemljama u sklopu različitih programa (npr. agencije UNRRA-e koja je u sklopu UN-a postojala od 1943. do 1947.), ne dobivši za uzvrat gotovo nikakve konkretne političke rezultate. Odgovor je bio jednostavan - povezivanje potrebe za kreditima s opasnošću sovjetske ekspanzije. U tom trenutku Truman je trebao hitno osigurati sredstva za kredit Grčkoj (300 milijuna USD) i Turskoj (100 milijuna USD) radi omogućavanja daljnje borbe tih dviju vlada protiv komunističke gerile (nakon što je britanska vlast obavijestila Amerikance da ona više nema sredstava za daljnju potporu Grčkoj i Turskoj). U svom obraćanju američkom Kongresu 12. ožujka 1947. Truman je zatražio i dobio navedena sredstva (Grčkoj je dano 250, a Turskoj 150 milijuna USD), istodobno predstavljajući **Trumanovu doktrinu** (odnosno pružanje američke ekonomске i vojne pomoći svim vladama spremnim na borbu protiv ljevičarskih pokreta na njihovom teritoriju).

Ključno pitanje - pomoći Evropi

Trumanova doktrina činila je samo dio američke strategije izoliranja SSSR-a. Drugi dio bio je Marshallov plan. U trenutku proglašavanja Trumanove doktrine, ekomska situacija u

Evropi postala je tako očajna da su se u SAD čula otvorena strahovanja o izbjivanju komunističkih revolucija ukoliko se evropskim zemljama ne pruži hitna ekomska pomoć.

Sam Marshallov plan nije bio prvi pokušaj pružanja ekomske pomoći Evropi; prije toga SAD su zapadnoeuropejskim zemljama pojedinačno davale kredite. Još za trajanju II svjetskog rata SAD su nastojale sastaviti pravila poslijeratnog svjetskog ekonomskog poretka, vodeći se idejom da će čvrsto određeni financijski i trgovački parametri omogućiti SAD da putem međunarodne ekomske politike osigura poslijeratni svjetski mir. To je rezultiralo sporazumom u Bretton Woodsu u srpnju 1944. (stvaranje Međunarodnog monetarnog fonda /International Monetary Fund/, te Međunarodne banke za rekonstrukciju i razvoj /International Bank for Reconstruction and Development/ poznatije pod nazivom Svjetska banka). Te dvije institucije trebale su osigurati sredstva za velike međunarodne zajmove, međutim njihovi fondovi bili su nedostatni za tako nešto - glavni izvor sredstava bile su SAD jer druge zemlje nisu imale sredstava za doprinos fondu (tako je Velika Britanija 1945. bila praktično bankrotirala, prisilivši Trumanovu administraciju da jamči Britancima zajam u iznosu od 3.75 milijarde USD), a kao što sam već istaknuo, Amerikanci nisu bili zadovoljni činjenicom da usprkos tome što su ovim (i još nekim drugim međunarodnim institucijama) dali 20 milijardi USD, nisu kontrolirali raspodjelu tih sredstava. Najbolje rješenje bilo bi izravna američka ekomska pomoć, no američki političari još nisu bili spremni na taj korak.

Europska kriza 1946.-47. godine prisilila je SAD da usvoji taj pristup. U što kraćem vremenu trebalo je obnoviti gospodarstvo zapadnoeuropejskih zemalja, kojima dotadašnji američki krediti nisu previše pomogli (i sami Amerikanci tada su već bili svjesni da će istočna Europa ostati pod sovjetskom kontrolom); glavni razlog američkog strahovanja bila je činjenica da je u protekle dvije godine bio zamjetan zaokret ulijevo u europskoj politici. Uspjeh političkih stranka ljevice u prvim poslijeratnim izborima (očito izvaniskustvima biračkog tijela iz razdoblja ekomske depresije u tridesetima i tek završenim ratom) bio je prisutan ne samo u istočnoj Evropi, već i u zapadnoeuropejskim zemljama (u Velikoj Britaniji na vlast je došla laburistička stranka; socijaldemokrati su pobijedili u Norveškoj i Švedskoj; koalicijske vlade koje su uključivale stranke ljevice bile su na vlasti u Belgiji, Francuskoj i Italiji). Otvoreno se postavljalo pitanje: ako SAD brzo ne pruži potrebnu pomoć, hoće li gladni zapadnoeuropejski birači dovesti na vlast komuniste?

Uz to, zapadnoeuropejske zemlje otvoreno su sumnjale u dugoročnu američku spremnost zadržavanja prisutnosti u Evropi, sjećajući se

neuspjeha idealističke politike Woodrowa Wilsona koja je nakon I svjetskog rata SAD dovela u političku izolaciju i ekonomski nacionalizam. Među Europljanima bile su prisutne i ideje pronaletaženja strategije "trećeg puta", odnosno izbjegavanja bliskog povezivanja s bilo kojom od dvije supersile (npr. Monnetov plan).

Ekomska pomoć SAD-a trebala se pri tome upućivati ne na bilateralnoj bazi pojedinim zemljama (kao do tada), već kao odgovor na kolektivni (zapadno)europski zahtjev; takav pristup bi u konačnici doveo do toga da bi zapadna Europa morala odabrati jednu (čitaj američku) stranu te se povezati s njom (to je uključivalo i međusobno povezivanje zapadnoeuropejskih zemalja) u čvrsti savez.

U tom trenutku, ekomska situacija u zapadnoj Evropi bila je iznimno teška - jedan primjer bila je nesposobnost Velike Britanije da dalje financira pomoći Grčkoj i Turskoj, te su SAD morale uskočiti s kreditima. Uz to, zima 1946.-47. bila je vjerojatno najgora na europskom kontinentu u ovom stoljeću. Cijeloj Evropi zajednička je bila slika gladnih ljudi, zatvorenih tvornica, gradova u mraku - a europske vlade zbog stanja svojih ekonomija nisu imale dolare kako bi kupile potrebne prehrambene proizvode i energente iz SAD (koje su u tom trenutku bile jedini izvor iz kojeg su se navedene potrebe mogle zadovoljiti). Na kraju, i zapadnoeuropejske vlade nisu bile politički jedinstvene, kako u pitanju načina obnove, tako i u središnjem pitanju koje će biti presudno za budućnost zapadne Europe - sudbini Njemačke. Svi ovi problemi mogli su se rješiti američkim programom ekomske pomoći europskim zemljama.

Ipak, bilo bi pogrešno ustvrditi da su Amerikanci bili potaknuti u organiziranju ekomske pomoći zapadnoj Evropi isključivo zbog strateških razloga - i domaći unutarnjopolitički razlozi igrali su važnu ulogu. Američka ekonomija koja je počela zapadati u recesiju (koja se poklopila s nemogućnošću europskih zemalja da kupuju američke proizvode) trebala je novi zamah, a da se to ostvari trebalo je hitno naći novo i veliko tržište.

No, Trumanova administracija trebala je potaknuti zapadnoeuropejske vlade da službeno zatraže američku pomoć; do toga je došlo 5. lipnja 1947., kada je novi američki državni sekretar George. C. Marshall svojim čuvenim govorom na Harvardu signalizirao evropskim zemljama američku spremnost u obnovi Europe. U iznimno kratkom roku od samo deset mjeseci, Marshallov općeniti prijedlog prerastao je u detaljan program u sklopu kojeg će u idućih pet godina u Europu stići milijarde dolara i tisuće tona američke robe.

(nastaviti će se)

Saab JAS 39 Gripen, jedan od četiri zapadna borbeni zrakoplova koji se nude zemljama istočne Europe



R. Baric

Letački dan u Kecskemétu

Na airshow-u održanom u bazi mađarskih zračnih snaga u Kecskemétu 24. svibnja najviše pažnje okupljenih privukla je demonstracija četiri zrakoplova koji su glavni kandidati u natječajima mađarskih, čeških i poljskih zračnih snaga za novi višenamjenski borbeni zrakoplov

Zrakoplovna baza **Kecskemét**, smještena oko 140 km jugoistočno od Budimpešte, sada je dom postrojbe mađarskih zračnih snaga trenutačno opremljene najmodernejšim borbenim zrakoplovom u njihovu sastavu - lovcom MiG-29. Budimpešta je, radi poravnavanja dugovanja Rusije prema Mađarskoj, primila 28 ovih lovaca vrijednih 800 milijuna USD. Sporazum o tome sklopljen je 1993., a prva eskadrila opremljena tim lovcima postala je operativna u Kecskemétu 1. rujna 1994. godine (samo nekoliko dana nakon toga uslijedila je i prva prigoda za akciju - 5. rujna MiG-29 uzletio je radi presretanja jednog lovca iz sastava zračnih snaga SR Jugoslavije koji je ušao u mađarski zračni prostor). Mađarima je isporučeno 22 jednosjeda MiG-29A (model 9-12) i 6 dvojsjeda MiG-

29UB, a pošiljka je uključivala i doknadne dijelove, dodatne motore, oružje, te izobrazbu posada u Rusiji (što je obavljeno u ruskoj zrakoplovnoj bazi Kusovskaja).

Prije dolaska MiG-29 u Kecskemétu su se nalazile dvije eskadrile opremljene lovcima MiG-21MF i trenažnim MiG-21UM (do kolovoza 1994.). Jedna eskadrila premještena je u zrakoplovnu bazu Pápa, dok je ostatak otpisan (i sada se može vidjeti desetak još uvijek dobro očuvanih MiG-21, zajedno s jednim MiG-17 u lošem stanju, smještenih pored stajanki na kraju piste). Kecskemét je odabran za smještaj novoprdošlih MiG-29 zbog svojeg zemljopisnog položaja - kako se nalazi gotovo u središtu Mađarske, odavde je moguće brzo presretanje zrakoplova koji bi povrijedili mađarski zračni prostor u bilo kojem dijelu zemlje. Osim toga,

Robert Barić

izbor možda ima i politički razlog - time je izbjegnuto smještanje novih lovaca u baze blizu mađarske granice, a time i moguće negativne reakcije susjednih zemalja na razmještaj tih zrakoplova. Kako bi se lovci MiG-29 mogli smjestiti u Kecskemetu, napravljena je postaja za njihovo posluživanje ali nisu napravljene nikakve promjene u primijenjenom postupku (MiG-29 dizajniran je za istodobno popunjavanje gorivom, održavanje i naoružavanje te slanje/uzimanje podataka za glavno računalo lovca; međutim, u Kecskemetu se i dalje primjenjuje starija i znatno skuplja metoda uporabe dva mesta za posluživanje zrakoplova - na jednom se zrakoplov poslužuje nakon leta, nakon čega se kasnije odvlači na stajanku smještenu na drugom dijelu baze i priprema za novi let). Drugi nedostatak baze u Kecskemetu je nepostojanje zaštićenih armirano-betonskih skloništa (svih 25 lovaca MiG-29 koje sam vidio na stajankama u

postrojba, 59. skupina, prije budimpeštanskog ustanka 1956. (nakon čega su mađarske zračne snage iduće dvije godine prvo praktično raspuštene, a zatim reorganizirane) imala je naziv 62. lovačka regimenta (62 Vadaszrepulo Erzed). Postrojba je pod novim nazivom aktivirana ponovno 1958. i opremljena lovцима MiG-15bis, da bi kasnije bila prenaoružana lovciima MiG-17 i MiG-21.

Sadašnje eskadrile u sastavu 59. skupine su nastavljači tradicije dvije eskadrile koje su se nalazile u sastavu predratnih mađarskih zračnih snaga. Prvotna eskadrila Puma se za vrijeme II. svjetskog rata, opremljena njemačkim lovцима Messerschmitt Me 109, borila protiv američkih i sovjetskih lovaca sve do samog kraja rata. U njezinom sastavu nalazio se i najveći mađarski zračni as u II. svjetskom ratu, Deszô Szentgyörgyi (po kojem je kasnije i nazvana 59. skupina), koji je postigao 33 zračne pobjede.



Mil Mi-8 mađarskih zračnih snaga

R. Barić

bazi, bilo je na otvorenom, a stajanke su bile zaštićene samo zemljanim nasipima), čime je u slučaju neprijateljstava moguće lako uništitи sve MiG-29 (pretpostavljam kako bi se u tom slučaju svi MiG-29 premjestili u neku drugu bazu; vjerojatno Tököl pokraj Budimpešte gdje su prije bili smješteni sovjetski MiG-29, a gdje se sada nalazi samo mješovita zračna skupina Vitéz Hárý László namijenjena isključivo za vezu, VIP transport i slične misije /opremljena zrakoplovima Zlin 43, L-410 i An-26/, kao i objekti za održavanje većine zrakoplova u sastavu mađarskih zračnih snaga kojima upravlja zrakoplovna kompanija Danubia).

Svi isporučeni MiG-29 nalaze se u sastavu 59. taktičke lovačke skupine Szentgyörgyi Deszô (59 "Szentgyörgyi Deszô" Honi Vadaszrepulo Osztály, kratica 59.H.vre.O.), u sastavu dvije eskadrile - 1. eskadrile **Puma** (1 "Puma" Szazad) i 2. eskadrile **Dongó** (2 "Dongó" Szazad; dongó je mađarska riječ za osu). Matična

Eskadrila Dongó borila se na ruskom frontu, i u njezinom sastavu nalazili su se različiti lovci, među ostalim, talijanski Re-2000. U jednom Re-2000 u borbi je ubijen 20. kolovoza 1942. i István Horthy, sin Miklosa Horthy.

Uvođenje MiG-29 došlo je u pravom

Najbolju promidžbenu kampanju na airshowu organizirao je švedski Saab, kojem bi mađarska odluka u korist Gripena predstavljala uspjeh, koji bi mogao presudno utjecati na dalju prodaju Gripena



R. Barić



R. Barać

Dio Gripenovog arsenala - dalekodometni projektili KEPD-350

trenutku; dotadašnji mađarski lovci, MiG-21 i MiG-23, već su počeli pokazivati svoje godine. Posebno se to odnosilo na MiG-23; mađarske zračne snage nikako nisu imale sreće s tim lovcem - od 13 primjeraka isporučenih sedamdesetih, 5 je izgubljeno u udesima (a od toga je nadoknađen samo jedan primjerak).

Austrije), te stoga nije bilo čudno da je letački dan u Kecskemétu održan potkraj svibnja bio prigoda za promidžbu četiri glavna konkurenta - američki Lockheed Martin F-16 Fighting Falcon i McDonnell Douglas F/A-18 Hornet, švedski Saab JAS 39 Gripen i francuski Dassault Mirage 2000. Detaljnije o tim nastojanjima pisao sam u Hrvatskom vojniku br. 22 (*Koji lovac za istočnu Europu?*), te ču o tome spomenuti samo najvažnije novosti.

Zaoštrevanje bitke za istočnu Europu

Proizvođači ovih zrakoplova uložili su veliki trud u njihovo predstavljanje, pri čemu mi se čini kako je najviše truda uložio švedski Saab. Nije ni čudo, s obzirom da su SAD nedavno donijele jednu odluku koja bi mogla teško pogoditi švedskog proizvođača. Naime, Washington je napokon ukinuo zabranu prodaje najmodernijih borbenih zrakoplova (F-16 i F-18) zemljama Južne Amerike, donesenu u sedamde-



R. Barać

Izravni konkurent Gripenu je F-16, koji je također bio predstavljen u Kecskemétu

No, veliki problem za mađarske pilote je nedostatak sredstava, koji ograničava broj naleta po pilotu na 60 sati godišnje (svaki let traje oko 30 minuta; cilj je postići 120-150 sati letenja godišnje, ali loša ekomska situacija u Mađarskoj trenutačno to ne dopušta; letovi se obično izvode utorkom, srijedom i četvrtkom a pripreme za sve letove tijekom određenog tjedna ponedeljkom).

Ipak, uvođenje MiG-29 za mađarske zračne snage je samo privremena mjeru (Mađarska je htjela umjesto MiG-29 nabaviti S-300, ali Rusija je odbila isporučiti taj sustav); Fulcrum je prije lazni zrakoplov do donošenja konačne odluke o odabiru budućeg borbenog zrakoplova koji će biti zapadnog podrijetla.

Mađarski izbor (ako bude prvi) mogao bi presudno utjecati i na odluku Češke i Poljske o novom borbenom zrakoplovu (a možda i

setim (međutim, "niskotehnološki" borbeni zrakoplovi poput A-4, A-37 ili F-5 mogli su se prodavati). Odluka je bila motivirana prijetnjama izbijanja sukoba između zemalja Latinske Amerike kojima su tada upravljale vojne hunte (jedini izuzetak bila je prodaja 24 F-16 Venezueli 1981.). Donošenje te odluke bilo je očito motivirano činjenicom da skoro sve zemlje u regiji sada imaju demokratski izabrane vlade, te mogućnošću da strani proizvođači borbenih zrakoplova (ponajprije Saab i Dassault) iskoriste američku odsutnost i dugoročno se ubace na ovo tržište.

Sama odluka nije univerzalno pozdravljena - od tri zemlje regije koje bi u dogledno vrijeme mogle nabaviti moderne borbene zrakoplove, Brazil i Čile su pozdravili američku odluku, dok je argentinski predsjednik Menem bezuspješno pokušao uvjeriti SAD da zadrže dotadašnju poli-

tiku. Argentinska strahovanja proizlaze iz činjenice kako bi nagli priliv novih borbenih zrakoplova mogao dovesti do regionalne utrke u naoružanju koju Argentina (zbog loše ekonomske situacije) ne bi mogla pratiti. Kako to i nije prazna prijetnja, pokazuje razvoj dogadaja nakon kratkotrajnog pograničnog sukoba Ekvadora i Perua 1995. Prvo je Clintonova administracija odobrila prodaju četiri modernizirana izraelska lovaca Kfir (opremljena američkom avionikom i motorom, zbog čega je bila potrebna američka dozvola) Ekvadoru, kao zamjenu za četiri otpisana Kfira ekvadorskih zračnih snaga. Na ovo je Peru odgovorio nabavom eskadrile lovaca MiG-29 (iz Bjelorusije) i jurišnih zrakoplova razlog je navedena potreba ravnoteže s Ekvadorm). No, pritisak lobbya američkih proizvođača borbenih zrakoplova je bio previše jak. To ipak ne znači da će zračne snage latin-skoameričkih zemalja odjednom pohrlići da kupe nove zrakoplove; sve ovisi o njihovom dalnjem ekonomskom razvoju. Prvi kandidat mogao bi biti Čile, koji u zadnje vrijeme ulaže velike napore u modernizaciju svojih zračnih snaga (npr. čileanska je kompanija ENAER u suradnji s izraelskim IAI modernizirao 14 Miragea 50FC/C i 14 F-5E/F), no teško da će prije 2000. kupiti nove zrakoplove. Brazil je pokrenuo program FX (zamijena za Dassault Mirage III), ali tek oko 2000. bi se mogla očekivati odluka o izboru zrakoplova, a isporuka 2005. godine ili kasnije. Argentina je u najlošijem položaju zbog

Su-25 (kao teškog položaja njezine ekonomije.

Što ova vijest znači za Gripen? Do sada je Saab mogao računati s velikom izvjesnošću kako će Latinska Amerika (zajedno s Azijom)



R. Bošić

F/A-18 Hornet je drugi američki kandidat u natječaju za novog mađarskog lovca, no njegov nedostatak u odnosu na F-16 je veća cijena



F-16 Fighting Falcon pri uzletu

predstavljati tržište za Gripena. No, nova situacija znatno otežava Saabov položaj. Brazil već pokazuje interes za F/A-18, a Čile je već prije otvoreno izrazio želju za nabavom modernog



Na natječaju najslabije su šanse francuskog Dassaulta Miragea 2000



a) Letna točka Miragea 2000 bila je jedna od najboljih na airshowu

b) Mađarski MiG-29 nakon demonstracijskog leta. Iako su mađarske zračne snage nabavile 28 MiG-29, ovo je tek prijelazni lovac do kupnje jednog od četiri spomenuta zapadna borbenaa zrakoplova

c) MiG-29 u letu: u Kecskemétu je taj zrakoplov izveo najbolju manevarsku točku, pokazavši iznimnu pokretljivost

d) Trenažni zrakoplov Saab 105 austrijskih zračnih snaga u atraktivnoj shemi za Tiger Meet natjecanje

borbenog (ako je moguće američkog) zrakoplova. Ali, ni američki proizvođači ne će imati laki posao: s jedne strane u regiji se čuje mišljenje kako je F-16 već zastario a F/A-18 preskup. Osim toga, mnoge južnoameričke zemlje smatraju SAD nepouzdanim partnerom (što se uostalom vidi i po tome što je Clintonova administracija još 1994. navila mogućnost širenja ekonomskog sporazuma NAFTA i na zemlje Južne Amerike, a od toga nije bilo do sada ništa; drugi je primjer Helms-Burtonov zakon usmjerjen protiv Kube, koji je "na nož" dočekan ne samo od Kanade i europskih zemalja, već i Južne Amerike; treći su dvostruka američka mjerila u pitanju borbe latinskoameričkih zemalja protiv krijumčara droge, što se upravo vidi kod američkog pristupa Kolumbiji i Meksiku); dok američki proizvođači mogu odgovoriti na prva dva prigovora, odgovor na treći leži u rukama američke vlade. U svakom slučaju, Šanse Saaba za prodaju Gripena na području Latinske Amerike naglo su smanjene. U takvim uvjetima, od odlučne važnosti postaje osiguranje početne prodaje Gripena u Europi.

U skladu s tim, Saab je (u suradnji s British Aerospaceom, s kojim se udružio radi međunarodne prodaje Gripena) u Kecskemétu organizirao najbolju promociju: dok su preostala tri kandidata svoje napore svela na prikazivanje zrakoplova na stajanci i dijeljenje promidžbenih prospekata, Saab je uz Gripen izložio cijeli assortiman ubojnih sredstava (među njima i KEPD 350), koja taj zrakoplov može nositi, postavljeni su atraktivni jumbo plakati, a na velikom displayu stalno se prikazivao filmski spot u kojem

su demonstrirane letne i borbene osobine švedskog zrakoplova. Koliko je Švedsima stalo da prodaju Gripena Mađarskoj govor i činjenica kako je švedska industrijska skupina Wallenborg ponudila velika ulaganja u mađarsku ekonomiju, naravno, odabere li Gripen.

Od ostalih novosti vezanih za ovaj natječaj, treba spomenuti i izjavu poljskog ministra obrane Stanisława Dobrzanskog danu 17. travnja, u kojoj je najavio da će Poljska odgoditi odluku o izboru novog borbenog zrakoplova barem za pet godina, te da će sastav poljskih oružanih snaga biti smanjen s 230.000 na 180.000 ljudi do 2004. Ali već idućeg dana predstavnici poljskog ministarstva obrane objavili su kako će do kraja godine biti raspisan službeni natječaj za nabavu novog borbenog zrakoplova, kao i da će poljske zračne snage kupiti ne pravno predviđenih stotinjak, već čak 250 zrakoplova! Prvih 12 zrakoplova bi se kupilo odmah po izboru jednog od kandidata, a ostali u kasnijim serijama.

U letačkom dijelu programa sva četiri zrakoplova izvela su dojmljive akrobacije, pri čemu je vjerojatno najbolju izveo Gripen, zatim F-16 i Mirage 2000, dok je Hornetova točka ponešto zaostajala. No, najbolji demonstracijski let nije izveo ni jedan od četiri nabrojana zrakoplova, već peti (koji je odavno ispozao iz spomenutog natječaja) - mađarski MiG-29, pokazavši iznimnu pokretljivost koja je nadmašila prethodna četiri zrakoplova. Najimpresivniju letnu točku izveo je svjetski prvak u akrobatskom letenju Besenyei Péter na lakom klipnom zrakoplovu Su-26; pilot je u određenim trenucima doslovce

"zamotao" Su-26 u njegov vlasitit dimni trag.

Uz nabrojene, u letnom programu sudjelovalo je još nekoliko letjelica. Početak airshowa otvorio je let mađarskih vrtoleta Mil Mi-2, od kojih je svaki vukao po jednu nacionalnu zastavu svake zemlje sudionice. Od mlaznih zrakoplova u zraku su bili prisutni poglavito školsko-borbeni: britanski BAe Hawk, austrijski Saab 105 (obojen u atraktivnu shemu napravljenu za Tiger Meet natjecanje), mađarski Aero L-39 Albatros. Osim njih, letio je još i jurišni zrakoplov Panavia Tornado iz sastava Luftwaffe (čija je letna točka bila najslabija i svela se na nekoliko preleta), nekoliko vrtoleta (civilno registrirana Gazella i Hughes MD 500 mađarske policije) te civilni laki sportski zrakoplovi (u "civilnom" dijelu letnog programa vidio sam i do tada neviden prizor, kada je vrtoljet "teglio" jedrilicu koja je okomito visjela ispod njega!). Iako je letni program službeno završio iskakanjem mađarskih padobranaca iz američkog transportnog zrakoplova C-130 Hercules, cijelo poslijepodne ponovno su uzljetali i izvodili akrobacije gotovo svi zrakoplovi i vrtoljeti koji su sudjelovali u programu.

Izložba zrakoplova i vrtoleta

Na izložbi, uz prethodno spomenuta četiri konkurenta bilo je izloženo dvadesetak zrakoplova i vrtoleta, a predstavnici tvrtki iz nekoliko zemalja koje se bave proizvodnjom zrakoplova i zrakoplovne opreme organizirali su manju izložbu.

Osim četiri spomenuta zrakoplova (koji su prikazani izdvojeno), bilo je izloženo i dvadesetak letjelica iz sastava zračnih snaga zemalja NATO-a (Francuska, Njemačka, SAD), zemalja koje su u programu Partnerstvo za mir (Česka, Mađarska, Poljska) i neutralne zemalje (Austrija, Švedska).

Uz F-16 i F/A-18, od američkih letjelica bile su prisutni vrtoljeti iz sastava zrakoplovstva KoV SAD, i to AH-64A Apache (zanimljiv detalj na njemu bio je IC ometać Lockheed Sanders ALQ-144 i lanser radarskih mamaca na lijevom boku repa), višenamjenski vrtoljet UH-60A u medicinskoj konfiguraciji, i transportni vrtoljet CH-47D (te su letjelice iz sastava američkog kontingenta snaga SFOR-a u BiH). Njemačka Luftwaffe izložila je tri zrakoplova: Panavia Tornado, te MiG-29 i F-4F (oba zadnja zrakoplova iz sastava Jagdgeschwadra 73, smještenog u Laageu; to je inače jedina postrojba Luftwaffe koja u svom sastavu ima dva različita tipa zrakoplova). Češke zračne snage bile su prisutne samo s jednim treningnim zrakoplovom Aero L-59 i Letovom L-610, dok su domaćini izložili treningni zrakoplov Aero L-39, transportni vrtoljet Mil Mi-8 i borbeni vrtoljet Mil Mi-24E.



R. Bošić

Od zanimljivijih zrakoplova izdvojio bih turbopropellerskog Pilatusa PC-6 Turbo Porteru iz sastava austrijskih zračnih snaga, koji je u svibnju prošle godine proslavio 20 godina uporabe u sastavu austrijskog zrakoplovstva. Austrija je

U letnom programu sudjelovalo je i britanski treningi zrakoplov BAe Hawk, ali to je bio i jedini zrakoplov koji nije bio na izložbi u sklopu airshowa



R. Bošić

1975. naručila 12 PC-6, koji su isporučeni godinu dana kasnije, i od tada su se rabili za razne transportne zadaće (pri čemu se redovito izvode i slijetanja na glečere), tegljenje zračnih meta, nošenje padobranaca, korekciju topničke

MiG-21 Lancer rumunjskih zračnih snaga

Austrijski Pilatus PC-6 Turbo Porter



R. Bošić

Borbeni vrtlojet AH-64A Apache iz sastava američkog kontigenta snaga SFOR-a u BiH



Na izložbi se mogao vidjeti i Aero L-59, usavršena izvedenica L-39



Mađarski trenažni zrakoplov Aero L-39

Ipak, svakako najzanimljiviji od svih bio je modernizirani rumunjski **MiG-21MF** (sada su ti modernizirani migovi poznati pod nazivom



R. Bošić

MiG-21 Lancer). Izložen je zrakoplov s rednim brojem 714, jedan od osam moderniziranih primjera koji su u sastavu prve eskadre opremljene tim zrakoplovima, smještene u zrakoplovnoj bazi u Bacau na sjeveroistoku Rumunjske. U sastav eskadre ušlo je u svibnju ove godine sedam jednoseda i jedan dvosed, a modernizaciju zajedno izvode rumunjski Aerostar (koji je inače cijeli niz godina zadužen za održavanje MiG-21 u sastavu rumunjskih zračnih snaga) i izraelski Elbit. Do kraja godine treba se modernizirati ukupno 39 zrakoplova (od 110 MiG-21 predviđenih za modernizaciju). MiG-21 Lancer može nositi mješavinu istočnog i zapadnog naoružanja, uključujući i projektile zrak-zrak Python 3 i Vympel R-73, kao i IC i laserski vođene projektili - na izložbi je prikazan s ubojnim teretom od laserski vođene bombe Opher, lansera ne-

vođenih raketa zrak-zemlja kalibra 57 mm, R-73 i Pythona 3 na potkrilnim nosačima, te američke bombe Mk 83 na središnjem podtrupnom nosaču (istina, teško da bi Lancer s tako raspoređenim ubojnim teretom i poletio na borbenu misiju - ako bi kojim slučajem uzletio, manevarske sposobnosti bile bi mu nikakve). Od avionike ugrađen je multimodni radar koji je razvio izraelski Elbit, dva višefunkcionalna displaya, HUD i Elbitov ciljnik postavljen na pilotskoj kacigi DASH. Takva kombinacija opreme i naoružanja omogućava Lanceru izvođenje kako zračne borbe tako i jurišnih misija. Kako je teško očekivati da će Rumunjska uskoro nabaviti nove borbene zrakoplove zbog teške ekonomske situacije, modernizacija MiG-21MF je bila (čini se) jedini ekonomski dostupan potez kojim će se borbene sposobnosti rumunjskih zračnih

PZ raketni sustav Krug (SA-4 Ganef)



R. Barić

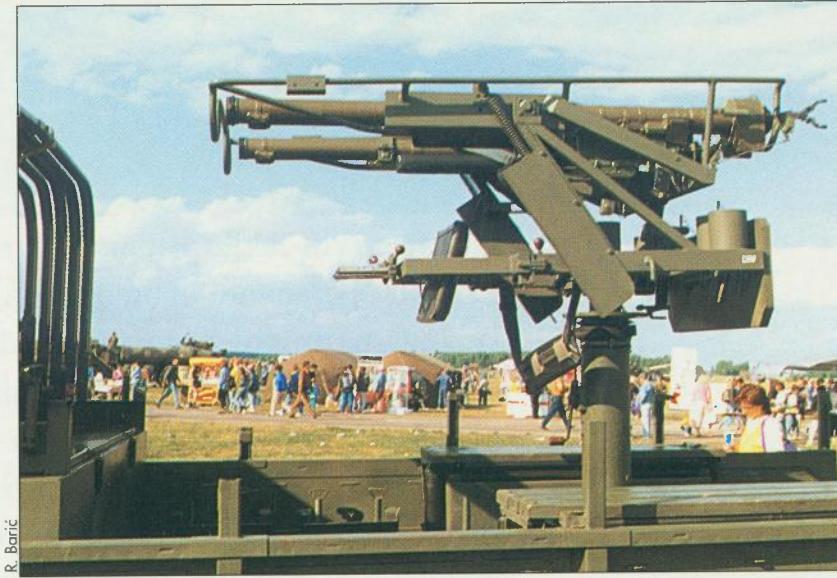
Uz raketne sustave bio je izložen i top S-60 kalibra 57 mm, danas (bez radara za kontrolu paljbe) neučinkovito PZ oružje



R. Barić

snaga zadržati na određenoj razini. Osim ove modernizacije, rumunjske zračne snage poduzimaju još neke programe modernizacije (npr. modernizacija transportnih vrtoleta IAR-330 Puma, planiranje proizvodnje poboljšanog mlaznog trenažnog zrakoplova IAR-99), a u sklopu cijelokupnih oružanih snaga odvija se ukupno 21 program modernizacije. Uz to, Rumunjskoj su iz SAD isporučena četiri transportna zrakoplova C-130B, a američka kompanija Bell Helicopters i rumunjska vlada vode pregovore o licencnoj proizvodnji borbenog vrtoleta AH-1 Cobra (mogući dogovor bi uključivao privatizaciju rumunjskog IAR-a koji bi trebao proizvoditi Cobre, i preuzimanje većinskog udjela u privatiziranom IAR-u od strane Bella), koji bi mogao dobiti naziv Dracula(!).

Usporedno s tom izložbom, izložena su i oklopna vozila iz sastava mađarske kopnene vojske, te topnički i raketni PZ sustavi kojima raspolažu mađarske oružane snage. Od prvih vjerojatno je najinteresantniji modernizirani tank T-55, međutim njega (kao i većinu vozila) nije se moglo snimiti (a kamoli detaljnije pogledati) jer su posjetiocima stalno bili ispred i na izloženim vozilima. Od PZ sustava prikazani su S-75 Dvina (SA-2 Guideline), S-125 Neva (SA-3 Goa), 2K11 Krug (SA-4 Ganef), 2K12 Kub (SA-6 Gainful), 9K31 Strela-1 (SA-9 Gaskin), PZ top S-



R. Barić

60 kalibra 57 mm; jedini novitet predstavlja je mađarsku modifikaciju lako PZ raketnog sustava Igla-1, postavljenog na lako terensko vozilo.

Može se reći kako je glavna tema airshowa u Kecskemétu bilo nastojanje četiri zapadna proizvođača borbenih zrakoplova da svoje kandidate predstave u što boljem svjetlu. Sam letački program bio je dobar, a zamjerka bi bila relativno skromna izložba zrakoplova i nedolazak najavljenе akro skupine turskih zračnih snaga.

Mađarska modifikacija sustava Igla - lanser postavljen na lako transportno vozilo



LAKI PRIJENOSNI RAKETNI PZO SUSTAVI



Vladimir SUPERINA

Pojava prvih lakih prijenosnih raketnih PZO sustava (LRPS PZO) u operativnoj uporabi, tada dviju najmoćnijih vojnih sila svijeta, u drugoj polovini šezdesetih godina, u vojnim je krugovima izazivala različite reakcije, komentare i prognoze o njihovoj budućnosti. Uz pohvalu novim sustavima nerijetke su bile i njihove kritike, a argumenata za kritiku bilo je dosta. Borbena uporaba LPRS PZO tijekom proteklih tridesetak godina, golem napredak u razvoju elektronike i raketne tehnike, te prednosti te vrste PZ naoružanja pred svim ostalim, za blisku PZ obranu, učinile su LPRS PZO općeprihvaćenim PZ naoružanjem. Danas su LPRS PZO vjerojatno najrašireniji PZ sustavi u operativnoj uporabi, kako po broju različitih konstrukcija, broju proizvedenih i rabljenih primjeraka sustava tako i po broju zemalja koji ih rabe. U nekim vojskama svijeta LPRS PZO su čak istisnuli iz operativne uporabe lake PZ topove



Prvi LPRS PZO¹ pojavili su se u operativnoj uporabi dviju tada najmoćnijih sile svijeta, u drugoj polovini šezdesetih godina, gotovo istodobno. Bili su to sustavi Stijela-2 u tadašnjem SSSR-u i FIM-43 Redeye² u SAD-u. Pojava Strijele-2 bila je, za zapadne zemlje relativno iznenadnje, dok se pojava Redeyea očekivala sukladno, deset godina javno objavljivanim podatcima o razvoju IC sustava za samonavođenje rakete na leteći cilj i razvoju samog LPRS PZO. Oba ta LPRS PZO imala su, sa današnje točke gledanja, relativno primitivan IC sustav za samonavodenje rakete na cilj. Ti prvi IC sustavi za samonavodenje mogli su se navoditi na mlazne zrakoplove samo s njihove zadnje polusfere. Zrakoplovi s klipno-elisnim motorima i vrtoljeti koji su imali manju brzinu i povoljniji IC odraz mogli su se gađati i u dolasku, ali je najveća daljina i dubina zone na kojima se to moglo raditi bila mala. Pored svega sustavi za samonavodenje bili su osjetljivi na prezahvat s IC odraza stvarnog cilja na IC odraz koji se u području cilja pojavljuje kao

prirodna pojava ili organizirana protumjera zrakoplovaca. Među takvim pojавama moglo je biti IC zračenje sunca, odraz takvog zračenja na oblacima, na umjetnim predmetima kao što su velike staklene površine ili kakvi drugi izvori IC zračenja odgovarajuće valne dužine. Umjetni izvori IC zračenja kao što su IC mamci koji se izbacuju iz posebnih lansera, generatori IC bljeska i slične naprave razvijene posebice kao zaštita od IC samonavodećih raketa, ako su se rabile u trenutku lansiranja LPRS PZO s IC samonavodenjem prve generacije, najčešće su izazivali promašaj.

Ove i neke druge slabosti prvih LPRS PZO davale su dovoljno argumenata kritičarima novog oružja, a njih nije bilo malo.

No, ne umanjujući brojne slabosti novog oružja, uočljive su bile i njegove prednosti u odnosu na lako PZ topništvo, pa i na dio PZ raketnih sustava malog dometa.

U odnosu na ta, tada tradicionalna oružja LPRS PZO bili su neusporedivo manje mase. Primjerice, PZ teške strojnice kalibra 14,5 mm sov-

Strijela-2 M /SA-7 Grail/

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketama:

Vođenje raketama

Bojna glava raketama

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

Broj proizvedenih sustava

Kolomna MKB

bivši SSSR

Bugarska, Egipt, bivša Jugoslavija, Kina, Poljska i Rumunjska

1966.

- najmanji 800 m
- najveći 4200 m
- najniži 50 m
- najviši 2300 m
- brzina 1,5 Macha
- dužina 1,440 m
- promjer 72 mm

IC pasivno samonavodenje

1,15 kg fragmentirajuća

kontaktni

- rakete 9,8 kg

- sustava 15,5 kg

za lansiranje s ramena

brodska s četiri raketama, za dopunu topničkih sustava PZO s dvije raketama, vrtlolet za protuoklopne vrtlolete Gazella sve zemlje nastale raspadom bivšeg SSSR-a, Alžir, Angola, Afganistan, Benin, Bosna i Hercegovina, Botsvana, Bugarska, Burkina Faso, Cipar, Čad, Češka, Egipt, Etiopija, Finska, Gajana, Gana, Gvineja, Gvineja Bisao, Hrvatska, Indija, Irak, Iran, Jemen, Jordan, Južnoafrička Republika, Kambodža, Kina, Koreja (sjeverna), Kuba, Kuvajt, Laos, Libanon, Libija, Mađarska, Mali, Maroko, Mauricijus, Mauritanija, Mongolijska, Mozambik, Nigerija, Nikaragva, Peru, Poljska, Sejelski Otoci, Sijera Leone, Sirija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Sudan, Tanzanija, Uganda, Zambija, Zelenomorski otoci i Zimbabwe

sudeći po masovnoj uporabi tog sustava diljem svijeta, količini koju je posjedovalo bivša Jugoslavija, masovnosti uporabe sustava u ratovima i stajaočim vojskama istočnih zemalja, te broju zemalja koje je licencno proizvode, proizvodnja tog sustava mogla je biti znatno iznad 100.000 komada raket



jetske ili kineske proizvodnje s jednim automatom (cijevi) imale su masu od oko 150 kg, s dva automata oko 650 kg, a s četiri automata oko 2000 kg. Samo se strojnica s jednim automatom mogla rastaviti na dijelove i prenositi u naprtnjačama za što je trebalo pet do devet ljudi, zavisno od količine strjeljiva i ostale opreme. Teška strojnica s dva automata i ona s četiri automata bile su izvedene kao priključna vozila i morala su se vući vozilima ili stočnom zapregom. Istdobno je Strijela-2 imala u cijelosti masu od samo petnaestak kilograma i mogao ju je prenositi samo jedan čovjek. Drugi, ako se pojavljivao u timu mogao je nositi doknadnu raketu u lansirnoj cijevi i/ili radioprijamnik za prijam podataka o situaciji u zraku. Za gađanje ciljeva u zraku teškim strojnicama trebala je posluga od tri do sedam ljudi po svakom oružju, dok je za rukovanje Strijelom-2 bio dovoljan jedan do dva čovjeka. Uz sve slabosti sustava za samonavodenje, vjerojatnost uništenja jednog cilja u jednom gađanju s jednim sustavom (Strijela-2 ili top) bila je znatna u korist Strijele-2. Zbog svoje male mase i relativno malih protežnosti LPRS PZO su se mogli rabiti u raznim situacijama s raznih mjesača i platformi što je bilo nezamislivo uporabom PZ teških strojnicama i lakih topova. Rezultate nalik tima davalna je usporedba sustava Redeye s odgovarajućim PZ lakinim topovima ili teškim strojnicama,

tada u uporabi u zapadnim zemljama.

Tre prednosti LPRS PZO nad drugim PZ sustavima malog dometa davale su dostatno argumenata zagovornicima uporabe novog oružja, a njih je bilo mnogo.

Svakako, najveće ubrzanje uvođenja LPRS PZO u operativnu uporabu velikog broja zemalja bili su njihov zadivljujući uspjeh u ratovima koji su uskoro uslijedili, te mala cijena koštanja.

Iskustva iz borbenih uporaba LPRS PZO

Prve borbene uporabe LPRS PZO zabilježene su uzduž Sueskog kanala u razdoblju tzv. "Rata iscrpljivanja" u razdoblju između III. i IV. arapsko-izraelskog rata. U tom razdoblju Sueski kanal bio je i crta dodira i crta razdvajanja između vojski Izraela i Egipta. Obje vojske su obale kanala utvrđivale brojnim fortifikacijskim objektima i zaprekama, kako bi suprotnoj strani onemogućile možebitni prelazak kanala. Izvidnički zrakoplovi bili su jedno od malobrojnih sredstava kojima se moglo nadzirati radove protivnika, te su izvidnički letovi duž kanala bili česti. Prigoda za djelovanje LPRS PZO bilo je napretak i Egipćani su lansirali više desetina raket Strijela-2, koje su dobivali od SSSR-a, na izraelske zrakoplove. Premda nema nedvojbenih potvrda čini se da je i suprotna strana sustavima Redeye gađala egipatske zrakoplove. U tim djelovanjima rušenja zrakoplova bilo je malo, ali su oštećenja zrakoplova bila česta, a gdjekada i teška.

Prva masovna i spektakularna uporaba LPRS PZO zbila se tijekom kratkotrajnog IV. arapsko-izraelskog rata. Zahvaljujući masovnoj uporabi i dobroj povezanosti s drugim topničkim i raketnim sustavima PZO, te službom motrenja i nadzora zračnog prostora, LPRS PZO su srušili veći broj zrakoplova, među kojima su pretežito bili mlazni zrakoplovi. Taktika uporabe LPRS PZO svodila se na masovnost uporabe i postavljanje desetina Strijele-2 na udaljenost od branjenog objekta, ispred na 2 do 8 km, tako da je Strijela-2 gađala zrakoplov koji još nije borbeno djelovao po branjenom objektu, ali je preletio položaj desetine Strijele-2. Te desetine Strijele-2 istodobno su bile i vizualne motričke postaje branjenom objektu s kojih se radiovezom dojavljivala pojava zrakoplova. No, u tom ratu, zbog loše rješenog ili uopće neriješenog sustava prepoznavanja vlastitih zrakoplova od protivnikovih, događala su se djelovanja egiptskih vojnika Strijelom-2 po vlastitim zrakoplovima, pa i njihovo rušenje.

Vijetnamski rat, zbog svog općeg karaktera bio je novo važno izvorište iskustava u uporabi LPRS PZO. Na tlu Vijetnama Strijela-2 se pojavila početkom sedamdesetih godina i, posebno tijekom uporabe našla se na najnemogućim mjestima, pa čak i na čekama izrađenim na krošnjama drveća usred šume na smjeru leta zrakoplova i vrtoleta; zatim u zasjedama uz zrakoplovne baze, na vrhovima brda i sl.

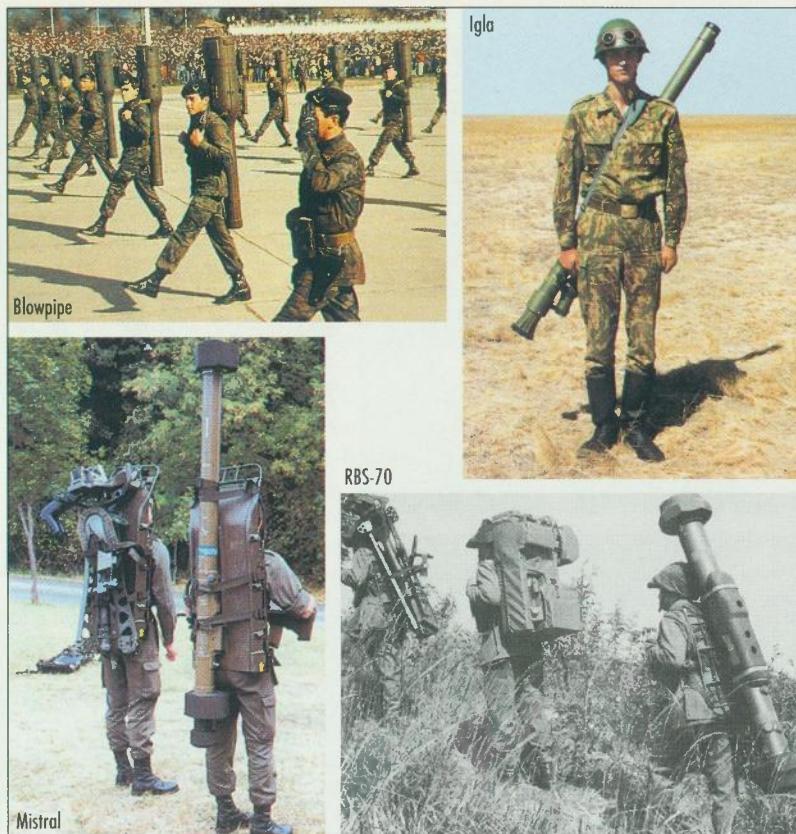
Nakon tih ratova LPRS PZO su se pojavili i rabili u svim narednim ratovima bez obzira koliko trajali i tko ih je vodio. Znakovita je njihova uporaba u falklandskom ratu u kome su i Argentinci i Britanci rabili isti sustav, Blowpipe, nerijetko ometajući jedni druge.

Afganistanski rat je bio rat u kojem je, vjerojatno, rabljen najveći broj LPRS PZO. Zbog različitih utjecaja i izvora pomoći Mudžahedini su rabili i Strijelu-2 i 3 Blowpipe, Redeye i Stinger, te kinesku i egipatsku izvedenicu Strijele-2. Bila je to idealna zgodba međusobno uspoređivati različita LPRS PZO u podjednakim okolnostima uporabe, u uvjetima gerilskog načina ratovanja u kojem je većina sudionika imala skromnu opću i vojnu izobrazbu, te uz male mogućnosti trenažiranja poslužila. U tom ratu proslavio se američki Stinger (A) kojim su mudžahedini srušili najveći broj letjelica usprkos svestranim i neprekidno rabljenim protumjerama sovjetskih pilota. Britanski Blowpipe, zbog načina vođenja rakete na cilj i zahtjevnosti dobre uvježbanosti ciljača, bio je najmanje popularan LPRS PZO među mudžahedinima.

I u Domovinskom ratu LPRS PZO odigrali su važnu ulogu u obrani hrvatskog neba. Najveći broj rušenja i daleko najveći broj oštećenja neprijateljskih zrakoplova ostvaren je s LPRS PZO Strijela-2M ponajprije stoga što je ona i najmasovnije rabljena u borbi.

Sve borbene uporabe LPRS PZO, poglavito one prve, s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih godina bile su temelj za detaljna izučavanja prednosti i nedostataka svakog pojedinog LPRS PZO, te usmjeravanja budućih taktičko tehničkih zahtjeva koji su se pred budućim razvojem postavljali. Zahvaljujući tim raščlambama i općem razvoju tehnike i tehnologije razvijeno je petnaestak različitih LPRS PZO raznih generacija od kojih je većina i danas u proizvodnji, a svi su još uvijek, bar negdje, u uporabi.

Uz sudjelovanje u klasičnim ratnim sukobima LPRS PZO sve češći su predmet zanimanja i raznih terorističkih skupina, te gradske gerile diljem svijeta. Tako je primjerice zabilježeno nekoliko uspješnih akcija pronalaženja i oduzimanja sustava Strijele 2 kod pripadnika organizacije IRA ili ljudi koji su za tu organizaciju radili. Zbog svoje velike i sve veće nazočnosti u lokalnim ratovima može se očekivati i sve veća nazočnost LPRS PZO na crnom tržištu oružjem, a kako se na takvom tržištu opskrbuju upravo terorističke skupine LPRS PZO će im biti sve dostupniji, kako cijenom tako i brojem. Upravo stoga SAD su odvojile znatne sume novca za otkop svojih, afganistanskim mudžahedinima isporučenih tijekom osamdesetih, LPRS PZO Stinger za koje se prosuđuje da je ostalo 200 do 300 neutrošenih, od čega bi veći broj još mogao biti ispravan. No, takav otkop ima mali odziv, a sve veći broj kriznih žarišta i lokalnih ratova, zemlje koje tradicionalno potpomažu međunarodni terorizam ma kako to ideološki drukčije uobičavale, te raspad istočnoeuropskog vojnopo-



ličkog saveza i nesređeno stanje na području bivšeg SSSR-a, dodatni su potencijalni izvori LPRS PZO na međunarodnom crnom tržištu naoružanjem. Svakako je za očekivati da će LPRS PZO Igla-D (zbog svoje rastavljivosti u relativno male komade) biti posebice zanimljiva u takvoj trgovini, no, ni ostale sustave ne treba podcenjivati.

Radi svojih malih protežnosti i sveopće nazočnosti, samim tim i potencijalne opasnosti LPRS PZO su bili oduvijek predmetom zanimanja potencijalno protivničkih vojski. Stoga su se mnoge zemlje i njihove obavještajne službe, od

Laki prijenosni raketni sustavi PZO predviđeni su za nošenje tijekom pohodnje na ledima jednog ili više poslužitelja sustava. Upravo stoga se njihove temeljne inačice mogu iznijeti i uporabiti s bilo kojeg mesta, dostupnog čovjeku, poslužitelju sustava.

Strijela 3 / SA-14 Gremlin/

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketici:

Vodenje raketice

Bojna glava raketice

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Zemlje korisnice

Kolomna MKB

bivši SSSR (danas Rusija)

VMZ Vazov, Bugarska

1978.

- najmanji 500 m
- najveći 4500 m
- najniži 15 m
- najviši 3000 m
- brzina 1,5 Macha
- dužina 1,42 m
- promjer 72 mm



IC pasivno samonavođenje

2 kg fragmentirajuća

kontaktne

- raketice 10,3 kg
- sustava 22 kg

za lansiranje s ramena

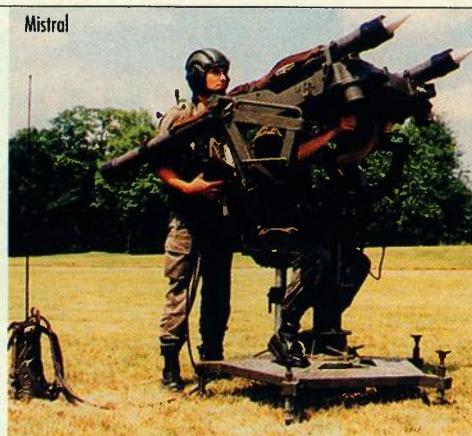
sve zemlje nastale raspadom bivšeg SSSR-a, Angola, Bugarska, Češka, Finska, Indija, Irak, Jordan, Kuba, Mađarska, Nikaragva, Peru, Poljska, Sirija, Slovačka, a po nekim, malo vjerojatnim izvorima i Srbija; rabila ju je i bivša DR Njemačka

Broj proizvedenih sustava ili raketica

?



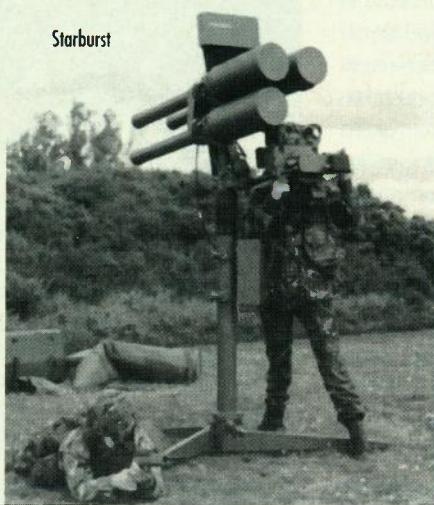
Igla



Mistral



Stinger



Starburst

Gotovo svi laki prijenosni raketni sustavi PZO imaju i svoje teže izvedenice naoružane većim brojem raketa, obično dvije ili tri. Takvim se konstrukcijama omogućuje do dva, odnosno tri uzastopna gađanja ciljeva bez dopune doknadnim raketama, a to može biti vrlo važno tijekom odbijanja naleta skupine zrakoplova. Kod nekih pak sustava, primjerice Igla, takve konstrukcije omogućavaju plotunsko gađanje dvjema raketama na jedan cilj čime se povećava i vjerojatnoća pogodanja i vjerojatnoća uništenja gađanog cilja

ture iz koje se mogu uočiti temelji konstrukcije, otkriti slabosti sustava i ustanoviti taktiku njihove uporabe. To se izvodilo iz dva temeljna razloga: pronaći učinkovite načine suprotstavljanja protivnikovom sustavu i uporabiti protivnikovu tehnologiju za konstruiranje vlastitog sustava. Najnoviji primjer je vjeđovanje zapadnih vojnih stručnjaka kako je kineski LPRS PZO Vanguard za kojeg se navodi da je znatnim dijelom nastao na tehnologiji američkog Stingera A, koji je u Kinu stigao preko Afganistana. Je li stvarno tako, upitno je.

Sustavi vođenja/samonavodenja

Najveće suštinske razlike među LPRS PZO su u sustavu njihovog vođenja/samonavodenja na cilj. Najveći broj LPRS PZO rabi IC pasivni sustav za samonavodenje na cilj. Uostalom i prvi LPRS PZO imali su upravo takvu glavu za samonavodenje. No, od prvih do najnovije generacije IC glava za samonavodenje učinjena je veliki skok u njihovim mogućnostima. Dok su prve glave za samonavodenje, kao što je već rečeno, mogle gađati uglavnom odlazeće ciljeve, najnovije mogu gađati i dolazeće ciljeve, čak i vrlo brze. Za ilustraciju te tvrdnje možda je najuputnije usporediti Strijelu-2M, Strijelu-3 i Iglu-E na temelju podataka uzetih iz originalnih instrukcija za opis, rukovanje i održavanje tih sustava.

Strijela-2M mogla je gađati odlazeće ciljeve najveće brzine do 260 m/s na daljinu od 800 m do 4200 m i visinama od 50 do 2300 m i to joj je bio temeljni način gađanja. Ciljeve u dolasku mogla je gađati ako im je brzina bila do najviše 150 m/s na daljinama 500 do 2800 m i visinama do 2000 m.

Strijela-3 mogla je gađati odlazeće ciljeve najveće brzine do 260 m/s na najvećoj daljini do 4500 m i dolazeće ciljeve brzina do 310 m/s na najvećoj daljini do 2000 m.

Igla-E može gađati odlazeće ciljeve najveće

Igla, Igla 1 i 2 /SA-18 Grouse i/ili SA-16 Gimlet/

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketama:

Vođenje raketama

Bojna glava raketama

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

Broj proizvedenih sustava ili raketama

Kolomna MKB

Rusija

VMZ Vazov, Bugarska (Igla 1)

1983.

- najmanji 500 m
- najveći 5000 m
- najniži 10 m
- najviši 3000 m
- brzina 1,75 Macha
- dužina 1,7 m
- promjer 74,1 mm



IC/UV pasivno samonavodenje

2 kg fragmentirajuća

kontaktni s mogućnošću zadržavajućeg djelovanja

- raketama 10,8 kg
- sustavu 18,7 kg

za lansiranje s ramena

postolje s dvije raketama za djelovanje sa zemlje ili s vozila; brodsko postolje s četiri raketama; komplet s dvije raketama za dopunu topničkim sustavima; vrtloftska inačica s dvije raketama; rastavljiva inačica za padobranske i druge specijalne postrojbe kod koje se raketa i lansirna cijev rasklapaju u dva dijela

sve zemlje nastale raspadom bivšeg SSSR-a, Angola, Brazil, Bugarska, Česka, Finska, Hrvatska, Irak, Srbija, Koreja (sjeverna), Kuba, Madarska, Nikaragva, Peru, Sirija i Slovačka, a po nekim nedostatno potvrđenim informacijama i Armija BiH

broj proizvedenih sustava i raketama je iznimno teško procjenjivati

brzine do 320 m/s na daljinama od 600 do 5000 m i visinama od 10 do 3500 m uz parametar cilja do 3000 m i to joj je sporedni način gađanja. Dolazeći ciljevi su joj osnovni način gađanja i njih gađa ako im je brzina do 360 m/s na daljinama od 500 do 4500 m i visinama od 10 do 3000 m i uz parametar cilja do 2500 m.

No, po ruskim izvorima, slične vrijednosti imaju sustavi Redeye, Stinger (A) i Stinger (C). Trenutačno najveći domet među LPRS PZO s IC pasivnim sustavom za samonavođenje ima sustav Mistral, kako u gađanju dolazećih (što mu je temeljni način gađanja), tako i odlazećih ciljeva.

Drugi važan napredak u razvoju IC sustava za samonavođenje napravljen je u njihovoj zaštićenosti na prirodna i namjerna ometanja sustava za samonavođenje. Razni proizvođači su problemu zaštićenosti sustava prilazili na različite načine, a svaki od njih upravo to rješenje najviše i taj od javnosti, iz opravdanih razloga. Zahvaljujući napretku u zaštićenosti IC glave za samonavođenje od ometanja mnoge mjere zrakoplovaca, poglavito IC mamci su znatno, premda ne i potpuno, obezvrijeđeni.

Zahvaljujući činjenici da se lansirana raketa, koja se samonavodi na cilj IC glavom za samonavođenje, ne mora više pratiti i usmjeravati, odnosno da se na nju više ne može utjecati sustavi s takvim samonavođenjem najčešće se popularno nazivaju sustavima tipa "lansiraj i zaboravi".

Drugi način vođenja, rabljen kod LPRS PZO, je radiovođenje. Nezadovoljni ograničenim mogućnostima prvih IC glava za samonavođenje raket LPRS PZO na cilj, poglavito u gađanju dolazećih ciljeva, konstruktori tvrtke Shorts Brothers odlučili su se za komandno radio vođenje raket LPRS PZO Blowpipe na cilj. Time je omogućeno neometano gađanje i dolazećih i odlazećih ciljeva optički vidljivih, a temeljni način gađanja je gađanje dolazećih ciljeva. Zaštićenost sustava na ometanje bila je znatno bolja nego onih s IC samonavodećim glavama, a utjecaj prirodnih smetnji na vođenje

Mistral

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketi:

Vodenje rakete

Bojna glava rakete

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

Broj proizvedenih sustava ili raketa

Matra Defense

Francuska

nema

1989.

- najmanji 300 m
- najveći 6000 m
- najniži 5 m
- najviši 4500 m
- brzina 2,5 Macha
- dužina 1,86 m
- promjer 92,5 mm



IC pasivno samonavođenje s programiranim procesorom selekcije signala cilja

3 kg fragmentirajuća s 1600 kuglica teškog metala

blizinski laserski i kontaktni

- rakete 19 kg

- sustava 43 kg

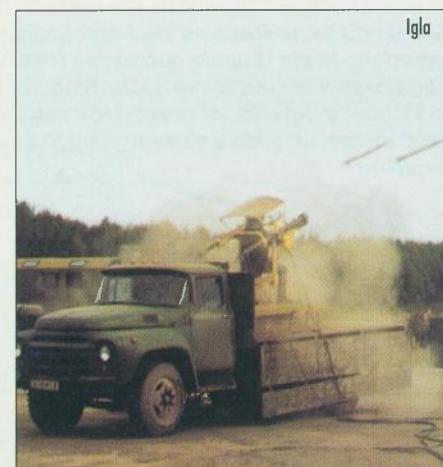
postolje s jednom raketom

postolje s dvije raketom; set od tri raket za uporabu s vozilom; laki brodski lanser s dvije raketom; brodski lanser s osam raket; vrtloletska inačica za samoobranu naoružanih vrtoleta

Abu Dabi, Austrija, Belgija, Brazil, Cipar, Čile, Finska, Francuska, Gabon, Katar, Koreja (južna), Norveška, Pakistan, Saudijska Arabija, Singapur i Španjolska

proizvodnja je u tijeku (ugovoren je pravljenje 11.000 raket)

rakete smanjen je na najmanju moguću mjeru. Međusobno ometanje dvaju bliskih sustava koji istodobno gađaju riješen je dostatnom razlikom frekvencija radiopredajnika signala vođenja. No, takav način vođenja zahtijevao je neprekidno i stabilno praćenje cilja od njegovog uočavanja do pogotka/promašaja, dakle tijekom cijelog vremena leta raket. Uz to, ciljatelj na sustavu Blowpipe morao je pomicanjem lansera i joysticka neprekidno i stabilno pratiti i cilj i raketu, ručno stvarajući signale vođenja. Stoga se taj princip vođenja najčešće popularno naziva tipom "lansiraj i usmjeravaj". Sve to znatno



RBS-70



RBS-70



Blowpipe

RBS 70

Proizvođač
Bofors
Matična zemlja
Švedska
Licencna proizvodnja
nema
U operativnoj uporabi od
1977.
Domet:

- najmanji	200 m
- najveći	5000 m
- najniži	razina zemlje
- najviši	4000 m
- brzina	1,5 Macha
- dužina	1,32 m
- promjer	106 mm



Podaci o raketama:

Vodenje raketama

Bojna glava raketama

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

Broj proizvedenih sustava ili raketama

optičko po laserskom snopu

1 kg fragmentirajuća s 2 000 kuglica teškog metala

blizinski laserski i kontaktne

- rakete 16,5 kg

- sustava 77 kg

postolje s jednom raketom

set od četiri raketama za uporabu s vozila; lanser za uporabu s vrtloža; lanser za uporabu s vozila

Argentina, Bahrain, Indonezija, Iran, Irsko, Meksiko, Norveška, Pakistan, Singapur, Švedska, Švicarska, Tunis, Ujedinjeni Arapski Emirati i Venezuela

proizvedeno je preko 1 000 lansera i 13.000 komada raketama

Kraljevstva) nije bilo teško uvježbati u učinkovitoj uporabi sustava. Sastavni dio situacija bila je s gerilskim mudžahedinskim borcima u Afganistanu, neprofesionalnim, bez trenizanih učionica, stalnih baza i nužne logističke potpore. Stoga su sastavni suprotstavni iskustva u uporabi tog sustava u folklordskom i afganistanskom ratu. Uz sve, u folklordskom ratu uočena je i mogućnost međusobnog ometanja kanala vođenja rakete kad obje ratujuće strane rabe isti sustav.

Zbog svega, nedugo poslije okončanja folklordskog rata ista tvrtka proizvela je sličan LPRS PZO ali sa sustavom za automatsko stvaranje signala vođenja. Novi sustav je poznat pod nazivom Javelin. Kod Javelina ciljača više nije morao ručno stvarati signal vođenja; bilo je dovoljno da stabilno i pouzdano prati cilj tijekom leta rakete. Kanal vođenja rakete dodatno je zaštićen na ometanje. No, i dalje je bilo nužno pratiti cilj sve do pogotka/promićanja rakete u cilj pa se u popularnoj literaturi taj način rada s LPRS PZO često naziva tipom "lansiraj i prati".

Treći sustav vođenja raketa kod LPRS PZO je također tipa "lansiraj i prati", a rabi se s manjim konstruktivnim razlikama kod sustava Starburst, Starstreak i RBS 70 i lasersko je vođenje rakete na cilj. I kod tih sustava ciljatelj mora tijekom cijelog vremena leta rakete pratiti cilj, no sustav kanala vođenja rakete je zaštićeniji nego kod radiovođenja, a raznim taktičkim i tehničkim mjerama sustavi su dodatno zaštićeni. Zbog rabljenog načina vođenja raketa na cilj kod tih sustava nužna je iznimno dobra uvježbanost ciljatelja i stabilno praćenje cilja, zbog uske laserske latice u kojoj se raketa vodi. Kod sustava RBS 70 uz uvježbanje ciljatelja stabilnost je postignuta i postavljanjem sustava na stabilno postolje u temeljnoj izvedenici. To je dopustilo i uporabu rakete nešto veće mase nego kod drugih sustava. Kod sustava Starburst i

Starstreak osigurana je odlična trenažna aparatura, a uz temeljnu izvedenicu za lansiranje s ramena preporučuje se uporaba izvedenice sustava na stabilnom postolju s tri rakete, te na stabilnim postoljima ugrađenim na vozila.

Kod vojnih stručnjaka vlada podijeljeno mišljenje o tome koji je bolji sustav, onaj "lansiraj i zaboravi" ili "lansiraj i prati" (usmjeravaj). Zagovornici sustava ističu prednosti te logike uporabe sustava u činjenicama kako

Gdje kada se na šasijama visokoprohodnih terenskih vozila stvaraju ugrađene turele i kupole naoružane LPRS PZO ili istodobno i lakin LPRS PZO i teškim strojnicama ili lakin topovima. Takva izvedba znatno je skupljija od prethodnog rješenja, ali daje i veće mogućnosti, poglavito u podsustavima za gađanje, otkrivanje ciljeva i njihovo praćenje u svim meteorološkim uvjetima



je ciljatelje lakše i brže izučiti za uporabu sustava i da jedan ciljatelj može izvesti više gadanja tijekom jednog naleta zrakoplova jer se ciljem više ne bavi kad je raketa poletjela. Zagovornici sustava koji rade po logici lansiraj i prati (usmjeravaj) ističu kako se takvom logikom uporabe može gađati dolazeći cilj na većoj daljini, a naročito ističu mogućnost namjernog promašaja raketom ako ciljatelj ustanovi da je letjelica koju se počelo gađati njegov zrakoplov. Obje su strane u pravu, no zbog različitih stavova vjerojatno će se i dalje razvijati te dvije (tri) logike rada LPRS PZO.

Izvedenice LPRS PZO

Većina LPRS PZO imaju svoju temeljnu inačicu izvedenu za lansiranje rakete s ramena. Takva izvedba omogućuje doista lako prenošenje, rukovanje i pripremu sustava za bojno djelovanje. Ona omogućuje uporabu sustava kako sa zemlje tako i s otvorenih sanduka vojnih vozila, paluba brodova, zapovjednih mostova podmornica u površinskoj plovidbi, kupola tankova, borbenih vozila pješaštva i oklopnih transporteru i s drugih mesta dostupnih čovjeku. Samo dva sustava (RBS 70 i Mistral) u temeljnoj su izvedenici na stabilnom postolju koje se oslanja na podlogu trima podešivim nogama, a objedinjavaju i okomiti stup nosača sustava, stoličicu za ciljaču, lansirnu cijev s raketom i ciljnički sustav čemu se može dodati i sustav za raspoznavanje zrakoplova. Takva izvedba je masivnija i nešto manje pokretna, ali omogućuje uporabu veće rakete, te uz zadovoljavanje i drugih uvjeta, postizanje većeg dometa.

No, i gotovo svi ostali LPRS PZO imaju inačicu nalik toj s dvije raketama (Stinger, Igla, Mistral, Strela 2) ili tri raketama (Javelin, Starburst, Starstreak). Neki sustavi imaju višeraketne izvedenice na stabilnim postoljima najčešće za brodsku uporabu, primjerice Strela 2 s četiri raketama, Mistral s dvije i/ili šest raketama, a većina je proizvođača izradila i ispitala vlastite prototipove koje nude potencijalnim kupcima i koje su spremni, ako to kupci budu zahtijevali, dodatno i nadalje modificirati sukladno željama kupaca.

Tijekom uporabe LPRS PZO dosta se eksperimentiralo sa spajanjem lakih PZ topova s LPRS PZO i to kako na zapadu tako i na istoku. Najpoznatija zapadna takva konstrukcija je dopunjavanje vučenog PZ topa Vulcan kalibra 20 mm motričkim radarskim sustavom i skupom od četiri Stinger rakete, te kupola Blazer koja uz top GAU-12/U kalibra 25 mm posjeduje jedan ili dva skupa od četiri Stinger rakete, sa ili bez motričkog radara. Najpoznatija istočna konstrukcija takve logike ustrojstva je vučeni top kalibra 23 mm dopunjen s dvije Strela 2 rakete poznat pod nazivom ZUR-23-2S Jod, te samovozni PZ topničko-raketni sustav iste konfiguracije na oklopnom gusjeničnom vozilu MT-LB, znan pod nazivom Sopel, poljske proizvodnje i topničko-raketni sustav naoružan s dva topa kalibra 30 mm i

dvije rakte Igla na oklopnom vozilu s kotačima Tatra, poznat pod nazivom Strop, a u zajedničkoj češko slovačkoj proizvodnji. Najnovija konstrukcija napravljena po toj logici je grčki dvocijevni 30 mm top Artemis dopunjjen s dva skupa s po dvije Stinger rakte.

Logika tih konstrukcija je povećati paljbenu moć topovskim PZ sustavima uz neznatno dodatno opterećenje posada topova i uz iskorištenje postojećeg topničkog sustava za upravljanje paljbom, poglavito tamo gdje se ona zasniva na radarskom motrenju situacije u zraku.

Zbog svojih sve većih borbenih mogućnosti noviji LPRS PZO postali su prikladni i za stvaranje samovoznih sustava namontiranih na vozila s kotačima ili gusjeničare. Najpoznatija među takvim konstrukcijama je američka konstrukcija Avenger naoružana s dva seta od po četiri Stinger rakete smještene bočno od kabine za jednog člana posade, ciljača. Dodatno naoružanje sustava je jedna teška strojnica kalibra 12,7 mm, a cijeli je sustav smješten na visokoprohodno terensko vozilo HMMWV. Preko 500 takvih vozila je već izgradeno i isporučeno američkoj kopnenoj vojski i mornaričkom korpusu, a proizvodnja je još u tijeku.

Drugo takvo, također poznato vozilo je oklopno gusjeničarsko vozilo Alvis Stormer naoružano s dva seta od po četiri Starstreak rakete proizvedeno i isporučeno vojsci Ujedinjenog Kraljevstva. Vrlo slično vozilo ispitano je i sa Starburst raketama, a oružani dio se nudi kupcima za ugradnju u druga vozila, kao što su oklopni prevoznjak M 113, AMX-10P ili čak BTR-50.

Konstrukcija nalik toj s dva seta od po tri

Blowpipe

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketama:

Vodenje raketama:

Bojna glava raketama:

Upaljač bojne glave:

Masa:

Temeljna izvedenica lansera:

Ostale izvedenice lansera:

Zemlje korisnice:

Broj proizvedenih sustava ili raketama:

Shorts Missile Systems

Ujedinjeno Kraljevstvo

nema

1975.

- najmanji 700 m

- najveći 3500 m

- najniži 10 m

- najviši 2500 m

- brzina 1 Mach

- dužina 1,35 m

- promjer 76 mm

radiovodenje po smjeru viziranja cilja uz ručno usmjeravanje raketama

2,2 kg kumulativno-fragmentirajuća

blizinski i kontaktni

- raketama 11 kg

- sustava 21,9 kg

za lansiranje s ramena

prototipno je izgrađen skupni lanser za uporabu s podmornica, brodova i s lafeta PZ topova, ali niti jedan projekt nije ušao u operativnu uporabu

Argentina, Afganistan, Čile, Ekvador, Kanada, Katar, Malavi, Nigerija, Nikaragua, Oman, Portugal, Tajland i Ujedinjeno Kraljevstvo, a po nekim, nepotvrđenim informacijama i Armija Bosne i Hercegovine

?



Santal



Stormer



Wiesel

Stormer



Za zaštitu oklopno-mehaniziranih i brzopokretnih snaga za brze intervencije, te zračno prijenosnih snaga u mnogim zemljama su razvijeni sustavi na oklopljenim šasijama s kotačima ili gusjenicama, ugradenim turelama ili kupolama naoružanim raketama LPRS PZO. U toj obitelji vozila najzanimljivije je, ali i najmanje, vozilo Wiesel koje može rabiti različite rakete zapadne i istočne proizvodnje

Mistral rakete, ali i motričkim radarem tipa Rodeo 2 prototipno je izvedena na oklopnim vozilima MOWAG Piranha 8x8, VAB 6x6 i Panhard ERC 6x6, a ugradiva je i na druga slična vozila.

Slične izvedbe su i lanseri sa Stinger raketa na vozilu Mercedes poznate pod nazivom LLADS, kinesko vozilo Norinoco WZ 6x6 s osam

zaštitu brodova različitog tipa, veličine i namjene od napadača zrakoplovima s malih daljina. Od same pojave takvih sustava s njima se eksperimentiralo u uporabi s brodova, bilo u temeljnoj izvedenici za lansiranje s ramena ili pak stvaranjem složenijih konstrukcija s više raketa, često i dodatnim, složenijim sustavima za praćenje i ciljanje. Proizvođač Short Brothers čak je izradio i ispitao inačicu Blowpipea za ugradnju u poseban bunar uz zapovjedni most podmornice, koja je trebala štititi podmornicu u površinskoj plovidbi od napadača zrakoplova. No, za tu namjenu svakako je jeftinije, a jednako učinkovito sovjetsko rješenje, uporaba LPRS PZO u temeljnoj inačici sa zapovjednog mosta izronjene podmornice.

Malim i ne baš bogatim mornaricama svijeta LPRS PZO daju goleme dodatne mogućnosti borbe od napadača iz zraka, no na žalost ne i od napadača protubrodskim raketama koje postaju sve češće i složenija prijetnja brodovlju.

Posebnu ulogu LPRS PZO našli su i u vrtoljetnim izvedenicama za naoružavanje borbenih, protuvrtoletskih borbenih vrtoleta i lakih vrtoleta višestruke namjene za njihovu samoobranu. Među takvim konstrukcijama najčešće su one s raketama tipa "lansiraj i zaboravi" gdje prednjače Stinger i Mistral, a od nedavno im se pridružuje Igla. No, eksperimentata je bilo i s drugim tipovima LPRS PZO, primjerice sa sustavom RBS 70.

Od svih izvedenica LPRS PZO čini se najzanimljivijom najnovijom izvedenicu Igla pod nazivom Igla-D. Slovo D označava izvedenicu namijenjenu padobranskim i drugim desantnim postrojbama kod kojih velika dužina oružja može znatno otežati sruštanje ili iskrčavanje poslužitelja tog oružja. Stoga je taj tip Igla predviđen za pakiranje u

Javelin

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Podaci o raketama:

Vođenje raketama

Bojna glava raketama

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

Broj proizvedenih sustava ili raketama

Shorts Missile Systems

Ujedinjeno Kraljevstvo

nema

1985.

- najveći 300 m
- najveći 4500 m
- najniži 10 m
- najviši 3000 m
- brzina 1 Mach
- dužina 1,39 m
- promjer 76 mm

radiovodenje poluautomatsko po smjeru viziranja cilja

2,74 kg fragmentirajuća

blizinski i kontaktni

- raketama 12,7 kg
- sustava 28,1 kg

za lansiranje s ramena

postoje s tri raketama uporabljivo sa zemlje ili s vozila

Bocana, Dubai, Jordan, Kanada, Koreja (južna), Oman i

Ujedinjeno Kraljevstvo

proizvedeno je oko 16.000 raketama tog sustava



posebnu naprtnjaču za nošenje na ledima jednog poslužitelja tako da se lansirna cijev s raketom rasstavlja u dva dijela. Nakon spuštanja i zauzimanja paljbenog položaja ciljač spaja ta dva dijela u jednu cjelinu. Rasklapanjem lansirne cijevi i rakete u njoj stvoren je sustav kojem niti jedan dio nije duži od 1,1 m i s kojim je znatno lakše izvođenje desanta. Koliko je poznato to je jedina tako konstruirana inačica bilo kog LPRS PZO u svijetu.

S obzirom na trenutnače tendencije razvoja PZ raketnih sustava u svijetu, te sve značajnije mjesto LPRS PZO među svim ostalim raketnim sustavima može se očekivati njihovu dalju uporabu u još kojoj izvedenici ili konstruktivnom rješenju.

Temeljne značajke motora LPRS PZO

Kako se LPRS PZO uglavnom rabe za lansiranje s ramena u temeljnoj inačici, kod svih je bilo nužno naći rješenje kako da pregrijani plinovi koji izlaze iz motora ne povrijede ciljača na sustavu. Rješenje je nađeno u ciljačevom obveznom nošenju zaštitne vojne opreme, ali i u konstrukciji tzv. izbacnih punjenja (motora) upravo kod svih raket LPRS PZO. Ta punjenja (motori) su tako proračunani, konstruirani i izvedeni da prigodom starta rakete osiguraju dovoljan momenat za izbacivanje rakete na sigurnu udaljenost od lansera, na 3 do 7 metara, kako bi ciljač ostao nepovrijeden. Pohodni motori svih raketa LPRS PZO tek se tada startaju stvarajući potisak za njezin normalan let k cilju.

Sami motori raketa LPRS PZO izvedeni su najčešće kao jednokomorni (jednostupnjevane raket), ali vrlo često s dvorežimskim punjenjem tako da ono punjenje koje prvo starta brzo sagori ubrzavajući raketu do pohodne brzine, a ono koje se kasnije pali izgara sporije održavajući postignutu pohodnu brzinu.

Iznimka je raka Star-streak čiji motor radi vrlo kratko nakon starta ubrzavajući raketu na brzinu od oko 4 Macha, kada se, od svog nosača oslobođaju tri strjelice dovoljno ubrzane da mogu biti dalje vođene po laserskoj latici na cilj.

Kod raket sustava RBS 70 mlaznik motora nije smješten, kako je to uobičajeno, u repu raket, već se sastoji od četiriju mlaznika bočno smještenih u visini rasklopiljenih krila. Takva konstrukcija bila je nužna zbog izabranog načina vođenja raket na cilj (lasersko vođenje) kojem plinoviti proizvodi rada motora mogu znati-

Starburst

Proizvođač

Matična zemlja

Licencna proizvodnja

U operativnoj uporabi od

Domet:

Shorts Missile Systems

Ujedinjeno Kraljevstvo

nema

1989.

- najmanji 300 m

- najveći 4500 m

- najniži 10 m

- najviši 3000 m

- brzina 1 Mach

- dužina 1,394 mm

- promjer 76 mm

po laserskom snopu

2,74 kg fragmentirajuća

blizinski i kontaktne

rakete 12,7 kg

- sustava 23,7 kg

za lansiranje s ramena

postolje s tri raketne uporabljivo sa zemlje ili s vozila

Indija, Kuvajt, Malezija i Ujedinjeno Kraljevstvo

?



Podatci o raketama:

Vodenje raketama

Bojna glava raketama

Upaljač bojne glave

Masa:

Temeljna izvedenica lansera

Ostale izvedenice lansera

Zemlje korisnice

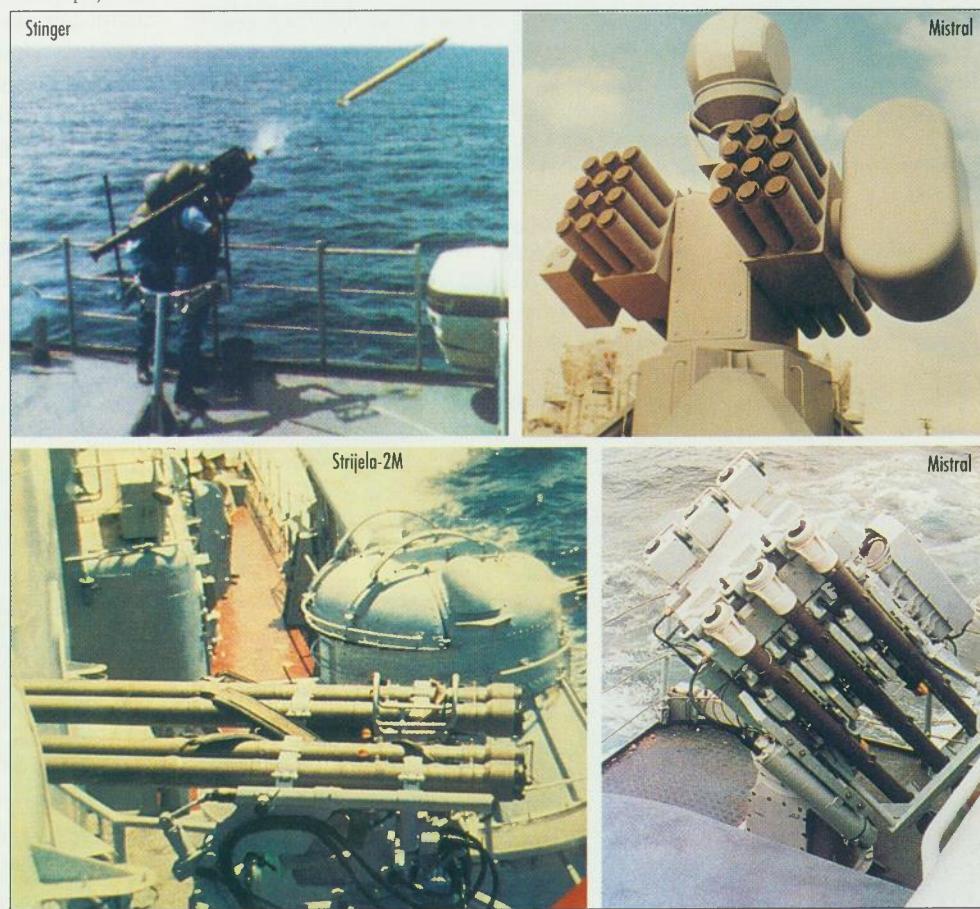
Broj proizvedenih sustava ili raketama

no smetati. U repu te raketama nalazi se laserski prijamnik vođenja.

Dodatna oprema uz LPRS PZO

Osim borbenog dijela svi LPRS PZO imaju i

LPRS PZO uporabljivi su i rabe se u mnogim, pa i najmodernijim mornaricama svijeta. Najjednostavnija je uporaba temeljne inačice LPRS PZO čime se može naoružati bilo koji brod. Uporaba stolka za ciljača uputna je poglavito na uzburkanom moru. Od LPRS PZO mogu se izraditi i složeniji sustavi ugrađeni na palube brodova



FIM-43 Redeye

Proizvođač

General Dynamics (kasnije uvršten u Hughes Missile System Company)

Matična zemlja

SAD

Licencna proizvodnja

nema

U operativnoj uporabi od

1968.

Domet:

- najmanji 500 m
- najveći 3500 m
- najniži 30 m
- najviši 2700 m
- brzina 1,6 Macha
- dužina 1,283 m
- promjer 70 mm



Podaci o raketih:

Vodenje rakete

IC pasivno samonavodenje

Bojna glava rakete

2 kg fragmentirajuća

Upaljač bojne glave

kontaktni

Masa:

- rakete 8,2 kg
- sustava 13,1 kg

Temeljna izvedenica lansera

za lansiranje s ramena

Ostale izvedenice lansera

bilo je više ideja i pokušaja stvaranja skupnih lansera, ali niti jedna nije dovedena do operativne uporabljivosti

Afganistan, Čad, Danska, Grčka, Izrael, Jordan, Nikaragua, Njemačka, Salvador, Saudijska Arabija, SAD, Somalija, Sudan, Tajland i Turska. U najvećem broju zemalja korisnika zamjenjuje se novijim Stinger sustavom

Broj proizvedenih sustava ili raketa

ukupno je proizvedeno oko 33.000 komada raketa

gađanju po stvarnim ciljevima. U novije vrijeme sve su češći i laki prijenosni treneri uporabljivi i u učioničkim uvjetima i na terenu što im omogućuje neprekidnu obuku u višim fazama izobrazbe, vrlo blisku stvarnim uvjetima.

LPRS PZO većine zemalja opremljeni su i sustavima za elektroničko raspoznavanje ciljeva po logici svoj ili tuđi⁴. Ti su sustavi najčešće dodatna oprema LPRS PZO koja se u matičnim zemljama obvezatno rabi, a u zemljama kupcima ako im uz LPRS PZO na zrakoplovu odgovara IFF uređaju. Stoga je česta pojava da mnoge zemlje kupci ne posjeduju uz LPRS PZO i podsustav za prepoznavanje ciljeva pa je kod takvih vojski vjerojatnoća djelovanja po vlastitim zrakoplovima realna. No, te zemlje nastoje opasnost umanjiti dobrom organizacijom prijave i najave vlastitih letova, određivanjem koridora za vlastite zrakoplove i drugim taktičkim mjerama, odnosno ugradnjom sustava za prepoznavanje zrakoplova uz motričke postaje, najčešće radarske, s kojih se zapovijeda djelovanje posadama LPRS PZO.

Prvi su LPRS PZO rabili najčešće tako da su im podatci o ciljevima dojavljivani radiovezom s nekog zapovjednog mjesto ili s vizualnih motričkih postaja tako što su davani približni podatci o cilju, a posluge LPRS PZO su morale same uočiti cilj i gađati ga. Podatci su prenošeni glasom i sadržavali su podatke o smjeru, brzini i visini, te zapovijed za gađanje. Takva dojava podataka često je bila spora i nedostatna, te je tijekom vremena razvijen čitav niz C² sustava⁵ za upravljanje paljborom LPRS PZO. Takvi sustavi najčešće objedinjavaju jednu ili nekoliko radarskih, rjeđe IC postaja, zapovjedno mjesto, sustave veza za prijenos podataka o ciljevima, odgovarajući broj prijamnika s displayima podataka o ciljevima. Displayi su sposobni prikazivati podatke za veći broj ciljeva istodobno, najčešće 4 do 8, a nalaze se uz svaki tim LPRS PZO. Uporabom takvih C² sustava poslužama LPRS PZO se vrlo točno pokazuju ciljevi po smjeru, te ih one lako i brzo pronalaze po visini čime je vrijeme reagiranja cijele PZ mreže utemeljeno na kombinaciji C² i LPRS PZO znatno skraćeno, a vjerojatnoća učinkovitog gađanja je poboljšana.

Najviše takvih sustava nudi francuska tvrtka Thomson CSF, no sustave poput tih nude i nizozemski Signalapparaten, švicarski Ericsson, britanski Marconi i druge svjetske tvrtke.

Zbog povećanja učinkovitosti LPRS PZO razvijen je i veći broj ciljnika za gađanje u uvjetima smanjene vidljivosti i/ili noću. Ti su ciljnici uglavnom utemeljeni na termovizijskim kameraima, a prodaju se kao moguća dodatna oprema uz LPRS PZO.

Umjesto zaključka

LPRS PZO danas su masovno rabljeni sustavi za blisku PZO diljem svijeta. Rabe se za PZO kopnenih snaga, brodova, pomorskih i zrakoplovnih

uporišta, te borbenih vrtoleta. Izradjuju se u raznim izvedenicama, od temeljne luke za lansiranje s ramena do skupnih od većeg broja raket za ugradnju na borbena vozila i brodove. Posebno su prikladni za uporabu u desantnim snagama i snagama za brze intervencije.

No, valja svakako uočiti kako samo LPRS PZO ne može učinkovito zaštiti branjene objekte, čak ni snage u dodiru s neprijateljem, a posebno ne objekte u dubini vlastitog teritorija. To su potvrdila mnoga iskustva, pa i iskustva tijekom Domovinskog rata. Naime, kad jedna strana uoči da se protivnik brani samo LPRS PZO, bez raketnih sustava većeg dometa i bez lovačkog zrakoplovstva ona će jednostavno nadvisujući zonu gadanja LPRS PZO izbjegavati njihovo učinkovito djelovanje i dolaziti do ciljeva, čak i u dubini protivnikovog teritorija, gotovo neometano.

Upravo iz tih razloga nužno je kombinirati LPRS PZO novijeg naraštaja s učinkovitim lovačkim zrakoplovstvom i raketnim postrojbama PZO srednjeg i velikog dosega; jer u ratu je svaka zemlja sverena u zraku iznad svog teritorija onoliko visoko koliko ga je sposobna učinkovito braniti.

Napomene:

- 1) LPRS PZO - kratica za laki prijenosni raketni sustav protuzrakoplovne obrane
- 2) Strijela-2 pojavila se u operativnoj uporabi 1966., a Redeye 1968. godine. U nedostatku izvornih informacija o PZO sustavima SAD i NATO savez je raketnim sustavima istočnog podrijetla davao svoja kodna imena. Tako Strijela-2 nosi oznaku SA-7 Grail, Strijela-3 nosi oznaku SA-14 Gremlin, a Igla u starijoj izvedbi nosi oznaku SA-18 Grouse, a u novoj SA-16 Gimlet.
- 3) Uz LPRS PZO Igla pojavljuje se oznaka E što je kratica od riječi eksportnja -izvozna i slovo D što je kratica od desantnaja - desantna.
- 4) U zapadnoj literaturi se ovi sustavi obilježavaju kraticom IFF identification, friend or foe - prepoznavanje prijatelj ili neprijatelj.
- 5) C2 je kratica od command and control - zapovijedanje i nadzor.

Literatura:

1. Jane's Land Based Air Defence, 1995-96.
2. Borbena pravila i naputci za tehničko održavanje i rukovanje

QW-1 Vamguard

Proizvođač
Matična zemlja
Licencna proizvodnja

China Precision Machinery

Kina

iznimno sličan sustav, pod nazivom Anza Mk II, proizvodi i Pakistan za kojeg je poznato da surađuje s Kinom u proizvodnji oružja, te se temeljem tog može pretpostaviti kako je sustav ili njegov veći dio nastao kao zajednički ili kooperativni projekt 1993.

- najmanji 500 m
- najveći 5000 m
- najniži 30 m
- najviši 4000 m
- brzina ?
- dužina 1.532 m
- promjer 72 mm



U operativnoj uporabi od
Domet:

Podaci o raketici:

Vodenje raketice
Bojna glava raketice
Upaljač bojne glave
Masa:

Temeljna izvedenica lansera
Ostale izvedenice lansera

IC pasivno samonavodenje

? fragmentirajuća

?

- rakete ?
- sustava 16,5 kg



za lansiranje s ramena

premda do sada druge izvedenice nisu prikazane, za očekivati je kako će se one uskoro pojaviti, poglavito zna li se kako pakistanska vojska često rabi i druge LPRS PZO namontirane na laka vozila

Kina, Pakistan

sustav je nedavno javno prikazan, vjerojatno je proizvodnja tek započela

Zemlje korisnice
Broj proizvedenih sustava ili raketica

LPRS PZO

- Strijela 2M
- Strijela 3
- Igla - 1E

2. Promidžbeni materijali proizvođača i/ili izvoznika LPRS PZO:

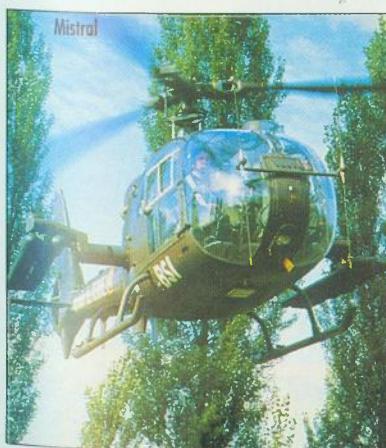
Igla, Stinger, Mistral i RBS 70

3. Razni članci objavljeni u vremenu od 1973. do 1996. u časopisima

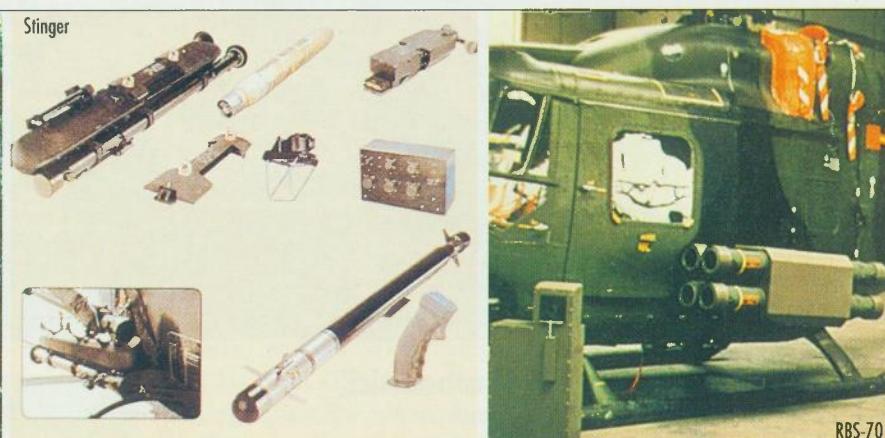
- International Defense Review
- Military Technology
- Flight International
- Tehnika i vooruženie
- Jane's Defence Weekly
- Jane's Intelligence Review
- Zarubežnoe voenoe obozrenie
- Defence and Security Review



Mnogi LPRS PZO izvedeni su i u zrak-zrak izvedenici za naoružavanje borbenih i transportnih vrtoleta, ponajprije za njihovu samoobranu



Mistral



RBS-70



von Ginderen Collection

BRZI NAPADAJNI BRODOVI

KLASE 143

U floti njemačke ratne mornarice nalaze se brzi napadajni brodovi Klase 143/143A/143B koji predstavljaju zadnje jedinice te vrste jer će ih početkom sljedećeg stoljeća zamijeniti nove korvete

Brzi napadajni brodovi Klase 143 njemačke ratne mornarice (Deutsche Marine, do 1. siječnja 1997. Bundesmarine) građeni su u dva niza tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina. Klasa je konstruirana na temelju iskustava stečenih gradnjom i uporabom ratnih te prvih poslijeratnih brodova. Orginalni naziv tih brzih borbenih brodova glasi **Schnellboote** (S-Boote), tj. brze brodice, no ipak je riječ o znatno snažnijim jedinicama, stoga je naziv brzi napadajni brod naoružan vođenim projektilima točniji i opravdaniji.

Tijekom II. svjetskog rata njemačka Kriegsmarine rabila je veliki broj Schnellboot-a



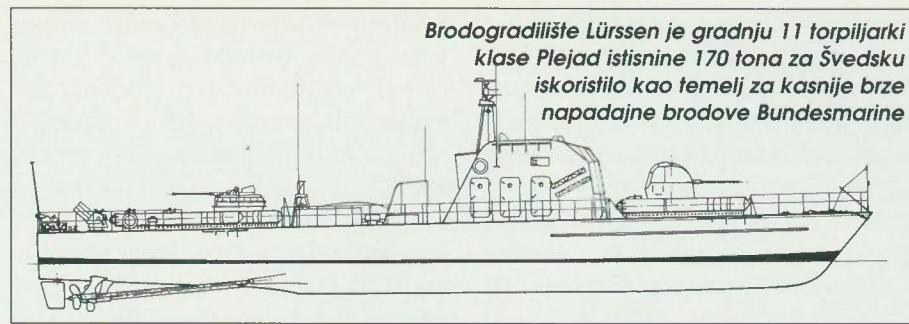
Prethodnici

Klase 143 predstavlja nasljednike Klase

140, 141 i 142, građenih potkraj pedesetih i početkom šezdesetih godina. Riječ je bila o torpednim brodovima (motornim torpiljarkama), razvijenim kao znatno preinačene i poboljšane inačice S-Boota koje je brodogradilište Lürssen građilo tijekom II. svjetskog rata. Brodogradilište Lürssen iz Vegesacka kraj Bremena ima dugu tradiciju gradnje brzih drvenih ratnih brodova i jahti. Prije i tijekom II. svjetskog rata sagradilo je desetke izvrsnih motornih torpiljarki, naoružanih torpedima i topovima malih kalibara, koje su djelotvorno djelovale na svim europskim pomorskim bojišnicama. Tipični je

Schnellboot Klase S 139 bio graden od drveta, standardne istisnine 92,5 tone i pune 122 tone, duljine 35 m, širine 5,28 m i gaza 1,67 m. Brzinu do 41 čvora osiguravala su im tri brzohodna dizelska motora svaki snage od 1470, 5 do 1838 kW (2000 do 2500 KS). Naoružanje su činila četiri torpeda kalibra 533 mm, ispaljivana iz dvije torpedne cijevi smještene unutar povиšenog pramca te dva topa kalibra 20 mm. Kasnije je topničko naoružanje pojačano na jedan top kalibra 37 ili 40 mm i dva do šest topova kalibra 20 mm, a neki su brodovi dobili i nove protuzrakoplovne topove kalibra 30 mm. Njemački su dizelski motori Daimler-Benz MB 501 ili MB 511 bili znatno bolji i djelotvorniji od benzinskih motora motornih torpiljarki i topovnjača drugih mornarica, a dizelsko gorivo teže je zapaljivo od benzina, što je njemačkim torpiljarkama pružalo veću otpornost.

Njemačkoj je nakon rata bilo zabranjeno osnovati oružane snage, ali su pogranične postrojbe na moru (Bundesgrenzschutz/See-Grenzschutz, skraćeno BGS/SGS) smjele raspologati izvjesnim brojem starih i djelomice razoružanih plovila. Prvotno je bila riječ o ratnim ribarskim kuterima (KFK) i bivšim minolovcima, a kasnije su Nijemcima vraćeni i brzi minolovci tipa R, dvije motorne torpiljarke i neke manje jedinice. Za SGS su početkom pedesetih godina naručene četiri ophodne brodice i tri brza broda za osiguranje (Sicherungsboote S 1, S 2, S 3), za koje su u Švicarskoj naručeni topovi Hispano-Suiza kalibra 20 mm. Švicarska vlada 1953. je zabranila izvoz tih topova, ali ga je godinu dana kasnije ipak odobrila. Brodove za osiguranje su nakon završetka zaplijenili Britanci, nazvali ih



Silver Gull, Storm Gull i Wild Swan te ih rabilili za specijalne (obaveštajne) operacije na Sjevernom i Baltičkom moru. Uskoro zatim istočni su Nijemci uz sovjetski "blagoslov" osnovali vlastitu pomorsku pograničnu policiju. Zato su zapadne okupacijske države (SAD, Velika Britanija i Francuska) dopustila gradnju novih njemačkih brodova za osiguranje. Nova je serija opet dobila oznake od S 1 do S 3. Kako bi se zapadnonjemački industrijski i ljudski kapaciteti

postavljeni na srednjoj trećini trupa, iza povиšenog pramca te je tako težiste broda prebačeno prema krmi, poboljšana su plovna svojstva i smještaj posade u pramčanom kaštelu. Bile su naoružane s dva do četiri topa kalibra 20 mm, a kasnije samo s jednim topom kalibra 40 mm.

Sve su njemačke motorne torpiljarke bile planirane za uporabu u većini vremenskih uvjeta, jer nisu imale gliserski ili polugliserski nego deplasmanski trup, presjeka u obliku slova U.

Brodovi ravnog dna ili presjeka trupa u V obliku nestabilni su pri valovitom moru i trebaju smanjiti brzinu kako ne bi lupanjem oštetili trup ili štetili posadi. Pri lošijim vremenskim uvjetima nestaju prednosti velike brzine, koju gliseri mogu razviti na mirnom moru.

Brodogradilište Lürssen je tijekom pedesetih godina, unatoč ograničenjima koja su vrijeđala za osnutak njemačkih oružanih snaga, sagradilo jedanaest torpiljarki klase **Plejad** za švedsku mornaricu i dva ophodna broda za Kolumbiju. Istodobno je brodogradilište Krögerwerft za Veliku Britaniju sagradilo pet brzih brodica za spašavanje zrakoplovaca, a tvrtka Havighorst šest malih ophodnih brodova za ekvadorsku mornaricu. Klasa **Plejad** istisnine 155 tona, duljine 48 m, širine 5,8 m, brzine od 40 čv, naoružanih sa šest torpednih cijevi i dva topa kalibra 40 mm predstavljala je temelj za gradnju sličnih njemačkih brodova.

SR Njemačka je odmah nakon osnutka mornarice bila u stanju graditi nove motorne torpiljarke, koje su dobile radni naziv **Schnellboot Typ 55**. Standardna istisnina je narasla na 160 tona, puna na 190 tona, a brodovi su imali duljinu 42,5 i širinu 7 m. Torpedo je naoružanje udvostručeno tako da su se sva četiri torpeda nalazila u cijevima na srednjem dijelu broda. Ciljnička sprava Hagenuk Mk 8 omogućivala je istodobno lansiranje sva četiri torpeda: u novim bojnim uvjetima više nije bilo moguće napadati ciljeve u dva navrata, pričuvna su torpeda bila nepotrebna. Dvije stražnje torpedne cijevi moglo se skinuti i zamijeniti minskim tračnicama. Brodovi su dobili po dva Boforsova topa kalibra 40 mm i bili su opremljeni radarom te elektroničkim navigacijskim uredajima. Prvi niz nove klase **Jaguar** bio je



djelotvorno uporabili, pri proglašenju Savezne Republike Njemačke, 1956., dopušteno je stvaranje vojske (Bundeswehra) i mornarice (Bundesmarine). Pogranične su pomorske postrojbe zato prešle u sastav Bundesmarine, a

Njemačkoj su vraćeni i ranije zaplijenjeni brodovi za osiguranje. Oni su dobili imena **Silbermöwe, Sturmmöwe i Wildschwan** (izravni prijevod njihovih engleskih imena), a novi S 1, S 2 i S 3 nazvani su **Eismöwe, Raubmöwe i Seeschwalbe**, a svi su označeni kao Klasa 149. Ti su brodovi predstavljali važan korak u razvoju njemačkih lakih pomorskih snaga, jer su dobili nove motore Daimler-Benz MB 518 A, snage 1838 do 2205 kW (2500 do 3000 KS), koji su u nizu inačica činili temelj svih budućih njemačkih brzohodnih dizelskih motora. Šesti je brod (**Seeschwalbe**) služio u pokušne svrhe s motorima Maybach MD 870 snage 2205 kW (3000 KS) i vijcima promjenljivog uspona. Kod svih torpiljarki Klase 149 torpedne su cijevi bile

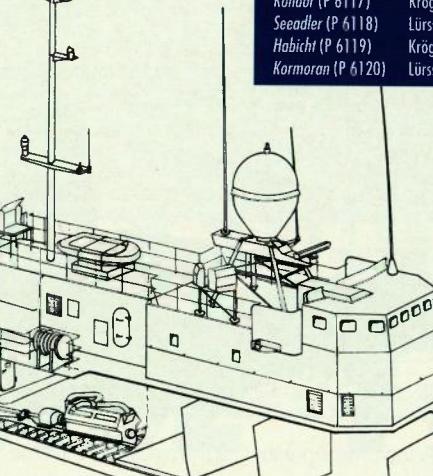
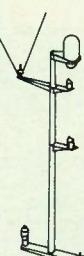
Prvi brod Klase 143,
Albatros (P 6111)
snimljen potkraj 70-tih



poznat i kao Klasa **140** s motorima DB 518 B, a drugi je niz (Klase **141**) dobio motore Maybach MD 871. Izgrađeno je ukupno 30 brodova klase *Jaguar*, nakon kojih je slijedilo deset od prvotno planiranih dvadeset brodova klase *Zobel* (ili Klase **142**) s dizelskim motorima DB 518 C. Za razliku od ratnih i prvih poratnih brodova, s tri dizelska motora i tri osovine, klase *Jaguar* i *Zobel* dobile su četiri motora s četiri osovine. U brodogradilištu Lürssen izgrađena su 22 broda klase *Jaguar*, a osam u Krögerwerftu. Po deset jedinica bilo je raspoređeno u 2., 3. i 5. eskadru brzih borbenih brodova (Schnellboot-Geschwader). Sedam brodova klase *Zobel* građeno je u brodogradilištu Lürssen, tri u Krögerwerftu, a svi su ušli u 7. eskadru, pri čemu je zadnja jedinica predana floti u listopadu 1963.

Mornarička se tehnika dalje razvijala, pojavili su se i prvi sovjetski "raketni brodovi"¹, stoga je njemačka mornarica stornirala zadnjih deset jedinica klase *Zobel* i odlučila pričekati rezultate razvoja brzih napadajnih brodova u svijetu. Klase 140/141/142 bile su građene od drvena s aluminijskim kosturom, poput starijih njemačkih motornih torpiljarki (i nove Klase 143). Drvo u ratnoj brodogradnji ima nekih prednosti: nije magnetično, oplata je glatka, a

Combattante, jedan od najpoznatijih izvoznih tipova te vrste. Njemačka je tijekom gradnje klase 140/141/142 naručila i četiri brze motorne torpiljarke u inozemstvu, kako bi usporedila vlastite brodove sa stranim konstrukcijama. U Norveškoj su kupljena dva broda klase *Tjeld* (u Njemačkoj su nazvani Klase **152**), a u Velikoj Britaniji po jedan brod klase *Brave* i *Ferocity* (njemačka Klase **153**). Norveški su brodovi istiskivali 82 tone, imali dizelske motore i bili naoružani poput njemačkih. Britanski su brodovi istiskivali 114 tona (*Brave*) i 80 t (*Ferocity*), kao pogon su služile plinske turbine, dok je torpedno naoružanje bilo slabije, a činila su ga samo dva torpeda u okvirima za bočno lansiranje. Topničko naoružanje tih brodova imalo je samo lokalne ciljničke sprave, nije postojalo središnje vođenje paljbe. Plinske turbine



manje se štete mogu lakše popraviti. Nedostatke drvene brodogradnje predstavljaju laka zapaljivost, ozljede posade iverjem u slučaju pogotka, potreba za posebnim spremnicima za gorivo i vodu (kod čeličnih brodova gorivo i voda mogu se skladištiti u dvostrukom dnu i na bokovima), veće deformacije drvenih konstrukcija na valovima (u odnosu na metalne brodove), kao i komplikirani popravci i održavanje broda, jer su potrebni stručnjaci za drvene konstrukcije. Unutarnji i srednji sloj oplate broda bio je graden po dvostrukom dijagonalnom načelu, dok su vanjsku oplatu činile platice postavljene vodoravno i dodirno glatko spojene.

Brodogradilište Lürssen je slične brodove gradilo za Indoneziju (četiri drvene motorne torpiljarke i četiri s čeličnim trupom), za Tursku (devet brodova njemačke Klase 142) i za Saudijsku Arabiju (tri Klase 142). Za Urugvaj je 1957. izgrađen ophodni brod **PR 11**, a za Francusku je projektiran brzi ophodni brod tipa **VC**. Prva su dva izgrađena u Njemačkoj, ostalih deset u francuskim brodogradilištima Constructions Mécaniques de Normandie (CMN) i Constructions Navales d'Esterel (CNE), a ti su brodovi poslužili kao uzor za francuski tip **La**

Sovjetska je premoć u brzim napadajnim brodovima klase *Komar* i *Osa* natjerala i SR Njemačku (poput drugih država na zatvorenim morima) na razvoj brzih brodova naoružanih raketnim projektilima. Prvotno su jedinice

buduće Klase 143 trebale dobiti američke protuzrakoplovne i protubrodske projektille RIM-24 Tartar. Ti su projektili na većim brodovima služili za protuzrakoplovnu i za ograničenu protubrodsku obranu, a na manjim bi jedinicama služili samo kao protubrodski. Njemačka je Bundesmarine u to doba nabavila američke razarače klase *Lütjens* (Klase **103**, *Charles F Adams*), naoružane projektilima Tartar, i namjeravala je graditi fregate Klase **121** koje su trebale dobiti iste projektili, pa bi uporaba Tartara na Klasi 143 znatno smanjila logističke probleme. Ti projektili su trebali biti smješteni u vodoravne spremnike na palubni čiji je poklopac s vodilicom rakete trebalo prije ispaljivanja podići u kosi položaj, čime bi se grubo odredio zadani domet.

Brzi napadajni brodovi klase *Albatros* (143/143 B)

Ime i oznaka	Brodogradilište	Kobilica	Porinuće	Ulazak u flotu
<i>Albatros</i> (P 6111)	Lürssen	4. svibnja 1972.	22. listopada 1973.	1. studenog 1976.
<i>Falke</i> (P 6112)	Lürssen	25. listopada 1972.	21. ožujka 1974.	13. travnja 1976.
<i>Geier</i> (P 6113)	Lürssen	14. veljače 1973.	18. rujna 1974.	2. lipnja 1976.
<i>Bussard</i> (P 6114)	Lürssen	4. srpnja 1973.	14. travnja 1975.	14. kolovoza 1976.
<i>Sperber</i> (P 6115)	Kröger	18. siječnja 1973.	15. siječnja 1974.	27. rujna 1976.
<i>Greif</i> (P 6116)	Lürssen	12. prosinca 1973.	4. rujna 1975.	25. studenog 1976.
<i>Kondor</i> (P 6117)	Kröger	19. lipnja 1973.	6. ožujka 1975.	17. prosinca 1976.
<i>Seeadler</i> (P 6118)	Lürssen	12. lipnja 1974.	17. studenog 1975.	28. ožujka 1977.
<i>Habicht</i> (P 6119)	Kröger	25. siječnja 1974.	5. lipnja 1975.	23. prosinca 1977.
<i>Kormoran</i> (P 6120)	Lürssen	26. studenog 1974.	14. travnja 1976.	29. srpnja 1977.

Djelomični presjek brzih napadajnih brodova Klase 143 prije modernizacije



su trošile više goriva od dizelskih motora te su njemački brodovi, iako veći i skuplji, ipak imali veći doplov. Sva su četiri pokušna broda kasnije prodana turskoj i grčkoj mornarici.

Razvoj

Njemačka je mornarica za obranu priobalja i zapreječavanje prolaza sovjetskim brodovima iz Baltika na Sjeverno more trebala raspolažati velikim brojem brzih napadajnih brodova. Zato su usporedno uz projektiranje buduće Klase 143 rađene i studije manjih jedinica, projekti Klase **145**, **146** i **147**, koje se moglo graditi brže od većih brodova, o kojima će biti riječi u budućem članku o stvaranju Klase **148**.

Sovjetska je premoć u brzim napadajnim brodovima klase *Komar* i *Osa* natjerala i SR Njemačku (poput drugih država na zatvorenim morima) na razvoj brzih brodova naoružanih raketnim projektilima. Prvotno su jedinice

Ciljanje bi se obavljalo okretanjem cijelog broda, kao i kod torpednog gađanja. Cilj je trebalo stalno radarski "osvjetljavati", što je predstavljalo temeljni nedostatak tog koncepta: napadač bi morao doći u vidokrug cilja i tijekom leta vođenog projektila držati stalni kurs, stoga bi bio lakše ranjiv. Uz projektil Tartar (dva u spremnicima i dva pričuvna) i torpeda (koja su u drugom napadaju trebala potopiti oštećene ciljeve), brodovi Klase 143 trebali su dobiti i topove većeg kalibra. Bofors kalibra 40 mm u to doba već je bio nedostatan za djelotvornu protuzrakoplovnu i protubrodsku borbu. Njemačka mornarica početkom šezdesetih godina razmišljala je o kupnji britanskih protuzrakoplovnih projektila Seacat za svoje torpiljarke i topovnjake koji bi bili postavljeni u trostrukim lanserima ili po dva projektila uz svaki top kalibra 40 mm, na zajedničkom postolju. Od te se



Brodovi klase Albatros iz sastava 2. eskadre u bazi Olpenitz godine 1980.

ideje odustalo i za Klasu 143 izabran je talijanski višenamjenski top kalibra 76 mm/62 (jer novi Boforsov top kalibra 57 mm još nije bio dovršen). Kao pogon su služila četiri dizelska motora snage 2941 kW (4000 KS).

Razmišljalo se i o kombinaciji dizelskih motora i plinskih turbina (po načelu CODAG). Ta je inačica klase 143 nazvana Klasom **144**, ali su prvi i drugi naraštaj plinskih turbina trošili previše goriva. Kombinirani bi pogon bio i previše komplikiran za održavanje, stoga se odustalo od te ideje.

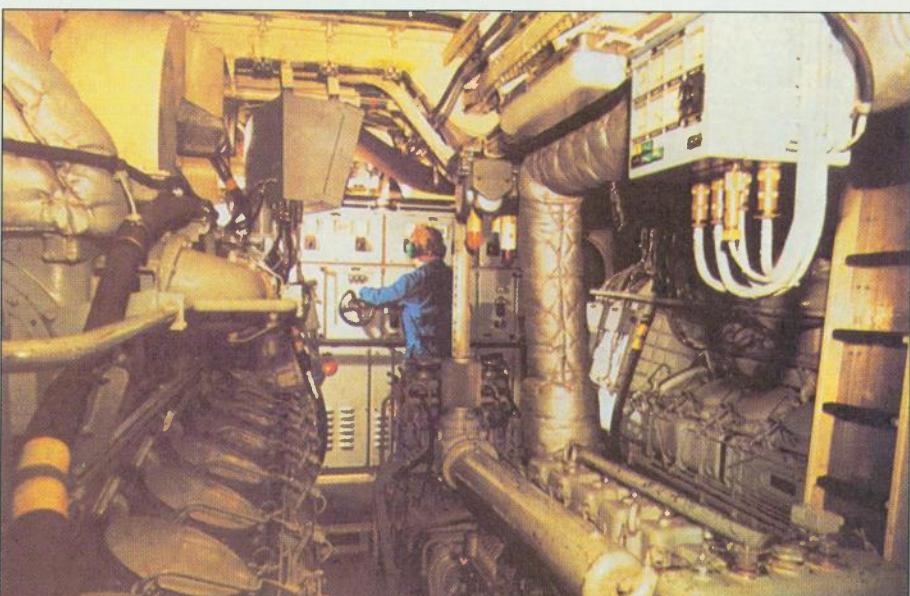
Sredinom šezdesetih godina postojeće su motorne torpiljarke već dostigle granicu svoje djelotvornosti. Mornarica je htjela naručiti četrdeset brodova Klase 143, za zamjenu klasa 140 i 141 te modernizirati deset jedinica Klase 142 (dodatkom topova Bofors 40mm/D 70, središnjeg topničkog ciljničkog sustava, novih radara i dviju krmenih cijevi za torpeda tipa DM 2A1 Seal, dok bi četiri "klasične" cijevi bile skinute).

Potkraj 1968. bilo je jasno kako će razvoj i gradnja Klase 143 trajati dulje nego je planirano. Novi su brodovi bili ujedno mnogo skupljii od jedinica koje bi zamjenili. Prva je jedinica Klase 143 mogla stupiti u službu tek godine 1975., a cijena svakog broda skočila je na 40 milijuna maraka. Zato je program radikalno smanjen, tako da je naručeno samo deset brodova. Uz njih trebalo je nabaviti niz manjih brzih napadajnih brodova, koji bi održali potrebito brojno stanje do stupanja novih brodova u službu. Njemačka su brodogradilišta predložila nekoliko

projekata manjih jedinica, Klase 145, 146 i 147. Konačni je rezultat bila Klasa 148. Riječ je o francuskom tipu **La Combattante II**, koji je potjecao od izraelskih brzih napadajnih brodova tipa **S'aar**, građenih u Francuskoj po njemačkom projektu (jer Njemačka iz političkih razloga nije smjela ni htjela graditi ratne brodove za Izrael). Tih dvadeset brodova Klase 148 (prvotno označenih od S 41 do S 60) stupilo je u službu od 1973. do 1975.

Tijekom 1970. odlučeno je da se Klase 143 umjesto relativno primitivnim projektilima Tartar naoruža francuskim protubrodskim projektilima Aérospatiale MM 38 Exocet. Projektili

MM 38 već su bili naručeni i za brodove Klase 148, a prigodom modernizacije su postavljeni i na razarače klase **Hamburg** (Klase **101**). Njemačko ministarstvo obrane je 13. srpnja 1973. objavilo sklapanje ugovora o gradnji deset brodova Klase 143. Glavnog je ugovarača predstavljalo poduzeće AEG-Telefunken, koje je koordiniralo gradnju, nabavu dijelova, sustava i podsustava, te isporuku brodova ratnoj mornarici. Cijena je u međuvremenu narasla na 50 milijuna maraka po brodu, zatim na 56 milijuna i napokon na 85 milijuna maraka. Trupovi brodova građeni su u brodogradilištima Lürssen u Vegesacku (od S 61 do S 64, S 66, S 68, S 70) i



Strojarnica Klase 143 s dizel motorom MTU 16V 956 TB91

Brzi napadajni brod Habicht (Klase 143) s pokusnim lanserom sustava RAM

Mönch Archive



Krögerwerft u Rendsburgu (S 65, S 67, S 69). U skladu s politikom tog razdoblja (zbog njemačke socijaldemokratske vlade, koja nije htjela podupirati "militarističku tradiciju") brodovi klase 143 nisu dobili imena nego samo brojeve. Kasnije su im dodijeljene oznake od S 6111 od S 6120, a 18. siječnja 1982. i imena prema pticama (*Albatros, Falke, Geier, Bussard, Sperber, Greif, Kondor, Seeadler, Habicht* i *Kormoran*).

Konstrukcija i pogon

Nadgrađe brodova Klase 143 (*Albatros*) gradeno je od aluminijiske slitine, a trup od drveta po dvostrukom dijagonalnom načelu s vodoravnim vanjskim glatko spojenim platnicama. Standardna istisnina bodova je 295 tona, a najveća 378 tona; duljina im je 57,4 metara, širina 7,8 m, a srednji gaz 2,5 m.

Cetiri 16-cilindrična dizelska motora poduzeća MTU (Motoren-und Turbinen-Union, stvoreno sredstvima tvrtki Mercedes-Benz, Maybach i MAN) tipa 16V 956 TB91 svaki snage od 2426 do 2941 kW (3300 do 4000 KS) daju im najveću brzinu 38 čvorova (po nekim podatcima 40 čv) i polumjer djelovanja 600 Nm pri brzini 33 čv. Električnu energiju napona 440 V i frekvencije 60 Hz proizvode četiri dizelska generatora snage 135 kW.



Na krmenoj palubi prve jedinice klase Gepard (143 A) dobro su vidljive minske tračnice

Brzi napadajni brodovi klase Gepard (143A)

Ime i oznaka	Brodogradilište	Kobilica	Porinuće	Ulazak u flotu
Gepard (P 6121)	Lürssen	11. srpnja 1979.	25. rujna 1981.	15. prosinca 1982.
Puma (P 6122)	Lürssen	17. prosinca 1979.	8. veljače 1981.	15. veljače 1983.
Hermelin (P 6123)	Kröger	1. veljače 1980.	8. prosinca 1981.	28. travnja 1983.
Nerz (P 6124)	Lürssen	24. srpnja 1980.	18. kolovoza 1982.	14. srpnja 1983.
Zobel (P 6125)	Kröger	3. srpnja 1980.	30. lipnja 1982.	29. rujna 1983.
Frettkhen (P 6126)	Lürssen	22. prosinca 1980.	26. siječnja 1983.	16. prosinca 1983.
Dachs (P 6127)	Kröger	9. ožujka 1981.	14. prosinca 1982.	22. ožujka 1984.
Ozelot (P 6128)	Lürssen	25. lipnja 1981.	7. lipnja 1983.	25. svibnja 1984.
Wiesel (P 6129)	Lürssen	5. listopada 1981.	8. kolovoza 1983.	12. srpnja 1984.
Hyäne (P 6130)	Lürssen	7. prosinca 1981.	5. listopada 1983.	13. studenog 1984.

Naoružanje i oprema

Kutjasti lanseri za četiri projektila MM 38 dometa 42 km, brzine 0,9 Macha s bojom glavom mase 165 kg postavljeni su na srednjem dijelu broda u parovima i okrenuti prema bokovima pod kutem od 45 stupnjeva, na način da je prednji par usmjeren prema lijevom, a stražnji prema desnom boku broda. Klase 143 ima i dva već spomenuta topa OTO-Melara (sada OTO-Breda) 76 mm/62 Compact koji su relativno lagani i potpuno automatizirani, mogu rabiti razne vrste strjeljiva za borbu protiv ciljeva na površini (domet 16 km) i u zraku (12 km). Iz dviju krmenih torpednih cijevi kalibra 533 mm lansiraju se žicom vođena torpeda STN Systemtechnik DM 2A1 Seal dometa 13 km s aktivnim vođenjem pri brzini 35 čv, odnosno 28 km s pasivnim vođenjem pri brzini 23 čv.

Sustav za upravljanje paljborom Signaal WM 27 ima u zajedničkoj kupoli

Wiesel (P 6129) tijekom posjeta Antwerpenu u lipnju 1997.



von Ginderen Collection

iznad zapovjednog mosta dvije antene motričkog i ciljničkog radara dometa 46 km koji rade u I/J području. Navigacijski radar SMA 3 RM 20 dometa 73 km radi u I-području. Optoelektroničke ciljne sprave tipa su OFLA ili ORG 7/3. Brodovi klase *Albatros* imaju zapovjedni i informacijski sustav AGIS (Automatisiertes Gefechts- und Informationssystem für Schnellboote), koji uključuje Link 11, radare, računala i taktičke konzole. AGIS i njegov nasljednik AGIS II s preko Linka 11 povezani sa zapovjedništvima na kopnu i sa zapovjednim sustavima SATIR na razaračima i fregatama. Brodovi imaju i druge sustave veza, sustave za električku borbu, generatore dimne zavjese i sustave za NBK-zaštitu.

Od četrdeset članova posade četiri su časnici, pet stožerni dočasnici, petnaest

dočasnici i šesnaest mornari. Mornarske se odaje nalaze u pramčanom dijelu broda, dočasničke i časnike u krmenom, a zapovjednikova je kabina smještena u nadgrađu. Prvi put u povijesti njemačke mornarice

Značajke Klase 143/143 A/143 B

Standardna istisnina:	295 tona (143), 371 t (143 A), 380 t (143 B)
Puna istisnina:	378 t (143), 391 t (143 A), 398 t (143 B)
Duljina:	57,6 metara
Širina:	7,8 m
Gaz:	2,6 m
Brzina:	38 čv (143/143B), 40 čv (143A)
Posada:	40 (143) ili 34 (143A)

zapovjednici brzih napadajnih brodova dobili su činove više od poručnika bojnog broda; brodovima Klase 143 zapovijedaju časnici u činu kapetana korvete ili višem.

Klase Gepard (143 A)

U doba gradnje Klase 143 Njemačka je zajedno s Italijom i SAD-om planirala gradnju hidrokrilnih brodova noružanih protubrodskim projektilima, koji su se kod Bundesmarine trebali zvati Klase 162 i zamijeniti Klasi 142. Tijekom godine 1977. zaključeno je kako bi deset hidrokrilnih brodova koštalo 1,4 do 1,6 milijardi maraka (160 milijuna po brodu!). Ta je cijena bila previsoka, te je stoga Njemačka napustila program gradnje hidrokrilnih brodova i odlučila klasu Zobel zamijeniti poboljšanim jedinicama Klase 143.

Nova je klasa predložena parlamentu u studenom 1977. Dobila je naziv Klase 143 A ili *Gepard*. Brodovi se nizom pojedinosti razlikuju od Klase 143 (*Albatros*). Zbog loših iskustava s prvim nizom uporabljenja je druga vrsta ljepljiva

Klase Gepard ostat će u službi Deutsche Marine iiza godine 2000.



za laminiranje drveta. Brzi napadajni brodovi klase 143 A su umjesto krmenog topa kalibra 76 mm i torpednih cijevi dobili protuzrakoplovni sustav RAM s projektima RIM-116A dometa 9,6 km, planiran za razarače klase *Lütjens* i za nove fregate. Na brzom napadajnom brodu **Habicht** (Klase 143) ispitivan je lanser za 24 projektila RAM, a novi su brodovi dobili serijske lansere Mk 49 za 21 projektil. Dizelski motori Klase 143 A tipa MTU MA 16V 596 SB80 snage 2941 kW (4500 KS) daju stalnu brzinu 36 i najveću 40 čvorova. Prostor ušteđen uklanjanjem postolja stražnjeg topa i torpednih cijevi uporabljen je kako bi se povećale prostorije za posadu, jer sustav RAM zahtijeva manje potpalubnog prostora. Istodobno je, bez znatnijih preinaka, na slobodnom dijelu palube moguće krcanje mina. Zapovjedni sustav AGIS II umjesto konzola za nadzor torpeda ima višenamjenske konzole uz čiju se pomoć mogu i koordinirati djelovanja s mornaričkim zrakoplovstvom. Brodovi imaju i elektronički sustav za otkrivanje, raščlambu i ometanje radarskih signala (Eloka) Deutsche Aerospace FL 1800 S te lansere IC mamača i chaffova Buck-Wegman Hot Dog/Silver Dog kalibra 76 mm.

Istisnina klase *Gepard* iznosi 390,6 tona, broj članova posade smanjen je na 34 (četiri časnika, pet stožernih dočasnika, 13 dočasnika i 12 mornara). Brodovi su od samog početka dobili imena životinja (koja su preuzele od raspremljenih jedinica klase 140/141/142). Glavni je ugovarač opet bio AEG-Telefunken, gradnju je njemački parlament odobrio početkom 1978., a narudžba je uslijedila 8. lipnja 1978. Sedam je jedinica građeno kod Lürssena, tri kod brodogradilišta Krögerwerft.

Modernizacija

Istodobno sa stupanjem klase *Gepard* u djelatnu službu raspremljena je Klasa 142, čiji su oružni i elektronički sustavi postavljeni na nove minolovce klase **Hamelin** (Klase 343).

Lanseri projektila MM 38 i RAM



Brod Hermelin (P 6123) tijekom prosinca 1996. bez ukrcanih projektila



Dvije jedinice klase Gepard iz 7. eskadre s matičnim brodom klase Elbe



Steffen Rahardt

Nakon modernizacije dijela Klase 148 planirana je preinaka Klase 143 u Klasu **143 B**: umjesto krmenog topa trebalo je postaviti sustav RAM (koji ni Klase 143 A nije odmah dobila, jer je razvoj kasnio niz godina). Htjelo se skinuti i torpedne cijevi (jer u suvremenom ratu na moru brzi napadajni brodovi rijetko mogu doći u prigodu za torpedno gađanje), a u tom slučaju prostor na palubi mogao bi služiti za stalnu postavu minskih tračnica.

Zbog štednje i zakašnjele isporuke sustava RAM, brodovi su ipak zadržali stražnji top i torpedne cijevi, a kako su brodovi već stariji od dvadeset godina, opsežna preinaka više se ne isplati. Ipak, elektronički sustavi su djelomice modernizirani prema uzoru na klasu *Gepard*, pa brodovi imaju ciljnički sustav WM 27, sustav za elektronička djelovanja Racal Octopus te Link 11.

Određeno je razdoblje flotila brzih napadajnih brodova (**Schnellbootflotille**) raspolagala s četrdeset jedinica klase 148, 143 A i 143/143 B. Klasa 143 s brodom za održavanje i opskrbu *Elbe* (A 61) klase *Rhein* činila je 2. eskadru (2. Geschwader), a klasa 143 A s brodovima *Neckar* (A 66) i *Werra* (A 68) 7. eskadru (7. Geschwader), dok je po deset jedinica Klase 148 s brodovima *Rhein* (A 58) i *Main* (A 63) činilo 3. i 5. eskadru. Brodovi klase 148 su od listopada 1992. postupno rasporemljeni i kadrirani². S popisa brodovlja su nestali i stari matični brodovi te su ih tijekom 1993. i 1994. zamjenili novi višenamjenski logistički brodovi klase *Elbe* (Klase 404). Brod *Elbe* (A 511) sada služi kao matični brod 7. eskadre, a brod *Rhein* (A 511) kao matični brod 3. eskadre.

Nakon raspreme klase 143 A i 143 B njihovu će ulogu preuzeti nove, tek planirane korvete klase 130. Zbog raspada Sovjetskog Saveza i stvaranja novih zadaća za njemačku

ratnu mornaricu u sklopu NATO-a i UN, brzi su napadajni brodovi zbog svoje male istispine i relativno ograničenog akcijskog polumjera manje pogodni za operacije "ograničavanja kriza" i djelovanja u tuđem priobalnom području. Novih bi deset korveta, predviđenih za ulazak u službu od godine 2004. (razvoj zbog štednje opet kasnij) trebalo preuzeti oružne i elektroničke sustave klase 143A/B, što bi smanjilo troškove razvoja i gradnje jer cijena brodskog trupa i pogona čini manje od jedne trećine ukupne cijene broda. Brodovi klase 143/143 A/143 B predstavljali bi tako zadnje njemačke jedinice te vrste, premda su takvi brodovi vrlo djelotvorni u obrani vlastite obale u uskim morima.

Napomene:

¹ Naziv raketni brod nije u duhu hrvatskog jezika, jer bi taj pojam označavao brod na raketni pogon. Stoga je točnije i bolje rabiti naziv brzi napadajni brod naoružan vođenim projektilima.

² Kadriranje predstavlja vrstu pričuve, gdje je jedna posada zadužena za nekoliko djelomice konzerviranih brodova.

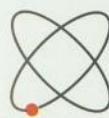
Literatura:

1. Wehrtechnik, razna godišta
2. Naval Forces, razna godišta
3. "Weyers Flottentaschenbuch/Warships of the World", Bernard & Graefe Verlag, razna godišta
4. John E. Moore (ured.) "Jane's Fighting Ships 1973-74", Jane's Yearbook, London 1973.
5. Harald Fock "Schnellboote", svežak 3., Koehlers Verlag, Herford 1974.
6. Harald Fock "Schnellboote", svežak 4., Koehlers Verlag, Herford 1986.
7. Kröschel / Steindorf "Die deutsche Marine 1955-1985", Verlag Lohse-Eissing, Wilhelmshaven 1985.
8. Siegfried Breyer "Die Bundesmarine, Marine - Arsenal Bd. 5", Podzun-Pallas Verlag, Friedberg 1988.
9. Hildebrandt / Röhr / Steinmetz "Die deutschen Kriegsschiffe - Biographien, Bd. 7"
10. Anthony J. Watts "Fast attack craft", Arms and Armour Press, London 1992.
11. Bernd Loose, Bernd Oesterle "Das grosse Buch der Kriegsschiffe", Transpress Verlagsgesellschaft, Berlin 1993.
12. Bernard Blake (ured.), "Jane's Radar and Electronic Warfare Systems 1994-95", Jane's Information Group, Coulson 1994.
13. Christopher Chant "Schnelle Angriffsboote", Motorbuch Verlag, Stuttgart 1994.
14. E. R. Hooton (ured.) "Jane's Naval Weapon Systems 1995-96", Jane's Information Group, Coulson 1995.
15. R. Sharpe (ured.) "Jane's Fighting Ships 1995-96", Jane's Information Group, Coulson 1995.
16. Gerhard Koop/Siegfried Breyer "Die Schiffe, Fahrzeuge und Flugzeuge der deutschen Marine von 1956 bis heute", Bernhard & Graefe Verlag, Bonn 1996.
17. Promidžbeno tvorivo poduzeća Lürssen i njemačke ratne mornarice



Zippo

65 GODINA USPJEŠNOG POSLOVANJA



SATELIT-tbm d.o.o.

OVLAŠTENI DISTRIBUTER

Odranska 1-A, 10 000 Zagreb, HRVATSKA, tel: +385 (01) 61 95 314 • faks: +385 (01) 61 95 320



PODMORNICE NA NUKLEARNI POGON

(II. DIO)



Unatoč prestanku hladnog rata i astronomskoj cijeni,
nuklearne podmornice i danas zbog svog velikog
borbenog potencijala predstavljaju oružja iznimne
strateške važnosti za zemlje koje ih posjeduju

Mislav BRLIĆ, Dario VULJANIĆ

Nakon što smo u prvom članku obradili nastanak, pogonski sustav, stratešku i taktičku važnost te troškove podmornica na nuklearni pogon i dali pregled američkih napadajnih nuklearnih podmornica, u ovom ćemo tekstu predstaviti napadajne nuklearne podmornice ostalih zemalja.

Rusija

Prve studije za podmornice pokretane nuklearnom energijom javljuju se u bivšem Sovjetskom Savezu potkraj četrdesetih godina, a 9. rujna 1952. Vijeće ministara SSSR-a je usvojilo tajnu rezoluciju kojom je i formalno odlučeno da se krene u njihov razvoj. Rezolucija je donijeta na poticaj skupine fizičara koji su radili na razvoju nuklearnih oružja jer iako su sovjeti od 1949. posjedovali nuklearne bombe, nisu imali pouzdani i djelotvoran sustav za njihov prijenos do udaljenih ciljeva (tada su balistički projektili imali ograničeni domet i malu preciznost, a bombarderi premali

polumjer djelovanja i brzinu). Smatralo se da bi podmornice na nuklearni pogon mogle obaviti prekoceanske plovidbe, ostati neotkrivene i zatim napasti protivničke (ponajprije američke) ciljeve nuklearnim oružjima malog i srednjeg dometa. Razvoj su započele dvije skupine stručnj-

aka iz Istraživačkog instituta za brodogradnju br. 45 (sama podmornica) i Kemijskog istraživačkog instituta (reaktor), a koordinaciju cijelog programa koji je dobio oznaku Projekt 627 preuzeo je Posebni konstrukcijski ured br. 143 iz tadašnjeg Lenjingrada. Programu se priključuje više drugih instituta kako bi projekt bio završen u srpnju godine 1954.

Polaganje kobilice bilo je 24. rujna 1955. u Brodogradilištu br. 402 (sadašnji naziv Sevmaš) u Severodvinsku (na Bijelom moru) u kojem su kasnije građene i mnoge druge podmornice na nuklearni pogon. Kolika je pozornost pridavana ovom programu svjedoči podatak da su više puta tijekom gradnje tadašnji najviši sovjetski dužnosnici, među kojima je bio i Hruščov posjećivali brodogradilište, što je utjecalo na brzinu gradnje i isporuku opreme, pa se porinuće zabilježilo 9. kolovoza 1957., no naknadno se vidjelo da su se zbog kratkih rokova pojavili mnogi nedostaci. Klasa je dobila ruski kodni naziv **Kit** (NATO oznaka klasa **November**),

a prva jedinica zaplovila je 4. srpnja 1958. pod taktičkom oznakom **K-3** (kasnije je dobila ime **Leninski Komsomol**). Za analitičare na Zapadu veliko je iznenadenje bila njezina najveća podvodna brzina od 30 čvorova (na ispitivanjima, u redovnoj službi su postizale 28 čv) jer je prva američka nuklearna podmornica **USS Nautilus** postizala 23 čv. Izgrađeno je još 12 serijskih podmornica (Projekt 627A) podvodne istisnine 4980 tona, duljine 107,4 m s najvećom dubinom ronjenja 300 metara. Naoružane su bile s po osam torpednih cijevi za 20 torpeda kalibra 533 mm, no bile su kao vrlo bučne te stoga nisu bile prikladne za borbu s protivničkim podmornicama.

Potkraj pedesetih godina odlučeno je krenuti u gradnju temeljne klase napadajnih podmornica sadašnje ruske ratne mornarice, Projekta 671R klase **Victor I**, a prva podmornica (B-38) te klase bila je porinuta godine 1965. Ta klasa je imala potpuno novu formu trupa koja je vrlo nalik formi trupa nuklearnih podmornica Projekta 670A klase **Skat (Charlie I)** naoružanih krstarećim projektilima, operativnu dubinu ronjenja 400 metara te



znatno tiši sustav propulzije. Kada je potkraj 1967. prva podmornica klase *Victor I* podvodne istisnine 5300 tona, duljine 94 metra, pokretana s dva nuklearna reaktora snage po 22.000 kW krenula na probnu plovidbu te postigla brzinu 33 čv (u službi 32 čv) ponovo je iznenadila zapadne vojnopoljske stručnjake, te je stoga na zahtjev admirala Hymana Rickovera u SAD ubrzan razvoj novog, snažnijeg nuklearnog reaktora. No, tek su devet godina nakon porinuća prve podmornice klase *Victor I*, američke napadajne podmornice klase **Los Angeles** uspjele doseći tu brzinu. Ukupno je izgrađeno 15 (po ruskim izvorima, zapadni spominju 16) podmornica klase *Victor I* naoružanih sa šest torpednih cijevi kalibra 533 mm iz kojih se ispaljuju i protupodmornički projektili 90RU (SS-N-15 Starfish) dometa 37 km.

Godine 1972. pojavila se prva od ukupno sedam podmornica Projekta 671RT klase **Victor II** podvodne istisnine 5800 tona, s produljenim trupom (103 m prema 94 m kod *Victora I*) kako bi

Prve podmornice na nuklearni pogon građene u bivšem SSSR-u pripadale su klasi Kit (November), a na slici je podmornica K-8 iz Sjeverne flote prije početka izazvanog požara u travnju 1970.

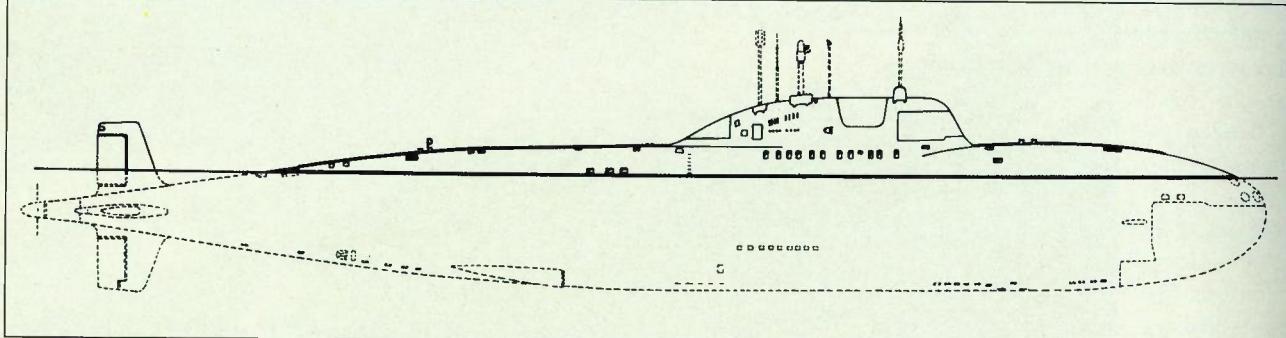


Na vrhu krmnenog stabilizatora podmornice Projekta 671RTM klase Victor III nalazi se tegljeni sonar i drugi senzori

se osigurao dodatni prostor za torpeda, zbog čega je brzina pala na 30 čv. Umjesto četiri torpedne cijevi kalibra 533 mm ugradene su četiri kalibra 650 mm iz kojih su se mogli lansirati i protupodmornički projektili 100RU (SS-N-16 Stallion). Uz znatno poboljšanu komunikacijsku opremu, to su bile prve sovjetske podmornice opremljene sustavom za satelitsku navigaciju.

ispitivanja reaktor se rastalio, što je uzrokovalo kontaminaciju cijele zadnje sekcije podmornice, tako da je ona izrezana već 1974.

Nakon havarije podmornice K-377 dolazi do znatnog reprojektiranja, a time i usporena cijelog programa. Tek 1977. u službu je ušla druga podmornica (K-316) građena po poboljšanom Projektu **705K** podvodne istisnine 3800 tona,



Podmornice klase Lira (Alfa)
su se usprkos impresivnim
značajkama pokazale kao
vrlo nepouzdane

Klasa **Ščuka** (Projekt **671RTM, Victor III**) podvodne istisnine 6300 tona, duljine 107 m s ukupno 26 jedinica predstavlja danas najbrojnije nuklearne napadajne podmornice u službi ruske mornarice. Prva jedinica pojavila se godine 1978. i uskoro privukla pozornost zbog neobičnog cilindričnog kućišta na vrhu krmnenog stabilizatora, za koje se prvo prepostavljalo da je u njemu smješten novi sustav tih propulzije, no kasnije se saznalo da se u njemu nalazi tegljeni sonar (slično kućištu imaju i klase *Sierra* i *Akula*). Znatno je smanjen akustični odraz, a naoružanje je pojačano krstarećim projektilima RKP-55 (SS-N-21 Sampson) do meta 300 km.

Još početkom 1955. započeo je rad na razvoju nuklearnog reaktora koji bi rabio sustav hlađenja na temelju tekućeg

duljine 81,4 m, a prema njemu su u Brodogradilištu br. 196 gradene još dvije podmornice (K-373, K-463). Daljnje tri podmornice (K-123, kasnija oznaka B-123, K-432, K-493) građene Brodogradilištu br. 402 prema Projektu **705M** imale su čelični trup i vjerojatno manju brzinu, a poput ranijih jedinica naoružanje je činilo šest torpednih cijevi kalibra 533 mm. Usprkos mnogim izmjenama mehanički i konstrukcijski problemi, posebice oni s nuklearnim reaktorom, bili su učestali te se klasa *Lira* pokazala kao vrlo nepouzdana tako da su sve jedinice provodile dosta vre-



Trup od titana je podmornici Komsomolec klase Plavnik (Mike)
osiguravao dubinu ronjenja 1000 m

mena na preinakama i popravcima te sada više nisu u službi.

Ta događanja nisu bila poznata izvan tadašnjeg SSSR-a, pa kada se na Zapadu saznao za neke od značajki podmornica klase *Lira* (brzina preko 42 čvora i operativna dubina ronjenja preko 750 metara, po nekim izvorima i 900 m, što je dvostruko više od dubine ronjenja američkih podmornica) vjerovalo se da su one prethodnik novog naraštaja ruskih nuklearnih podmornica jer su neke značajke bile znatno bolje nego kod bilo koje dotadadašnje podmornice. To je utjecalo da se za razvoj podmornica i protupodmorničkih oružja na Zapadu izdvoje znatnija finansijska sredstava i pokrenu mnogi novi programi koji su kasnije rezultirali, primjerice, napadajnim podmornicama klase *Seawolf* te torpedima Mk 48 ADCAP i Spearfish.

Iskustva stečena razvojem i uporabom klase *Lira* (*Alfa*) primjenjena su na Projektu 685 za podmornicu klase *Plavnik* (*Mike*) izgrađenu godine 1983. s podvodnom istisninom 8500 tona. Trup od

titana osiguravao joj je operativnu dubinu 1000 metara, a dva reaktora snage 31.618 kW hlađena tekućim metalom pružala su najveću podvodnu brzinu 30 čv. Jedina podmornica te klase nazvana **Komsomolec** (K-278) je nakon požara i havarije 7. travnja 1989. potonula u Barentsovom moru na dubinu 1655 m, a čini se da priča oko nje nije završena jer se očekuje da bi uskoro mogle početi curiti bojne glave njezinih torpeda koje sadrže plutonij.

Godine 1984. u flotu tadašnje sovjetske ratne mornarice primljena je podmornica **Barakuda** podvodne istisnine 7900 tona i brzine 34 čv kao prva od dviju (druga jedinica nosi ime **Kondor**) višenamjenskih napadajnih nuklearnih podmornica Projekta 945A klase *Sierra I*. Podmornice *Nižnij Novgorod* i *Krab* što su u službi od godine 1990., odnosno 1993. pripadaju

Vepr je zasad jedina podmornica Projekta 971A klase Akula II



Malhot

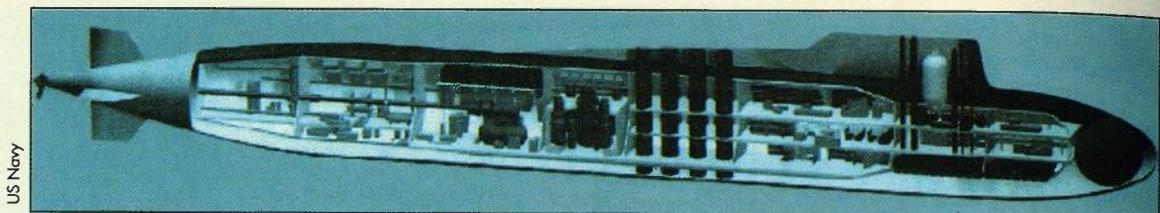
Prirodna veličina

STAR Firestar Plus

9 mm Para kapacitet 13+1

VRBANIĆEVA 33 10000 ZAGREB
tel.: 01/455 17 89, 455 18 19, fax: 01/44 57 19

INDUCHEM



Nova ruska višenamjenska napadajna nuklearna podmornica Projekta 885 klase Severodvinsk

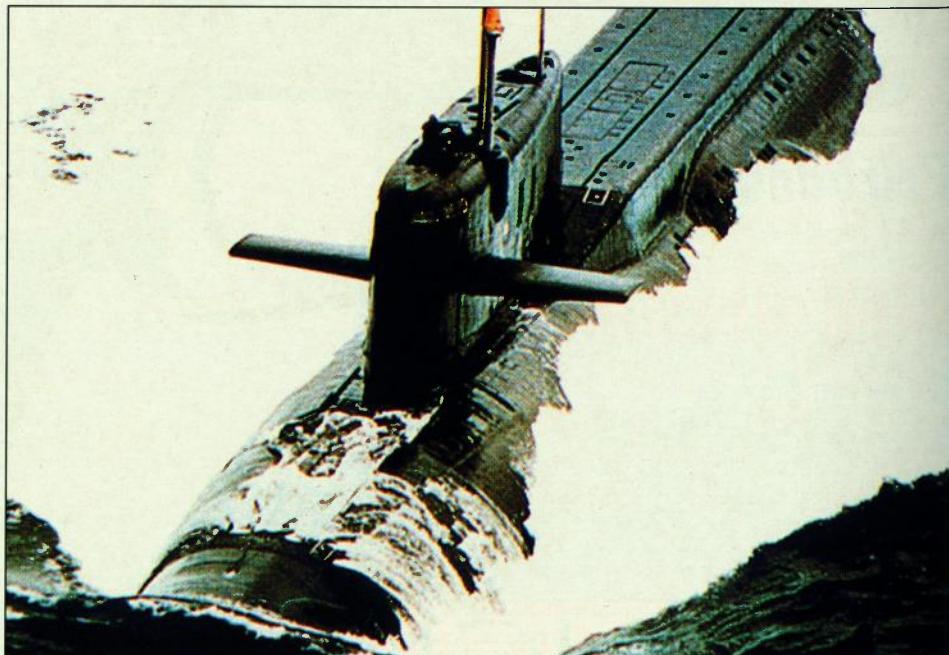
Projektu 945B, klasi **Sierra II** sa većim mostom (tornjem) na čijem se prednjem dijelu nalaze senzori za ispitivanje okoliša, ravnijim gornjim dijelom trupa i mnoštvom drugih izmjena koje su bile usmjerene na smanjenje buke i povećanje otpornosti na oštećenja. Obje inačice građene su u Brodogradilištu br. 112 u Gorkom (sadašnji Nižnji Novgorod), a naoružane su s osam torpednih cijevi kalibra 650 mm (umetanjem adaptera iz njih se mogu ispaljivati i torpedo kalibra 533 mm) iz kojih se uz torpedo lansiraju i protupodmornički projektili 100RU (SS-N-16) i 90RU (SS-N-15) te krstareći projektili RKP-55 (SS-N-21). Dubina ronjenja im je 650 metara, no u tijeku je njihovo povlačenje iz Sjeverne flote zbog visokih operativnih troškova.

Višenamjenske napadajne nuklearne podmornice Projekta 971 klase **Bars (Akula)** podvodne istisnine 9100 tona, duljine 110 metara s dubinom ronjenja 400 metara naoružane su s četiri torpedne cijevi kalibra 650 mm i četiri torpedne cijevi kalibra 533 mm. Ukupno je moguće ukrcati do 40 torpeda, mina ili projektila, među kojima su i krstareći projektili RKP-55, podmorski raketni projektili VA-111 Škval te protupodmornički projektili 100RU i 90RU. Prva jedinica (K-284) porinuta u Brodogradilištu br. 199 u Komsomolsku na Amuru godine 1984. dio je klase **Akula I** kojoj pripada još pet jedinica. NATO oznaku **Improved Akula** kao prva dobila je podmornica **Volk** (K-461), a zatim je izgrađeno još pet podmornica ispred čjeg su mosta postavljeni novi, znatno bolji senzori i smanjen je akustički odraz. Ruska ratna mornarica je 1995. primila prvu

napadaju nuklearnu podmornicu Projekta 971A klase **Bars II (Akula II)** nazvanu **Vepr**, a u gradnji su još dvije ili tri jedinice. Prema više izvora, ruske agencije za prodaju naoružanja ponudile su nuklearne podmornice klase **Bars (Akula)** potencijalnim kupcima u inozemstvu među kojima su i Indija, Kina i Brazil.

Dana 21. prosinca 1993. položena je kobilica nove višenamjenske napadajne nuklearne podmornice Projekta 885 klase **Severodvinsk** i tada se predviđala gradnja 30 jedinica, od kojih je prva trebala biti porinuta 1996., no radovi su znatno usporeni zbog nedostatka finansijskih sredstava i sada se porinuće planira za godinu 2000. Novo rješenje za ruske podmornice predstavlja postavljanje osam cijevi sustava za okomito lansiranje projektila u trup iza mosta te ugradnja šest torpednih cijevi kalibra 650 mm u bokove trupa. Tim je novim razmještajem omogućen smještaj velikog sfernog sonara u pramu, čime je omogućeno maksimiziranje njegovih značajki. To će biti prva ruska podmornica opremljena velikim sfernim sonarom u pramu jer se pokazalo da takav smješaj sonara, ranije primjenjivan na američkim podmornicama, pruža znatne prednosti. Naoružanje će uz ostalo činiti i krstareći projektili RKP-55 za napadaj na ciljeve na kopnu, protupodmornički projektili 90RU i njihov nasljednik Jahont, podmorski raketni projektili Škval, protubrodski krstareći projektili Alfa te nova torpeda velikog kalibra i razne vrste mina.

Osim posebno projektiranih napadajnih nuklearnih podmornica, bivša sovjetska i sadašnja ruska ratna mornarica rabile su i preinačene pod-

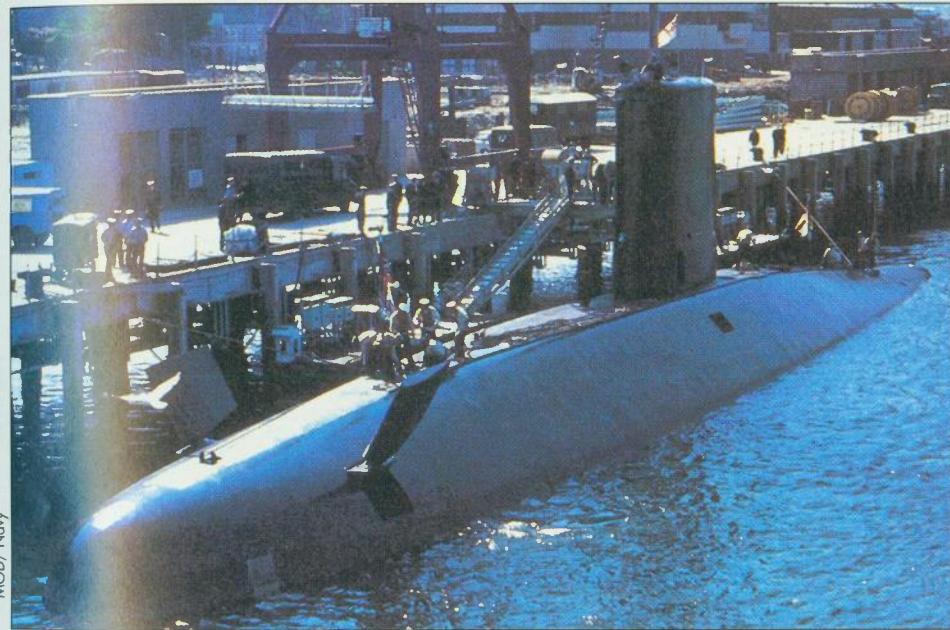


Jedna od šest jedinica Projekta 667 klase Gruša (Yankee Notch) preinačenih iz podmornica naoružanih krstarećim projektilima

mornice koje su prvotno imale drugu svrhu. Uz pet jedinica ranije naoružanih krstarećim projektilima Projekta 659T klase **Echo I SSN**, većina su bile podmornice ranije naoružane balističkim projektilima kojima su zavareni otvori za njihovo lansiranje: četiri jedinice Projekta 658 klase **Hotel II SSN**, šest jedinica Projekta 667 klase **Gruša (Yankee Notch)**, te oko 17 jedinica klase **Yankee SSN**.

Velika Britanija

Prva britanska nuklearna podmornica **HMS Dreadnought** (S.101) u početku je trebala imati nuklearno postrojenje britanske konstrukcije i proizvodnje, no kako bi se ubrzalo završenje podmornice godine 1958. sklopljen je ugovor s



*Prva britanska podmornica na nuklearni pogon **HMS Dreadnought** imala je američki reaktor tipa S5W*

vladom SAD o isporuci američkog reaktora. Građena u brdogradilištu Vickers-Armstrongs u mjestu Barrow, a porinuta je 21. listopada 1960. Ta napadajna nuklearna podmornica podvodne istisnine 4000 tona, duljine 81 metar, nakon dužih ispitivanja ulazi u redovnu službu 17. travnja 1963. i u njoj ostaje do godine 1982.

Na temelju podmornice **HMS Dreadnought** razvijene su prve potpuno britanske napadajne nuklearne podmornice (u Kraljevskoj mornarici klasificirane kao flotne podmornice), klasa **Valiant** podvodne istisnine 4900 tona, duljine 86,9 m i najveće podvodne brzine 28 čv. Naoružane su bile sa šest torpednih cijevi kalibra 553 mm iz kojih su se uz torpeda Mk 8, Mk 20, Mk 23 i Mk 24 Tigerfish mogli ispaljivati američki protubrodski projektili Sub Harpoon (nakon modernizacije) te polagati mine. Pet napadajnih podmornica ove klase ušlo je u flotu između 1966. i 1971., a povučene su iz službe početkom devedesetih godina. Podmornica ove klase **HMS Conqueror**, jedina je nuklearna podmornica koja je izvela bor-

beni napadaj; tijekom rata za Falklandsko (Malvinsko) otoče 2. svibnja 1982., potopila je argentinsku krstaricu **ARA Admiral Belgrano**.

Pet podmornica klase **Swiftsure** podvodne istisnine kao klasa **Valiant** no četiri metra kraće, pri istoj su snazi zbog dotjerane forme trupa pozitizale brzinu veću od 30 čv uz znatno smanjenu buku. Još se uvjek nalaze u službi (osim prve, **HMS Swiftsure**) u koju su ušle između 1974. i 1981. Iz pet torpednih cijevi se uz naoružanje kao kod prethodne klase mogu ispaljivati i suvremena torpeda Spearfish. U Malvinskem (Falklandskom) ratu sudjelovale su podmornice **HMS Spartan** i **HMS Splendid** no nisu borbeno djelovale.

Daljni razvoj britanskih napadajnih podmornica predstavlja sedam jedinica klase **Trafalgar** podvodne istisnine 5400 tona, duljine 85,4 m,

ROSSI REVOLVERI



**ROSSI 274
38 special**



**ROSSI 772
357 Magnum**



**ROSSI 711
357 Magnum**

**Pripadnicima HV-a
omogućavamo kupnju uz
tromjesečni beskamatni kredit**

INDUCHEM

INFORMACIJE I PRODAJA

**VRBANIĆEVA 33
10000 ZAGREB
tel.: 01/455 17 89
455 18 19
fax: 01/44 57 19**



**Napadajna podmornica
HMS Sovereign klase
Swiftsure nalazi se u službi
od 1974.**

**Améthyste je prva od dviju
francuskih nuklearnih
napadajnih podmornica
gradenih prema
izmijenjenom projektu klase
Rubis**

Francuska

Francuska je specifična po tome da je prvo razvila nuklearne podmornice naoružane balističkim projektilima (klasa **Le Redoutable**), a tek zatim nuklearne napadajne podmornice, iako je 1954. počelo projektiranje nuklearne napadajne podmornice **Q244**, ali je cijeli projekt otkazan 1958.

Najmanje operativne podmornice na nuklearni pogon u uporabi neke ratne mornarice pripadaju fran-

cuskoj klasi **Rubis**. Prve četiri jedinice imaju podvodnu istisninu 2670 tona, duljinu 72,1 m, brzinu 25 čv, rone dublje od 300 m, a operativne su postale od veljače 1983. do rujna 1988. Zadnje dvije podmornice, **Améthyste** i **Perle** gradene su prema izmijenjenom projektu (označavaju se i kao klasa **Améthyste**) s poboljšanom formom trupa (duljina 73,6 m) te brojnim novim električkim sustavima, a u tijeku je preinaka starijih podmornica klase **Rubis** prema tom standardu.

Kina

Program gradnje napadajnih nuklearnih podmornica započeo je u Kini sredinom pedesetih godina uz goleme potrebe tako da je prva podmornica klase **Han** (taktička oznaka 401) istisnine 5550 tona, duljine 98 m, naoružana sa šest torpednih cijevi kalibra 533 mm porinuta tek 1971. u brodogradilištu Huludao. Ispitne plovidbe su započele 1974., da bi prva i druga jedinica (porinuta 1977.) postale operativne tek 1980. Preostale



**Nov naraštaj britanskih napadajnih podmornica predstavlja klasa
Astute**

tri podmornice ove klase, što su se između 1984 i



1991. pridružile su se prvim djelima u sastavu Sjeverne flote, imaju radi ugradnje lansera za protubrodske projektille Yang Yi (C-801, domet 40 km) oko 8 m dulji trup. Pojavile su se i vijesti da Kina i Pakistan pregovaraju o prodaji jedne podmornice klase Han kao odgovor na Indijski program nابave nuklearnih podmornica.

Nova kineska klasa višenamjenskih nuklearnih podmornica označena kao Tip 093 trenutačno se nalazi u projektnoj fazi, a rabi se ruska tehnologija osigurana kupnjom konvencionalnih podmornica Projekta 877EKM klase *Paltus* (*Kilo*) i zapadna tehnologija pristupačna na tržištu. Očekuje se da će uz torpeda i možda protupodmorničke projektilne nositi i nove protubrodske krstareće projektilne s podvodnim lansiranjem. Porinuće prve podmornice koja će se graditi u brodogradilištu Bohai trebalo bi biti početkom sljedećeg desetljeća.

Ostale zemlje

Zainteresiranost regionalnih sila kao što su Indija ili Brazil za uvođenje nuklearnih podmornica u svoje flote, više zbog želje za utjecanjem na globalnom nego na regionalnom planu, očit je pokazatelj daljnje atraktivnosti nuklearnih podmornica.

Iako su među mogućim kupcima podmornica klase Bars (*Akula*), Indiji su pokrenuli program Advanced Technology Vessel kako bi razvili vlastitu nuklearnu napadajnu podmornicu. Valja podsjetiti da je bivši SSSR od 1988. do 1991. Indiji iznajmio nuklearnu podmornicu klase *Skat* (*Charlie I*) naoružanu krstarećim projektilima, koja je dobila ime INS *Chakra*. Indijskim stručnjacima bilo je dopušteno pribivanje gradnji, uručena im je projektna dokumentacija podmornice, ali ne i njezinog pogonskog postrojenja. Buduća indijska nuklearna napadajna podmornica

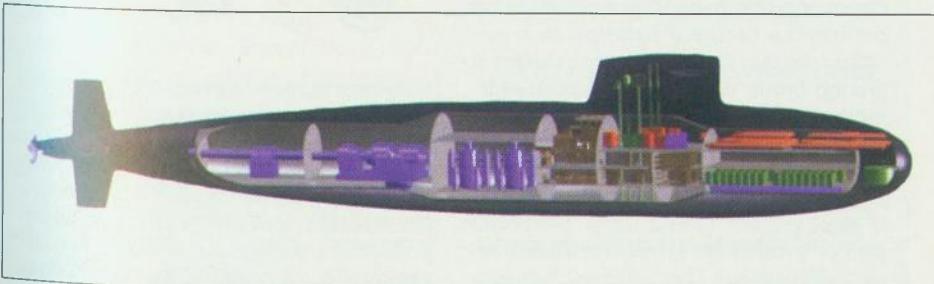


Četvrta od ukupno pet jedinica kineske klase Han

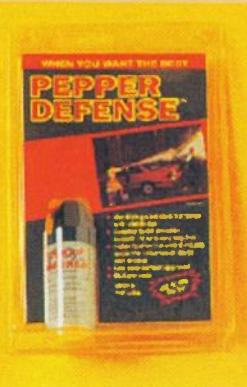
istisnine oko 2500 tona bila bi vjerojatno razvijena na temelju nekog od ruskih projekata; možda konvencionalne podmornice klase *Paltus* (*Kilo*), no vjerojatnije nuklearne podmornice klase *Bars*. Nuklearno pogonsko postrojenje (uključujući reaktor) u potpunosti se projektira u Indiji. Prva jedinica trebala je biti porinuta godine 2002., u službu ući nakon godine 2010., no program je trenutačno obustavljen.

Iako ima dosta teškoća s tehnologijom obogaćivanja urana, ali i s financiranjem razvoja, Brazil je, kao još jedna regionalna sila u jačanju, također planirao razvoj vlastitih nuklearnih napadajnih podmornica. U modificirani trup konvencionalne podmornice tipa 209/3 (209/1400) klase *Tupi*, što se po njemačkoj licenci grade u Brazilu, planiralo se ugraditi vlastiti nuklearni reaktor. Za dovršetak razvoja reaktora i gradnju kopnenog prototipnog reaktora MB-1 ukupno je potrebno oko 500 milijuna dolara, a daljnjih 900 milijuna dolara bilo bi potrebno za gradnju prve jedinice, čime će ukupna cijena doseći 2,2 milijarde dolara. Prema izvorima brazilske ratne mornarice, trebat će najmanje 60 milijuna dolara na godinu kako bi se održao predviđeni rok porinuća godine 2007., a ako financiranje programa ostane na sadašnjoj razini podmornica ne bi bila spremna za službu daljnjih 20 godina. Porinuće prototipne jedinice SNAC-2 istisnine oko 2825 tona i podvodne brzine 25 čv predviđalo se do godine 2007., no program sada više nema veliki prioritet.

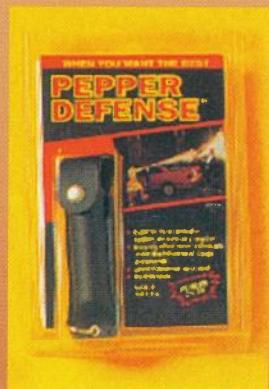
(nastavit će se)



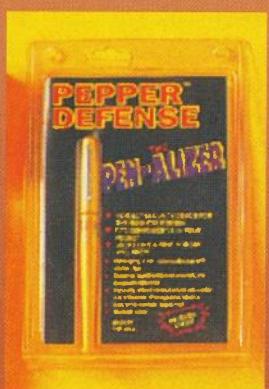
Projekt novih kineskih višenamjenskih nuklearnih napadajnih podmornica Tipa 093



PD-5S



PD-4



OLOVKA

- trenutni učinak
- onesposobljava napadača do 45 minuta
- bez posljedica
- dodana boja olakšava identifikaciju napadača
- djeluje na osobe pod utjecajem alkohola, droga i na životinje

INDUICHEM

INFORMACIJE I PRODAJA

VRBANIĆEVA 33

10000 ZAGREB

tel.: 01/455 17 89

455 18 19

fax: 01/44 57 19

Na vječnom putu borbe i opstojnosti

HRVATSKA VOJSKA KROZ POVIJEST (XVIII. dio)

Uskočki rat

Zbog pritisaka i prijetnji Venecije posebice blokадom obale, Austrija se mlako obračunavala s uskocima ne želeći se odreći dobrih ratnika. Što su žešće uskoci napadali to su mletačke represalije bile veće. Na Jadranskom moru bjesnio je sukob kakav je po svojoj okrutnosti imao malo sličnih primjera u povijesti. U nemilosrdnom obračunu svaki uskok je znao što ga čeka padne li u mletačke ruke. Mnogi uskočki zapovjednici i mletački kapetani obešeni su o brodske jarbole. Za odmazdu mletački brodovi bombardiraju Senj, spaljuju i pljačkaju Pag, Lovran, i Novi. Blokiraju obalu i započinju s napadajima na austrijske brodove

Velimir VUKŠIĆ

Venecija je najsjevernija luka Sredozemnog mora, na pomorskom trgovачkom putu od Afrike i Azije prema srednjoj Europi. Zahvaljujući svojem povoljnom zemljopisnom položaju, grad i kasnije republika Venecija, razvila se u snažnu trgovачku i pomorsku silu. Okružena moćnim kopnenim susjedima, Republika Sv. Marka započinje s višestoljetnom ekspanzijom i borbom za vojno-pomorsku prevlast na Sredozemnom moru. Put prema Sredozemlju vodio je preko istočnih obala Jadranskog mora, odnosno preko zemlje Hrvata. Uz pristanak Bizanta venecijanska flota godine 1000. upada u Hrvatsko primorje i Dalmaciju prisiljavajući gradove Osor (otok Cres), Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik da priznaju vlast Venecije. Od godine 1018. Venecija se osloboda bizantske vlasti i postaje samostalna republika poznata u hrvatskom jeziku kao Mletačka Republika ili Mleci. Od godine 1085. Bizant prenosi na Veneciju sva prava na Dalmaciju. Uz pomoć Križara dolazi 1202. u posjed Zadra, jedne od strateški najvažnijih luka na Jadranu. Sa svojim brodovima prevozi Križare koji godine 1204. osvajaju Carigrad. Dio plijena koji je dobila Venecija gotovo je nevjerojatan, 400.000 maraka srebra ili preračunato na današnje vrijednosti, gotovo tri milijuna dolara. Pod vlast dužda dolazi tri osmine grada čija je vrijednost također procijenjena na današnjih 120 milijuna dolara. Budućnost republike bila je osigurana, veliki dio stečenog bogatstva uložit će se u podizanje pomorske i vojne moći i nova osvajanja. U Jadranskom moru hrvatsko-ugarski vladari uz pomoć hrvatskog plemstva i dalmatinskih gradova vodit će povremene ratove nastojeći da trajno zavladaju svim primorskim krajevi-

Uskok, 17. stoljeće

Nakon dolaska u Senj uskocima su uz "uskakanje" preko granice najvažniji pothvati bili gusarenje na moru odnosno napadaji na tursko brodovlje. Najpoznatiji uskočki brodovi bracere imale su 8-12 veslača i posadu od 30-50 ljudi, dok su nešto manje otmanice, slične brodicama omiških gusara, imale 4-6 vesala i 10-15 ljudi posade. Uskočke lade imale su jedan jarbol i mali gaz. Brze i slabo opterećene mogile su izmicati težim i većim mletačkim ili turskim brodovima. Uskoci su sami gradili brodove ili su ih nabavljali u Rijeci ili Senju. Dobro su poznавali jadranski obalski pojase s mnogobrojnim otočjem, uvalama, prirodnim zaklonima, hridima i plićacima. Mogli su u svaku dobu dana i po svakom vremenu ili nevremenu, napasti protivničke brodove na otvorenom moru ili u lukama. Ako nije bilo vremena za uzmak potapali bi svoje brodove u pliće more i kasnije ih ponovno vadili. Informacije o pokretima mletačkih ili turskih brodova i vojnika dobivali su preko dobro organizirane službe obavještavanja. Potreba za zaštitom informacija jedan je od razloga zamjene hrvatskih posada albanskim. Osnovni način uskočkog napadaja na protivničke brodove sastojao se u navalnoj bliskoj borbi prebacivanjem s jednog broda na drugi uz potporu strjelaca. Veće brodove protivnika napadalo je nekoliko manjih brodica s više strana kako bi se odvukla pozornost posade. Vrlo često se napadalo noću ili u nepovoljnim vremenskim prilikama kad su protivnički brodovi bili prisiljeni potražiti zaklone i baciti sidro. Od naružanja uskoci su za blisku borbu rabili



noževe, mačeve i sjekire, a za borbu na daljinu arkebuze, muskete i luk s televom.

U Dalmaciji je od 16. pa sve do početka 19. stoljeća široko rabljen ravni mač s karakterističnom križnicom i zaštitnom košaricom kojeg su Talijani nazvali schiavona (odnosno slavenski). Takav mač ima i uskok na slici.

Hrvatski plemić, početak 17. stoljeća

U venecijanskom arhivu (Archivio di Stato di Venezia) nalazi se kolekcija neobojanih Coronellijevih crteža nastalih u prvoj polovici 17. stoljeća. Oni su jedan od najstarijih slikovnih izvora koji nedvosmisleno prikazuju Hrvate. Nama je posebno zanimljivo nekoliko crteža i to: hrvatski plemić, uskočki vojvoda, uskok, momar, veslač, dubrovački trgovac i glasnici.

Na ilustraciji je rekonstrukcija izgleda hrvatskog plemića nastala na temelju Coronellijevih crteža. Zanimljivi detalji su teška husarska sablja sa zaštitnim lancem između križnica i kraja drške, i bojna sjekirica s dugom drškom kako bi mogla služiti kao otmjeni štap. Dugi kaput podstavljen krznom i s našivenim dugim ukrasnim rukavima čest je na grafikama i ilustracijama sredine 17. stoljeća koji prikazuju hrvatsko plemstvo, posebno iz roda Zrinskih i Frankopana. Takav kaput nalazi se na povijesnim slikama Otona Ivekovića i Vlahe Bukovca, i često se rabi u hrvatskim povijesnim kazališnim predstavama. Prema svojem izgledu, zbog kojeg je vjerojatno i privukao pozornost venecijanskog crtača, hrvatski plemić odjeven je na "kontinentalan" način, karakterističan za krajeve s oštrom klimom.



ma ranije države Hrvatske, ali nakon godine 1420. godine Mletačka Republika čvrsto zasjeda na hrvatsku obalu i otoke gdje će ostati sve do svoje propasti godine 1797.

Do kraja 15. stoljeća u vlasti Venecije su posjedi u Istri, Hrvatskom primorju, Dalmaciji, Albaniji, Epiru, Moreji, te mnogobrojni otoci Egejskog mora. Nakon osvajanja Cipra godine 1499., Venecija koja je imala oko 200.000 stanovnika upravljala je područjem sa 2.5 milijuna podanika. Krajem 15. stoljeća zastava Sv. Marka nalazila se na jarbolima sto velikih ratnih galija, 300 velikih i 3000 manjih trgovачkih brodova s 25.000 mornara i 10.000 veslača.

Teritorijalni posjed Venecije sastojao se od velikog broja otoka i međusobno nepovezanih i samostalnih gradova komuna organiziranih prema uzoru na talijanske renesansne gradove. Gradovima je upravljala mletačka administracija i privilegirano plemstvo uz pomoć stranih vojnika plaćenika. Primjeri takvih komuna su hrvatski otočki gradovi Osor, Krk, Rab, Hvar i Korčula, i gradovi na obali Zadar, Šibenik, Trogir i Split. Svaka od tih komuna imala je u blizini plodnu i obradivu zemlju s dovoljno pitke vode. Gradovi su imali snažne obrambene zidove s brojnim topništvom i dobro zaštićene luke. U slučaju veće opasnosti ili važnijeg ratnog pothvata svaki grad je morao opremiti najmanje jednu naoružanu galiju. U pomorskoj bitci kod Lepanta godine 1571., pod mletačkom zastavom bori se 11 galija hrvatskih gradova. Venecija je držala

gradove uz obalu njihovim izravnim zaledem ne upuštajući se u veća teritorijalna osvajanja u unutrašnjosti. Ekspanzionistička politika Venecije sastojala se u tome da se kontinentalnim suparnicima onemogući prilaz moru i izgradnjom luka i mornarice, usmjeravajući tako trgovacke karavane samo u svoje luke, odnosno monopolizirajući trgovinu istočnog Sredozemlja.

U Veneciji je sagrađeno brodogradilište i veliki vojni arsenal za koji se drži, uspoređujući ga sa modernim industrijskim nazorima, da je najstarija serijska proizvodna crta. Brodogradilište je moglo istodobno graditi 20 srednjih galija. Polovicom 16. stoljeća Mletačka Republika imala je 200 ratnih galija s oko 65.000 ljudi posade.

Nakon osvajanja Srbije 1459. i Bosne 1463. Osmanlije izgrađuju svoju mornaricu i vode rat protiv Mletačke Republike na kopnu i moru. U mletačko-turskim ratovima koji su s prekidima trajali od 1463. do 1718. Turci sve više potiskuju Veneciju iz istočnog Sredozemlja.

Uskoci i senjska kapetanija

U okviru takvih strateških pomaka pred Osmanlijskom plimom kršćansko stanovništvo osvojenih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine od početka 16. stoljeća povlači se u Dalmaciju i Hrvatsku pod austrijskom ili mletačkom upravom, nastavljajući borbu samostalno ili u službi graničnih postrojbi. Zbog

toga što su ti ratnici "uskakali" preko granice na turski teritorij nazvani su uskocima. Bilo ih je svugde uz bosansko-hercegovačku granicu ali su najpoznatiji bili iz Klisa i Senja.

Oko godine 1530. skupina Hercegovaca napustila je turski teritorij i prebjegla u Dalmaciju, gdje ju je prihvatio hrvatski velikaš i senjski kapetan Petar Kružić i smjestio kao posadu u tvrdi grad Klis. Nakon pada Klisa 1537. preživjeli uskoci povlače se u Senj koji postaje njihova osnovica za rat protiv Osmanlija. Od svih turskih podanika kršćana koji su prešli na austrijsku stranu, senjski uskoci bili su jedina skupina ustrojena u važnu vojnu snagu. Austrijski nadvojvoda kao vrhovni zapovjednik vojne granice, preko generala kojeg je imenovao kapetanom senjske kapetanije, zapovjedao je uskocima. Taj položaj zauzimali su duže vrijeme generali Ivan i Juraj Lenković.

Stvaranje senjske kapetanije bilo je usmjereni prije svega protiv mletačkih osvajanja u Hrvatskom primorju, protiv njihovih nastojanja da osvoje grad Senj. Međutim, s vremenom zbog sve bliže turske opasnosti, senjska kapetanija postaje dio obrambene vojne granice. Godine 1540. u Senju se uz posadu od 150 uskoka nalaze kapetan, četiri vojvode, zastavnik, nadzornik, oružarnik i dva puškara. Uz njih je i 12 pješaka čardaklja i šest konjanika koji su služili za prenošenje pošte i održavanje veza među utvrdoma. Kapetaniji su pripadale i utvrde Otočac, Starigrad, Brlog i Prozor s ukupno 59 uskoka. U nekoliko naleta turško konjaništvo je u okolini Senja spalilo javne i crkvene zgrade. Kako ubuduće turske čete ne bi mogle zaposjeti dominantne položaje oko grada kapetan Ivan Lenković započeo je graditi tvrđavu iznad Senja koja je prozvana Nehaj. To je za ono vrijeme bila moderna i snažna tvrđava u koju su stavljene uskočke posade.

Potkraj 1558. završena je izgradnja Nehaja s čime grad Senj dobiva iznimnu stratešku važnost jer time postaje najistaknutija i najnažnija tvrđava zapadne Hrvatske. Tada Senj uz kapetana ima pet vojvoda, 25 desetara, pet zapovjednika straže i 250 uskoka. U Nehaju je kaštelan, dva vojvode, dva puškara, 20 uskoka i 17 njemačkih strijelaca.

Sukobi između Mletaka i uskoka

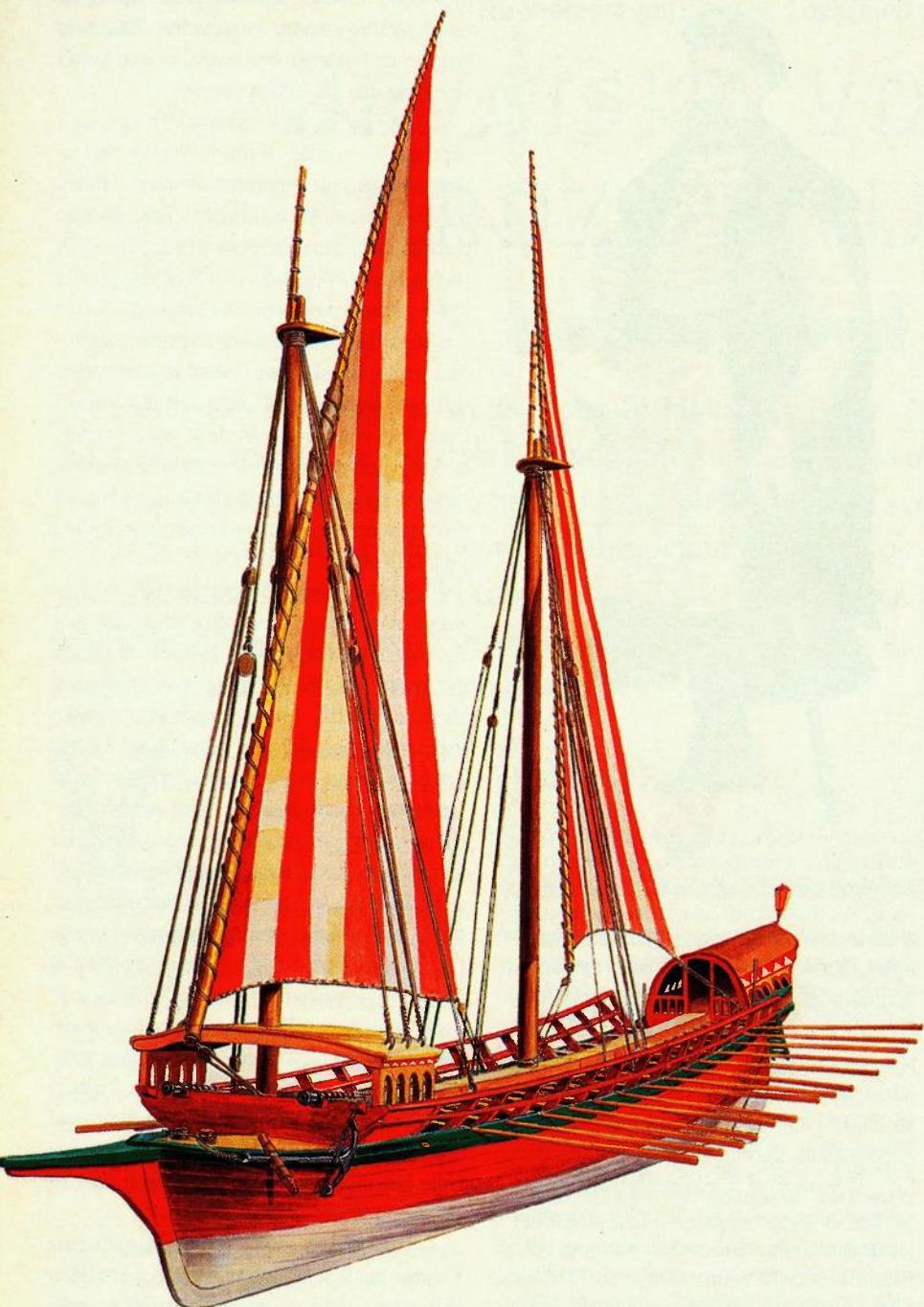
Prvi uskočki pothvati na moru i kopnu bili su usmjereni protiv Osmanlija. U brzim i iznenadnim naletima uništavali su manje turske posade, razarali njihova utvrđenja i pljačkali sela odvodeći sa sobom stoku i zarobljenike. U početku je Venecija zbog svojih interesa pomažala uskoke u borbi protiv Osmanlija, ali nakon sklapanja mirovnog ugovora sa Sultanom 1540. to prestaje činiti. Prema odredbama ugovora Venecija se obvezala osigurati sigurnu plovdbu

Galija, početak 17. stoljeća

U Pomorskom muzeju u Rijeci nalazi se maketa galije izrađena prema rekonstrukciji prof. Meštrovića. Za rekonstrukciju su korišteni sačuvani nacrti mletačke galije iz prve polovice 17. stoljeća. Ta galija je pripadala manjem tipu dužine do 40 metara i deplasmana oko 150 tona. Posada se sastojala od 30 vojnika i 84 veslača. Od naoružanja imala je dva pramčana topa od 9 funti. Brod je imao jedan ili dva jarbola. Pod punim jedrima i uz povoljan vjetar galija je mogla ploviti brzinom do 12 čvorova. Veslači su samo na 20 minuta mogli potjerati galiju sa sedam čvorova, dok su brzinu od četiri čvora mogli držati oko dva sata. Pomorski stručnjaci uzimaju u obzir da je jedan veslač na galiji proizvodio silu na veslo od 1/8 konjske snage.

Prema suvremenim izvorima, za razliku od ostalih mediteranskih država, Venecija je u pomorskoj bitci kod Lepanta imala galije sa slobodnim veslačima, a ne robovima. Iz naših povijesnih izvora poznato je da galije hrvatskih gradova pod mletačkom zastavom nisu imale robeve i jednako tako da su venecijanske imale okovane veslače. Taj podatak je zanimljiv iz sljedećih razloga koji će možda baciti više svjetla na hrvatsku pomorsku povijest. Na tim spomenutim galijama sa slobodnim veslačima-ratnicima, gdje su njih trojica pokretala jedno veslo, veslač najbliži sredini bio je naoružan s mačem i polukopljem, u sredini s lukom, a vanjski samo s mačem. Svi su imali kacige i prsne oklope, a jedan dio njih i okrugle štitove. U tom slučaju galija kakva je na slici, imala je posadu od oko 120 naoružanih ljudi.

U drugoj polovici 16. stoljeća Venecija gradi galije srednje veličine (najveće su imale deplasman od 300-500 tona) dužine oko 50 metara i deplasmana 170-200 tona. Posada se sastojala od 70 vojnika i 150 veslača koji su pokretali po 25 vesala sa svake strane. Glavno naoružanje sastojalo se od 3-5 topova u pramčanom kaštelu. Na svakom boku bilo je uobičajeno 5-7 topova. U pomorskoj bitci kod Lepanta godine 1571. - spominju se mletačke galije s 5 topova na svakoj strani - jedan od 36 funti, dva od devet funti i dva od četiri i pol funti. Sve do polovice 16. stoljeća takve galije su od lakšeg naoružanja imale 40 arkebuza ili musketa i 50 lukova sa sto pričuvnih tetiva i 3000 strijelica. Bez obzira na povećanje broja paljbenog oružja u kopnenim postrojbama, na moru je luk ostao u uporabi do kraja 16. stoljeća zato što je imao veću brzinu gađanja na bliskoj udaljenosti.



turskim trgovačkim brodovima po Jadranskom moru. Na svojim brodovima prevozi tursku robu i sa svojom ratnim galijama prati i štiti turske trgovачke brodove.

Dok su istodobno turske postrojbe provajljivale u Hrvatsku pljačkajući i uništavajući, mletačka flota štitila je plovidbu turskih brodova. Takvo stanje nije moglo dugo potrajati te je bilo samo pitanje vremena kad će doći do otvorenih sukoba između Mlečana i uskoka. Prvi veći sukobi zabilježeni su godine 1550., a već 1557. sultan Sulejman I. Veličanstveni upozorava da će krenuti da zauzme Senj ako Venecija ne sprječi daljnje napadaje na turske brodove. Tek poslije mletačko-turskog rata godine 1573., pravtovo uskočko gusarenje protiv turskih brodova i brodova koji trguju s Osmanlijama, okrenulo se u rat protiv Mlečana.

Sukobi između uskoka i Mlečana koji su gotovo bez prekida trajali 70 godina u hrvatskoj povijesti imaju nekoliko posebnih i različitih protežnosti od kojih se samo jedna može nazvati ratom. U svakom slučaju teško se odrediti prema pojedinim povijesnim događajima pogotovo u složenoj situaciji kakva je bila u Hrvatskoj u 16. stoljeću. Pljačkalo se i gusarilo samo zbog pljačke, jednakako tako pljačkalo se i gusarilo zbog rata i cilja da se oslabi protivnika, i napokon pljačkalo se i gusarilo zbog jednog i drugog.

Kapetan senjskih uskoka Pavao Lasinović, s postrojbama od trideset uskoka napao je godine 1529. otok Krk i oteo stoku u vrijednosti od 400 dukata. Taj je plijen prevezao u luku Klenovicu i smjestio ga u Ledenicama. To je prva poznata vijest o upadu uskoka na mletačko područje. Kroz gotovo cijelo 16. stoljeće uskoci



su prelazili na susjedno mletačko područje pljačkajući lokalno stanovništvo bez obzira da li su "službeno" bili u ratu s Mlecima ili ne. Veliki broj izbjeglica koji se naselio u Hrvatskom primorju i povremeno ili stalno bio u austrijskoj službi, živio je od vojničke plaće, osvojenog ratnog plijena ili pljačke. U godinama kad bi izostala vojnička plaća ili bi iz nekih razloga Austrija zabranila upade na turski teritorij učestale su pljačke mletačkih posjeda. Na austrijskoj strani živjelo je stanovništvo s oružjem u ruci vješto ratnim pothvatima i u stalnoj opasnosti od turskih napadaja, a na drugoj strani, Mleci, u strahu od pobune pučana kakva je izbila na Hvaru godine 1510., razoružali su lokalno stanovništvo ostavivši ga gotovo bez zaštite. I na jednoj i na drugoj strani najveći dio populacije činili su Hrvati.

Na austrijskoj strani svako je imao svoje razloge za pustošenje mletačkog teritorija. Hrvatski velikaši, posebice Frankopani, težili su povratu svojih posjeda, među kojima je bio najveći otok Krk. Potpora uskocima, Zrinskim je donosila lijep prihod zbog čega su im za odmazdu Mlečani spalili grad Bakar. Austrija je potisnuta iz jadranske trgovine i posebice proizvodnje soli koja je Veneciji donosila velike prihode. Zahvaljujući povoljnom smještaju pomorskih baza, Mlečani su mogli bez većih problema blokirati istarsku i primorskiju obalu i

onemogućiti pomorski promet guseći tako austrijski pristup moru.

Gusarenje i pomorski prepadi

Dobre prihode od gusarenja na velikim morima imali su španjolska, portugalska, francuska i engleska kruna. U Jadranu su brodove napadali španjolski gusari iz talijanskih luka, brojni arapski gusari i uskoci, a mletački brodovi zarobljavali su brodove Genove i ostalih talijanskih gradova u nemilosrdnoj borbi za prevlast na moru. Rat, gusarenje i pljačka bili su dio privrede koji je donosio velike prihode.

Nakon mletačko-turskog rata uskoci su izveli nekoliko spektakularnih napadaja na mletačko brodovlje. Godine 1573. vojvoda Juraj Dincić s pet manjih brodova i 250 uskoka zarobio je kod otoka Molata veliki prekomorski trgovачki brod Nava Contarina sa skupocjenim teretom i 300 mletačkih vojnika koji su se vraćali s Krete. U kornatskoj luci Piškeri godine 1575. sedam je uskočkih brodica u noćnom napadaju zaplijenilo brod sa 100.000 zlatnih škuda. Potkraj ožujka 1597. 17 uskočkih brodica zarobljava turske i mletačke brodove u Rovinju i otimaju velik plijen koji su natovarili na sedam brodova zaplijenjenih u luci. Zaustavili su se u uvali Sv. Marka na otoku Krku gdje su međusobno podijelili plijen na 906

jednakih dijelova koliko je uskoka sudjelovalo u pothvatu. Zbog neuspjeha u obračunu s uskocima Mlečani na brodovima zamjenjuju hrvatske posade albanskim plaćenicima odnosno Arbanasima.

U veljači 1598. iz 18 brodica iskrca se u blizini Šibenika oko 700 uskoka i 70 njemačkih strijelaca. Opljačkali su na turskom teritoriju oko 8000 grla stoke te se zatim sklonili u uvalu Peleš južno od Primoštena gdje im je izlaz zatvorila mletačka flota. Noću je zapuhala snažna zimska bura koja je prisilila mletačko brodovlje da potraži zaklon što su iskoristili uskoci i pobegli. U povratku doplovili su u krčku luku i u iznenadnom napadaju zarobili nekoliko mletačkih galija na kojima su za osvetu pobili 150 albanskih plaćenika. Tom prilikom oslobođili su sve galijote među kojima je bilo i nekoliko zaroobljenih uskoka.

Međutim, najsmljeli pothvat uskoci su poduzeli u prosincu 1604. Njih oko 400 ukrcanih na deset brodova poslije pljačke turskog teritorija u zaledu Šibenika dočekala je mletačka flota. Uskoci se sklonile u luku otoka Iža gdje su ih zatvorili mletački brodovi pripremajući napadaj. Iznenada je zapuhala snažna bura koja je trajala tri dana zbog koje su Mlečani stalno odgađali napadaj. Za to vrijeme uskoci su posjekli masline i preko drvenih oblica prevukli

brodove na drugu stranu otoka i nestali.

Uskočki rat 1615.-1617.

Zbog pritisaka i prijetnji Venecije posebice blokadom obale, Austrija se mlako obraćunava s uskocima ne žečeći se odreći dobrih ratnika. Što su žešće uskoci napadali to su mletačke represalije bile veće. Na Jadranskom moru bjesnio je sukob kakav je po svojoj okrutnosti imao malo sličnih primjera u povijesti. U nemilosrdnom obračunu svaki uskok je znao što ga čeka padne li u mletačke ruke. Mnogi uskočki zapovednici i mletački kapetani obešeni su o brodske jarbole. Za odmazdu mletački brodovi bombardiraju Senj, spaljuju i pljačkaju Pag, Lovran, i Novi. Blokiraju obalu i započinju s napadajima na austrijske brodove.

Kod San Servole u blizini Trsta, 24. studenog 1615. na austrijski teritorij upale su mletačke postrojbe, ali ih je u iznenadnom boju porazio vicegeneral knez Krsto Frankopan s postrojbom hrvatskih vojnika. Da bi osvetili poraz Mlečani se mjesec dana kasnije iskrcaju s deset galija i pedeset naoružanih brodova u blizini Mošćenica, ali ih suzbijaju građani pomognuti s 24 njemačkim strijelaca. Uzaludni su pokušaji Pape da zbog uskoka sprječi rat između Venecije i Austrije.

(nastaviti će se)

ZBIRKA ORUŽJA I OKLOPA MAĐARSKOG NACIONALNOG MUZEJA U BUDIMPEŠTI

Mađarski nacionalni muzej u Budimpešti uz mnoge stvari i predmete iz mađarske nacionalne prošlosti i prostora nekadašnjih zemalja krune Sv. Stjepana, uključujući i Hrvatsku, čuva i relativno veliku, te vrlo vrijednu zbirku oružja i ratničke opreme. Po nekim predmetima ta zbirka je vrijednija čak i od one koja se nalazi u Vojnopovijesnom muzeju također u Budimpešti. Razlog tome je što većinu zbirke oružja i opreme Mađarskog nacionalnog muzeja čine rijetki, po mnogočemu jedinstveni, te skupo i bogato ukrašeni primjeri koji su pripadali pojedinim važnim i poznatim mađarskim povijesnim osobama. Još jedan razlog više tome je da se mnogi važni predmeti ugarske ratničke i vojne prošlosti čuvaju ovdje, je i to što je Mađarski nacionalni muzej utemeljen gotovo stotinu godina prije nego Vojnopovijesni muzej

Vladimir BRNARDIĆ



Rekonstrukcija šatora iz vremena doseljenja Mađara, IX. stoljeće

Godine 1802. grof Ferenc Séchényi osnovao je Mađarski nacionalni muzej. Od samih početaka muzeja prikupljano je sve vrijedno što se moglo pronaći na prostoru Karpatskog bazena zajedno s oružjem preostalim iz prethodnih bitaka. Individualna inicijativa grofa Séchényija dobila je godine 1807. blagoslov od Parlamenta, koji je štoviše proklamirao da rad mora biti nastavljen te još više proširen.

Ipak, usprkos svemu trudu, potpun arsenal nije mogao biti postavljen, stoga što se pokazalo nemogućim zahtijevati velike zbirke za

koje se znalo da su u posjedu velikih aristokratskih obitelji kao što su Hunyady, Zapolje, Báthányi, Rakoczi, i ne i posljednji nekadašnji Zrinski i Nádasdy. Njihove zbirke su većinom bile raspršene nakon odumiranja obitelji ili su bile ilegalno konfiscirane.

Premda je onim plemićkim obiteljima, kojima je zbog priznanja lojalnosti vladajućoj dinastiji, bilo dopušteno zadržati njihove stare arsenale, one su i dalje nastavile ljubomorno čuvati svoje predmete, važne po kakvoći i količini.

Ipak, ideja o osnivanju nacionalnog arsenala i dalje se javljala, posebice u vrijeme refor-

mi u Ugarskoj u prvoj polovini XIX. stoljeća. Ugarski parlament je u razdoblju od 1832. do 1836. novčano pomogao otkupljivanje zbirke Nikole Jankovicha od strane Mađarskog nacionalnog muzeja što je jednim potezom dva puta uvećalo zbirku oružja i oklopa muzeja. Ali mnogo je važnija od samog povećanja količine bila umjetnička i vojnopovijesna vrijednost pojedinih stečenih predmeta. Godine 1843. nacionalna zbirka oružja obogaćena je dobivanjem zbirke Feranca Kiss-a te nešto kasnije 1859. i 1880. zbirkama Jószefa Kenvera i Feranca Révaya. Poslije, godine 1901., ostavština slikara Istvána Delhaesa nije samo donijela povećanje u veličini zbirke već je omogućila širi i veći izbor predmeta namijenjenih za izlaganje na izložbama.

Slijedeći veliki korak naprijed dogodio se tijekom nekoliko mjeseci trajanja Sovjetske Republike Mađarske (21. III.-1. VIII. 1919.) kad su napušteni predmeti donaćani u tisućama. Ipak u početku godine 1920. Komisija za oružje koja je bila ustrojena nakon sloma Republike zahtijevala je povrat prikupljenih predmeta, čiji je veliki dio (većinom vatreno oružje) ostao u vlasništvu države.

Nakon I. svjetskog rata i smanjivanja mađarskoga nacionalnog teritorija sporazumom u Trianonu godine 1920. uslijedio je sljedći veliki korak u obliku odluke Arbitražnog suda u Veneciji iz godine 1932. Po odluci suda, dio mađarskih umjetničkih predmeta, a među tim i oružja te ratničke opreme, koji su se nalazili u Beču vraćeni su u Mađarsku, te tako upotpunjivajući one koji su se već nalazili u Mađarskom nacionalnom muzeju.

Sve do godine 1945. muzej je skupljao

tvoriva koja su se odnosila na općenitu povijest oružja od preistorijskih vremena do početka XVIII. stoljeća. Prikupljanje oružja i vojnog tvoriva s područja čitave Habsburške monarhije koji je poticao iz vremena od ustrojavanja stajace vojske godine 1715. pa nadalje sve do propasti zajedničke države 1918. bila je obveza Vojnopoljenskog muzeja u Beču. Kasnije je tu ulogu preuzeo novoosnovani Vojnopoljenski muzej u Budimpešti. Stoga se Mađarski nacionalni muzej posvetio prikupljanju oružja iz spomenutog razdoblja namijenjenog civilnoj uporabi (uglavnom za samoobranu, lov ili strjeljaštvo, te ono oružje koje je služilo kao dio nakita ili ukrasa). Tijekom II. svjetskog rata uništeni su veliki dijelovi državnih i privatnih zbirki. Stoga je Ministarstvo kulture odredilo da oba muzeja prikupljaju tvoriva koja se odnose na sva razdoblja, kao i predmete koji se odnose na sva razdoblja kao i trenutačnu situaciju u zemlji.

Nakon tri godine restauriranja i obnavljanja Mađarski nacionalni muzej ponovno je otvoren javnosti godine 1996. u povodu 1100. godišnjice doseljenja Mađara u Panonsku nizinu i 100. obljetnice poznate Milenijumske izložbe. U nekoliko dvorana i dvadesetak izložbenih cjelina kronološkim redom predstavljeni su izlošci koji prigodno postavljeni u prostoru ocrtavaju pojedinu razdoblja. Vremenski izložbene cjeline započinju doseljenjem Mađara, a završavaju drugom polovinom dvadesetog stoljeća.

Izloženi su predmeti nakon restauriranja i modernizacije muzeja popraćeni i multimedijskom prezentacijom. Uz pomoć računala i video-tehnike prikazani su pojedini segmenti ugarske povijesti kao primjerice razvoj gradova ili sudbina krune Sv. Stjepana, koja ima zanimljivu prošlost mijenjanja vlasnika i otuđivanja

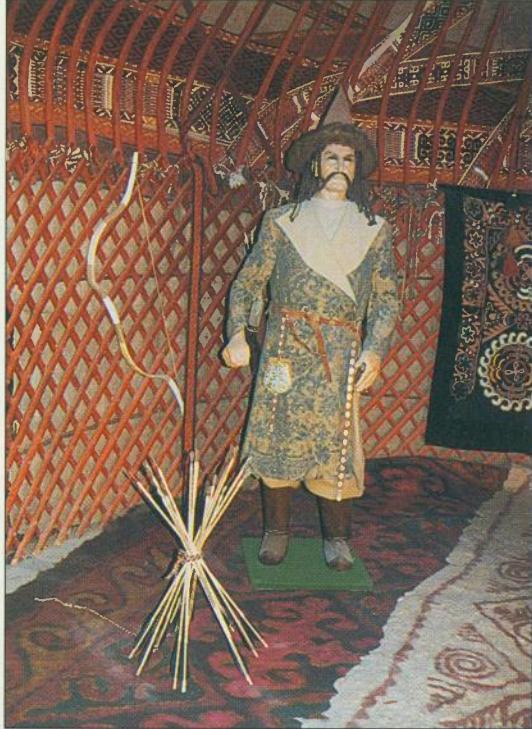
da bi pedesetih godina ovog stoljeća bila vraćena iz Sjedinjenih Američkih Država. Kruna se danas zajedno s drugim kraljevskim insignijama također čuva u muzeju. Sama zbirka oružja i oklopa prezentirana je u jednom posebnom programu u kojem su na temelju izložaka, što se čuvaju u samom muzeju, napravljene rekonstrukcije ratnika u nekim pedesetak likova kroz

i danas žive. Razlog tome je što su došli u posljednjem valu seobe naroda kad su se drugi narodi već naselili, prihvatali kršćanstvo i počeli razvijati vlastitu kulturu te mogli zabilježiti vrijeme njihova naseljavanja potkraj devetog stoljeća tj. točnije godine 896. Vremenu doseljenja posvećena je posebna relativno velika dvorana i ulazna aula prvoga kata odakle započinje obilazak muzeja.

U auli su na zidovima izloženi zemljovidni euro-azijskog dijela svijeta s ucrtanim kretanjima i seobom mađarskih plemena, te zemljovidni panonskog prostora s arheološkim nalazištima materijalnih kultura prije, za vrijeme i nakon njihova naseljenja. Na suprotnim stranama nalaze se rekonstrukcije muške i ženske glave u punom volumenu s crtama lica izrađenih posebnom tehnikom na osnovi lubanja pronađenih u grobovima. U sredini aule nalazi se još jedna posebno interesantna i impresivna rekonstrukcija. To je rekonstrukcija u prirodnoj veličini šatora, te mađarskog ratnika i njegove žene iz vremena doseljenja. Rekonstrukcije su izvedene vrlo precizno i detaljno na osnovi mnogih arheoloških, likovnih i literarnih izvora.

Osim nekoliko iznimaka u dvorani su najvećim dijelom izloženi mnogobrojni arheološki nalazi. To su većinom komplimenti ili dijelovi konjske opreme, te dijelovi odjeće i oružja. Relativno uščuvani ostali su većinom samo metalni dijelovi, ali i na temelju njih može se stvoriti relativno dobra slika i predodžba izgleda stvarnih, kompletne predmeta. Od dijelova konjske opreme uščuvani su: žvale, potkove, stremeni i kopče remenja. Vezano uz ljude tu su dijelovi ratničke opreme: kopče, ostruge, bogato ukrašeni vegetativnim motivima metalni dijelovi remena i karakteristične mađarske torbice; oružje: vrhovi kopalja i strjelica, rožnati dijelovi kompozitnog luka, te karakteristične sablje. Posebno je zanimljiv nalaz konjaničkog groba u kojem su zajedno pokopani ratnik i njegov konj. Mađari su bili istočni ratnički konjanički narod. Njihovi ratnici bili su naoružani najčešće kompozitnim lukom izrađenim od drva i kosti, a koji je zbog svoje konstrukcije izbacivao strjelice na veliku daljinu i davao im veliku probojnu snagu. Za blisku borbu koristili su kopljje, ali ponajviše sablju, bojni čekić-fokoš i laso.

U ženskim grobovima osim kopči pronađen je i vrlo bogat nakit: prstenje, naušnice, igle i ogllice izrađene također i od plemenitih metala. Pronadjeni su također i dijelovi kuća, kućnog pribora pa čak i svekolikog naselja. Na temelju tih arheoloških nalaza izrađene su makete jedne kuće u prirodnoj veličini te manja maketa naselja kombiniranog od izgrađenih kuća i nomadskih šatora. Uz taj



Mađarski ratnik iz vremena doseljenja, rekonstrukcija

nološkim redom od vremena doseljenja Mađara pa do revolucije i rata za nezavisnost 1848./49. godine.

Vrijeme doseljenja

Mađari za razliku od mnogih drugih naroda točno znaju kad su se naselili na prostor gdje



Oružje i oprema ranoga srednjeg vijeka. Istoču se karolinški mačevi i dvije figure ratnika konjanika



Srednjovjekovna konjska oprema i oružje, XIII. i XIV. stoljeće

klasični muzeološki način izlaganja nakon restauracije muzej je osvremenjen multimedijom. Tako je moguće na televizijskim zaslonima, uz pomoć računalske tehnike, vidjeti animirane legende i priče iz vremena doseljenja rekonstruirane i napravljene na temelju sačuvanih slikovnih kronika.

Srednji vijek

Vrijeme kuće Arpadovića

Izlošci prve sobe odnose se na razdoblje vladavine kuće Arpadovića, koje je trajalo od XI. do XIII. stoljeća. Iz ovog vremena svi su izlošci pronađeni tijekom arheoloških istraživanja i iskopanja. Po izlošcima može se zamijetiti utjecaj zapadne ratničke i vojne kulture koja je sve više i više zauzimala svoje mjesto, ali ipak uvijek je ostalo karakteristično mađarsko obilježje. Ovaj utjecaj najbolje se može uočiti po arheološkim nalazima karolinških mačeva što su pronađeni zajedno s drugim oružjem i opremom; vrhovima kopinja, strijela, glavicama buzdovana, mamuzama, ostrugama i ostalom konjskom opremom. Iz tog vremena svojom ljepotom posebno se ističe nekoliko željeznih konjskih žvala pronađenih kod Zsámbéka. Žvale su bogato ukrašene motivima životinja tehnikom graviranja, te su pozlaćene. Svrstavaju se u XIII. stoljeće, a njihov najkarakterističniji motiv je par labudova.

Doba Anžuvinaca i Žigmunda Luksemburškog

Slijedećih nekoliko soba održava vrijeme



Vrh kopinja, samostrijel, puška, mač, štit-paveza, prsnici oklop, kaciga - barbuta iz vremena kralja Matije Korvina, druga polovina XV. stoljeća

XIV. i XV. stoljeća, doba vladavine kraljeva iz dinastije Anžuvinaca i Žigmunda Luksemburškog čija je vladavina ostavila važan pečat u povijesti ugarskih zemalja.

Lučari, proizvođači konjske opreme, strani i domaći oklopari, mačari, te drugi obrtnici koji su proizvodili oružje i vojnu opremu postupno

se razvojem svojih obrta počinju udruživati u cehove, a s počecima razvoja paljbenog oružja i njegovi proizvođači počeli su igrati sve veću i važniju ulogu. Naravno to ne znači da je prekinut uvoz i narudžbe oružja i vojne opreme izvana, iz poznatih njemačkih i sjevernotalijanskih oružarskih središta. Vjerojatno je kralj Žigmund dao naručiti sedla od bjelokosti, koja se smatraju jednim od najveličanstvenijih primjera srednjovjekovne viteške opreme, iz centara uzduž rijeke Rajne. Tri od 21 sačuvanog sedla u svijetu tog tipa nalaze se u Mađarskoj. Izloženi primjerak potječe iz riznice katedrale u Bukureštu. Njegova površina pokrivena je bogatim i raznovrsnim reljefima. Elementi srednjovjekovnog ljubavnog simbolizma predstavljeni su kroz jednoroga, figure divljaka s helebardom, vitezom koji se bori s lavom, zmajevima i jelenima. Kao temeljni motiv javlja se na svim sedlima motiv borbe Sv. Jurja sa zmajem. Istraživanja su povezala sedla s viteškim redom zmaja kojeg su u početku XV. stoljeća osnovali kralj Žigmund i njegova žena Barbara, kod nas poznatija kao "Crna kraljica". Najvjerojatnije je svaki vitez zmajskog reda dobivao ili si je dao izraditi ovakav tip sedla s motivom zmaja koji se pojavljuje redom na svim uščuvanim primercima. Ta bjelokosna sedla su i danas, kao što su i prije bila, "slikovne biblije" svojeg vremena. Na njima se dobro može izučavati oružje i oprema vremena kad su izrađeni, a koji su tu također izloženi.

Ivan Hunjadi, Matija Korvin i Jagelovići

U idućih nekoliko soba predstavljeno je vrijeme polovine XV. i početka XVI. stoljeća, vremena početaka sve većih borbi s Turcima. Jedna od posebnih vrijednosti zbirke iz tog razdoblja je kompletan pješački oklop iz vremena Matije Korvina, te dječiji oklop posljednjeg ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika II. Jagelovića. Pješački oklop pješaka koji su bili u sastavu "crnih četa" Matije Korvina sastoji se od željeznog šešira, žičane pancir košulje, prsnog oklopa i dijela oklopa koji je pokrivao ramena. Bili su naoružani mačevima, kopljima ili helebardama, a jedan dio ranim puškama ili samostrijelima koje su ispaljivali zaklonjeni iza velikih, raznolikim motivima bogato oslikanih, štitova-paveza. Dječji oklop Ludovika II. također je vrlo dobro uščuvan. Prema izvorima, devetogodišnji, fizički nerazvijeni Ludovik dobio ga je godine 1515. na poklon od njemačkog cara

Maksimilijana I. Još jedan oklop vezan je uz ime cara Maksimilijana I. To je karakteristični tip oklopa s naborima koji se naziva maksimilijanskim po prije spomenutom caru. U zbirci muzeja čuva se još također i nekoliko primjeraka oklopa namijenjenih viteškom turniru izrađenih na prijelazu XV. i XVI. stoljeća u središnima za izradbu oklopa u Njemačkoj i sjevernoj Italiji.

U vrijeme kralja Matije Korvina, potkraj XV. stoljeća, u sastavu vojske pojavljuju se laci konjanici-husari sa svojim karakterističnim oružjem i opremom koja već održava utjecaj Turaka protiv kojih su ratovali. Husari su bili životinsko odjeveni, ukrašeni životinjskim kožama i ptičjim perima, naoružani kopljem, sabljom, mačem za probijanje pancira, bojnim čekićem-fokošom, a zaštićeni štitom, te ponекad žičanom pancir košuljom, kacigom, pa čak i djelomice oklopom. Muzej čuva predmete vezane uz husare, a posebno su lijepi i dobro uščuvani primjeri ceremonijalnog husarskog oružja i opreme. Jedan štit s kraja XV. stoljeća ukrašen je bogatim ukrasima s vegetativnim motivima gotičkog lišća, hrastovih grana, žira, vinove loze i šipka. Drugi uz koji pripadaju još sablja, ostruge, mamuze, žvale, te remen, i to sve također ukrašeno, nosi motive Sv. Kristofera i Sv. Jurja koji ubija zmaja. Štitovi imaju karakterističan trapezoidni, blago zavinuti oblik, s jednom stranicom koja je s vremenom postajala sve duža.

U ovoj izložbenoj cjelini svakako ne bismo smjeli preskočiti veliki ceremonijalni mač, poklon pape Julija II. ugarskom kralju Vladislavu II. Jageloviću. Mač je poklonjen za Božić godine 1509. i predstavlja majstorsko djelo tada cvatuće talijanske renesanse. Pape su imale običaj poklanjati ovakve darove koji su uvijek imali i neki politički razlog. Razlog je bila Kambrejska liga protiv Venecije iz koje je papa izašao iz političkih razloga, te je svojim poklonom želio sprječiti da Vladislav u nju uđe. Mač ima velike protežnosti tako da se praktički nije mogao nositi vezan oko pasa nego samo u ruci i bio je namijenjen isključivo ceremonijalnoj uporabi.

Novi vijek

Otomansko razdoblje - podjela Ugarske na tri dijela

Ova izložbena cjelina predstavlja razdoblje osmanlijskih osvajanja u XVI. stoljeću i vremenu kad je Ugarska bila podijeljena na tri dijela između Osmanlijskog carstva, Habsburgovaca i otomanske vazalne kneževine Transilvanije.

Oklop u to vrijeme i sve bržim razvojem paljbenog oružja polako sve više gubi na važnosti i svrsi. S gubitkom ratne funkcije sve više do izražaja dolazi njegova ceremonijalna i paradna funkcija. Jedan ovakav oklop koji se čuva u muzeju pripadao je Nikoli Pálffyu, heroju Györa. Ukršten je cvjetnim dekoracijama i čitav je

napravljen tako da zadovoljava modnim zahtjevima francuske mode koja je prevladavala na kraljevskom dvoru.

Dra kraja XVI. stoljeća puni oklop je pojednostavljen i smanjen; u stvari postao je mnogo "udobniji". Primjer toga je pješački sjajno polirani poluoklop s tzv. "tapul" pločom koja je svojim oblikom odbijala i skretala udarce u trbuhi koji je prekrivala. Glavu je štitila kaciga s



Pješački oklop pripadnika "crnih četa" iz vremena Matije Korvina, druga polovina XV. stoljeća



Oružje XVI. stoljeća. Husarska kaciga - šišak, štit, pancir košulja, desno - mač za probijanje pancira i sablja ugarskoga tipa. Lijevo - mač Györgya Thurya

pojačanjima u obliku tri uzdužna rebra. Ipak na oružju i opremi mogu se sve više zamijetiti istočni utjecaji koje sa sobom donose Turci, a koje preuzimaju i kršćanski ratnici. To se osobito primjećuje na husarima. Njihovo oružje i oprema je kompletno ili djelomice tursko. Kaciga-

šišak je ili turska ili je proizvedena po turskom uzoru ili utjecaju. Slično je i sa sabljama i mačevima-palošima koji često imaju kvalitetnija turska sječiva, iako možda po opremi izgledaju ugarski. Kao dobar primjer može poslužiti mač Györgya Thurya. Široka oštrica je orientalnog podrijetla, a križnica i drška su ugarski. Mnogo orientalnog, bogato ukrašenog oružja završilo je kao ratni plijen u rukama plemićkih obitelji i u njihovim zbirkama kao trofeji. Jedan od najljepših takvih primjeraka je paloš Nikole Zrinskog, rađen u perzijskom stilu, ukrašen pozlaćenim srebrom i tirkizom. Husarski štit sve se više uzdužuje u jednoj stranici i poprima kapličasti oblik, a oslikan je različitim dekoracijama: crveno-bijelim gredama, križevima, rukom koja drži sablju, vegetativnim motivima ili orlovom pandžom ili krilom.

U zbirci osim zarobljenog turskog oružja ima i dijelova turskih oklopa i opreme. Sačuvan je i jedan kompletan turski konjanički oklop kakav je nosila spahijska konjica. Sastoji se od kacigešišaka, žičane pancirne košulje i hlača s pričvršćenim većim i manjim željeznim pločama.

Jedna posebna prostorija posvećena je Transilvaniji, vazalnoj otomanskoj kneževini, koja je donekle ipak uspjela očuvati samostalnost i vlastitu samoupravu. Neki od najljepših i najbogatijih predmeta zbirke potječe iz tog područja gdje su nastajali pod utjecajem Istoka i Zapada. Svoj najveći procvat Transilvanija doživaljava tijekom XVII. stoljeća što se dobro vidi po majstorskim djelima domaćih majstora toga vremena. Tu spadaju paloši i raskošno sedlo iz nekadašnje kolekcije Sámuela Telekia, posrebrene buzdovan, mač za probijanje pancira Feranca Bethlena, paloš i sablja Jánosa Kémenye, princa Transilvanije i ukrasi za konje ukrašeni dragim kamenjem. Posebno mjesto zauzima sablja, buzdovan i žičana košulja Feranca II. Rakozya, princa Transilvanije koji je podigao u početku XVII. stoljeća jedan u nizu mnogobrojnih ustanaka protiv vlasti Habsburgovaca.

Hungaria liberata

Nakon posljednje neuspješne turske opsade Beča godine 1683. započela je ofenziva carskih snaga što je rezultiralo gotovo potpunim oslobođenjem Ugarske. Rat je potrajan nekoliko godina do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. Tome je posvećena jedna posebna izložbena cjelina. U nekoliko vitrina izloženo je zasebno tursko i carsko oružje i oprema koja je u to vrijeme korištena. Zamjetan je tehnički napredak kršćanskog oružja u odnosu na tursko koje se nije mnogo bitnije promjenilo. Jedna od važnijih epizoda bila je opsada i oslobođenje Budima 1686. To ilustrira jedna od mnogobrojnih slika s prikazom opsade kao i turski ratni plijen, gdje se posebno ističu tugovi-konjski rep ili repovi obješeni na ukrašenom štalu. Broj repova-tugova označavao je hijerarhijski položaj

vojnog zapovjednika. Tako je sandžak-beg imao jedan, begler-beg dva, veliki vezir tri, a sultan četiri tuga. Među izlošcima tog razdoblja važna je sablja poljskog kralja Jana Sobieskoga koji je na čelu poljske vojske pridonio oslobođanju Beča od turske opsade.

Sedamnaesto i osamnaesto stoljeće

Početak sedamnaestog stoljeća obilježio je veliki ustanak Feranca II. Rakoczya i njegovih *kuruca*. To razdoblje obilježavaju borbe s Turcima oko Beograda godine 1717. Te događaje predstavljaju slike s prikazom borbi i dio izloženog turskog plijena među kojim se ističu dva velika bubnja koji su nošeni na konju ili na devi. Ipak, osim toga, prostor Ugarske nije više bio toliko obilježe i određen ratom i borbama. Ljudi se novače u vojsku i odlaze u ratove, ali borbe se sada vode negdje drugdje, a ne više u Ugarskoj. Nakon poraza Rakoczyeva ustanka sprječava se razvoj industrije u Ugarskoj posebne oružarske, a s vremenom se ukidaju cehovi. Oružje se sve više standardizira i proizvodi u tvornica. Ipak izradba paradnog i ukrasnog oružja ne zamire. Sablja je tijekom XVIII. stoljeća još uvijek vrlo popularna. U to vrijeme turski noževi, jatagani i balkanski samokresi u sve većim količinama ulaze u zemlju. Dakako osim tih izložaka, zbirka sadrži i mnogobrojne domaće proizvode: brojne sablje, samokrese, lovačko oružje i posude za barut izradene od jelenjeg roga. Među izlošcima se ističe nekoliko samokresa koji se pripisuje poznatom carskom generalu Andreasu Hadiku koji je tijekom Sedmogodišnjeg rata u svojem poznatom *reidu* sa svojim konjanicima zauzeo pruski grad Berlin.

Devetnaesto stoljeće

Devetnaesto stoljeće u Europi na početku je obilježeno napoleonskim ratovima i utjecajima francuske revolucije, te kasnije velikom revolucijom godine 1848. Ta revolucija je posebice zahvatila Ugarsku, a imala je između ostalog i za cilj oslobođanje od vlasti Habsburgovaca. Mađarska revolucionarna vlada proglašila je svrgavanje vladajuće dinastije, nezavisnost i pozvala sve mađarske postrojbe da se vrate u zemlju. Revolucionarna vojska se relativno uspješno odupirala carskoj vojsci, ali ulaskom Rusije u rat revolucija je bila poražena. U prostoriji posvećenoj revoluciji i Ratu za nezavisnost (1848./49.) izložene su odore i oružje mađarskih i carskih trupa. Obje strane koristile su slično oružje, ali mnogi primjerici korišteni od Mađara ukraseni su ugarskim grbom ili trobojnicom. Među izlošcima posebno se ističe sablja Feranca II. Rakoczya poklonjena poljskom generalu Josefu Bemu koji je

uspješno predvodio mađarske postrojbe u borbi. Također je zanimljiva i sablja Lajosa Kossuta predsjednika mađarske revolucionarne vlade.

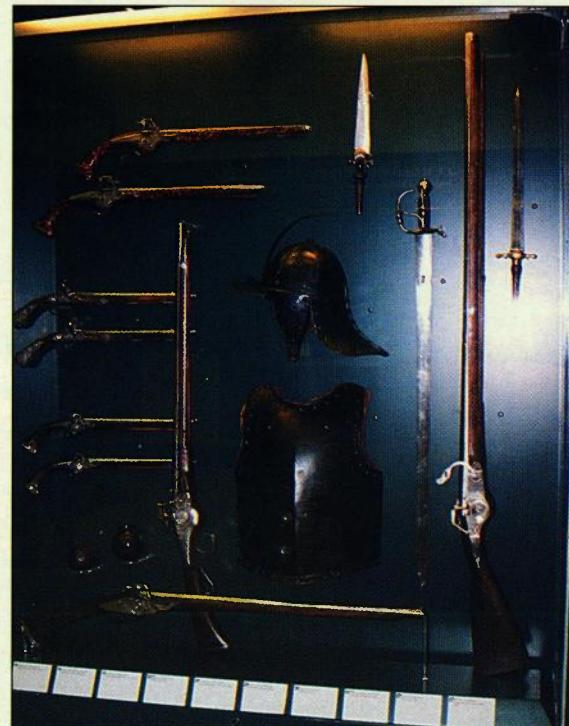
Dvadeseto stoljeće

Izlošci oružja i opreme dvadesetog stoljeća vezani su uglavnom uz tri velika ratna zbijanja Europe, ali i Mađarske. Prvi svjetski rat predstavljen je poznatom austro-ugarskom strojnicom *Schwarzlose*, puškama *Mauser*,

Drugi svjetski rat mnogo je direktnije pogodio Mađarsku i ostavio mnogo više traga na njoj. Potkraj rata posebno je stradala Budimpešta kad su bili uništeni i svi mostovi preko Dunava. Osim izloženih fotografija ratne Mađarske i Budimpešte napravljene su i rekonstrukcije figura u prirodnoj veličini iz vremena završnih borbi potkraj rata. Prikazani su njemački i sovjetski vojnik, te pripadnik mađarskih fašističkih odreda *Strijelastib križeva*.

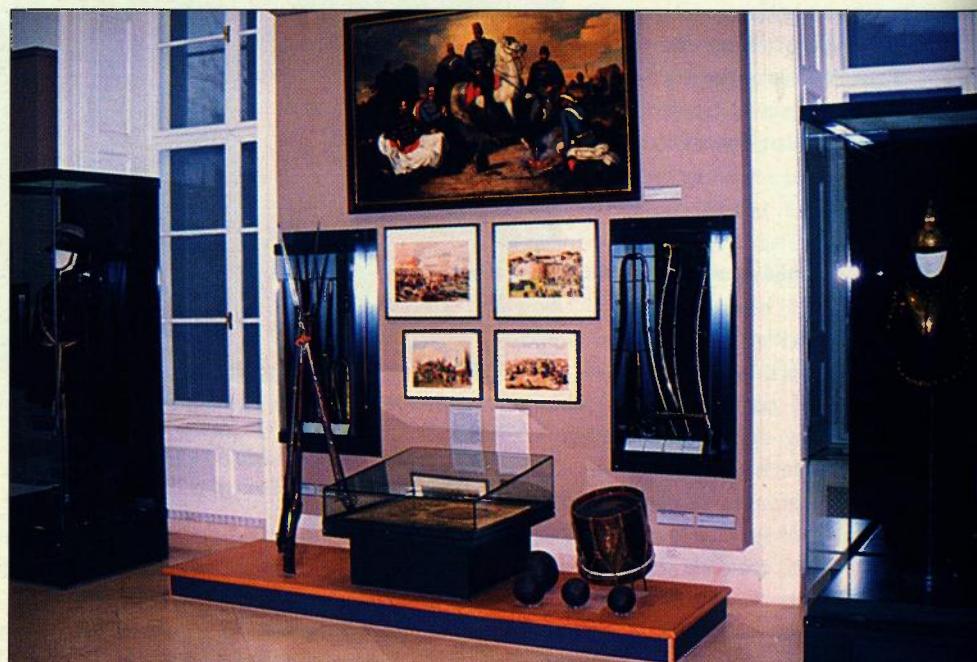
Posljednji događaj koji je posebice obilježio mađarsku povijest u XX. stoljeću bila je revolucija godine 1956. koja je kulminirala borbom protiv sovjetske prevlasti. Borbe tijekom revolucije također su predstavljene rekonstrukcijama u prirodnoj veličini sudionika, i prostora u kojima su se zbivala događanja. Osim figura rekonstruirano je sklonište revolucionara i zatvor.

Tijekom posjeta Mađarskom nacionalnom muzeju treba uzeti u obzir da to nije vojnopovijesni muzej, ali da posjeduje vrlo važnu zbirku oružja i opreme koja se u izložbenim prostorima prožimlje s drugim vrstama izložaka s ciljem da se stvori što bolja slika života određenog vremena. U nekim vremenima oružje je bilo bitno obilježe, te ga se tu može naći u većem broju primjeraka. Ponekad to nije slučaj. Ipak ta zbirka oružja je po mnogočemu vrlo dragocjena, a po многim stvarima i za našu povijest jer smo u zajedničkoj državi živjeli više od osam stotina godina. Ali s obzirom da Mađari sve ubrajuju u svoju povijest, ne dopuštaju nikakva posebna obilježja, tako da baš ujek nije lako naći, ali je svakako zanimljivo tražiti i naše dijelove povijesti u svemu tome.



Oružje kršćanskih snaga iz vremena borbi za oslobođenje Ugarske, kraj XVII. stoljeća

streljivom, kacigama, plinskim maskama, dobro postavljenim u prostor. Uz oružje mnogobrojni ratni plakati pružaju efektну sliku i atmosferu ratnih godina.



Oružje i oprema iz vremena Mađarske revolucije 1848./49.

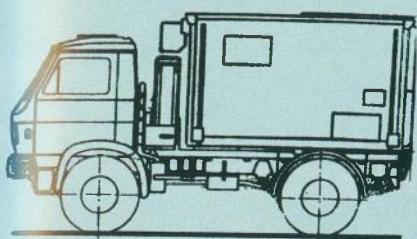


TEHNOMEHANIKA d.d.

Marija Bistrica - Croatia

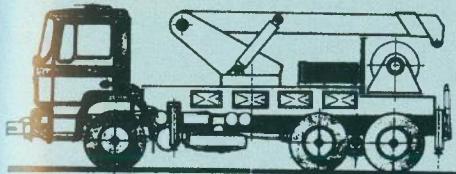
Tel 385 (0)49 469-506, 469-159, 469-106; Fax 049 469-087
predstavništvo Zagreb, Vukovićeva 3, Tel (01) 174-284, Fax: 174-624

**Moguća montaža i na
druge tipove vozila po
zahtjevu naručitelja**



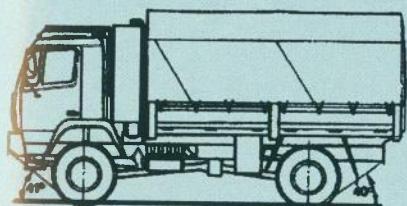
**KABINA ZA VEZU
CABIN FOR CONNECTION**

Tip: SV - 3, SV - 4
MAN 9.150 FAE
10.153 LAEC

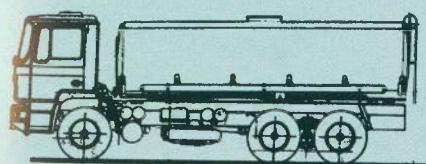


**KRANSKA DIZALICA
SUPPORT CRANE**

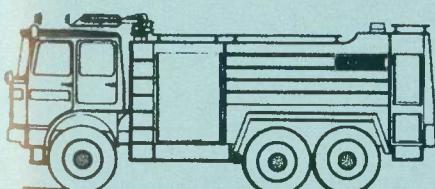
Tip: KD - 51
MAN 33.42 DFAK



**LOGISTIČKO VOZILO
LOGISTICS VEHICLE**



**CISTERNA ZA VODU
TANK CAR FOR WATER**



**VATROGASNO VOZILO
FIRE-FIGHTING VEHICLE**

MAN 26.440 DFAE





MERKE



Mannlicher



SBS 96

hirtenberger



Dynamit Nobel



RÖHM



PERFECTION



EKSKLUSIVNI ZASTUPNIK

Lovac

d.o.o. 10000 ZAGREB
Varšavská ulica 4

MALOPRODAJA

ZAGREB, N. Tesle 4
OSIJEK, Trg Ante Starčevića b.b.
SPLIT Hrvatskog naroda 10

VELEPRODAJA

telefon
01 / 48 11 555
01 / 48 11 666